FRANCIA KÜLÜGYMINISZTÉRIUM

A FRANCIA SÁRGA KÖNYV

DIPLOMÁCIAI OKMÁNYOK
1938 - 1939

A NÉMETORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG, NAGYBRITANNIA, FRANCIAORSZÁG KÖZÖTTI HÁBORÚ KITÖRÉSÉT MEGELŐZŐ ESEMÉNYEK ÉS TÁRGYALÁSOK OKMÁNYAI

1986 -10- 01

Magyar fordítás

V 9076

A francia kiadás készült:

PARIS

IMPRIMERIE NATIONALE

MDCCCCXXXIX

Copyright 1939
By Francia külügyminisztérium

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000713464

Pápai Ernő műintézete, Budapest

Tartalomjegyzék.

ELSŐ RÉSZ.

A MÜNCHENI SZERZŐDÉS ÉS ALKALMAZÁSA.

(1938 szeptember 29—október 4.)

12. sz. HITLER, CHAMBERLAIN, MUSSOLINI, DALADIER, *szeptember 29.*
Az 1938 szeptember 29-én Németország, Nagybritannia, Franciaország és Olaszország között kötött egyezmény megállapítja azokat a feltételeket, amelyek mellett Csehszlovákia kiüríti, a németek pedig megszállják a szudétanémet területeket; nemzetközi bizottságra bízza a cseh állam új határainak megvonását és I. függelékében meg állapítja, hogy a négy aláíró hatalom szavatosságot vállal e határokért 23

13. sz. DALADIER, *München, szeptember 30.*
Daladier a prágai francia nagykövetet felszólítja, bizonyosodjék meg Benes elnök hozzájárulásáról 26

14. sz. GEORGES BONNET, *Páris, október 2.*
A francia külügyminiszter személyes rokonszenvéről biztosítja Kroftát, a cseh külügyminisztert 26

15. sz. GEORGES BONNET, *Páris, október 3.*
Georges Bonnet a francia külképviseletek számára felállítja a müncheni egyezmény mérlegét 27

16. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Berlin, október 4.*
A berlini francia nagykövet azon a véleményen van, hogy — bár Hitler bizonyos engedményeket tett a nyugati demokráciáknak — ezeknek az eseményekből le kell vonniuk a szükséges tanulságokat . 29

MÁSODIK RÉSZ.

AZ 1938 DECEMBER 6-I FRANCIA-NÉMET NYILATKOZAT.

(1938 október 19—december 22-ig.)

17. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Berlin, október 19.*
François-Poncet beszámol Hitlernél tett búcsúlátogatásáról. A Führer javaslatokat tesz neki a Franciaország és Németország között fennálló kapcsolatok s a nemzetközi feszültség enyhítésére 35

18. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Berlin, október 20.*
François-Poncet részletesen ismerteti Hitlernél tett látogatását. Úgy tartja, hogy tüzetesen meg kell vizsgálni az eléje terjesztett javaslatot: Franciaország és Németország közös határainak kölcsönös elismeréséről, a két ország tanácskozási kötelezettségéről, a fegyverkezés korlátozásáról, stb. 36

19. sz. GEORGES BONNET, *Páris, oktober 21.*
A francia kormány Hitler javaslatát elvileg kedvező fogadtatásban részesíti 44

20. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Berlin október 22.*
François-Poncet közli a német kormánnyal a francia kormány elvi beleegyezését 44

21. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Berlin október 24.*
Göhring tábornok ugyancsak szívesen fogadná a felvetett tervet . . 45

22. sz. A MINISZTER JEGYZÉKE, *Páris, november 22.*
A miniszter tájékoztatja a párisi lengyel nagykövetet 45

23. sz. COULONDRE, *Berlin, november 23.*
Coulondre november 22-én bemutatja Hitlernek megbízólevelét . . 45

24. sz. COULONDRE, *Berlin, november 24.*
A DNB-ügynökség hírül adja, hogy Németország és Franciaország között tárgyalások vannak folyamatban s hogy Ribbentrop a közeljövőben Párisba utazik 47

25. sz. GEORGES BONNET, *Páris, november 25.*
A francia külügyminiszter értesíti berlini nagykövetét, hogy a párisi német nagykövet a francia kormánnyal közölte a német kormány hozzájárulását a nyilatkozat végleges szövegéhez 48

26. sz. GEORGES BONNET, *Páris, november 27.*
A külügyminiszter a washingtoni francia nagykövetet tájékoztatja a francia-német tárgyalásokról és ezeknek eredményeiről 48

27. sz. A MINISZTER JEGYZÉKE, *Páris, november 28.*
A külügyminiszter tájékoztatja az URSS nagykövetét a francia-német nyilatkozat tervéről 50

28. sz. GEORGES BONNET és RIBBENTROP, *Páris, december 6.*
1938 december 6-án a két külügyminiszter aláírja a francia-német nyilatkozatot, amelynek értelmében helyre kell állítani Németország és Franciaország között a békés kapcsolatokat 51

29. sz. . . . . *Páris, december 6.*
A francia-német nyilatkozat aláírása alkalmával elhangzott beszédek szövege 51

30. sz. GEORGES BONNET, *Páris december 11.*
A külügyminiszter közli a londoni francia nagykövettel, hogy a leghatározottabban hangsúlyozta Ribbentrop előtt a teljes francia-angol szolidaritást 53

31. sz. CORBIN, *London, december 12.*
Chamberlain az angol alsóházban az angol kormány megelégedését fejezi ki a francia-német egyezmény megkötésén 54

32. sz. GEORGES BONNET, *Páris, december 14.*
A külügyminiszter közli Franciaország külföldi diplomáciai képviselőivel, hogy Ribbentrop úrral folytatott tárgyalásai során különböző kérdéseket beszéltek meg, többek között a Csehszlovákiának nyujtandó nemzetközi szavatosság kérdését is 55

33. sz. COULONDRE, *Berlin, december 15.*
Coulondre megállapítja, hogy Németország békében akar élni Franciaországgal, de ugyanakkor nyilvánvaló, hogy kelet felé kíván terjeszkedni 57

34. sz. RISTELHUEBER, *Sofia, december 16.*
A bolgár miniszterelnök véleménye szerint ma nem annyira Délkelet-Európa, mint inkább Lengyelország forog veszélyben. Nézete szerint nem lehetetlen a német-szovjetorosz közeledés sem, amely előjele lenne Lengyelország negyedik felosztásának 61

35. sz. COULONDRE, *Berlin, december 22.*
Weizsäcker államtitkár beszélgetést folytat a berlini francia nagykövettel. Ellene van a Csehszlovákiának nyujtandó nemzetközi szavatosságnak 61

HARMADIK RÉSZ.

CSEHSZLOVÁKIA ELTŰNÉSE.

(1939 január 5—március 19.)

36. sz. DE MONTBAS, *Berlin, január 5.*
1939 küszöbén Németországban minden téren általános feszültség észlelhető 65

37. sz. LÉON NOËL, *Varsó, január 12.*
Beck lengyel külügyminiszternek Hitlerrel és Ribbentroppal folytatott bajorországi tárgyalásai során megállapíttatott, hogy mindenképp fenn kell tartani az 1934. évi lengyel-német nyilatkozatban körülírt jószomszédi viszonyt 67

38. sz. LÉON NOËL, *Varsó, január 27.*
A varsói francia nagykövet meglátogatja Varsóban az átutazó Ribbentropot 68

39. sz. LÉON NOËL, *Varsó, január 27.*
Ribbentrop attól fél, hogy az URSS befolyással lesz Franciaország külpolitikájára 69

40. sz. GEORGES BONNET, *Páris, január 27.*
A külügyminiszter beküldi berlini nagykövetének a képviselőházban tartott beszédének azt a részét, amely a francia-német viszonnyal foglalkozik 70

41. sz. LÉON NOËL, *Varsó, január 30.*
Ribbentrop elhagyja Lengyelországot és a lengyel külügyminiszterhez intézett búcsúsürgönyében annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy „a varsói tárgyalások kimélyítették a két állam baráti viszonyát" 70

42. sz. LÉON NOËL, *Varsó, január 30.*
Beck közli a varsói francia nagykövettel, hogy a jószomszédi viszony fenntartását illetően Ribbentroppal teljes megegyezésre jutott . . 71

43. sz. LÉON NOËL, *Varsó, február 4.*
A varsói francia nagykövet közli, hogy a lengyel-német tárgyalások során Lengyelország elutasította „a Folyosón át létesítendő folyosó" tervét s azt a német kívánságot, hogy exterritorialitást biztosítsanak egy német autóútnak, vagy vasúti vonalnak 71

44. sz. GEORGES BONNET, *Páris, február 4.*
A miniszter arra utasítja berlini nagykövetét, hogy a Csehszlovákiának nyújtandó nemzetközi szavatosság ügyében járjon el a német kormánynál ugyanabban az értelemben, mint brit kartársa 72

45. sz. DE LACROIX, *Prága, február 7.*
A prágai francia követ beszélgetést folytatott Chvalkovszkyval, a csehszlovák külügyminiszterrel. Nyugtalanító híreket közöl a nemzetközi szavatosság ügyében 72

46. sz. COULONDRE, *Berlin, február 7.*
Ribbentrop a berlini francia nagykövettel folytatott beszélgetése során megfogalmazza Németország két külpolitikai célját: 1. a Reich minden eszközzel küzd a bolsevizmus ellen; 2. vissza akarja szerezni gyarmatait. Az első pontot illetően hozzáteszi: „a szovjetekkel szemben hajthatatlanok maradunk, mint az acél. Soha nem fogunk kiegyezni a bolseviki Oroszországgal!" 75

47. sz. A berlini francia nagykövetség szóbeli jegyzéke. *Berlin február 8.*
A berlini francia nagykövet emlékezetébe idézi a Reich külügyminisztériumának a müncheni egyezmény I. függelékét s felvilágosítást kér a német kormánytól a Csehszlovákiának nyújtandó szavatosság ügyében 77

48. sz. DE LACROIX, *Prága, február 18.*
De Lacroix felsorolja azt a 10 feltételt, amelynek teljesítése esetén Németország megadja a cseh szavatosságot 77
49. sz. GEORGES BONNET, *Páris, február 22.*
Bonnet arra kéri Coulondret, közölje vele eljárásának eredményét . 78
50. sz. COULONDRE, *Berlin, február 24.*
Coulondre közli, hogy a külügyminisztériumtól mindezideig nem érkezett válasz 78
51. sz. COULONDRE, *Berlin, március 2.*
A német válasz szerint a müncheni egyezmény I. függelékében körülírt feltételek még nem teljesültek, a csehszlovákiai lengyel és magyar kisebbségek kérdése még nincs megoldva 79
52. sz. DE LACROIX, *Prága, március 10.*
A csehek és szlovákok közti tárgyalások holtpontra jutottak. Tisot felmentették hivatalától, Szlovákiába cseh csapatokat küldenek . . 82
53. sz. DE LACROIX, *Prága, március 10.*
A prágai kormány még kezében tartja a hatalmat, Németország ezideig még nem mozdult. Lacroix értesülései szerint azonban német csapatokat vontak össze Morvaország és Szlovákia határain . . . 83
54. sz. DE MONTBAS, *Berlin, március 11.*
Tiso segítségért folyamodik a német kormányhoz 83
55. sz. COULONDRE, *Berlin, március 13.*
Március 11-e óta katonai előkészületeket, csapatmozdulatokat állapíthatni meg Németországban 84
56. sz. COULONDRE, *Berlin, március 13.*
Egy német személyiség véleménye szerint Csehszlovákia sorsa el van döntve. Németország egyszerűen annektálni fogja Cseh- és Morvaországot 85
57. sz. COULONDRE, *Berlin, március 13.*
Tekintettel a német katonai készülődésekre és a német sajtó magatartására, a berlini francia nagykövet jónak látná, ha lépéseket tennének a Wilhelmstrassén 86
58. sz. DE LACROIX, *Prága, március 14.*
A Reich ultimátumot küldött Prágába 87
59. sz. DE LACROIX, *Prága, március 14.*
Németország fellépése szemmelláthatóan megtörte a prágai kormány erélyét. Minden pillanatban várható Szlovákia függetlenségének kinyilatkoztatása 88
60. sz. DE LACROIX, *Prága, március 14.*
A bécsi rádió folytatja támadásait Csehszlovákia ellen. Németország ugyanazzal a módszerekkel dolgozik, mint az Anschluss előtt vagy 1938 szeptemberében 88
61. sz. DE LACROIX, *Prága, március 14.*
Beigazolódik, hogy Németország több cseh miniszter távozását követeli 88
62. sz. COULONDRE, *Berlin, március 14.*
A berlini francia nagykövet közli, hogy Tiso és Durcanskynak berlini tartózkodásuk során a hitleri vezetők kilátásba helyezték Németország barátságát, arra az esetre, ha Szlovákia kikiáltja függetlenségét . 89
63. sz. COULONDRE, *Berlin, március 14.*
A berlini angol nagykövetnek Weizsäckerrel folytatott beszélgetéséből kiderül, hogy Németország a Tiso-kormányt tekinti Szlovákia egyetlen törvényes kormányának 90
64. sz. GEORGES BONNET, *Páris, március 14.*
A külügyminiszter hivatkozik a müncheni egyezményre, valamint a december 6-i francia-német nyilatkozatra és felszólítja berlini nagykövetét, kérjen felvilágosítást a német kormánytól a Reich szlovákiai akciója felől 91
65. sz. COULONDRE, *Berlin, március 14.*
Hitler találkozik Hacha elnökkel. Szlovákia kinyilvánította függetlenségét, a német sajtó az ország „felbomlásáról" ír. 92

66. sz. COULONDRE, *Berlin, március 14.*
Németország az elmult hónapok folyamán revideálta keleti politikáját 96
67. sz. COULONDRE, *Berlin, március 15.*
A berlini francia nagykövet közli, hogy a német hadsereg bevonult Cseh- és Morvaországba és hogy Németország annektálni fogja ezeket a tartományokat 98
68. sz. COULONDRE, *Berlin, március 15.*
A berlini francia nagykövet jelenti, hogy Weizsäcker kihallgatáson fogja fogadni 99
69. sz. VON WELCZEK, *Páris, március 15.*
A párisi német nagykövet közli a francia kormánnyal, hogy március 14-én éjjel Hitler és Hacha elnök megállapodást írt alá, amelynek értelmében Csehszlovákia elnöke a Führer kezei közé helyezi népe sorsát. Welczek egyben közli, hogy e megállapodás következményeképp a német csapatok március 15-én hajnali 6 órakor átlépték a cseh határt 100
70. sz. COULONDRE, *Berlin, március 15.*
A berlini francia nagykövet kérdésére Weizsäcker a következő felvilágosítással szolgál: Csehszlovákia felbomlott, Németországnak közbe kellett lépnie a fenyegetett német kisebbség védelmében, a berlini és prágai kormányok között megegyezés jött létre. 101
71. sz. DE LECROIX, *Prága március 15.*
Hitler és Ribbentrop kijelenti Hacha elnöknek, hogy amennyiben a csehek ellenállást kísérelnének meg, a német csapatok irtózatos megtorlással fognak élni 102
72. sz. GEORGES BONNET, *Páris, március 16.*
A külügyminiszter londoni nagykövete útján arra figyelmezteti a brit kormányt, hogy nézete szerint a párisi és londoni kormányoknak ünnepélyesen tiltakozniok kellene Berlinben 103
73. sz. COULONDRE, *Berlin, március 16.*
A berlini francia nagykövet gondos analizisnek veti alá a német politikát 104
74. sz. ARDIET, *Nürnberg, március 16.*
Streicher Gauleiter nyilvánosan kijelenti, hogy Prága még csak a kezdet s hogy a demokráciák is hamarosan ott fogják hagyni a fogukat 110
75. sz. LÉON NOËL, *Varsó, március 16.*
Varsónak az a véleménye, hogy Csehszlovákia annexiója csak bevezetője a Reich keleti hadműveleteinek 110
76. sz. GEORGES BONNET, *Páris, március 17.*
A francia kormány berlini nagykövete útján közli a német külügyminiszterrel, hogy nem ismerheti el törvényesnek a Csehszlovákiában előállott új helyzetet 111
77. sz. COULONDRE, *Berlin, március 17.*
Coulondre elmondja, milyen drámai körülmények között kényszerítették Hachát az egyezmény aláírására 112
78. sz. COULONDRE, *Berlin, március 18.*
A berlini francia nagykövet kormánya tiltakozó jegyzékét átadja Weizsäckernek, aki ezt nem akarja elfogadni 113
79. sz. COULONDRE, *Berlin, március 18.*
Coulondre több oldalról szerzett értesülései nyilvánvalóvá teszik a német kormány rosszakaratát 115
80. sz. COULONDRE, *Berlin, március 19.*
A Reich szemmelláthatóan szakított a müncheni inaugurált béke politikájával. Teljesen új helyzettel állunk szemben. Franciaországnak azonnal hozzá kell látnia az ország ipari mozgósításához 116

81. sz. GEORGES BONNET, *Páris, március 19.*
A külügyminiszter helyesli berlini nagykövetének Weizsäckerrel szemben tanusított magatartását. Weizsäcker szerint Georges Bonnet állítólag kijelentette Ribbentropnak, hogy „Csehország nem lehet többé eszmecsere tárgya". Coulondre ezt az inszinuációt visszautasította . 123

82. sz. PAYART, *Moszkva, március 19.*
Az URSS kormánya tiltakozik a német kormánynál Csehszlovákia annexiója ellen; úgy látja, hogy a béke ügye veszélyben forog . . 124

A NEMZETKÖZI VÁLSÁG.

(1939 augusztus 20—szeptember 3.)

1. A NÉMET TÁMADÁS ELŐKÉSZÜLETEI.

(Augusztus 20—22.)

203. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 20.*
A birodalmi külügyminisztérium hivatalnokai szerint Hitler el van rá szánva, hogy a danzigi kérdést még szeptember 1-e előtt megoldja . 127

204. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 20.*
Ugyanezek a hivatalnokok azt tartják, hogy a háború elkerülhetetlen; nem hiszik azonban, hogy sor kerülhetne Nagybritannia katonai közbelépésére Lengyelország érdekében 127

205. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 21.*
A német hadsereget összevonják 128

206. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 21.*
A Pat-ügynökség cáfolja a Reich propagandahivatala által terjesztett híreket, melyek szerint a lengyelországi német kisebbséget „terrorizálják" 129

207. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 21.*
Német csapatokat szállítanak kelet felé; nyilvánvaló, hogy a német hadsereg felvonul 130

208. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 21.*
Coulondre fenntartással közli azt az értesülését, mely szerint Németország az augusztus 22-ről 23-ra virradó éjszaka indítana támadást Lengyelország ellen, s ugyanakkor taktikai okokból látszat-autonómiát adna a cseh tartományoknak 130

209. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 29.*
A berlini francia nagykövetség katonai attaséja úgy véli, hogy augusztus 23-ra vagy 24-re a német hadsereg felvonulása végetér . 132

210. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 21.*
A külügyminiszter varsói nagykövete útján arra figyelmezteti a lengyel kormányt, ne szolgáltasson anyagot a német propagandának, amely azt állítja, hogy a lengyelországi német kisebbséget üldözik . 132

211. sz. GARREAU, *Hamburg, augusztus 22.*
A német kormány abban reménykedik, hogy Lengyelországgal egy csapásra, még augusztus folyamán végezhet 133

212. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 22.*
A lengyel sajtót utasítják, szüntessen be ideiglenesen minden támadást a Reich ellen 133

213. sz. COULONDRE *Berlin, augusztus 22.*
A német vezérkar köreiben bizonyosra veszik, hogy Lengyelország ellen a legrövidebb idő alatt katonai műveletekre kerül sor . . . 134

2. CHAMBERLAIN ÜZENETE ÉS HITLER FELELETE.

(Augusztus 23—26.)

214. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 23.*
Sir Nevile Henderson repülőgépen Berchtesgadenbe utazik, hogy átadja Hitlernek Chamberlain személyes üzenetét 135

215. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 23.*
Danzigban lengyel vasutasokat tartóztatnak le, a lengyel iskolákat katonai célokra lefoglalták 135

216. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 23.*
Woermann közli a berlini francia nagykövettel Chamberlain üzenetének és Hitler feleletének szövegét 136

217. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 24.*
Sir Nevile Henderson úgy gondolja, hogy minden kétséget kizáróan értésére adta Hitlernek Anglia álláspontját 136

218. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 24.*
A francia kormány arra kéri a lengyel kormányt, ne tegyen semmilyen katonai lépéseket abban az esetben, ha a danzigi szenátus kinyilvánítaná a Szabadváros csatlakozását a Birodalomhoz 137

219. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
Tekintettel a németek hadi készülődéseire, a lengyel kormány mozgósít 138

220. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
A berlini lengyel nagykövetet arra utasították, kérjen kihallgatást Weizsäckernél s közölje vele, hogy a varsói kormány mint azelőtt, úgy most is tárgyalásokra mindig hajlandó 138

221. sz. ROGER CAMBON, *London, augusztus 24.*
Hitler Chamberlainhez intézett feleletében Angliára hárítja a felelősséget; ha Anglia nem vállalt volna szavatosságot Lengyelországért, ez nem szegült volna ellen Németország életbevágó érdekei kielégítésének. Nem Németországon múlik, hogy a jelenlegi nehézségeket békés úton elintézzék 139

222. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 24.*
A külügyminiszter varsói nagykövete útján újból arra kéri a lengyel kormányt, tartózkodjék minden katonai lépéstől arra az esetre, ha Danzig Németországhoz csatlakoznék 140

223. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
A németek jóvoltából egyre szaporodnak az összeütközések a lengyel-német határon 141

224. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 24.*
Danzigban Lengyelország megszakítja a vámtárgyalásokat 142

225. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 24.*
Augusztus 23-i rendeletével a danzigi szenátus államfői minőséggel ruházza fel Forstert 142

226. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
A varsói francia nagykövet arra kéri a lengyel kormányt, hogy a francia kormánnyal való előzetes tanácskozás nélkül ne tegyen semilyen helyrehozhatatlan lépést 143

227. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
A varsói francia nagykövet újból óvatosságra inti a lengyel külügyminisztert 143

228. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Róma, augusztus 24.*
Az Egyesült Államok római nagykövete Őfelsége az olasz királynak átadta Roosevelt elnök üzenetét, amelyben az elnök arra kéri az uralkodót, tegyen meg minden tőle telhetőt, hogy a válságot békésen meg lehessen oldani 143

229. sz. DE SAINT-QUENTIN, *Washington, augusztus 24.*
Roosevelt elnök üzenetet küldött Hitlernek és Moscickinek; arra kéri őket, igyekezzenek békés úton megoldani a viszályt 144

230. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
Göring tábornok kihallgatáson fogadta Lipski lengyel nagykövetet 144

231. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 24.*
A lengyel kormány levelet akar intézni a danzigi szenátushoz, amelyben tiltakozik Forsternek államfői minőséggel való felruházása ellen 145

232. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 24.*
Berlini hivatalos körökben úgy tartják, hogy a német-orosz szerződés következményeképp Lengyelországot — küszöbön álló behódolása esetén — ketté fogják osztani 145

233. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Beck külügyminiszter megnyugtatja a nála eljáró francia nagykövetet, hogy a lengyel kormány ezután is a legnagyobb hidegvérről fog tanuságot tenni 146

234. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Danzigban egyre több az összeütközés. Lengyel vsautasokat tartóztatnak le, a lengyel kormány elhatározta, hogy közigazgatási és gazdasági jellegű megtorláshoz folyamodik 147

235. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Újabb összeütközések a lengyel-német határon 147

236. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Faury tábornok ismét arra kéri Ridz-Smigly tábornokot, utasítsa csapatait, hogy a lengyel határon a legnagyobb körültekintéssel igyekezzenek elkerülni minden összeütközést 148

237. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Német birodalmi állampolgárok különböző erőszakosságokat követnek el lengyel területen 148

238. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Ridz-Smigly tábornok szerint a német taktika odairányul, hogy Lengyelországot valamilyen meggondolatlan lépésre ragadtassák . . . 149

239. sz. CHARLES-ROUX, *Róma, augusztus 25.*
Őszentsége XII. Pius pápa elismerését fejezi ki III. Leopold, a belga király őfelségének az osloi államcsoport nevében tett nyilatkozatáért. 149

240. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 25.*
Danzigban új ütegeket állítanak fel; Keletporoszországból teherautókon polgáriruhás fiatal férfiak érkeznek, akiket azonnal szolgálati helyükre osztanak be 150

241. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 25.*
A danzigi szenátus a lengyel kormánytól jegyzéket kapott, amelyben ez tiltakozik az ellen, hogy Forstert államfői minőséggel ruházták fel 150

242. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 25.*
Hitler magához kéreti a berlini francia nagykövetet s Daladier részére üzenetet ad át neki. Nem akar összeütközésbe kerülni Franciaországgal s keserűen panaszkodik Lengyelországra 150

243. sz. GEORGES BONNET, *Páris augusztus 25.*
A francia kormány kedvezően fogadja a belga király őfelségének az osloi államcsoport nevében közzétett nyilatkozatot 153

244. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 25.*
Moscicki elnök sürgönyt intéz a belga király őfelségéhez, amelyben annak a meggyőződésének ak kifejezést, hogy csak közvetlen tárgyalások útján lehet igazságosan megoldani a nemzetközi kérdéseket 154

245. sz. COULONDRE, *Berlin augusztus 26.*
Hitler Sir Nevile Hendersonnal folytatott beszélgetése során beleegyezik abba, hogy még egy utolsó kísérletet tegyenek a béke megmentése érdekében. A berlini angol nagykövet repülőgépen Londonba indul, hogy személyesen adhassa át a Führer javaslatát az angol kormánynak 154

3. DALADIER LEVELE ÉS HITLER FELELETE.

(Augusztus 26—27.)

246 sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 26.*
A berlini francia nagykövet úgy véli, hogy lakosságcsere útján el lehetne intézni a lengyelországi német kisebbség problémáját. Sir Nevile Henderson és Lipski úr is ezen a nézeten van. Coulondre azt tanácsolja, hogy a lengyel kormány 48 órán belül tegyen ilyenértelmű javaslatot Berlinnek 155

247. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 26.*
A lengyel kormány közli a varsói francia nagykövettel, hogy Lengyelország mielőtt döntő lépésekre határozná el magát, kikéri Franciaország és Anglia véleményét 156

248. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 26.*
Sir Nevile Henderson Londonba továbbította Hitler javaslatait, amelyek több új szempontot tartalmaznak. De ezekről csak akkor lehetne tárgyalásokba bocsátkozni, ha előzőleg kiküszöbölnének minden erőszakos fenyegetést 157

249. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 26.*
A külügyminiszter közli varsói nagykövetével a lakosságcsere ötletét s arra kéri, támogassa ezt a lengyel kormánynál 157

250. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 26.*
A berlini hivatalos körök nem veszik tudomásul Roosevelt elnök üzenetét 158

251. sz. DE DAMPIERRE, *Ottava, augusztus 26.*
A kanadai miniszterelnök üzenetet küld Hitlernek, Mussolininek és Moscickinek 158

252. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 26.*
A varsói francia nagykövet a lengyel kormány elé terjesztette a lakosságcseréről szóló javaslatot 159

253. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 26.*
A külügyminiszter berlini nagykövete útján elküldi Hitlernek Daladier feleletét a Führer üzenetére. Arra kéri Hitlert, tegyen még egy utolsó kísérletet, hogy Lengyelország és Németország békés megegyezésre jusson egymással 159

254. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 26.*
A varsói angol nagykövetet utasították, ajánlja fel a lengyel kormánynak, helyezzen el semleges megfigyelőket a németlakta lengyel területeken. A külügyminiszter arra kéri varsói nagykövetét, támogassa brit kartársának ezt a lépését 161

255. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 26.*
A lengyel kormány közli a varsói francia nagykövetséggel, hogy a Hitler említette lengyel gyilkosságok hire merő koholmány . . . 161

256. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 26.*
A német sajtó tovább úszít Lengyelország ellen 162

257. sz. CORBIN, *London, augusztus 26.*
A brit kabinet kidolgozta válaszát Hitler javaslataira. Véleménye szerint a Führer által ajánlott általános nemzetközi tanácskozásoknak nem lehetne jobb bevezetése, mint a lengyel-német viszály békés megoldása 162

258. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 26.*
A lengyel kormány kedvezően fogadja a lakosságcserére vonatkozó javaslatot 164

259. sz. CORBIN, *London, augusztus 26.*
A londoni francia nagykövet közli, hogy a lakosságcsere kérdését Sir Nevile Henderson Hitlerrel folytatott beszélgetésében csak ötletszerüen vetette fel, s hogy Hitler nem válaszolt rá 164

260. sz. CORBIN, *London, augusztus 26.*
Sir Nevile Henderson szerint kétséges, vajjon Hitler megelégszik-e még Danzigra vonatkozó követeléseivel? 165

261. sz. COULONDRE, *Berlin augusztus 27.*
A berlini francia nagykövet közli, hogy Hitler visszautasította Daladiernak a lengyel-német viszály békés megoldására vonatkozó javaslatát 165

262. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 27.*
Hitler azt kívánja, kezeljék bizalmasan Daladier elnök levelét és az ő válaszát 167

263. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 27.*
Coulondre azt reméli, hogy a Führernél tett látogatása meggyőzte Hitlert arról, hogy Franciaország nem riad vissza a háborútól, de hogy a francia kormány szívesebben látná, ha mindkét félre elfogadható megoldást találnának 167

264. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 27.*
Beck úgy látja, hogy a helyzet megjavult 168

265. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 27.*
Egyre több az összeütközés a lengyel-német határon 168

266. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 27.*
Ribbentrop átadja Coulondrenak Hitler válaszának másolatát . . 169

267. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 27.*
Hitler válaszában azt követeli, hogy a lengyelek Danzigot és a Folyosót adják vissza Németországnak 169

268. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 27.*
Úgylátszik, Németországban befejeződött az általános mozgósítás . 173

269. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 27.*
Danzig egy megerősített város benyomását kelti 173

270. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 27.*
A francia kormány közli a belga kormánnyal, hogy háború esetén tiszteletben fogja tartani Belgium semlegességét és ezen a magatartásán csak akkor változtatna, ha valamilyen más hatalom megsértené a belga semlegességet 174

271. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 27.*
A külügyminiszter közli külföldi képviseleteivel, hogy Hitler elutasító választ adott Daladier ajánlatára 174

4. HITLER BELEEGYEZIK, HOGY KÖZVETLEN TÁRGYALÁSOKAT FOLYTASSON LENGYELORSZÁGGAL.

(Augusztus 28—30.)

272. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
A Reich magatartása Lengyelországot újabb tartalékosok behivására kényszeríti 175

273. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
Ridz-Smigly tábornok arra utasítja csapatait, ne feleljenek a német kihívásokra 175

274. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
A németek egyre gyakrabban törnek be lengyel területre 176

275. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
VON MOLTKE, Németország varsói nagykövete július 15-én beszélgetést folytatott Léon Noëllel s ennek folyamán elismerte, hogy a német kisebbségeknek nincs sok okuk panaszra a lengyelek ellen; csak közigazgatási természetü intézkedéseket tettek ellenük . . . 176

276. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
A németek üldözéséről szóló hirek merő koholmányok, amit az is bizonyit, hogy a varsói német nagykövet egyszer sem tiltakozott a lengyel kormánynál 177

277. sz. CORBIN, *London, augusztus 28.*
A brit kormány válasza Hitlernek 177

278. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 28.*
Lipskit arra utasítják, ajánlja fel közvetett formában a német kormánynak a javasolt lakosságcserét 180

279. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 28.*
A francia kormány közli a nagyhercegség kormányával, hogy háború esetén tiszteletben fogja tartani Luxemburg területi sérthetetlenségét s magatartásán csak akkor változtatna, ha valamilyen harmadik hatalom megsértené a nagyhercegség semlegességét 180

280. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
Beck közli a varsói angol nagykövettel, hogy Lengyelország szívesen folytat közvetlen tárgyalásokat Németországgal 180

281. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
A német kormány által megemlített lengyel bandavezér már két éve halott 181

282. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 28.*
Hitler túlbecsüli a Lengyelországban élő németek számát. A varsói német nagykövet maga is beismerte, hogy Lengyelországban nem több a német, mint amennyi Németországban a lengyel 181

283. sz. A BELGA KORMÁNY JEGYZÉKE, *Bruxelles, augusztus 28.*
A belga kormány megkapta a francia kormány semlegességi nyilatkozatát. Ha Belgiumot támadás érné, segítségül fogja hívni Franciaországot 182

284. sz. BARGETON, *Bruxelles, augusztus 28.*
A németalföldi királynő és a belga király őfelsége felajánlják közvetítő szolgálataikat 182

285. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 29.*
Hitler hajthatatlan. Nemcsak a Folyosót követeli, hanem határkiigazításokat Felsőszilériában 183

286. sz. CAMBON, *Luxemburg, augusztus 29.*
A luxemburgi kormány köszönettel igazolja a francia kormány nyilatkozatát 183

287. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 29.*
A berlini francia nagykövet beszámolója Hitler és Sir Nevile Henderson tárgyalásairól. A Führer még tüzetesen meg akarja vizsgálni a brit kormány javaslatait, mielőtt elküldené végleges feleletét . 184

288. sz. CORBIN, *London, augusztus 29.*
A londoni francia nagykövet szerint a Hitler és Sir Nevile Henderson között lefolyt beszélgetés kedvezőtlen hatást váltott ki Londonban 185

289. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 29.*
A danzigi német provokációk egyre gyakrabban megismétlődnek . 185

290. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 29.*
A varsói francia nagykövet újabb bizonyítékokat sorol fel a német vádak alaptalansága mellett 186

291. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 29.*
Hitler átadja válaszát Sir Nevile Hendersonnak. Beleegyezik abba, hogy közvetlen tárgyalások induljanak meg a lengyel és német kormányok között, de csak azzal a feltétellel, ha másnap, augusztus 30-ig bezárólag egy lengyel teljhatalmú megbízott érkezik Berlinbe 186

292. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 29.*
A francia kormány kedvező fogadtatásban részesíti a belga király és a holland királynő őfelségének ajánlatát 187

293. sz. CORBIN, *London, augusztus 29.*
Újabb részletek Hitlernek Sir Nevile Hendersonnal folytatott beszélgetéséről. Hitler értésére adta az angol nagykövetnek, hogy csak akkor tárgyal Lengyelországgal, ha a lengyel kormány minden feltételét teljesíti 188

294. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 30.*
A külügyminiszter beszámol a varsói francia nagykövetnek Hitler és Sir Nevile Henderson tárgyalásairól. Megjegyzi, hogy először történik meg, hogy Hitler közvetlen tárgyalásokra hajlandó 189

295. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 30.*
A külügymilniszter arra kéri berlini és varsói nagykövetét, vizsgálják meg a helyzetet s közöljék vele, nem lehetne-e a német és lengyel kormányoknak javasolni, hogy — az összeütközések elkerülése érdekében — csapataikat vonják vissza néhány kilométernyire a határtól? 190

296. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 30.*
A berlini francia nagykövet úgy véli, hogy a lengyel kormánynak — hogy tanuságot tegyen jóakaratáról — teljhatalmú megbizottat kellene küldenie Berlinbe; Lipskit ajánja erre a szerepre 190

297. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 30.*
A varsói francia nagykövet úgy látja, hogy a Reich igen pontatlanul fogalmazta meg követeléseit 191

298. sz. BARGETON, *Bruxelles, augusztus 30.*
A bruxellesi francia nagykövet átadta a belga kormánynak a francia kormány válaszát 192

299. sz. CORBIN, *London, augusztus 30.*
A londoni francia nagykövet beküldi a francia kormánynak Hitlernek a brit kormányhoz intézett válaszát 192

300. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 30.*
Coulondre szerint Hitlernek a brit kormányhoz intézett levele nyers és kíméletlen 195

301. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 30.*
A kisebbségi németek számos merényletet követnek el lengyel állampolgárok ellen 195

302. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 30*
A német sajtó szerint a berlini és moszkvai kormány megegyezett egymással a lengyel kérdésben 196

303. sz. DE LA TOURNELLE, *Danzig, augusztus 30.*
Danzigban egyre szaporodnak az összeütközések 197

304. sz. GEORGES BONNET, *Páris, augusztus 30.*
A külügyminiszter arra kéri varsói nagykövetét, támogassa brit kartársa lépéseit a megindítandó közvetlen lengyel-német tárgyalások ügyében 197

5. AZ OLASZ KONFERENCIA-JAVASLAT. NÉMETORSZÁG MEGSZAKÍTJA A TÁRGYALÁSOKAT.

(Augusztus 31.)

305. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 31.*
A varsói francia nagykövet a kapott utasítás értelmében eljárt a lengyel kormánynál; ez augusztus 31-én délben adja meg válaszát 197

306. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Róma, augusztus 31.*
Ciano gróf kihallgatáson fogadta a francia és angol nagykövetet. Ha Franciaország és Anglia beleegyezik, Mussolini szeptember 5-ére konferenciát hívna össze 198

307. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 31.*
A lengyel kormány hajlandó közvetlenül tárgyalni a német kormánnyal. Utasítja Lipskit, kérjen kihallgatást a Wilhelmstrassen . 198

308. sz. GEORGES BONNET, *Páris augusztus 31.*
A külügyminiszter arra kéri a brit kormányt, közölje haladéktalanul Berlinnel a lengyel kormány beleegyezését 199

309. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 31.*
Egyre újabb határösszeütközésekről számol be 199

310. sz. CHARLES-ROUX, *Róma, augusztus 31.*
A vatikáni francia nagykövet közli a francia kormánnyal Őszentsége, XII. Pius pápa békeüzenetét 200

311. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 31.*
A lengyel kormány a brit kormányhoz intézett jegyzékében annak a reményének ad kifejezést, hogy közvetlen tárgyalások megindulása esetén a brit kormány továbbá is segítségére lesz. Modus vivendit ajánl a danzigi kérdésben 200

312. sz. COULONDRE. *Berlin, augusztus 31.*
Berlin szemmelláthatólag zavarban van. Abban reménykedik, hogy a válságot a müncheni egyezményhez hasonló módon el lehet intézni s hogy Oroszország katonai segítséget fog nyujtani Németországnak 201

313. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 31.*
13 órakor Lipski kihallgatásra jelentkezett a német külügyminisztertnél. 15 órakor Weizsäcker telefonon megkérdezte tőle, vajjon nagyköveti minőségében vagy teljhatalmú megbizottként kéri-e a kihallgatást? 18.15-kor a lengyel nagykövet még nem kapott választ a birodalmi külügyminisztertől 202

314. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 31.*
Ribbentrop 19 óra 45-kor kihallgatáson fogadja Lipskit. A lengyel nagykövet kormánya nevében beleegyezik a közvetlen tárgyalások megindításába 202

315. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 31.*
A berlini francia nagykövet összefoglalja augusztus 31-ének eseményeit. Reggel 9 órakor Sir Nevile Henderson telefonon arról értesítette, hogy a német kormány haladéktalanul megtámadja Lengyelországot, ha Varsó déli 12 óráig nem nevezi meg teljhatalmú megbizottját. Előző éjjel éjfélkor Ribbentrop felolvasta neki a lengyel-német viszály megoldására vonatkozó német tervezetet, amelyről Hitler is megemlékezett az angol kormánynak küldött válaszában; a tervezet szövegét azonban nem adta át az angol nagykövetnek. Coulondre Párisba telefonál s itt megtudja, hogy a lengyel kormány beleegyezett a közvetlen tárgyalások megindításába. De Lipskit, aki 14 órakor jelentkezett kihallgatásra, Ribbentrop csak 19 óra 45-kor fogadja 203

316. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 31.*
A danzigi lengyeleket a gyakorlatban már megfosztották minden előjoguktól 205

317. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 31.*
Este 21 óra 15-kor és 21 óra 25-kor Weizsäcker az angol és francia nagyköveteknek „tájékoztatásukra" átadja a német tervezet szövegét. Jóllehet a lengyel kormány sohasem látta ezt a tervezetet, a Reich kormánya olyká veszi, mintha Varsó visszautasította volna . 206

318. sz. COULONDRE, *Berlin, augusztus 31.*
A lengyelek beleegyeztek a közvetlen tárgyalásokba, a németek mégis úgy tüntetik fel Lengyelországot, mintha lehetetlenné tette volna a békés megoldást 206

319. sz. LÉON NOËL, *Varsó, augusztus 31.*
Berlin és Varsó között megszakadt a telefonösszeköttetés, a lengyel kormány csak a német rádió útján értesült a fejleményekről . . . 207

6. A HÁBORÚ KITÖRÉSE.

(Szeptember 1.)

320. sz. CORBIN, *London, szeptember 1.*
A varsói angol nagykövet is megerősíti, hogy a lengyel kormány hajlandó közvetlen tárgyalásokat folytatni Németországgal az angol javaslat alapján 207

321. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
A német rádió közleményeiből félreérthetetlenül kiderül, hogy Hitler ki akarta kerülni a közvetlen tárgyalásokat 209

322. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
A német csapatok hajnali 4 órakor átlépték a lengyel határt . . 209

323. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
Megindult az általános német támadás az egész határon. Danzig csatlakozott a Reichhez 210

324. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 1.*
A Reichstag gyűlésén Hitler beszédet mond 210

325. sz. ROOSEVELT ELNÖK ÜZENETE, *Washington, szeptember 1.*
Roosevelt elnök üzenetében arra kéri Nagybritanniát, Franciaországot, Olaszországot, Németországot és Lengyelországot, hogy háború esetén ne bombázzák a nyílt városokat és a polgári lakosságot 214

326. sz. STUCKI, *Páris, szeptember 1.*
A párisi svájci követ közli a francia kormánnyal kormánya semlegességi nyilatkozatát 214

327. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 1.*
A francia kormány kedvezően fogadja Mussolini konferenciatervét 215

328. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 1.*
A berlini francia nagykövet újból összefoglalja augusztus 31-e eseményeit 216

329. sz. CORBIN, *London, szeptember 1.*
Lengyelország londoni nagykövete a német támadás miatt kéri az angol garancia alkalmazását 217

330. sz. CORBIN, *London, szeptember 1.*
Az angol hivatalos nyilatkozat helyreigazítja az elmult napok eseményeiről beszámoló pontatlan német kommünikét 218

331. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
A támadás megindult, bombavető repülőgépek jelentek meg lengyel terület felett. Lipski elkérte útlevelét 219

332. sz. FRANÇOIS PONCET, *Róma, szeptember 1.*
A francia kormány válaszát átadja Ciano grófnak 219

333. sz. A FRANCIA KORMÁNY JEGYZÉKE. *Páris, szeptember 1.*
A francia kormány kedvező fogadtatásban részesíti Roosevelt elnök javaslatát 220

334. sz. GEORGES BONNET, *Páris szeptember 1.*
A francia kormány tudomásul veszi a svájci semlegességi nyilatkozatot 221

335. sz. CORBIN, *London, szeptember 1.*
Ha a Reich nem szünteti be támadását és nem vonja vissza csapatait a lengyel területről, Anglia teljesíteni fogja Lengyelország irányában fennálló kötelezettségeit 221

7. KÖZÖS ANGOL-FRANCIA LÉPÉS BERLINBEN. AZ ELLENSÉGESKEDÉSEK MEGINDULÁSA.

(Szeptember 1—3.)

336. sz. CORBIN, *London, szeptember 1.*
A német javaslatot nem közölték hivatalosan a brit kormánnyal, Ribbentrop épp csak hogy felolvasta őket Sir Nevile Hendersonnak, de szövegüket nem adta át az angol nagykövetnek 222

337. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 1.*
A külügyminiszter arra kéri Coulondre-t, csatlakozzék Sir Nevile Hendersonnak a német kormánynál tett lépéseihez 223

338. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 1.*
A külügyminiszter varsói nagykövete útján kérdést intéz a lengyel kormányhoz, vajjon résztvenne-e az olasz kormány által javasolt konferencián 223

339. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
A varsói német ügyvivő elkérte útlevelét 223

340. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 1.*
A külügyminiszter részletesen tájékoztatja külföldi képviseleteit a legutolsó napok eseményeiről 224

341. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 1.*
Hitler beszédét a Reichstag csak mérsékelt lelkesedéssel fogadta, a berliniek meg vannak döbbenve. A Führer nem ejtette ki a „háború" szót 225

342. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
A varsói szlovák követ „a szlovák nemzet nevében" tiltakozik a német támadás ellen 225

343. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 1.*
A lengyel kormány azt tartja, hogy konferenciáról többé már nem lehet szó. Lengyelországot támadás érte s elvárja, hogy a szövetségesek segítségére siessenek 226

344. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 1.*
A berlini francia nagykövet 22 órakor, közvetlenül az angol nagykövet után meglátogatta Ribbentropot. A német külügyminiszter azt állítja, hogy nem a németek támadták meg Lengyelországot, hanem ellenkezőleg, Lengyelország támadta meg a Reichet 226

345. sz. COULONDRE. *Berlin, szeptember 1.*
Coulondre írásbeli közleményének szövege 227

346. sz. GEORGES BONNET. *Páris, szeptember 1.*
A francia kormány megköszöni a pápának üzenetét 228

347. sz. . . . . *Páris, szeptember 1.*
A Havas-ügynökség szeptember 1-én közli, hogy a francia kormány elfogadta az olasz kormány konferenciajavaslatát 228

348. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 2.*
Németország Lengyelországra hárítja a háború felelősségét. Azt állítja, hogy Lengyelországnak igenis tudomása volt a német javaslatokról, hisz Ribbentrop az augusztus 30-ról 31-re virradó éjszaka felolvasta őket Sir Nevile Hendersonnak s hosszan megvitatta őket az angol nagykövettel; 31-én este pedig a lengyel rádió elfogadhatatlanoknak jelentette ki a német tervet. A valóságban azonban: 1. Ribbentrop sietősen olvasta fel a német tervet s szövegét nem adta át az angol nagykövetnek; 2. a lengyel rádiónak fentemlített kijelentése csak azokra a követelésekre vonatkozhatott, amelyekkel Hitler augusztus 29-én lépett fel. A lengyel kormánynak sohasem volt tudomása az augusztus 31-én 21 órakor rádión közölt német javaslatokról; a francia és angol nagykövetek is csak a rádió útján értesültek róluk 229

349. sz. LÉON NOËL, *Varsó szeptember 2.*
A német bombavető repülőgépek számtalan áldozatot szednek a lengyel polgári lakosság között 230

350. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 2.*
Hitler arról értesíti Lengyelországot, hogy a német repülőgépek csak katonai célpontokat fognak támadni. Lengyelország válaszában hangsúlyozza, hogy a lengyel repülők is ilyértelmű parancsokat kaptak, jóllehet a német bombázásoknak máris számtalan polgári személy esett áldozatul 231

351. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 2.*
Lengyelországban heves harc dúl a földön és levegőben 231

352. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Róma, szeptember 2.*
Az olasz kormány még nem mondott le konferenciatervéről . . . 231

353. sz. LÉON NOËL, *Varsó, szeptember 2.*
Német repülőgépek bombázzák a polgári lakosságot 232

354. sz. CORBIN, *London, szeptember 2.*
A brit kormány csak abban az esetben vesz részt a konferencián, ha a német csapatokat visszavonják a lengyel területről 232

355. sz. LEBRUN KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK, *Páris, szeptember 2.*
A köztársasági elnök üzenete a parlamenthez 233

356. sz. KORMÁNYNYILATKOZAT, *Páris, szeptember 2.*
Kormánynyilatkozat, amelyet a képviselőházban Daladier miniszterelnök, a szenátusban Chautemps helyettes miniszterelnök olvas fel 234

357. sz. CORBIN, *London, szeptember 2.*
A Chamberlain-kabinet erélyes magatartását a brit parlament és nemzet osztatlan tetszéssel fogadja 241

358. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 2.*
A berlini lengyel nagykövet elhagyta Németországot 243

359. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 2.*
13 óra 30-kor még sem a francia, sem az angol nagykövet nem kapott választ a német kormánytól 243

360. sz. FRANÇOIS-PONCET, *Róma, szeptember 2.*
14 órakor Ciano gróf közli a római francia nagykövettel, hogy reggel Hitler elé terjesztette az olasz konferencia-tervet. A Führer nem utasította el a tervet, de tudni szeretné, vajjon a szeptember 1-i francia s angol jegyzékeknek ultimátumjelleget tulajdonítson-e; azt kérdezte továbbá, hogy ráér-e a felelettel szeptember 3 déli 12 óráig. Ciano személyesen telefonált Georges Bonnetnak és Lord Halifaxnak; mindketten arról biztosították, hogy a jegyzékeknek nincs ultimátumjellegük, de, hogy — ami a kért határidőt illeti — kormányukkal kell megtárgyalniok a kérdést 243

361. sz. CORBIN, *London, szeptember 2.*
A londoni lengyel nagykövet beszámol a brit kormánynak a német támadásról s az angol szavatosság rögtöni életbeléptetését kéri . 244

362. sz. CORBIN, *London, szeptember 2.*
Lord Halifax beszéde a felsőházban, Nevile Chamberlain beszéde az alsóházban 245

363. sz. FRANÇOIS-PONCET. *Róma, szeptember 2.*
Ciano gróf közli a római francia nagykövettel, hogy nem tehet eleget Lord Halifax követelésének s nincs módjában arra kérni a német kormányt, hogy vonja vissza csapatait Lengyelországból . . 247

364. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 2.*
A külügyminiszter éjfélkor közli berlini nagykövetével, hogy másnap, szeptember 3-án újabb lépéseket kell tennie a német kormánynál 248

365. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 2.*
A külügyminiszter utasítja Coulondret, jelentkezzék délben a Wilhelmstrassen és kérjen feleletet a szeptember 1-én átadott francia jegyzékre. Ha a felelet elutasító közölje a német kormánnyal, hogy Franciaország szeptember 3-án 17 órától kezdve teljesíteni fogja Lengyelország irányában vállalt kötelezettségeit 248

366. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 3.*
Coulondre közli, hogy utasításai értelmében eljárt a német kormánynál 249

367. sz. COULONDRE, *Berlin, szeptember 3.*
Coulondre közli, hogy a német kormány válasza elutasító 249

368. sz. GEORGES BONNET, *Páris, szeptember 3.*
A külügyminiszter a hágai egyezmény értelmében közli a párisi diplomáciai képviseletekkel, hogy Franciaország hadiállapotban van Németországgal 250

369. sz. FRANCIA-BRIT NYILATKOZAT, *Páris, szeptember 3.*
Az Egyesült Királyság és Franciaország kormányai kijelentik, hogy humánus szellemben fognak háborút viselni és szigorúan betartják az errevonatkozó nemzetközi megállapodásokat 251

370. sz. DALADIER, *Páris, szeptember 3.*
A miniszterelnök felhívása a nemzethez 252

FÜGGELÉK.

Az 1921-es és 1925-ös francia-lengyel szerződések 257

Georges Bonnet külügyminiszter beszédének kivonata 1939 január 26-án . 261

Georges Bonnet külügyminiszter telefonnaplója 265

Első rész.

A MÜNCHENI SZERZŐDÉS ÉS ALKALMAZÁSA.

(1938 SZEPTEMBER 29-TŐL OKTÓBER 4-IG.)

12. sz.

Az 1938 szeptember 29-én Münchenben kötött szerződés Németország, az Egyesült Brit Királyság, Franciaország és Olaszország között.

A négy hatalom, Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország — tekintetbevéve a Németországnak átengedendő német Szudétavidék tárgyában elméletileg létrejött megállapodást — ez engedményt és a szükséges intézkedéseket illetően az alant következő feltételekben állapodott meg. A négy hatalom mindegyike e szerződés értelmében kötelezi magát, hogy megteszi a végrehajtásához szükséges lépéseket.

1. A kiürítés október 1-én kezdődik.

2. Az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország megállapodnak abban, hogy a kérdéses terület kiürítését október 10-ig úgy kell befejezni, hogy a fennálló berendezéseket semilyen kár ne érje. A Csehszlovák köztársaság felelősséget vállal azért, hogy ez a kiürítés úgy történjék, hogy a berendezések el ne pusztuljanak.

3. E kiürítés részletes feltételeit nemzetközi bizottság fogja megállapítani, amelyben Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Csehszlovákia képviselői vesznek részt.

4. A német többség által lakott területeket a Reich október 1-től kezdődően fokozatosan fogja megszállni. A mellékelt térképen megjelölt négy övezetet a német csapatok a következő sorrendben szállják meg:

az 1. övezetet október 1-én és 2-án,
a 2. övezetet október 2-án és 3-án,
a 3. övezetet október 3-án, 4-én és 5-én,
a 4. övezetet október 6-án és 7-én.

Az egyéb német többségű területeket a nemzetközi bizottság fogja megjelölni; ezeket a német csapatok október 10-ig bezáróan foglalják el.

5. A 3. szakaszban megemlített nemzetközi bizottság fogja megállapítani, hogy milyen területeken kell népszavazást elrendelni. Ezeket a területeket a népszavazás befejezéséig nemzetközi osztagok szállják meg. A bizottság állapítja meg azokat a feltételeket is, amelyek között a népszavazást véghezviszik; a Saar-vidéki népszavazás fog ehhez alapul szolgálni. A bizottság fogja megállapítani a népszavazás

határidejét is, amely azonban november végénél későbbi keletű nem lehet.

6. A nemzetközi bizottság vonja meg a végleges határokat is. Arra is fel van hatalmazva, hogy — kivételes esetekben — a népszavazás nélküli, szigorúan néprajzi jellegű területek rovására kisebb helyreigazításokat ajánljon a négy hatalomnak: Németországnak, az Egyesült Királyságnak, Franciaországnak és Olaszországnak.

7. Opciós jog fogja szabályozni, hogy valaki meg akar-e maradni az átadott területeken, vagy el akarja-e hagyni őket? Ez az opciós jog jelen szerződés keltétől számított hat hónapon belül érvényesíthető.

Német-csehszlovák bizottság fogja megállapítani ennek az opciónak a részleteit, megvizsgálja miképp lehetne a legkönnyebben végrehajtani a lakosságcserét és dönteni fog azokban az elméleti kérdésekben, amelyeket ez a lakosság csere esetleg felvet.

8. A cseh-szlovák kormány jelen szerződés aláírásától számított 4 hét leforgása alatt mindazokat a szudétanémeteket, akik katonai vagy rendőri alakulatokban teljesítenek szolgálatot és ez alakulatokból kilépni óhajtanak, mentesíteni fogja szolgálatuk alól. Ugyanezen határidőn belül a cseh-szlovák kormány szabadlábra helyezi a politikai vétségekért elítélt szudétanémeteket.

München, 1938 szeptember 29.

Őexcellenciája, a birodalmi kancellár:

Adolf Hitler.

Őexcellenciája, Nagybritannia miniszterelnöke:

Nevile Chamberlain.

Őexcellenciája, a francia minisztertanács elnöke:

Ed. Daladier.

Őexcellenciája, az olasz kormány feje:

Mussolini.

A SZERZŐDÉS FÜGGELÉKEI.

1. sz.

Őfelsége kormánya az Egyesült Királyságban és a francia kormány a fenti szerződést azzal kötötte meg, hogy fenntartják az 1938 szeptember 19-i angol-francia javaslat hatodik szakaszában említett nemzetközi szavatosságot a cseh-szlovák államhatárokra, minden nem provokált támadás esetére.

Miután a Cseh-Szlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségek kérdése is elintéztetett, Németország és Olaszország a maguk részéről szavatosságot fognak vállalni Csehszlovákiáért.

München, 1938 szeptember 29.

Adolf Hitler.
Nevile Chamberlain.
Mussolini.
Ed. Daladier.

2. sz.

A négy nagyhatalom kormányfői kijelentik, hogy amennyiben a Csehszlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségek problémáját az érdekelt kormányok három hónapon belül egyezség útján nem rendeznék, a kérdést a ma összegyűlt négy hatalom kormányfői újabb értekezleten tanulmány tárgyává fogják tenni.

München, 1938 szeptember 29.

Adolf Hitler.
Nevile Chamberlain.
Mussolini.
Ed. Daladier.

3. sz.

A területátadással kapcsolatban felmerülő valamennyi kérdés a nemzetközi bizottság hatáskörébe tartozik.

München, 1938 szeptember 29.

Adolf Hitler.
Nevile Chamberlain.
Mussolini.
Ed. Daladier.

4. sz.

Az összegyűlt négy kormányfő megegyezik abban, hogy a ma aláírt szerződés értelmében létesítendő nemzetközi bizottság tagjai: a külügyminiszteri államtitkár, a három felhatalmazott berlini nagykövet és a csehszlovák kormány által kinevezendő személyiség.

München, 1938 szeptember 29.

Adolf Hitler.
Nevile Chamberlain.
Mussolini.
Ed. Daladier.

13. sz.

Eduard Daladier miniszterelnök, nemzetvédelmi és hadügyminiszter levele Georges Bonnet külügyminiszternek:

München, 1938 szeptember *30, 3 óra 30.*

Kérem, hogy a lehető legsürgősebben közölje Prágával:

A ma éjszaka Münchenben kötött négyhatalmi szerződés szövegét a brit miniszterelnök és Daladier úr átadta Mastny úrnak. Nevezett ma reggel 6 órakor repülőgépen Prágába utazik.

Ashton Gwatkin úr, aki Mastny urat elkíséri, egyidejűleg át fogja Önnek adni az okmány francia szövegét és a mellékelt térképet.

Arra kérem, járjon el a lehető legsürgősebben Benes úrnál, hogy megbizonyosodjék beleegyezése felől. Kérem, fejezze ki neki mély megindultságomat. Nem rajtam mult, hogy az értekezleten Csehszlovákia képviselője nem jelenhetett meg. Nem kételkedem abban, hogy bármilyen kínosak is a helyzet követelményei, Benes úr épp úgy meg fogja érteni, mint én, hogy a csehlszlovák nemzetet meg kellett kímélni a háború megpróbáltatásaitól, miután megteremtettük számára azokat a feltételeket, amelyek között országa megőrizheti sorsába vetett bizalmát.

Ed. Daladier.

14. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele V. de Lacroix prágai francia követhez:

Páris, 1938 október *2.*

Kérem, közölje Krofta úrral, milyen mély rokonszenvvel kísértem óráról-órára nemes és bátor személyes akcióját e páratlanul súlyos nemzeti megpróbáltatás idején. Írja le neki, hogy minden honfitársammal együtt milyen csodálattal adózom a csehszlovák államférfiak kivételes erkölcsi magatartásának és önuralmának s annak az előrelátásnak, amellyel országukat megóvták a háború iszonyaitól. Kérem, biztosítsa őt hűséges baráti szeretetemről s arról az elhatározott szándékomról, hogy személy szerint is mindenkép segítségére leszek az ezután ráháruló építő munkában. Az a méltóságteljes lemondás, amelyről az egész csehszlovák nemzet tanuságot tett, bizonyítéka a nemzet élő erejének, amely meg fogja óvni történelmi örökségét és biztosítani fogja szabad büszke nemzetsorsát.

Georges Bonnet.

15. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter valamennyi diplomáciai megbízottjához:

Páris, 1938 október *3.*

Az a felelet, amelyet Hitler úr szeptember 27-én adott Nevile Chamberlain úrnak előttevaló este Sir Horace Wilson által eljuttatott személyes üzenetére, nem igen volt alkalmas arra, hogy enyhítsen az általános helyzet feszültségén. Hitler úr elzárkózott minden engedmény elől s fenntartotta azt az elhatározását, hogy október 1-én bevonultatja csapatait a szudétanémetek lakta területekre. Göhring tábornok ezt a hajthatatlan magatartást még azzal toldotta meg, hogy szeptember 27-én kijelentette Sir Nevile Hendersonnak, hogy amennyiben a csehszlovák kormány másnap, 28-án, 14 óráig nem fogadja el a godesbergi német memorandumot, Németország azonnal mozgósítási rendszabályokhoz nyúl, amelyeket rögtöni cselekedetek fognak követni.

E kérlelhetetlen német magatartás ellenére a francia és angol kormányok fáradhatatlanul továbbfolytatták erőfeszítéseiket a csehszlovák kérdés békés rendezésére.

Szeptember 27-én este Sir Nevile Henderson a német kormánynak új javaslatot nyújtott át, amely lényegében Eger és Asch területeinek október 1-én történő megszállását indítványozta.

Minthogy ezt az ajánlatot a német kormány nem fogadta el, a francia nagykövet szeptember 28-án reggel Hitler úrnak személyesen egy másik indítványt terjesztett elő, amely a brit terv gondolatmenetét követte, de a németek által október 1-től kezdődőleg megszállandó területövezetet lényegesen kibővítette.

A tárgyalás egy óra hosszat tartott, a kancellár igen nyugodtnak, majdnem barátságosnak mutatkozott. Nagykövetünk azzal az érzéssel távozott, hogy ezen az alapon talán megegyezésre lehet jutni. Hitler

úr nem utasította vissza a francia javaslatot és fenntartotta azt a jogát, hogy írásban válaszol rá.

Ez volt a helyzet, amikor Roosevelt elnök felhívása után Nevile Chamberlain úrnak a francia kormánnyal egyetértésben benyújtott és Mussolini úr által támogatott indítványára, Hitler úr szeptember 28-án délután felszólította a francia, angol és olasz kormányok fejét, gyűljenek össze szeptember 29-én Münchenben.

Hosszas tárgyalások után, amelyek szeptember 29-én délben kezdődtek, a 29-éről 30-ára virradó éjszaka aláírtuk az egyezményt.

Nincs szükség arra, hogy emlékezetébe idézzük e megállapodás szövegét, amelyet szeptember 30-án nyilvánosságra hoztak; mindazonáltal úgy gondolom, hasznos lehet, ha főbb pontjait összevetem a Hitler úr által szeptember 23-án Godesbergben megformulázott követelésekkel.

1. Godesberg szerint a szudétanémetek lakta egész területet október 1-én kellett volna átadni Németországnak. Münchenben abban állapodtunk meg, hogy a megszállást fokozatosan, 10 nap leforgása alatt fogják végrehajtani.

2. Godesberg szerint az új határt Németország egyoldalúan, müncheni megállapodásunk szerint nemzetközi bizottság fogja véglegesen megvonni.

3. Münchenben Németország lemond arról a Godesbergben ajánlott népszavazásról, amelyet az erős szudétatöbbségű területeken akart megtartani, nyilván azzal a hátsó gondolattal, hogy precedenst teremtsen, amelyre máskor is hivatkozhatik.

4. Godesbergben Hitler úr népszavazást követelt, olyan területeken is, amelyeken cseh többség és német kisebbség él. Münchenben lemondott erről a követeléséről és a nemzetközi bizottságra bízza, hogy eldöntse és megállapítsa ezeknek a népszavazásoknak a területi határait.

5. Münchenben Németország elismeri a lakosságnak azt az opciós jogát, hogy „valaki meg akar-e maradni az átadott területeken, vagy el akarja-e hagyni őket."

6. A godesbergi javaslat szerint a német kormány a csehszlovák kormány és hadsereg képviseletében csak egy teljhatalmú megbízott kinevezésébe egyezett bele, aki összekötőtisztként szerepelt volna a német vezérkarnál, míg a müncheni megegyezés szerint a nemzetközi bizottságnak is lesz egy csehszlovák tagja, aki ugyanazokat a jogokat fogja élvezni, mint a német képviselő.

7. A godesbergi német javaslat nem emlékezett meg semmiféle nemzetközi szavatossági tervről. Münchenben Anglia és Franciaország fenntartás és haladék nélkül beleegyezik abba, hogy résztvesz a nemzetközi szavatosságban, amely a csehszlovák állam új határait fogja biztosítani minden nem provokált támadással szemben. Németország és Olaszország pedig ugyancsak szavatosságra kötelezik magukat a lengyel és magyar kisebbségi kérdések megoldása után.

8. A godesbergi javaslat a maga egészében fegyverszüneti szerződésre hasonlít, amilyet győztes hadak diktálnak; a müncheni szerződésnek megegyezés jellege van, amelyet négy hatalom szavatosságával kötöttek s amelynek nemcsak végrehajtását ellenőrzi a nemzetközi bizottság, de némely részletéről maga dönt.

A csehszlovák kormány szeptember 29-én elfogadta az egyezményt, oly nemes áldozatkészségről téve tanuságot, amelytől nem tagadhatjuk meg elismerésünket. Ez egyezmény intézkedéseinek a végrehajtása mától kezdve folyamatban van.

Georges Bonnet.

16. sz.

François-Poncet berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 október 4.

Németországban époly megkönnyebbüléssel fogadták a müncheni szeptember 29-i megegyezést, mint Franciaországban és Angliában.

A kancellár 26-i beszéde és a Franciaország és Anglia katonai előkészületeiről szóló hirek tetőpontjára fokozták az általános megdöbbenést. A kancellár felrobbantotta maga mögött a hidakat. Nem lehetett azzal számolni, hogy meghátrál. Az általános várakozással ellentétben úgylátszott, mintha a nyugati hatalmak készek volnának arra, hogy szembenézzenek a háborús veszéllyel. Szeptember 27-én és 28-án óráról-órára növekedett a katasztrófa valószínűsége. Ennek az árnyéka festette meg azoknak a berlinieknek az arcát is, akiket szeptember 28-án meghívtak, hogy hallgassák meg dr. Göbbels beszédét, amely általánosan elterjedt meggyőződés szerint az általános mozgósítás hírét fogja közölni.

Ez volt a helyzet szerdán este 10 óra felé, amikor elterjedt a négyhatalmi értekezlet hire, amelynek másnap Münchenben kellett lazajlania. Hatalmas megelégedést okozott. Az emberek egy pillanatig

sem kételkedtek abban, hogy elhárítja a közvetlen háborús veszélyt. Megtörtént a csoda, amelynek bekövetkeztében az emberek már nem bíztak.

Néhány fanatikus kivételével kevés német volt azon a nézeten, hogy a Szudéták megérik egy európai háború kockázatát. A néptömegek csak annyit tudtak a Szudétákról, hogy sohasem tartoztak Németországhoz és sorsuk semmivel sem érdekelte őket jobban, mint a Romániában élő németek sorsa. Azzal a gondolattal, hogy büntetőhadjáratot kell vezetni Csehszlovákia ellen, még valahogy megbarátkoztak volna, de inkább lemondanak a Szudétákról, semhogy Németországra zudítsák az egész világot.

Szó sem lehet tehát arról, hogy az a pillanat, amikor a német-cseh konfliktus már-már egy európai tragédia méreteit öltötte fel, bármikép is hasonlított 1914 augusztusának lázas, támadókedvű hangulatához. Bizonyosra vehető, hogy a nép lelkesedés nélkül követte volna a Führert az általános háborúba.

Az utóbbi napok eseményei tehát nagy általánosságban a fent leírt érzéseket váltották ki a népből, de a Reich politikai köreiben ennek ellenére még nem tudják, mit tanuljanak a leckéből. Két különböző áramlatot lehet megkülönböztetni.

A józanabb köröket rendkívül meglepte az az ellenállás, amelybe — ezúttal elsőízben — a Führer akarata beleütközött. Az a magatartás, amelyet Anglia és Franciaország és az utolsó pillanatban Olaszország is tanusított, arra kényszerítette Adolf Hitlert, hogy legalábbis részben elejtse a szeptember 23-i jegyzékében megformulázott godesbergi követeléseket. Úgy akart feltételeket szabni Csehszlovákiának, ahogy az ember egy legyőzött országnak diktál. Egyoldalúan állapította meg a térképen azt a területet, amelyet október 1-től kezdődőleg a német csapatok el fognak foglalni. A kiürítésre szánt határidő oly rövid volt, hogy a csehek nem vonulhattak volna vissza rendben új határaik mögé. Mindezekben a kérdésekben azonban most megegyezésre kellett jutnia. A lényeget illetően ugyan követelései teljesednek, de a végrehajtás módozatainak ügyében alá kellett vetnie magát egy nemzetközi eljárásnak, jóllehet élénk ellenszenvvel viseltetik e módszerek ellen. Nem érte el tehát teljesen azt, amit akart. Tudomásul kellett vennie, hogy elérkezett arra a határra, amelyen túl a külföld ellenkezése esetleg fegyveres ellenállássá változik.

A magasabb politikai körökben, sőt, még a legbefolyásosabb meggyőződéses nácik között ma már egyre több az olyan, aki azt ajánlja, hogy legalább is ideiglenesen meg kell elégedni az elért eredményekkel, meg kell pihenni, enyhíteni kell a gazdasági és pénzügyi feszültségen, meg kell egyezni a nyugati hatalmakkal. Ezek azok a rétegek, amelyek a szeptember 28-i válság idején Göhring úrra támaszkodtak és a háttérbe szorították Ribbentrop urat.

De sokan vannak olyanok is, akik azt tartják, hogy tovább kell haladni a megkezdett úton és a lehetőség határain belül érvényesíteni kell a Reichnek véleményük szerint ma még fennálló katonai túlerejét. Ezeknek az embereknek a befolyását még a nemzetközi bizottságban is érezni, ahol úgy viselkednek, mintha győztesekként diktátori követelésekhez volna joguk. Több alkalommal is emlékezetükbe kellett idézni, hogy a szeptember 29-i egyezmény nem német „diktátum", hanem nemzetközi megállapodás. A Szudéták annexiója, amely alig hét hónappal Ausztria csatlakozása után következett be, még nem elégítette ki étvágyukat. A német hadsereg most foglalja el azokat a hegyeket, amelyek mindezideig Csehország történelmi határait képezték, s ők máris szétnéznek a láthatáron újabb célok, újabb küzdelmek, újabb zsákmány után.

A német sajtó, amely szemmelláthatóan gondosan ügyel arra, hogy meg ne sértse Franciaország és Anglia önérzetét, eloszlassa gyanujukat s reményeket keltsen, nem győzi hangsúlyozni ezekben a napokban, hogy a müncheni szerződés kiindulópontja lehet egy új Európa felépítésének, amely a kölcsönös előítéletek és gyűlöletek nyügétől felszabadultan tisztelettel viseltetik minden nép léte iránt s harmanikus együttműködést fog teremteni a nemzetek között. A Reich sajtója nem győzi barátságáról biztosítani Franciaországot. Mindegyre megismétli, hogy Franciaország és Németország között semmiféle kérdésben nincs nézeteltérés. Tisztelettel emlékezett meg Daladier úrnak a müncheni konferencián vállalt szerepéről; a régi frontharcost ünnepelte benne, aki minden igyekezetével azon volt, hogy megóvja nemzetét és Európát egy újabb háború borzalmaitól. Felélesztette Göhring úrnak egy szavát is, amely szerint „olyan emberrel, mint amilyen Daladier úr, nem nehéz dolog politikát csinálni".

A Führernek és a brit miniszterelnöknek a müncheni értekezlet után elhangzott nyilatkozatait úgy kommentálta, mint egy megnemtámadási szerződést és kifejtette, hogy véleménye szerint misem áll útjában annak, hogy Franciaország és Németország ugyanilyen megegyezésre jusson. Ennek első feltétele szerinte nyilvánvalóan az, hogy Franciaország gyakorlati politikát folytasson és levonja azoknak az eseményeknek a következményeit, amelyek most Európában lejátszódtak.

Ebből a szempontbból a müncheni értekezlet intő jel lehet számunkra. Ha azt akarjuk, hogy az egyezmény, amely Csehszlovákiának új határokat és új helyet biztosít Európában, kiinduló pontja legyen a kontinensnek igazságos alapokon való újrarendezésére, elkerülhetetlen, hogy a nyugati demokráciák a mult hét drámai eseményeiből levonják a szükséges tanulságokat. Elkerülhetetlen, hogy — ha kitartanak is békepolitikájuk mellett s nem mulasztanak el semmit, hogy megegyezzenek az autoritativ államokkal — eltüntessék benső gyengeségük okait, a lehető leggyorsabban helyrehozzák fegyverkezésük hiányait s a munka, az egyetértés és az öntudatos erő látványát nyújtsák. Csak ezen az áron fogják megkímélni Európát attól, hogy hosszabb-rövidebb idő mulva ismét a nyakába szakadjon egy olyasfajta válság, amilyent most a müncheni értekezlet megoldott, s amely napokig azzal fenyegetett, hogy általános szörnyű összecsapássá fajul.

François-Poncet.

Második rész.

A DECEMBER 6-KI FRANCIA-NÉMET NYILATKOZAT.

(1938 OKTÓBER 19—DECEMBER 22.)

17. sz.

François-Poncet berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 október *19.*

A birodalmi kancellár tegnap délután búcsúkihallgatáson fogadott. Nem Berchtesgadenben, hanem abban a sasfészekben, amelyet 1900 m. magasságban egy sziklacsúcson építtetett magának s ahonnét hatalmas kilátás nyílik a Salzburgot körülvevő hegyláncokra. A beszélgetés, amelyben a birodalom külügyminisztere is résztvett, rövidesen érdekes, fontos fordulatot vett.

Hitler úr felidézte a müncheni egyezményt és sajnálkozásának adott kifejezést afölött, hogy az azóta eltelt idő nem enyhítette a nagyhatalmak közötti feszültséget és semmiképpen sem felelt meg reményeinek. Franciaországot illetően meglehetős kíméletesen nyilatkozott, de keserűen emlékezett meg az angol magatartásról, amely, mondta, alighanem valamilyen eredendő antagonizmus megnyilatkozása.

Azon voltam, hogy véleményét mérsékeljem és kiigazítsam s hogy elmagyarázzam neki Franciaország és Anglia közvéleményének a hullámzását a saarbrückeni beszéd és egy oly egyezmény megkötése után, amely megmentette ugyan a békét, de csak jelentős áldozatok árán.

A kancellár lényegileg hajlandónak nyilatkozott arra, hogy megkeresse, milyen módon lehetne javítani a fennálló helyzeten és kifejleszteni a müncheni egyezményben virtuálisan rejlő lehetőségeket az általános kibékülésre.

1. Hitler úr beleegyeznék egy egyezmény aláírásába, amellyel Franciaország és Németország kölcsönösen elismerné határait és kifejezné azt a határozott szándékát, hogy azokat kölcsönösen tisztletben tartja.

2. Beleegyeznék abba is, hogy ezt a szerződést egy kölcsönös tanácskozási egyezmény egészítse ki, minden olyan kérdésre nézve, amely a két ország viszonyát érinti.

3. A fegyverkezés korlátozását illetően Hitler urat szemmelláthatóan rendkívül felingerelték az Angliában és az Egyesült-Államokban bejelentett katonai intézkedések. Úgy véli, hogy a fegyver-

kezés korlátozásának programja — ha közvetlenül akarnák megtárgyalni — jelentős gyakorlati nehézségekbe ütköznék s ennélfogva helyesebb s alkalmasabb volna, ha előtte a háború humanizálásának a kérdésében állapodnának meg. (Nyilt városok bombázása, stb.)

4. Ami a gazdasági kérdéseket illeti, mint amilyen pld. a fizetőeszközök állandósítása, Hitler úr ismeri fontosságukat s tisztában van bonyolultságukkal. Minthogy maga ezen a területen nem járatos, szakembereket hívna segítségül.

Beszélgetésünk végén s eredményekép a kancellár megkérte a Reich külügyminiszterét, tanulmányoztassa a tárgyalásunk alatt felmerült különböző javaslatokat s készíttessen róluk többé-kevésbbé befejezett terveket. Szövegüket megbírálás és tanulmányozás céljából elküldenék a francia kormánynak.

Kegyelmes Urammal folytatott beszélgetéseim értelmében úgy gondoltam, biztosíthatom a kancellárt, hogy a francia kormány a legnagyobb rokonszenvvel fogadja terveit és indítványait. Egyben megállapodtunk abban, hogy tanácskozásainkat bizalmasan fogjuk kezelni, de Franciaország természetesen informálódni fog a brit kormánynál, Németország pedig fenntartja magának a jogot, hogy az olasz kormányt tájékoztassa.

François-Poncet.

18. sz.

François-Poncet berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 október *20.*

Október 17-én este Hitler kancellár megkért, hogy mielőbb látogassam meg s e célból rendelkezésemre bocsátotta egyik repülőgépét. Másnap tehát Stehlin kapitány kíséretében repülőgépen útnak indultam Berchtesgaden felé. Délután 3 órára értem oda. Innét autóján nem obersalzbergi villájába mentünk, ahol a Führer lakik s ahol már egyszer fogadott, hanem egy rendkívüli helyre, ahol szívesen tölti napjait, ha szép az idő.

Messziről ez a hely csillagvizsgálóra hasonlít. Sziklacsúcson épült, 1900 m. magasságban. Egy tizenöt kilométer hosszú, sziklába

vájt szerpentinút vezet a kastélyhoz, amelynek merész ívei Todt mérnök tehetségét dícsérik. A munkások három évig dolgoztak ezen a gigászi munkán. Az út hosszú földalatti folyosóba torkol, amelyet kettős súlyos bronzajtó zár el. A folyosó végén a vendéget széles felvonó fogadja, falai sárgarézzel vannak bevonva. Egy 110 méter magas, sziklába vájt függőleges aknában emelkedik a felvonó a kancellár lakhelyéhez. Itt várja az embert a legnagyobb meglepetés. A hegycsúcson alacsony, massziv épület áll, melyet római oszlopcsarnok vesz körül. A köralakú hatalmas üvegablakos teremben óriási fahasábok lángolnak a kandallóban, körülbelül harminc szék veszi körül az asztalt, a terem mögött pedig több, kényelmes fotöjökkel elegánsan berendezett szalón nyílik. Az ablakokból, mint egy repülőgép ablakából, minden oldalról hatalmas hegyi panorámára nyílik kilátás. Az óriási medence mélyén Salzburgra s a környező falvakra látni, amelyeket — ameddig a szem ellát — magas hegyláncok, sziklacsúcsok vesznek körül. A ház maga mintha közvetlenül a szakadék felett lógna; egyik oldalán egy meztelen sziklafal emelkedik a magasba. Az őszi nap alkonyatában valóban fenséges, vad látványt nyujt, az ember azt kérdezi magától, ébren van-e, vagy álmodik? Azt szeretné tudni, hogy hol van?... Monsalvat kastélyában-e, a Gral-lovagok között, Mont-Athosban, szerzetesek rejtekhelyén, vagy pedig Antinéa palotájában, Atlas kellős közepén? Victor Hugo fantasztikus rajzai keltek-e életre, egy milliárdos szeszélye építette, vagy pedig rablófészek, amelyben brigantik őrzik kincseiket? Normális, egészséges szellem műve-e, vagy pedig egy emberé, akit nagyzási hóbortja hajt, vagy aki egyszerűen — fél?

Ha valaki tanulmányozni akarná Adolf Hitler jellemét, okvetlenül fel fog figyelni egy érdekes körölményre: a ház bejáratai, a földalatti folyosó torkolatai és a ház egész környezete katonailag vannak megszervezve és gépfegyverfészkek védik.

* * *

A kancellár udvariasan, szeretetreméltóan fogad. Sápadt s fáradtnak látszik. Az idegfeszültségnek ezúttal semmi nyoma rajta, ellenkezőleg úgy látszik, mintha valamelyik pihenő korszakát élné. Azonnal a nagyterem ablakaihoz vezet s megmutatja a tájat; élvezi csodálkozásomat, elragadtatásomat. Aztán sajnálkozásának ad kifejezést, hogy rövidesen távoznom kell. Néhány udvariassági frázist

váltunk. Az egyik oldalsó szalónban teát szolgálnak fel, Ribbentrop úrral együtt helyetfoglalunk az asztalnál, környezetének többi tagja a szomszédos helyiségekben marad. Mihelyt a cselédség eltávozik s bezárja maga mögött az ajtókat, hármunk között megindul a beszélgetés. Ribbentrop úr csak ritkán szólal meg, akkor is csak azért, hogy tovább fejtegesse és aláhúzza a Führer gondolatait.

Adolf Hitler elégedetlen a müncheni szerződés utóhatásaival. Azt hitte, hogy a négyhatalmi értekezlet örökre el fogja távolítani a háború kísértetét s egy új korszaknak nyit ajtót. De úgy látja, hogy a népek közötti viszony egyáltalán nem javult meg, semilyen közeledés nem jött létre. A válság nem ért véget; ha a helyzet nem változik, rövidesen újabb válság fogja követni. Anglia visszhangzik a fenyegető kijelentésektől és fegyverek csörgésétől. Jó alkalom ez a kancellárnak, hogy újra elmondja vádbeszédét Anglia egoizmusa s az ellen a naiv képzete ellen, hogy mindenki másnál több jog illeti meg; ismerjük ezt a vádbeszédet, már több alkalommal elmondta a nyilvánosság előtt is.

A kancellár ingerültsége egyébként csakhamar lelohad. Elmagyarázom neki, hogy a béke megmentésén érzett örömnek elkerülhetetlen az ellenhatása; elkerülhetetlen, hogy a Csehszlovákiára kényszerített áldozatok látványa s az a kemény bánásmód, amelyben ezt a nemzetet részesítették, meg ne indítsa a szíveket, s meg ne szólaltassa a lelkiismeretet. A saarbrückeni beszéd pedig azt a meggyőződést keltette mindenütt, hogy az áldozatokat hiába hozták s hogy nem volt más eredményük, minthogy megnöveljék a III. Reich étvágyát. Ez természetesen megerősítette a müncheni egyezmény ellenzékét.

A Führer tiltakozik. Nem ő kezdte el, hanem az angolok; egyetlen szót sem ejtett ki Franciaország ellen, ami pedig Csehszlovákiát illeti, nem igaz, hogy rosszul bántak vele. Nem tett egyebet, minthogy helyreállította a német népnek azokat a jogait, amelyeket Csehszlovákia lábbal taposott.

Félbeszakítom tiltakozását. Hagyjuk a multat — mondom —, a jövő fontosabb. A béke megmentésén érzett öröm, az áldozatok okozta keserűség után még egy harmadik mozzanat is adódik: az a pillanat, amikor az államférfiak hidegvérűen, a legnagyobb nyugalommal azt kérdezik maguktól, vajjon a müncheni egyezmény csak epizod-e, amelynek nincs folytatása, vagy pedig épp ellenkezőleg, a szerzett tapasztalatok azt bizonyítják-e, hogy a demokráciák és a tekintélyi

rendszerek igenis együttműködhetnek az általános béke megteremtésén s hogy vajjon nem lehet-e továbbfejleszteni ezt a tapasztalatot, nagyobb eredményeket nevelni belőle, hogy Európát lassankint normális életkörülmények közé vezessük vissza?

Hitler úr nem inszisztál. Kijelenti, hogy a maga részéről egy véleményen van velem. Azért kérte, hogy látogassam meg, hogy erről a tárgyról beszélgessen velem s hogy elbúcsúzhassak tőle.

Tegnapi sürgönyömben explicite számotadtam a tárgyalás további fordulatairól. Három kérdést vitattunk meg, amelyeknek együttese nemcsak a francia-német viszonyt öleli fel, hanem olyan kérdéseket is, amelyek valamennyi hatalmat érdekelhetik. A kancellár úgy vitatkozik, tárgyal és érvel, hogy meglátni rajta, alaposan meggondolta már ezeket a kérdéseket s egyikük sem éri készületlenül.

Ami azt a lehetőséget illeti, hogy Franciaország és Németország írásban ismerjék el kölcsönös határaikat, s hogy tanácskozási kötelezettséget vállaljanak minden kettejüket érintő kérdésben, azt mondja, hogy azonnal elfogadja, sőt szemmelláthatóan ez a lehetőség veszi le legjobban a lábáról. Mindazonáltal hangsúlyozza, hogy a meg nem támadási formula sok nehézséget támaszthat, ha a népszövetségi szerződéssel kapcsolatban fenntartásokkal kellene élni vagy harmadik hatalmakkal kötött szerződések korlátoznák. Azt kívánja, hogy ezeket a nehézségeket kiküszöböljük vagy kikerüljük, de egyetlen pillanatig sem gondol arra, hogy Franciaország lemondjon Szovjetoroszországgal kötött szövetségéről.

Ami a fegyverkezés korlátozásának kérdését illeti, zavarban van. Nem ellenzi elvileg ezt a korlátozást, de nem tudja, milyen módon lehetne a gyakorlatba átvinni; elmondja elméletét, amely szerint Németország, amely Európa közepén fekszik s ennélfogva több fronton egyidejű támadásoknak van kitéve, csak akkor állna egyenlő alapon a többi országgal, ha túlerőben volna azokkal az egyes államokkal szemben, amelyek megtámadhatják. Attól is fél, hogy ha a fegyverkezés korlátozásáról beszélne, az angol ellenzék azt állítaná, hogy meghátrál a brit erő elől. Gondolatai bizonytalanok. Ezzel szemben habozás nélkül hajlandó megtárgyalni a háború humanizálásának kérdését, sőt, kész igen messzire elmenni ebben a kérdésben. Kedvező, szerencsés bevezetésnek látná a lefegyverzés kérdésének későbbi megtárgyalásához.

Ami végül a pénzügyi és gazdasági kérdéseket illeti, szemmelláthatóan másokra bízza ezek gondját. Ez nem az ő dolga. Mindazon-

által megérti, hogy ezt a kérdést sem szabad parlagon hagyni s hogy hasznos volna, ha a szakemberek folytatnák megkezdett munkájukat és megvizsgálná a mostani helyzetadta lehetőségeket.

Ennek megfelelően parancsot ad Ribbentrop úrnak, hogy — amint azt már említettem — dolgoztassa fel ezeket a kérdéseket, tanulmányoztassa a tárgyalásaink folyamán felmerült ötleteket és foglaltassa őket konkrét formulákba. Páris majd szintén áttanulmányozza ezeket a tervezeteket, s megmondja, mit gondol róluk. Megígérem neki, hogy mindenkép rokonszenves fogadtatásban lesz részük s hogy komoly tanulmányozás tárgyává fogjuk őket tenni, hisz bennünket is ugyanazok a békés meggondolások vezetnek, mint amelyek látszólag a Führert irányítják. Németország időközben érintkezésbe lép Olaszországgal, Franciaország pedig Angliánál tájékozódhatnék. Egyikük sem vállal semilyen kötelezettséget természetesen, kivéve azt, hogy jóhiszeműen áttanulmányozza a kérdéseket.

Ennek következtében a munkát a nyilvánosság teljes kizárásával kellene végezni; s amíg meg nem bizonyosodunk arról, hogy pozitív eredményre juthatunk, a közvéleményt nem tájékoztatjuk.

Még két másik tárgyban szeretném megtudni a Führer véleményét: Magyarország követelései és a spanyol háborút illetően.

Habozás nélkül bevallja, hogy a magyarok követeléseit túlzottaknak tartja. Igaz — hozzáteszi —, hogy a szlovák engedmények nem kielégítőek. Az ő szemében az egyetlen kritérium a néprajz, a faj; ennek a jegyében vonta meg az új cseh határokat. A magyaroknak, lengyeleknek is ehhez kell tartaniok magukat. Ez utóbiaknak az az igyekezete, hogy közös határt teremtsenek, szemmelláthatóan nincs ínyére. A kancellár azt mondta, hogy ő meghiúsította a magyarok által óhajtott fellebbezést a müncheni négyhatalomhoz. Azt hiszi, hogy ezzel nagy veszélyt hárított el.

„Ez az értekezlet — mondja — két egymással ellentétes tézis tárgyalására kényszerített volna bennünket. Arra szorított volna, hogy — tekintet nélkül benső meggyőződésemre — a magyarok és lengyelek érdekében szálljak síkra, hisz politikai kötelékek fűznek egymáshoz, s Mussolini is ugyanígy cselekedett volna. Önök pedig, épp úgy, mint az angolok, hasonló okokból a csehek ügyét védték volna. Így három héttel a müncheni egyezmény megkötése után újabb konfliktus keletkezik, amelyet ezúttal nem tudtunk volna megoldani. Európának tettem szolgálatot, amikor ennek elejét vettem. Jobbnak láttam, ha arra igyekszem rábírni a magyarokat és a cseheket, hogy

folytassák megszakított tárgyalásaikat s engedjenek intranzigenciájukból. Mussolini ebben segítségemre volt. Remélem, hogy megegyezésre fognak jutni, mert az egész ügy igen veszélyes. Ebből is látni, mennyire nem volt igaza Franciaország és Angliának, amikor szavatosságot vállalt a csehszlovák határokért, mielőtt még ezeket pontosan megállapították volna. Kellemetlen bonyodalmak keletkezhetnek még ebből az ügyből."

Ami Spanyolországot illeti, a kancellár ismételten kijelenti, hogy sohasem volt szándékában, hogy tartósan betelepedjék az országba. Csak néhány gazdasági előnyre tett szert, de ezeket amúgyis megkapta volna. Egyáltalában nem gondol arra — jelentette ki —, hogy Spanyolországgal fenyegesse Franciaországot. Spanyolországnak is szüksége van arra, hogy jó viszonyban legyen Franciaországgal, ezt Franco generálisnak a szeptemberi válság alkalmával tanusított magatartása világosan bebizonyította. Vissza kell tehát hívni valamennyi idegen önkéntest s hagyják magukra a két spanyol ellenfelet. Nyilvánvaló, hogy akkor Franco marad felül, de Franciaországnak nem lesz oka panaszra.

Több mint két órája már, hogy Hitler úr kérdéseimre felelget; zavar nélkül, egyszerűen s legalább is látszatra őszinte válaszokat ad. De itt a pillanat, hogy visszaadjam szabadságát. Antinéa kastélyát lassankint befedi az árnyék, amely már elsötétítette a völgyeket és hegyeket. Búcsúzom. A Führer annak a kívánságának ad kifejezést, térjek vissza mielőbb Németországba, s magánszemélyként látogassam meg! Többször is megrázza kezemet. A liftből s a földalatti folyosóból kijutva, beszállok a várakozó autóba; Berchtesgadenen át a repülőtérre visz, ahonnan a repülőgép az éji sötétségben Berlinbe szállít.

*

Egész beszélgetésünk alatt a Führer nyugodtnak, mérsékeltnek, békülékenynek mutatkozott, eltekintve egy-egy szenvedélyesebb kitöréstől, amikor Angliáról esett szó. Az ember teljes joggal azt képzelhette volna, hogy egy teljesen kiegyensúlyozott, tapasztalt és bölcs férfivel tárgyal, kinek semmi más vágya, minthogy béke uralkodjék a népek között. Hitler úr több alkalommal Európáról is beszélt, európéer érzelmeiről, amelyek valóságosabbak, mint azok, amelyeket mások oly lármásan fitogtatnak. „A fehér kulturáról" beszélt, mint az emberiségnek olyan közös javáról, amelyet meg kell védelmezni. Úgy

látszott, mintha őszintén megdöbbentené az az antagonizmus, amely a müncheni egyezmény dacára is fennmaradt s amely véleménye szerint leghatározottabban az angol magatartásban nyilvánul meg. Nyilvánvaló, hogy állandóan foglalkozik egy közeli válság, esetleg egy általános háború kirobbanásának eshetőségével. Szíve mélyén talán maga is kételkedik abban, vajjon meg lehetne-e előzni ezt a tragédiát, de mindenesetre szeretné megkísérelni, vagy legalább is úgy tenni, mintha megkísérelné, hogy megnyugtassa, ha nem is a maga, de legalább is népe lelkiismeretét. S úgy gondolja, hogy Franciaország révén és Franciaország segítségével kellene nekifogni ennek a kísérletnek.

Természetesen nem áltatom magam hiú ábrándokkal Adolf Hitler jellemét illetően. Tudom, hogy változékony, ingatag s tele van ellentmondásokkal. Ő, aki oly joviálisan fogadott, oly fogékonynak mutatkozott a természeti szépségek iránt, s egy csésze tea mellett igen észszerűen gondolatokkal vendégelt meg az európai politikát illetően.

. . .

Vannak napok, amikor a térkép előtt ülve, mint egy őrjöngő demiurgos, átgázol nemzeteken, kontinenseken, a földrajzon és a történelmen. Máskor arról álmodozik, hogy megteremti az örök békét s védelmében hatalmas emlékműveket emel. Miért előzékeny Franciaországgal? Mert maga is osztja, legalább is időnként, a legtöbb németnek azt az érzését, hogy már belefáradtak az évszázados párbajba s véget akarnak neki vetni; ezt az érzést ma még megerősíti a müncheni találkozás emléke, a rokonszenv, amelyet Daladier elnök keltett benne s az a feltevése, hogy országunk fejlődése ma olyan irányban halad, hogy hamarosan jobban meg fogja érteni, méltányolni fogja a harmadik Reichet. De ugyanakkor bizonyosak lehetünk abban, hogy a Führer hű marad ahhoz az elhatározásához, hogy megbontja az angol-francia szövetséget és állandósítja nyugaton a békét, hogy szabad kezet nyerjen Keleten. Milyen terveket forgat fejében? Vajjon Lengyelországnak, Oroszországnak, a balti államoknak kell majd megfizetniök a költségeket? Ő maga tudja-e már, hogy mire határozza el magát?

Bárhogy van is, Hitler azok közé az emberek közé tartozik, akiket a legnagyobb éberséggel kell figyelni s akit semmiesetre sem ajándékozhatnánk meg fenntartás nélküli bizalmunkkal. Ebből azonban, véleményem szerint, nem az következik, hogy ki kell térnünk javaslatai

elől. Most is, mint sok más előző alkalommal, úgy gondolom, az a fontos, hogy pontosan tudjuk mihez tartsuk magunkat s hogy kivel van dolgunk? De sem a teljes tartózkodás, sem a tagadás álláspontra nem volna megfelelő. Dr. Göbbels jegyezte meg a multkor s nem ok nélkül, hogy az ember nem nyerhet a sorsjátékon, ha nem vállalja annak a kockázatát, hogy legalább egy sorsjegyet vásároljon. Kötelességünk, hogy semmit se hanyagoljunk el, ami előbbre viszi a béke ügyét. Ha megtörténnék, hogy Hitler úr számításból vagy színlelésből túlságosan előre merészkedik a béke útján, lehetséges, hogy később már nem bírna megfordulni, még ha akarna is.

. . .

A müncheni értekezlet után természetes volt, szükséges volt, hogy az ember arra gondolt, hogy kifejlessze annak a szerződésnek az eredményeit, amelyekbe a közvélemény annyi reményt vetett.

Ma Németország az, amely kezdeményező lépéseket óhajt tenni, Németország keresi a formulákat, Németország tanulmányozza a lehetőségeket.

Ha elzárkóznánk előle, saját kárunkra megteremtenők számára azt az alibit, amelyre talán szüksége van jövőbeni vállalkozásaihoz.

Egyébként is, úgy látszik, csak meglehetősen szűk terjedelmű kötelezettségek vállalására gondol.

Ha teljesíti kötelezettségeit, ez nagyban hozzá fog járulni az európai feszültség enyhüléséhez.

Ha nem teljesíti őket, a bűnöst oly erkölcsi felelősség terhelné, amely súlyosan kihatna minden mozdulatára.

Franciaországnak tehát félelem nélkül tanulmány tárgyává kellene tenni e javaslatokat. S talán nem vakmerőség részünkről, ha arra gondolunk, hogy a közelmult tapasztalatai meggyőzték az országot a rendnek és a nemzeti összetartásnak, az erkölcsi reformnak és katonai szervezete gyors és szigorú tökéletesítésének szükségességéről.

François-Poncet.

19. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele François-Poncet berlini francia nagykövethez:

Páris, 1938 október *21.*

A francia kormány figyelmesen megvizsgálta és elvben tárgyalásra alkalmasnak találta azokat a javaslatokat, amelyekről Hitler úrral folytatott tárgyalásai után október 19-i sürgönyében értesített. Kérem, közölje ezt a válaszomat közvetlenül a kancellárral. Mihelyt a bejelentett tervezetek birtokába érkeznek, a köztársaság kormánya azonnal tanulmány tárgyává fogja őket tenni. Kívánságukhoz képest bizalmasan kezeljük őket s ugyanakkor tájékozódni fogunk a brit kormánynál.

Ami a különleges német-francia kérdéseket illeti, a kölcsönös tanácskozási kötelezettséget és a határok kölcsönös elismerését a francia kormány — mihelyt az Ön által bejelentett részletesebb javaslatok megérkeznek — máris hajlandó arra, hogy a Reich kormányával közvetlen érintkezésbe lépjen a tárgyalások megindítása érdekében.

Hitler úr kezdeményezését ugyanolyan érdeklődéssel fogadom, mint Ön s abban is egyetértek Önnel, hogy igyekeznünk kell mielőbb konkrét eredményekre jutni.

Georges Bonnet.

20. sz.

François-Poncet berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 október *22.*

Ma reggel — Ribbentrop úr távollétében — Weizsäcker úrnál megtettem október 21-i sürgönyi utasítása értelmében a kívánt lépéseket. Haladék nélkül be fog számolni róluk a birodalmi kancellárnak.

François-Poncet.

21. sz.

François-Poncet berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 október *24.*

Göhring tábornok búcsúebédet adott tiszteletemre s ennek folyamán kijelentette, hogy a maga részéről örömmel fogadná a tervbevett eljárást. Megvalósítását illetően optimistának mutatkozott; maga fogja ellenőrizni, hogy a szükséges munkát mielőbb elvégezzék. Azt is közölte velem, hogy Ribbentrop úr is, csakúgy mint a kancellár, kedvezően ítéli meg a kilátásokat s hogy minden igyekezetével azon lesz, hogy a tárgyalások eredményre vezessenek.

Gauss úrral is beszélgettem erről a tárgyról. Őt bízták meg a szövegek megfogalmazásával. A kancellárnál tett látogatásom után Berchtesgadenben is járt.

François-Poncet.

22. sz.

A miniszter jegyzéke.

Páris, 1938 november *22.*

Georges Bonnet úr november 22-én tájékoztatta a lengyel nagykövetet a francia kormánynak arról a szándékáról, hogy a német kormánnyal együtt nyilatkozatot ír alá, amely tanácskozási kötelezettséget állapít meg a két országra nézve és elismeri a fennálló határokat. Ez a nyilatkozat, amely fenntartással él a szerződő felek harmadik hatalmakkal kötött megállapodásait illetően, semmiképp sem befolyásolja Franciaország Lengyelország irányában vállalt kötelezettségeit.

Lukasiewicz úr kedvezően fogadta ezt a tervet.

23. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 november *23.*

Tegnap Berchtesgadenben bemutattam felhatalmazásomat a kancellárnak.

A Führer berghofi elegáns, de egyszerű házában szeretetreméltóan fogadott.

Az üdvözlő beszédek után félóra hosszat beszélgetett velem. Hivatalos látogatások alkalmával nem igen politizál, most, szokásával ellentétben, szinte azonnal belefogott a francia-német viszony tárgyalásába.

„Azt kívánom — mondta a Führer —, hogy békés jó viszonyban éljünk egymással, s nem látom be, hogy ez miért ne történhetnék meg? Nincs semmi ok konfliktusra Németország és Franciaország között."

Beható tekintetet vetett rám s hozzátette: „Mindenesetre azt remélem, hogy ha valaha is nehézségek merülnének fel, Ön mindent meg fog tenni — ugyanúgy mint elődje s ugyanolyan őszinteséggel —, hogy elsimítsa őket!"

Nagy általánosságban a következő feleletet adtam neki:

Két dologról biztosíthatom Önt: az egyik, hogy tökéletes lojalizmussal fogom kötelességemet ellátni; erre a lojalitásra nemcsak lelkiismeretem, de honszeretetem is kötelez. (Hitler úr fejével élénken bólogat.) A másik, hogy feltétlenül bízom abban, hogy a két nép tartós baráti viszonyba fog egymással kerülni. Reményem részben abból találkozik, hogy újra elolvastam beszédeit, amelyekben többször felcsillant a „kibékülés" szó, részben pedig Franciaország magatartásából. Moszkvából hazatérve, a legkülönbözőbb körökben tájékozódtam s úgy láttam, hogy a francia nép hatalmas többsége ki akar békülni Németországgal. A szeptemberi válság alapjában rendítette meg az országot; mint a német, a francia nép is szemtől-szembe állt a háborúval s mondhatatlanul hálás volt kormányférfiainak, amikor ezek az utolsó pillanatban elhárították feje felől a veszélyt. A francia nép úgy látta, hogy a müncheni egyezmény megnyithatja a közeledés útját s azt kérdi magától, vajjon Franciaország és Németország nem egyezhetnének-e meg egymással egyszersmindenkorra, hogy elkerüljék ezeket a veszélyeket?

Ezekre a kérdésekre, fejeztem be végül, a kormányoknak kell megfelelniök. Majd célzást tettem a Führernek François-Poncet úrral folytatott legutolsó beszélgetésére.

Hitler úr kijelentette, hogy teljesen osztja szempontjaimat, hogy maga is azt szeretné, hogy az a tárgyalási készség, amelyet elődömnél megállapított, haladék nélkül cselekedetekben nyilvánulhatna meg, majd újból megismételte, hogy Franciaország és Németország között területi kérdésekben semilyen nézeteltérés nem lehet.

A magam részéről, hangsúlyoztam, mennyire fontos volna, ha a két ország megindulna a kibékülés s az együttműködés útján s hogy nem szabadna túlsokáig halogatni a két kormány jóakaratának megnyilvánulásait, különben a szeptemberi események okozta lelki megrendülés hatása elfakulna, mint az olyan fényképfelvétel, amelyet nem rögzítettek meg.

A Führer most elmosolyodott és beleegyezően bólintott. Majd felélénkült és fennhangon kijelentette: „Régi frontharcos vagyok, tudom, hogy mi a háború s minden igyekezetemmel azon vagyok, hogy népemet megkíméljem megpróbáltatásaitól; semilyen határkiigazítás két országunk között nem érné meg a szükséges áldozatokat. Ez meggyőződésem s tudom, hogy Daladier elnök is így vélekedik."

Hitler úr ezután elbúcsúzott tőlem, kezet szorított és még megjegyezte: „Mindketten régi frontharcosok vagyunk s ha valaha nehézségek merülnének fel, békésen meg fogjuk oldani őket."

Ez a szellem hatja át a nemzeti szocialista rendszert s emiélfogva nem mulaszthattam el, hogy Berlinbe való hazatérésem után azonnal el ne helyezzek egy koszorút az Ismeretlen Német Katona sírjánál.

Meissner úr kihallgatásom után ebédet adott tiszteletemre, amelynek folyamán Hitler úr bizalmas emberei a puszta udvariasságot jóval meghaladó elégedettséggel kommentálták Hitler úrral folytatott beszélgetésemet. Egy magasállású német hivatalnok, akit 20 éve ismerek, azt mondta: „Ebből is láthatja, hogy a Führerben mennyi jóindulat van Önök iránt!"

A követségi tanácsos és a katonai attasé társaságában érkeztem Berchtesgadenbe. Valamennyien az út egész tartama alatt a Reich kormányának vendégei voltunk s a német hatóságok elhalmoztak szeretetreméltóságukkal és figyelmességükkel.

Coulondre.

24. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 november *24.*

A DNB külföldi hírszolgálata számára a következő tájékoztatást közli:

A francia-német viszonyt illetően hivatalos forrásból a következőkről értesülünk:

Az elmult évek folyamán a Führer többször is megragadta az alkalmat, hogy kijelentse, hogy Franciaország és Németország között nincs többé olyan probléma, amely elvi akadályát képezhetné a jószomszédi viszony kifejlesztésének. A müncheni tárgyalások után mindkét részről az az óhaj merült fel, hogy ennek a meggyőződésnek konkrét kifejezést adjanak. Az elmult hetek folyamán a francia-német megegyezés lehetősége — a müncheni angol-német nyilatkozat mintájára — egyre nyilvánvalóbb lett. A német és a francia kormány ezért azt vizsgálja, vajjon nem tehetne-e a két állam jószomszédi viszonyát illetően közös nyilatkozatot? Ribbentrop úr birodalmi külügyminiszter valószínűleg rövidesen Párisba utazik, hogy Bonnet úrral megállapodásra jusson.

Coulondre.

25. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagyhövethez:

Páris, 1938 november *25.*

November 22-én találkoztam Welczek gróffal, aki közölte velem kormánya hozzájárulását ahhoz a szöveghez, amelyről Önnek még Párisból való elutazása előtt tudomása volt s amelynek végleges megfogalmazását is haladéktalanul közölni fogom Önnel.

A német nagykövet még megjegyezte, hogy Ribbentrop úr az aláírások kicserélése végett november 28-a és december 3-a között Párisba jöhetne. Két-három nappal el kellene halasztanunk ezt a látogatást; mihelyt pontos dátumot tudok, közölni fogom Önnel.

Georges Bonnet.

26. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele de Saint-Quentin washingtoni francia nagykövethez:

Páris, 1938 november *27.*

Otóber 3-i levelemben már jeleztem, hogy a müncheni egyezmény mennyi lehetőséget rejt magában arra, hogy a nemzetközti feszültségen enyhítsen s utaltam arra, hogy következetlenség volna, ha nem igyekeznénk azon, hogy ezeket a lehetőségeket kihasználjuk abban a

mértékben, amennyire ez összeegyeztethetőnek látszik Franciaországnak és Angliának a nemzetvédelem terén kifejtett erőfeszítéseivel.

A Nevile Chamberlain és Hitler urak közötti beszélgetésről október 1-én közvetlenül a müncheni egyezmény aláírása után kiadott kommüniké erőteljesen hangsúlyozta mindkét fél békeigyekezetét.

A birodalmi kancellár pedig, amikor október 19-én búcsúkihallgatáson fogadta François-Poncet urat, ugyancsak kijelentette, hogy szivesen látná a francia-német viszony javulását s a szeptember 29-i egyezményben virtuálisan rejlő lehetőségek megvalósulását. Több indítványt is tett ebben az értelemben. A francia kormány gondos tanulmányozás tárgyává tette ezeket s október 21-én közölte Berlinnel, hogy ebben a tárgyban haladék nélkül érintkezésbe kíván lépni a birodalmi hatóságokkal.

A két kormány csakhamar megegyezett egy közös nyilatkozat szövegére nézve, amelyet a két külügyminiszter írna alá. Ez a nyilatkozat lényegileg a következőt jelentené ki:

1. Hogy a békés jószomszédi viszony a két ország között egyik legfontosabb eleme a béke fenntartásának s hogy mindkét részről igyekezni kell, hogy a kapcsolatokat ebben az irányban kifejlesszék.

2. Hogy nincs megoldatlan területi probléma Franciaország és Németország között s hogy a két ország a jelenlegi határt véglegesnek ismeri el.

3. Hogy a két kormány elhatározta, hogy — harmadik hatalmakkal kötött megállapodásai fenntartásával — állandó érintkezésben marad a mindkét országot érdeklő kérdésekben s tanácskozásokat fog folytatni egymással, amennyiben e problémák későbbi fejlődése azzal a veszéllyel fenyegetne, hogy nemzetközi nehézségeket támaszt.

Ezt a nyilatkozatot később megállapítandó időben Párisban fogják aláírni s aláírás után azonnal nyilvánosságra hozni.

Azt hiszem fölösleges, hogy külön hangsúlyozzam ennek a nyilatkozatnak a fontosságát. Ön bizonyára észre fogja venni, hogy nemcsak a két kormány békés szándékait fejezi ki, hanem egy diplomáciai akta keretében lerögzíti a német kancellárnak már több nyilvános beszédében kifejezett azt az elhatározását, hogy Franciaország és Németország jelenlegi közös határait véglegeseknek ismeri el s a két ország viszonyából kizár minden további területi kérdést.

A nemzetközi nehézségek esetére szóló tanácskozási kötelezettség azzal az előnnyel is járna, hogy a jövőre nézve elejét venné bizonyos elsietett lépéseknek, amelyek veszélyesek lehetnének a békére.

A nyilatkozat végül teljes akciószabadságot biztosít számunkra szövetségeseinkkel való viszonyunkban.

Nevile Chamberlain és Lord Halifax urak tegnapi párisi tárgyalásaik alatt örömüknek adtak kifejezést, hogy e nyilatkozat létrejött. Úgy tartják, hogy — miként az angol-német nyilatkozat — nagyban hozzá fog járulni a nemzetközi kibéküléshez.

Lekötelezne, ha az államtitkárral folytatott beszélgetései során hasznát venné fenti útmutatásaimnak. Egyben felkérem, figyelmeztesse őt arra, hogy a nyilatkozatnak közzététele napjáig, szigorúan bizalmas jelle van.

Georges Bonnet.

27. sz.

A miniszter jegyzéke.

Páris, 1938 november *28.*

Kedden, november 22-én kihallgatáson fogadtam Souritz urat. Nagy vonalakban elmondtam neki a közös francia-német nyilatkozat tartalmát s hangsúlyoztam, hogy a nyilatkozat fenntartással él a szerződő feleknek más hatalmak irányában vállalt kötelezettségeit illetően, ez a fenntartás tehát a francia-szovjet szerződésre is vonatkozik.

Souritz úr tudomásul vette magyarázatomat. Közölni fogja őket kormányával. Nem volt különösebb megjegyezni valója.

Másnap este Souritz úr telefonon elkérte tőlem az egyezmény szövegét. Azt feleltem neki, hogy még senkivel sem közöltem s így neki sem adhatom át a teljes szöveget. Mindazonáltal telefonon közöltem vele a nyilatkozat lényegesebb részeit.

Souritz úr szeptember 26-án újra felkeresett. Megkérdeztem tőle, van-e valamilyen megjegyezése az egyezményt illetően?

Azt felelte, hogy kormányától semmiféle utasítást nem kapott, de hogy az egyezmény jelenlegi formáján már amúgysem lehetne változtatni.

Felhívtam a figyelmét arra a körülményre, hogy még a miniszter-tanács megtartása előtt nagy vonalakban beszámoltam neki a nyilatkozatról. Souritz úr nem szólt semmit.

28. sz.

A francia-német nyilatkozat.

Georges Bonnet úr, a francia köztársaság külügyminisztere és Joachim von Ribbentrop úr, a német Reich külügyminisztere

kormányuk képviseletében és rendeletére Párisban, 1938 december 6-án a következőkben állapodtak meg:

1. A francia kormány és a német kormánynak az a meggyőződése, hogy Franciaország és Németország közötti béke és jószomszédi viszony egyik legfontosabb eleme az európai helyzet konszolidációjának és az általános béke fenntartásának. A két kormány ennélfogva minden erejével azon lesz, hogy az országai közötti kapcsolatokat ebben az irányban fejlessze.

2. A két kormány megállapítja, hogy két országuk között nincs semilyen elintézetlen területi kérdés és ünnepélyesen véglegesnek ismeri el a jelenlegi közös határt.

3. A két kormány el van rá szánva, hogy — harmadik hatalmakkal kötött megállapodásai fenntartásával — érintkezésben marad egymással a két országot érintő kérdésekben s tanácskozásokat fog folytatni abban az esetben, ha e problémák későbbi fejlődése nemzetközi nehézségeket támasztana.

Ebben az értelemben a két kormány meghatalmazottja ezennel aláírja a jelen nyilatkozatot, amely azonnal életbelép.

Készült két példányban, francia és német nyelven, Párisban, 1938 december 6-án.

Aláírás: *Georges Bonnet,*
Joachim von Ribbentrop.

29. sz.

Francia-német tárgyalások befejezése után kiadott kommüniké.

Páris, 1938 december *6.*

A német birodalmi külügyminiszter december 6-i látogatása Párisban, bőséges alkalmat adott a két ország szempontjainak megvitatására. A tárgyalások folyamán megvizsgálták a legfontosabb európai problémákat, főkép azokat, amelyek Franciaország és Német-

ország politikai és gazdasági kapcsolatait érintik. Mindkét fél megállapította, hogy az országhatáraiknak kölcsönös elismerésén alapuló jószomszédi viszony kifejlesztése nemcsak közös érdekeiket szolgálná, hanem a béke fenntartásához is nagyban hozzájárulna.

A két külügyminiszter ennek a meggondolásnak jegyében írta alá a nyilatkozatot, amely — harmadik hatalmakkal kötött megállapodásai fenntartásával — kifejezi a két kormány békés együttműködésére s egymás jogainak kölcsönös tiszteletbentartására irányuló szándékát s ezzel jelentős lépést tesz az általános megbékélés útján.

Georges Bonnet külügyminiszter nyilatkozata.

Mindenekelőtt üdvözölni akarom a német Reich külügyminiszterét, akit nagy örömmel fogadunk s akinek a látogatása tanuságtétel az imént aláírt okmány rendkívül jelentősége mellett.

A francia kormány, ugyanúgy mint minden elődje, teljes erejével s őszinteségével azon igyekszik, hogy fenntartsa s megszervezze a békét.

Franciaország és Németország közötti jószomszédi viszony helyreállítása és a két kormánynak az a kifejezett szándéka, hogy továbbfejlessze e kapcsolatokat, egyik legfontosabb alkateleme a francia politikának.

Épp ezért a legnagyobb örömmel írtam alá azt a nyilatkozatot, amely ünnepélyesen elismeri a jelenlegi határokat s ezzel egy hosszú történelmi viszálynak vetvén véget, lehetővé teszi a két ország együttműködését. Ezt az együttműködést meg fogja könnyíteni az a meggyőződés is, hogy a két ország között nincs olyan nézeteltérés, amely békés viszonyukat veszélyeztethetné.

E meggyőződést jelentősen megerősíti az a nagyrabecsülés is, amellyel a két nemzet hagyományos szellemi csereforgalma irányában viseltetünk. Kölcsönös elismerés fűz egymáshoz két olyan népet, amelyek a világháború alatt hősiesen megállták helyüket, most pedig a megértés és a béke jegyében óhajtanak egymás mellett dolgozni.

Nem kételkedem abban sem, hogy ez a nyilatkozat nagyban hozzá fog járulni az általános megbékéléshez; fontos korszakot jelöl meg a kibékülés és együttműködésnek abban a művében, amelyben — Franciaország hő óhajának megfelelően — minden népnek egyesülnie kellene.

Ribbentrop úr birodalmi külügyminiszter nyilatkozata.

Mai nyilatkozatunkkal Franciaország és Németország — számotvetve más államok iránt érzett barátságuk tartós kötelékeivel — megállapodást létesítettek, amely egyszersmindenkorra véget vet évszázados határproblémáiknak s kölcsönösen elismeri területeiket, hogy megkönnyítsék egymás számára nemzeti érdekeik felismerését.

A két nagyhatalom, egyenlőjogú tárgyalófélként a multban támadt számtalan komoly nézeteltérés után ma tanuságot tesz arról a készségéről, hogy jószomszédi viszonyt létesítsen egymással. Jóakaratuknak ezzel a nyilvánvaló jelével egyúttal annak a meggyőződésüknek is kifejezést adnak, hogy nincs közöttük olyan életbevágó ellentét, amely valamilyen komolyabb válságot igazolhatna. A két ország gazdasági érdekei kiegészítik egymást. A német művészet és Németország szellemi élete sokat köszönhet Franciaországnak, mint ahogy Németország is gyakran hozzájárult a francia művészet gazdagításához.

A világháború alatt a francia és a német nép megbecsülte egymás bátorságát, most, békében, a munkában tanusított bátorságuk és kitartásuk még fokozni fogja ezt a nagyrabecsülésüket.

Meg vagyok győződve, hogy a mai francia-német nyilatkozat sok történelmi előítéletnek fog véget vetni s hogy szomszédi kapcsolataink enyhülése nemcsak a vezetők, de két népünk osztatlan elismerésével is találkozni fog.

Amikor a német nép Münchenben oly kitörő örömmel fogadta a francia minisztertanács elnökét, Eduard Daladier urat, már tanujelét adta annak, milyen szívesen látná a két állam eddigi viszonyának megváltozását. Én magam még csak néhány órája vagyok Párisban, de az a rokonszenv, amellyel fogadtak, meggyőz arról, hogy a német népnek ezt a kívánságát a francia lakosság is osztja.

Remélem, hogy a mai nyilatkozat új korszakot nyit a két nemzet közti kapcsolatokban.

30. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Corbin londoni francia nagykövethez:

Páris, 1938 december *11.*

Részletesen tájékoztattam Sir Eric Phipps urat, a birodalmi külügyminiszterrel folytatott tárgyalásaimról. Mindazonáltal le-

kötelezne, ha külön is hangsúlyozná az államtitkár előtt, hogy Ribbentrop úrral való beszélgetéseink során megragadtam az alkalmat, hogy fokozottabban is kiemeljem a francia-brit szolidaritás fontosságát s azt az alapvető szerepet, amelyet ennek a szolidaritásnak a francia politika orientációjában tulajdonítok.

A német miniszterrel folytatott tárgyalásaink során igyekeztem eloszlatni Németországnak azt az esetleges reményét, hogy Franciaországot és Nagybritanniát elidegenítheti egymástól; ezzel szemben — amikor arról volt szó, hogy mikép lehetne konkrét kifejezést adni a francia-német viszony javulásának — erőteljesen hangsúlyoztam, hogy ennek a kérdésnek a megoldását nem bírom máskép elképzelni, mint az európai kapcsolatok általános összeegyeztetése keretében. Hiábavaló volna minden igyekezet a francia-német jóviszony helyreállítására, ha nem igyekeznénk ugyanakkor javítani a Reich és Nagybritannia közti kapcsolatokon. Emlékeztettem Ribbentrop urat a német sajtó éles polemikus kifakadásaira Anglia ellen s arra figyelmeztettem, hogy ezek rosszul szolgálják ügyünket.

Georges Bonnet.

31. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1938 december *12.*

Arthur Henderson úr kérdésére felelve, a miniszterelnök ma délután a következő kijelentést tette az alsóházban:

„A brit kormány élénk örömmel veszi tudomásul a német-francia egyezmény megkötését. Erről a francia kormányt értesítettük, amikor november 24-én Őfelsége kormányával közölte a nyilatkozat szövegét."

Egy munkáspárti képviselő azt kérdezte Chamberlain úrtól, vajjon a francia-német nyilatkozatnak az a része, amely Franciaország és a Reich közös határaira vonatkozik, érinti-e valamilyen vonatkozásban a locarnói szerződés értelmében Nagybritanniára háruló kötelezettségeket. Chamberlain úr tagadóan válaszolt.

Corbin.

32. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Franciaország londoni, berlini, bruxellesi, római, barcelonai nagyköveteihez és prágai követéhez:

Páris, 1938 december *14.*

Ribbentrop úr párisi látogatásának célja a francia-német nyilatkozat aláírása volt. Ezenfelül azonban alkalmat szolgáltatott arra, hogy a két ország külügyminisztere beható eszmecserét folytasson egymással. Ezeknek a tárgyalásoknak ugyan csak általános jellegük volt, de azért módot adtak arra, hogy a német külügyminiszter több igen fontos nemzetközi kérdésben állást foglaljon.

A nemrég Olaszországban lezajlott francia-ellenes tüntetések természetesen felvetették a francia-olasz és német-olasz kapcsolatok kérdését. Kifejeztem azt az óhajomat, hogy a Páris, Berlin és Róma között fennálló kapcsolatokból lehetőleg kiküszöböljünk minden olyan mozzanatot, amely útját állná a francia-német békepolitikának. Ribbentrop úr hivatkozással arra a szolidaritásra, mely Németországot Olaszországhoz köti, s amely — mondta — párhuzamos a francia-angol viszonnyal, hangsúlyozta, hogy véleménye szerint e két hatalmi csoportosulás nem állja útját annak, hogy a négy nagyhatalom összhangba hozza érdekeit, sőt azt sem tartja lehetetlennek, hogy a két tengely együttdolgozzék. A német-olasz politikai koncepciók alapját tulajdonkép a bolsevizmus elleni küzdelem képezi s Ribbentrop úr értésemre adta, igaz, hogy csak a sorok között, hogy a tengelynek tulajdonképpen nincs is más célja. Az olasz képviselőházban nemrég lezajlott tüntetésért az olasz kormány semilyen felelősséget nem vállal s ennek a tüntetésnek a német külügyminiszter sem tulajdonít nagyobb jelentőséget. Úgy tesz, mintha a szóbanforgó kérdéses földközitengeri problémák kisiklanának a német hatáskörből s annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy a francia-német kapcsolatok javulása kedvezően fogja befolyásolni a francia-olasz viszony jövőbeni kialakulását is.

Ami Spanyolországot illeti, ugyancsak a bolsevizmus elleni küzdelem az, amely a német akciót kezdettől fogva irányította. A német külügyminiszter továbbá is Franco generális győzelmét kívánja s úgy véli, hogy ez a győzelem biztosítéka lesz Spanyolország nemzeti

alapokon nyugvó helyreállításának, amely módot ad majd általános kereskedelmi kapcsolatok létesítésére ezzel az országgal. Franciaország ennek nem látná kárát. A német külügyminiszter egyébként sem bízik az esetleges közvetítés sikerében, bár pillanatnyilag nem vitatta annak az álláspontnak a jogosultságát sem, amelyet Franciaország és Anglia a londoni bizottság határozatainak értelmében elfoglalt.

A beszélgetés folyamán a német külügyminiszter — tájékozódás végett s nagyobb nyomaték nélkül — kitért Franciaország oroszországi politikájára is. Úgy véli, hogy ez a politika csökevénye a versailles bekerítési politikának. Emlékezetébe idéztem, hogy a francia-orosz szerződést eredetileg nem kétoldalú szerződésnek tervezték, hanem kollektív egyezménynek, amelyhez Németországnak s más hatalmaknak is csatlakozniok kellett volna s hogy sem Franciországon, sem az U. R. S. S.-en (Szovjet Unió) nem múlott, hogy most egy merőben francia-szovjet szerződés jellegével bír.

Ami Nagybritanniát illeti, felhoztam Ribbentrop úrnak, hogy a német-brit kapcsolatok rendezése milyen fontos szerepet játszana az általános európai megbékélésben, amely egyik alapfeltétele minden francia-német vállalkozásnak. A külügyminiszter azon volt, hogy a jelenlegi helyzetért teljesen a brit kormányra hárítsa a felelősséget. München után mind a kormány, mind a brit sajtó látszólag megértő magatartást tanusított Németország irányában, de ez a magatartásuk rövidesen megváltozott; Németország megütközve figyelte a Duff Cooper, W. Churchill, Eden s Morrison urak vezetésével lezajlott parlamenti tüntetéseket, Londonnak a felfegyverkezésre vonatkozó készülődéseit s az ujságok cikkeit. A kormánynak nem volt módjában, hogy a német sajtó visszhangját elhallgattassa. Újból hangsúlyoztam a francia-angol szolidaritás alapvető és megingathatatlan voltát, újra elmondtam, hogy igazi megbékélés addig nem állhat be Franciaország és Németország között, amíg az angol-német feszültség nem enyhül.

Ami Csehszlovákiát illeti, újabb eszmecserére volt szükség, hogy szabatosabban megfogalmazhassuk mindazt, ami a müncheni nemzetközi egyezmény betűjéből és szelleméből következik. A német külügyminiszter, mihelyt Berlinbe érkezik, újra tanulmány tárgyává fogja tenni a nemzetközi szavatosság kérdését, amelynek elvét Németország az 1. számú jegyzőkönyben magára nézve kötelezően elfogadta.

Ezek tehát nagyjában azok a fontosabb politikai kérdések, amelyek a december 6-i francia-német beszélgetések során felmerültek. E beszélgetéseknek nem volt értekezlet jellegük. Konkrét eredményekre nem jutottunk, jegyzőkönyveket nem vezettünk, mindazonáltal a tárgyalások több pontra nézve érdekes felvilágosításokkal szolgáltak. Szükség volt ezekre akkor, amikor egy oly megállapodást készültünk aláírni, amely nemcsak a két ország közötti kapcsolatok kérdését szabályozza, hanem hozzá akar járulni a fontosabb európai hatalmak közti kapcsolatok általános megbékéléséhez.

Georges Bonnet.

33. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 december *15.*

Kegyelmes Uram,

a német külügyiminiszterrel folytatott tárgyalásai során valószínűleg abban a helyzetben volt, hogy megismerhette a német kormánynak a jelenlegi legfontosabb európai problémákkal szemben elfoglalt álláspontját. Mindazonáltal talán hasznunkra lehet, hogy ha ellenőrzés céljából beszámolok Kegyelmes Uramnak a berlini politikai körökben szerzett első benyomásaimról.

1. A jószomszédi viszony létesítése Franciaországgal ma megfelel a közóhajnak. Aki számottevő emberrel itt beszéltem, az mind a leghatározottabban és fenntartás nélkül megerősítette ezt az általános véleményt; valamennyien azt állították, hogy Németország közeledni kíván Franciaországhoz, a területi status quo tiszteletbentartásával s hogy az ország véget akar vetni a két nemzet évszázados küzdelmének.

Nem kételkedem ebben az érzésben. Őszintesége mellett az az általános rokonszenv is tanuságot tesz, amellyel a december 6-i német-francia nyilatkozat aláírásának hírét fogadták.

Sok különböző okát lehet találni.

Ami a német népet illeti, amely nagy általánosságban békés természetű, a béke zálogának venné a francia-német közeledést. Azok, akik nyugtalanul figyelik a nemzeti szocializmus dinamiz-

musnak túlkapásait s a rendszer teremtette politikai és gazdasági feszültséget, azt remélik, hogy a francia-német közeledés enyhítene a belső és külső helyzeten s lehetővé tenné Németország számára, hogy lassankint normálisabb életkörülmények közé jusson. Ami végül a „Pártot" illeti, nyilvánvaló, hogy csak azért kívánta a Franciaországgal való megegyezést, hogy nyugaton biztosítsa a hátát s más irányban szabad kezet nyerjen.

2. A harmadik birodalom el van rá szánva, hogy Kelet felé terjeszkedjék. Ez ép oly bizonyos, mint amilyen az, hogy — legalábbis ideiglenesen — nyugaton lemondott minden hódításról. A két terv kiegészíti egymást. Hitler úr programmjának első részét — Deutschtumnak a Birodalomban való helyreállítását — teljes egészében véghezvitték, most a „Lebensraum" órája ütött. Már maga az állhatatosság is, amellyel azt magyarázták nekem, hogy „Franciaország felé" Németországnak nincs semmi követelése, már ez is megérttette velem a helyzetet. De beszéltek még ennél is világosabban! Hitler úr kivételével valamennyien különböző formákban, de szándékosan bizonytalan terminológiával, azt fejtegették, hogy Németországnak szüksége van arra, hogy Keleteurópa felé terjezekedjék. Ribbentrop úr „az ország befolyásának kiterjesztését óhajtja keleten és délkeleten" Göring tábornok pedig „a Délkeletnek gazdasági feldolgozását".

Személy szerint nem nyilatkoztak előttem pontosabb formában, de azért a ködben nagyjából már kirajzolódik a nagy német vállalkozás formája.

. . .

Csehszlovákia hűbérisége sajnos már úgyszólván befejezett tény. „Országom már nem egyéb tartománynál", mondta nekem tegnap egy cseh kollégám. Bizonyos német körökben már egyenesen bevallják, hogy a cseh hadsereg egy nap ugyanazt a szerepet fogja játszani, mint a II. Birodalomban a bajor hadsereg. A breslau-bécsi autóutat és az Oderát a Dunával összekötő csatornát kizárólag cseh munkaerővel fogják felépíteni. Jó forrásból azt is közölték velem, hogy rövidesen egyesíteni fogják a német és cseh valutát s gazdasági és vámegységbe foglalják a két országot.

Magyarországon, ahol nyilván erősebb ellenállásra számítanak, gazdasági könnyítéseket igyekeznek majd elérni és a német hadseregnek átvonulási jogot biztosítani, amire keleti hadműveletei során okvetlenül szüksége lesz, tekintettel arra, hogy a magyar határok elvágják a szlovák vasutat.

Ami Ukrajnát illeti, valamennyi nemzeti szocialista hivatalnok tíz nap óta csak erről beszél. Rosenberg tanulmányi irodája, dr. Göbbels hivatalai, az Osteuropa-szervezet, Curtius volt miniszter igazgatása alatt nyomultak most előtérbe. Még aligha állapodtak meg a módban és eszközökben, de a célt már nyilvánvalóan megfogalmazták: — meg akarják teremteni Nagyukrajnát, amely Németországot táplálni fogja. E célból meg kell törni Romániát, meggyőzni Lengyelországot, megrabolni az URSS-t — de a német dinamizmus nem riad vissza semmilyen akadálytól s katonai körökben már a kaukázusi és bakui hadjáratról beszélnek.

Nem valószínű, hogy Hitler úr az ukrajnai vállalkozást közvetlen katonai akció segítségével akarná véghez vinni. Ez ellentétben volna azokkal a gyakran hangoztatott elveivel, amelyek szerint a rendszer sem ideológiai háborúba nem vonul, sem idegen fajú népeket nem akar annektálni. Egyébként sem valószínű, hogy már elhatározta magát valamilyen haditervre. Környezetében olyan hadműveletre gondolnak, amely nagyobb formátumban megismételné a szudétaföldi eljárást: — propagandát Lengyelországban, Romániában és az URSS-ben az ukrán önállóság érdekében s az adott pillanatban a propaganda alátámasztása diplomáciai úton és szabad csapatok segítségével! Ruszinszkó lenne a mozgalom kiinduló pontja! Így a sors egy különös fordulata révén Csehszlovákia, amelyet védőbástyaként emeltek a német támadás ellen, ma faltörő kosként szerepelne Kelet kapuja előtt.

3. A gyarmati kérdésről ma senki sem beszél Németországban, úgylátszik pillanatnyilag — bizonyos rétegek kivételével — senkit nem érdekelnek. Ribbentrop úr a német követelések előidézte francia tünttésekről csak azért emlékezett meg, hogy közölje velem, hogy ez a kérdés legfeljebb 5—6 év mulva fog napirendre kerülni. Pontosan ugyanezekkel a szavakkal beszélt ugyanerről a tárgyról egy másik kartársammal, ami azt bizonyítja, hogy utasítása van. A belga nagykövetben a Führer is azt a határozott benyomást keltette, hogy az ügy nem érdekli s hogy csak azért említi meg hébe-hóba, nehogy Németország „tulajdonjoga" elévüljön. A nácivezetők cartesiusi módszer szerint dolgoznak. Csoportokra osztják a kérdéseket. De étvágyuk, amelyet a szükség és a becsvágy egykép meg-

növelt, Kelet felé hajtja őket, a „Nagykaland", a rendszer végső célkitűzései felé, s már alig várják, hogy útnak indulhassanak.

4. A gazdasági helyzet okozta nehézségek is siettetik őket. A hatalmas fegyverkezési költségek következtében előállott devizahiány egyre szigorúbb megszorításokra kényszeríti az országot, főleg élelmiszerek terén. A lakosság rosszul táplálkozik, talán nem is mindig lakik jól. Munkanélküliség nincs többé, ellenkezőleg, hiány van munkaerőben, a „pót"-anyagok gyártásának sokkal több munkára van szüksége, mint a természetes nyersanyagoknak s a munkások, akiket 10 órai munkaidőre kényszerítenek, már egyre gyakrabban adják jelét növekvő fáradtságuknak. Azt is megtudtam, hogy újabban igen komoly szabotálások fordulnak elő. Azok a szaktekintélyek, amelyek nem tartoznak a „Párthoz", úgy tartják, hogy Németország gazdasági és pénzügyi teljesítőképességének végső határára ért. De a vezetők nagy része ezt tagadja. Hogy ezt a háborúelőtti gazdálkodást valahogy talpraállíthassák, ahhoz magtárra, bányákra, munkaerőre van szükségük: — Ukrajna a birodalom kapuja előtt fekszik!

5. A belső helyzet, még a Párton belül is, meglehetősen feszültnek látszik. Jól tájékozott személyiségek különböző jelekből arra következtetnek, hogy a III. irodalom ismét belső válságok előtt áll: a nép nyugtalan, tele van aggodalommal s a zsidópogromok következtében a hivatalnokok, a tisztek, de még a párttagok között is leplezetlen méltatlankodás, meglepő felháborodás észlelhető ... egyszóval a légkör viharos! Állítólag a Führer közvetlen környezetében is kiélesedett a feszültség; Himmler úr például, állítólag hiába igyekezett Göhring tábornokot és Ribbentrop urat egymással kibékíteni.

Még túl rövid ideje vagyok Berlinben, hogy erre az utóbbi pontra nézve személyes véleményt mondhassak. Úgy látom azonban, hogy a Führer tekintélyén még semmi csorba nem esett. Fölötte áll a közvélemény viharfelhőinek, ugyanúgy, mint munkatársai civakodásainak. De könnyen lehetséges, hogy az ukrajnai vállalkozást, egyéb előnyeitől eltekintve, arra is felhasználhatná, hogy népe figyelmét eltérítse a veszedelmesen növekvő belső nehézségektől.

Coulondre.

34. sz.

Ristelhueber sofiai francia követ jelenti: Georges Bonnet külügyminiszternek:

Sofia, 1938 december *16.*

Nemrég a miniszterelnök kifejezte előttem a francia-német nyilatkozaton érzett élénk örömét. Egyébként nem érte meglepetésszerűen. Neurath úr két évvel ezelőtt, sofiai útja alkalmából már erőteljesen hangoztatta kormányának azt a kívánságát, hogy megegyezésre jusson Franciaországgal, amelytől már semmilyen véleményeltérés nem választja el. Rosszul is esett neki, hogy Párisban oly húzodozva fogadják a német előzékenységet.

Ami Németországot illeti, ha nyilvánvalóak is keleti expanziós törekvései, talán abban tévednek az emberek, ha Délkeleteurópát jelölik meg első céljának. Ami a bolgár miniszterelnök véleményét illeti, szerinte Lengyelország van a legfenyegetettebb helyzetben. A lengyel-szovjetorosz közeledés már felelet erre a veszélyre. De e két szláv nép annyira gyűlöli egymást, hogy megegyezésük csak átmeneti vagy színlelt lehet. Ezzel szemben Kiosséivanov úr nem tartja lehetetlennek az URSS (Szovjet Unió) és a Reich közeledését — abban az esetben, ha a Komintern beleegyeznék propagandájának mérséklésébe! A német vezérkar egy részének is mindig ez volt az álma. Ha ez megtörténik, Lengyelország negyedik felosztása szabad utat nyitna Németországnak kelet felé.

Ristelhueber.

35. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1938 december *22.*

Tegnap reggel meglátogattam Weizsäcker urat abból az alkalomból, hogy hazatért szabadságáról. Az általános politika több kérdését is megvitattuk ez alkalommal.

Weizsäcker báró rendkívül udvarias ember, de rendkívül óvatos is és nem igen merészkedik ki a járt útról.

Előljáróban hangsúlyoztam, hogy az angol-német kapcsolatok milyen fontos szerepet játszanak az európai feszültség enyhülése s a francia-német együttműködés kérdésében, majd megkérdeztem az államtitkárt, mivel magyarázza e viszony jelenlegi feszültségét? vajjon csakugyan csak a sajtó kérdése az egész, ahogy azt dr. Göbbels nekem mondta?

„Göbbels dr., felelte az államtitkár, ezzel a magyarázattal a saját mesterségéhez marad hű. De a magyarázat egyébként is meglehetősen pontos. Véleményem szerint nincs semmilyen komolyabb ok a két ország közti egyenetlenségre. Nem annyira lényeg, mint inkább módszer kérdése az egész.

A Csehszlovákiának adott nemzetközi szavatosság kérdésében Weizsäcker báró zárkózottnak mutatkozott. Amikor figyelmeztettem, hogy Ribbentrop úr Párisban bejelentette, hogy újra tanulmány tárgyává fogja tenni ezt a kérdést s megkérdeztem tőle, van-e valami újság, tagadóan felelt. „Nem feledkezhetnénk meg erről az egész ügyről, kérdezte tőlem mosolyogva? Minthogy Németország túlsúlyban van ezen a területen, nem elégedhetnének meg a Reich szavatolásával?“ Én természetesen értésére adtam, hogy az ember vállalt kötelezettségeiről nem feledkezhetik meg, de az volt a benyomásom, hogy az államtitkár önmagában már eldöntötte ezt a kérdést.

„Egyébként is, tette még hozzá, mindenekelőtt Csehszlovákiának magának is kérnie kellene előbb ezt a szavatosságot! Semmiképp sem sürgős e kérdés elintézése, Chvalkovszky úr is csak az ünnepek után jön Berlinbe.“ A csehszlovák külügyminiszter utazását valójában már kétszer is elhalasztották.

Minthogy az államtitkárral folytatott beszélgetésemnek személyes eszmecsere jellege volt, — hisz udvariassági látogatáson voltam nála, — úgy vélem, hogy hivatalosan nem illenék felhasználni. Mindazonáltal szükségesnek láttam, hogy ez utóbbi pontot illetően beszámoljak Kegyelmes Uramnak beszélgetésünkről, amely úgylátszik, igazolja azokat a prágai aggodalmakat, amelyeket a Reich szavatossági feltételeinek kérdésében táplálnak.

Coulondre.

Harmadik rész.

CSEH-SZLOVÁKIA ELTŰNÉSE.

(1939 JANUÁR 5—MÁRCIUS 19.)

36. sz.

De Montbas berlini francia ügyvivő jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 január 5.

A III. Reichnek 1938-ban elért kétségbevonhatatlan politikai sikerei után az ember azt gondolta volna, hogy a Führer boldog, hogy egyetlen vércsepp nélkül elérte legfőbb céljait, kimutatta a világnak a hitleri módszerek fölényét s most a belső feszültség enyhülésére fog törekedni s maga is példáját szolgáltatja az elégedett nyugalomnak.

Nos, megbízható értesüléseim szerint nem ez a helyzet. Hitler úr állítólag újabb válságban van. Ideges, izgatott, hirtelen szenvedélyes dührohamai vannak. Azt mondják, hogy munkatársaitól is visszahúzódik és vad magányban keres menedéket. Ha pedig mégis eljut valaki hozzá, ingerült panaszokkal traktálja. Csupa rossz hírt kap — mondja. A négyéves terv megvalósulása mindennap újabb akadályokba ütközik, a Reich nem egy részében a közhangulat nem olyan, amilyennek lennie kellene, Bécsben Bürckel fulladozik az osztrák nácik korrupciója okozta botrányokban, másfelől a Szudéták sokba kerülnek s mindenfelől hiteleket és szubvenciókat kérnek tőle.

Ami a külföldieket illeti, a nagynémet Reich nem kapta meg azt az elismerést, nem adóznak neki azzal a tisztelettel és megbecsüléssel, amire győzelmei után joggal számíthatott volna. A müncheni egyezmény ellenére soha ilyen rosszak nem voltak az angol-német kapcsolatok. Ami Washingtont illeti, Berlin üres, terméketlen polémiát kénytelen folytani akkor, amikor a német Mitteleuropa vagy német vezetés alatt álló középeurópai blokk még szervezetlen lévén, a nemzeti szocialista gazdaságnak a legégetőbb szüksége volna biztonsági szelepekre. Néhány sajtóügynökség útján a propagandaszervezetek tapintatosan felvetették a német-amerikai fegyverszünet ötletét, de csak egyetlen feleletet kaptak, Roosevelt úr üzenetét, amelyben az Elnök arról beszél, hogy „ismét fontolóra fogja venni" a semlegességi politikát.

Keleten és Délkeleten pedig egyre bonyolódik a helyzet. Csehszlovákia összeomlása megnövelte az étvágyakat, a nacionalista gyűlöleteket és előítéleteket; a lengyel-német barátság, amely még nemrég oly kedvenc témája volt a hivatalos beszédeknek és „leit-

motívja" a Führer békebeszédeinek, szemmelláthatóan elhidegült. A magyarok, reményeikben csalatkozva makrancosak, nyugtalanoknak mutatkoznak. A kis népek nemhogy meghúzódnának a diadalmas horogkereszt ágai alá, hanem egy nem is mindig jóakaratú semlegességbe menekülnek.

Ezen a viharfelhős égen a december 6-i francia-német nyilatkozat volt az utolsó reménysugár. De a Róma és Páris közti feszültség a Reichet is kényes helyzetbe hozza Franciaországgal szemben. A francia-olasz nézeteltérések kérdésében a hitleri propaganda — ellentétben a tengely szolidaritásáról terjesztett plátói nyilatkozatainak — óvatos várakozó álláspontra helyezkedik.

Természetesen helytelen volna, ha az ember azt hinné, hogy a kancellár túlságos fontosságot tulajdonít ezeknek az akadályoknak. Az elmult esztendő eseményei óta szinte korlátlan bizalommal viseltetik saját zsenijében, ösztönében, vagy úgyis mondhatni, csillagában. Közvetlen környezete bevallja, hogy tévedhetetlennek, legyőzhetetlennek hiszi magát. Ez az oka, hogy nem tűr el sem bírálatot, sem ellentmondást. Ha valaki meg akarja cáfolni, szinte felségsértésnek veszi s ha bárki is ellenezné valamilyen tervét, olyan szentségtörésnek tekinti, amelyre azonnal meg kell felelnie mindenható hatalmának csattanós megnyilatkozásával.

Hitler kancellár méltatlankodó türelmetlenséggel fogadja a balszerencsének ezeket a bosszantásait. Nemhogy mérsékletre intenék, ellenkezőleg, felbőszítik. Belátja, milyen helyrehozhatatlan hiba volt a novemberi zsidóüldözés, ennek ellenére, egy benső ellentmondás révén, amely azonban mindenkép összeegyeztethető diktátori lélektanával, kíméletlen harcra készülődik a katolicizmus és az egyház ellen. Talán így akarja újabb erőszakos gesztusokkal elfelejtetni a régi erőszak emlékeit! Úgy hallom, hogy Ausztriában — amelyet újabban kísérleti telepének tekint — fogja megadni a jelt a klérus elleni harcra, nyilván azért, mert az osztrák papság összetartása és áldozatkészsége nem olyan nagy, mint a Birodalom több részében, ahol még élénken emlékeznek a Kulturkampfra. A Schwarze Corps egy-egy cikkét olvasva, valószínűnek látszik, hogy hamarosan el fogják kobozni az egyház ausztriai hitbizományait.

Kifelé pedig Csehszlovákiára nehezedik a legnagyobb német nyomás. Ha Csehszlovákia vámegységet létesítene a Reichhel, ez egyrészt jelentős előnyökkel járna a Birodalom számára, másrészt az ukrajnai terv első szakaszának a megvalósulását jelentené.

Ezek szerint ma, 1939 küszöbén, egy szóval jellemezhetjük a legjobban a III. Reich politikai éghajlatát: „feszültség" minden területen, a politikában, a gazdaságban, vallási és pszichologiai területen. A harmadik Reich kerekei úgy recsegnek, mint egy túlfűtött gépé, de a berchtesgadeni gépész szemmelláthatóan még nem gondol arra, hogy kisebb sebességre kapcsoljon át.

Montbas.

37. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 január *12.*

Két napi pihenő után Beck úr ma kihallgatáson fogadott. Mindenekelőtt megállapította, hogy a birodalmi kancellár volt az, akinek a tanácsára Bajorországba utazott, sőt a kancellár követet küldött Beck úrhoz e célból Monte-Carlóba. Beck úr úgy látta, hogy a legutóbbi eseményekre való tekintettel nem lehetett kitérnie e meghívás elől.

Beck úr szerint Hitler úrral és Ribbentrop úrral folytatott tárgyalásai lényegükben a következőképpen folytak le.

Újból megerősíttetett, hogy fenn kell tartani azt a jószomszédi viszonyt, amelyet az 1934-es lengyel-német nyilatkozat teremtett, majd megállapították, hogy a különböző nehézségek ellenére a két ország közti kapcsolatok kielégítőek.

A külügyminiszter kijelentette, hogy a kancellár nyugodt volt, szokásának megfelelően sokat beszélt ugyan, de jól megválogatta szavait s viselkedése sem volt ezúttal olyan lázasan izgatott, mint más alkalmakkor. „Nem hiszem, mondta nekem, hogy Hitler úr pillanatnyilag egy nagyobbarányú terv közeli megvalósításával foglalkoznék, vagy hogy rövidesen nagyobb eseményeket akarna útnak indítani! Nem tette rám az olyan ember benyomását, aki valamilyen keresztes hadjáratba akarna indulni."

Beck úr egyébként még a következőket közölte velem:

1. Hitler úr örömének adott kifejezést, hogy 1938 szeptemberében sikerült elkerülnie a háborút és súlyos megpróbáltatásaitól megkíméltük azt a fiatalságot, amelynek már amúgyis annyi nehézséggel kell megküzdenie.

A kancellár két alkalommal is célzást tett Franciaországra: örült neki, hogy Ribbentrop úr Párisba utazott és „jóindulatáról" biztosíthatott bennünket. Majd, amikor a beszélgetés építkezési kérdésekre terelődött, kifejtette, hogy Franciaország ebből a szempontból is mennyi értékkel adózott az európai kultúrának.

3. A Führer Moszkva „Oroszország" irányában — tehát nemcsak a bolsevizmus ellen — ugyanolyan ellenségés érzésekről tett tanuságot, mint a multban.

4. Beck úr a kancellár néhány szavából arra a következtetésre jutott, hogy a zsidóüldözések „tempója" Németországban nem fog alábbhagyni. Ami a lengyel zsidók kérdését illeti, az ideiglenesen félbeszakított tárgyalásokat rövidesen újra megindítják.

5. Beck úr megállapította, hogy berchtesgadeni látogatása alkalmával Ribbentrop úr szemmelláthatóan rosszul volt tájékozódva a kancellár szándékairól, akit akkor már több hete nem látott. Ez szerinte megerősíti azt, amit Neurath úr, elutazása alkalmával mondott már nekem Hitler úrnak arról a szándékáról, hogy ezentúl személyesen fogja irányítani a Reich külpolitikáját s határozatait berchtesgadeni magányában fogja megérlelni.

6. A lengyel külügyminiszter reméli, hogy Ribbentrop úr január végével Varsóba jön.

Léon Noël.

38. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 január *27.*

Kegyelmes Uram utasításai értelmében rövid látogatást tettem a német külügyminiszternél közvetlenül azelőtt, hogy visszaindult Berlinbe. Ribbentrop úr kijelenette, hogy nagyon hálás ezért a lépésemért.

Mint ahogy megállapodtunk, beszámoltam a miniszternek arról, hogy erre az udvariassági látogatásra azért utasíttattam, hogy ezzel is kinyilvánítsuk, milyen fontosságot tulajdonítunk lengyel barátainknál tett látogatásának és annak a jószomszédi viszonynak, amelybe a lengyelekkel akar kerülni alig néhány héttel hivatalos párisi látogatása és a december 6-i nyilatkozat aláírása után, amely nyilatkozatot — mint ahogy azt Kegyelmes Uram tegnap is kijelentette — oly lényegesnek tartunk.

Látogatásom kapóra jött, mert Ribbentrop úr épp akkor olvasta el az Ön beszédének hiányos és sok helyütt pontatlan szövegét. Ez a kivonat például a francia politika állásfoglalását Németországgal szemben s ennek képviselőházi fogadtatását teljesen elhallgatta s főleg a beszédnek azokra a részeire hívta fel a figyelmet, amelyek a francia-szovjet megállapodások betartására vonatkoztak.

A Havas ügynökség sürgönyei és Kegyelmes Urammal a mult héten folytatott beszélgetéseim révén abban a helyzetben voltam, hogy pótolhattam a mulasztásokat s közölhettem a miniszterrel Kegyelmes Uram beszédének azokat a fontos részeit, amelyek a december 6-i nyilatkozattal foglalkoznak.

Léon Noël.

39. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 január *27.*

Beszélgetésünk folyamán Ribbentrop úr jónak látta, hogy Kegyelmes Uram beszédével és az URSS-el kötött megállapodásainkkal kapcsolatban megemlékezzék a mult nyár eseményeiről és arról, amit ő „Benes politikájának" nevez.

Félbeszakítottam történelmi fejtegetéseit, megjegyezvén, hogy pillanatnyilag jobban tennők, ha a jövő felé tekintenénk s nem a multtal foglalkoznánk.

A szovjetet illetően értésemre adta, hogy fél ennek külpolitikánkra gyakorolt befolyásától. Azt feleltem neki, hogy kormányunk magatartása, valamint belső helyzetünknek és közvéleményünknek az újabb evolúciója meggyőzhette volna Németországot arról, hogy az URSS-el való kapcsolatainkat kár volna a tényleges helyzetnek meg nem felelően értelmezni.

Léon Noël.

40. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövethez:

Páris, 1939 január *27.*

A képviselőház külpolitikai vitája több szónoknak alkalmat adott arra, hogy hangsúlyozza, milyen fontosságot tulajdonít a december 6-i francia-német nyilatkozatnak a két ország közti kapcsolatok fejlesztésére. A január 26-i ülésen Oberkirch és Scapini urak kifejezték azt az óhajukat, hogy az egyezményben említett tárgyalások mielőbb megindúljanak és minél gyakrabban megismétlődjenek.

Egyúttal elküldöm Önnek beszédemnek a német-francia kapcsolatokra vonatkozó részét: a képviselőház egyhangúan megtapsolta.

Önre bízom, hogy a legmegfelelőbb módon használja fel ezeket az útmutatásokat.

Georges Bonnet.

41. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 január *30.*

A félhivatalos sajtó közli Ribbentrop úr és Beck úr sürgönyváltását. Ribbentrop úr megköszöni lengyel házigazdájának „azt a különösen barátságos fogadtatást, amelyben őt és feleségét részesítette" és kifejezi azt a meggyőződését, hogy „a varsói beszélgetések kimélyítették a két állam baráti kapcsolatait."

„Az a szellem, amelyben Pilsudski tábornagy és a Führer annak idején megfogalmazta a német-lengyel kapcsolatokat, biztosítéka annak, hogy a jövő tovább fejleszti békés kapcsolatainkat s megerősíti a két szomszédos állam egymás iránt érzett barátságát."

„Meg vagyok győződve, felelte Beck úr, hogy a varsói tárgyalások, amelyeket teljes őszinteség és a két nemzet kölcsönös érdekeinek tisztelete hatott át, nagyban hozzá fognak járulni ahhoz, hogy megszilárdítsák az 1934-es egyezménnyel teremtett jószomszédi viszonyt. Jelentősen gazdagítják a kancellár és Pilsudski tábornagy közös művét és lehetővé teszi, hogy a két ország közti kapcsolatokat baráti szellemben fejlesszék tovább."

Léon Noël.

42. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 január *30.*

Ma reggel újból beszélgettünk Beck úrral Ribbentrop úrral folytatott tárgyalásairól. Beck úr megerősítette, hogy ezek a tárgyalások abban a mederben folytak, ahogy azt előrelátta s nekem személy szerint is megjövendölte, még a birodalmi külügyminiszter megérkezése előtt; a berlini és a varsói kormányok között semmi újabb megállapodás nem történt s nem iratott alá.

A lengyel külügyminiszter ezek után hivatkozott az elhangzott beszédekre és sürgönyváltásokra, valamint a kiadott kommüniké szövegére és megerősítette, hogy teljesen osztja vendégének azt a véleményét, hogy az 1934-es megegyezés által teremtett „jószomszédi" viszony szellemében lehet és kell rendezni a két ország között felmerült és ezután felmerülendő valamennyi kérdést.

Amikor megkérdeztem tőle, hogy a danzigi kérdésben van-e valamilyen újság, Beck úr nemmel felelt s újból megismételte, hogy a francia kormányt okvetlenül tájékoztatni fogja a Lengyelország és Németország között a Szabadváros ügyében történő esetleges megállapodásokról.

A külügyminiszter még jónak látta megjegyezni, hogy ezek a tárgyalások is megerősítették azt az érzését, hogy a Reich belenyugodott a francia-lengyel szövetségbe s nem látja összeegyeztethetetlennek az 1934-es lengyel-német szerződéssel és az 1938 december 6-i francia-német nyilatkozattal.

Léon Noël.

43. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 februr *4.*

Alantiakban összegezem néhány utólagos értesülésemet a legutolsó lengyel-német tárgyalásoknak arról a szakaszáról, amely a lengyel Folyosó közlekedésének kérdésével foglalkozik.

Lengyelország a leghatározottabban visszautasítja „egy folyosó létesítését a Folyosóban"; épp így hallani sem akar arról, hogy Németország exterritoriális jellegű vasutat vagy autóutat építsen a Folyosón keresztül.

A kommüniké felhivatalos magyarázatában azonban implicite benne foglaltatik annak a lehetősége, hogy különböző intézkedéseket foganatosítsanak, amelyek, a lengyel külügyminiszter szavai szerint arra szolgálnának, hogy megkönnyítsék és „egyszerűsítsék" a Pomeránián átmenő német forgalmat.

Ebben a kérdésben a két kormány újabb tárgyalásokat fog folytatni. Lehet, hogy a danzigi helyzetet is érinteni fogják a tárgyalások folyamán.

Léon Noël.

44. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövetnek:

Páris, 1939 február 4.

Genfben Lord Halifax beszámolt nekem Chamberlain úrnak Mussolini úrral folytatott beszélgetéséről, nemkülönben a brit kormánynak arról a szándékéról, hogy tájékozódni fog a német kormánynál.

Kérem, járjon el a Wilhelmstrassén — ugyanúgy, ahogy arra angol kartársa utasítást kapott — a csehszlovák állam új határai szavatosságának kérdésében.

Bejelentheti, hogy a francia kormány, amely gondosan ügyel arra, hogy a müncheni egyezmény rendelkezéseit valóraváltsák, hálásan fogadná, ha a német kormány mielőbb közölné vele ebben a tárgyban elfoglalt álláspontját.

Georges Bonnet.

45. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 február 7.

Ma délelőtt a külügyminiszterrel berlini utazásáról beszélgettem. Chvalkovszky úr mindenek előtt közölte velem azt a megállapodást, hogy a németek kívánságának megfelelően ezek a tárgyalások bizalmasan kezeltessenek. A sajtó a hivatalos köröknek ezt a hallgatását arra használta fel, hogy különböző, részben pontatlan, részben merőben légből kapott hireket közöljön. Chvalkovszky úr megcáfolta azt a hírt is, hogy Berlinben rosszul fogadták vagy, hogy csalatkozott útjának eredményében. Elmondta, hogy látogatása alatt nem folytatott tárgyalásokat, hogy csak a két országot érdeklő aktuális kérdésekről beszélgettek s hogy főkép azért utazott Berlinbe, mert tudni akarta, hogy Németország mit vár el Csehszlovákiától?

A miniszter országának Németországgal szemben elfoglalt pozíciójáról beszél. Külön hangsúlyozza, hogy a birodalmi kancellár személyes ismerősként fogadta s a vele folytatott tárgyalásai egyszerű beszélgetés keretében folytak le, nem pedig kihallgatás formájában.

A külügyminiszter több csoportra osztotta tájékoztatásait, összekapcsolva őket a csehszlovák határok szavatosságának kérdésével. A legjobban úgy látszik az lepte meg, hogy Hitler úr és Ribbentrop úr milyen fontosságot, aránytalanul nagy fontosságot tulajdonít a zsidókérdésnek! A külügyminiszter, csak úgy, mint a kancellár erőteljesen hangsúlyozta, hogy Németország nem vállalhat szavatosságot olyan államért, amely nem oldja meg a zsidókérdést.

„Ne legyenek oly érzelgősek és oly lassúak ennek a problémának az elintézésében, mint amilyenek mi voltunk, jelentette ki a két államférfi. Jóságunk nem volt egyéb gyengeségnél; s utólag súlyosan megbántuk! El kell pusztítani ezeket a férgeket! A zsidók esküdt ellenségeink és biztosíthatjuk, hogy az év végére nem lesz több zsidó Németországban. Nem a franciák, nem az amerikaiak, vagy az angolok felelősek a párisi, londoni és washingtoni kapcsolatainkban felmerült nehézségekért, a zsidók a felelősek!

. . .

Németország azon lesz, hogy egy antiszemita blokkot alakítson, mert nincs módjában, hogy barátként kezeljen olyan államot, amelyben a zsidóknak, akár gazdasági tevékenységük, akár közhivatali működésük révén bármilyen befolyásuk van."

Itt említem meg azt az értesülésemet is, hogy Friedmann urat, a külügyminiszter kereskedelmi osztályának igazgatóját és Butter urat, az egykori párisi konzult, aki mostanában a Czernin-palota sajtóosztályában teljesített szolgálatot, felmentették állásuktól.

A 2. pont, amelynek fontosságát a birodalmi kancellár a német szavatosság s a Csehszlovákia és Németország közötti általános kapcsolatokra való tekintettel különösen hangsúlyozott Chvalkovszky úrral folytatott beszélgetésében, a csehszlovák nemzetiségű német kisebbségnek biztosítandó jogok kérdése. A kancellár azt követelt, hogy:

a német iskolákból eltávolítsák a zsidó tanárokat és a tanítás a nemzeti szocialista ideologia szellemében folyjék;

hogy a kisebbségi németeknek joguk legyen arra, hogy a nemzeti szocialista elveknek megfelelően szervezkedjenek;

hogy a német kisebbség nyilvánosan viselhesse a nemzeti szocialista jelvényeket.

Chvalkovszky úr ebből az alkalomból megjegyezte, hogy a német kisebbségi szociáldemokraták, mint ahogy ez annak idején Németországban is megtörtént, beolvadtak a nemzeti szocialista tömegekbe és csak néhány száz egyén, akik túlságosan kompromittálva vannak, hogysem visszatérhetnének Németországba, őrizte meg nyilvánosan is eredeti jellegét.

Végül a német államférfiak azt követelték, hogy a csehszlovák hadsereg létszámát nagyobb mértékben szállítsák le, mint amilyen arányban csökkent az állam területe és népessége. Chvalkovszky úr szerint — aki egyébként meglehetősen határozatlanul nyilatkozott — e követeléseknek nem volt utlimátumjellegük; mindazonáltal értésére adták, hogy a Reich hajlandó ugyan szavatosságot vállalni egy semleges államért, de, hogy ennek az államnak természetesen nincs szüksége arra, hogy jelentős hadsereget tartson fenn.

A külügyminiszter emlékezetembe idézte, hogy a csehszlovák kormány elvárja, hogy a müncheni hatalmak pontosan megformulázzák azokat a feltételeket, amelyek mellett hajlandók azt a nemzetközi szavatosságot vállalni, amelyről Franciaország és Anglia már szeptemberben beszélt. Chvalkovszky úr szerint a müncheni egyezményben említett feltételek már rég teljesültek.

Végül a külügyminiszter hangsúlyozta, hogy Csehszlovákia továbbra is érvényesnek tekinti az általa aláírt szerződéseket és szövetségi megállapodásokat.

Lacroix.

46. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 február 7.

Ma délután kihallgatásra jelentkeztem Ribbentrop úrnál s egy óra hosszat beszélgettem vele. A kihallgatás javarészét a külügyminiszternek a Reich külpolitikáját felölelő hosszú expozéja töltötte ki. Ez a külpolitika — mondta — nem az ő politikája, hanem a Führeré, ő csak végrehajtja a kancellár rendelkezéseit.

Amikor figyelmeztettem arra az általános helyeslésre, amellyel a képviselőház Kegyelmes Uramnak a francia-német paktumra vonatkozó nyilatkozatát fogadta, Ribbentrop úr lényegében a következő kijelentést tette: „Teljes őszinteséggel fogok Önnel beszélni. Méltánytalan dolog, ha azt állítják, ahogy az külföldön többször előfordul, hogy Németország háborút akar. Én magam is, 1933-ban és 1934-ben is megegyezést ajánlottam előbb Franciaországnak, majd Angliának. De minden erőfeszítésünk hiábavalónak bizonyult. Így keletkezett a berlin-római tengely. Ma époly valóság, mint amilyen a london-párisi tengely. Sajnos, a nyugati hatalmak nem értették meg, hogy életbevágó érdekeinket ki kell elégíteni; ez országok sajtója s felelőtlen s provokáló elemek beleavatkoztak a kérdésbe s így keletkezett a csehszlovák válság. Utána Németország megtett minden tőle telhetőt, hogy áthidalja azt a szakadékot, amely a két tengelyt egymástól elválasztja: ekkor írtuk alá előbb az angol-német, majd a francia-német nyilatkozatot, amelynek, ismétlem, a legnagyobb fontosságot tulajdonítjuk. Ezt nevezik háborús politikának? Mindazonáltal a német sajtó önmérséklete ellenére sok angol és amerikai ujság — a zsidó vagy bolsevizáló rétegek felbujtására — szünetlenül támad bennünket, amiért is elhatároztuk, hogy sajtónknak teljes szabadságot biztosítunk ebben a kérdésben. Majd meglátja, hogy milyen feleletet fog adni a támadásokra.

„Két külpolitikai célunk van:

„1. a bolsevizmus elleni küzdelem minden rendelkezésünkre álló eszközzel, de főkép az antikomintern paktum segítségével;

„2. gyarmataink visszaszerzése.

„Ami az első pontot illeti, higyje el nekem, hogy ezt a harcot kíméletlenül fogjuk folytatni. A szovjetekkel szemben kemények

maradunk, mint az acél. Sohasem fogunk kiegyezni a bolseviki Oroszországgal! A spanyol háború alatt akadtak nálunk, akik benemavatkozási politikát ajánlottak abban a reményben, hogy a Franciaország közvetlen szomszédságában keletkezett forradalmi tűzfészek meggyöngítené Franciaországot. De a Führernek nem ez volt s ma sem ez a politikája; — „önkénteseink" ezért támogatták Francot.

„Ami a gyarmatokat illeti, nem egyezhetünk bele abba, hogy a világ javaiban valamennyi hatalom osztozkodjék, még az oly kicsiny országok is, mint amilyen Belgium és Hollandia, de hogy Németország teljesen ki legyen zárva. Előbb-utóbb csak rendezni kell majd a gyarmati kérdést is. De pillanatnyilag az érdekelt országok kormányaira az ellenzék olyan nyomással nehezedik, hogy egyelőre még nem lehetne hasznos tárgyalásokat folytatni.

„Ez az oka annak is, hogy egyelőre még nem vagyunk hajlandók általános tárgyalások megindítására. Mi értelme is volna ennek akkor, amikor a demokráciákban élő ellenzéket a bolsevizmus és a zsidóság szünetlenül bujtogatja? De bízunk abban, hogy ezeket előbb-utóbb ezekben az országokban is béklyóba verik s kiirtják: akkor majd elérkezik a tárgyalások ideje s kielégítő megoldásokra fogunk jutni. Ha most ülnénk össze, hamarosan azon vennők magunkat észre, hogy nincs mit tennünk, mint újra szétválni."

Úgy véltem, helyesebb, ha nem szakítom félbe Ribbentrop úr monologját s nem felelek részletesen az általa felvetett kérdésekre. Arra szorítkoztam tehát, hogy figyelmébe ajánljam Kegyelmes Uram legutolsó beszédét, amelyből pontosan megállapíthatni a francia kormány általános álláspontját.

A külügyminiszter úr ekkor idézte Kegyelmes Uram legutolsó beszédének azt a mondatát, amely Franciaországnak a keleti országokkal fennálló kapcsolatait érinti. Az ember arra következtethetne ebből a megjegyzésből — mondta a külügyminiszter —, hogy Franciaország nem mondott le arról a politikájáról, amely a legutolsó válságot előidézte; legalább is több országban így értelmezik ezt a kijelentést. Legutóbb is kénytelenek voltunk Chvalkovsky úrral tisztázni a helyzetet! Azt feleltem a külügyminiszternek, hogy Franciaország a kontinensnek semilyen részében nem mondhat le sem barátairól, sem érdekeiről; európai nagyhatalom lévén, joggal foglalja el Európában az őt megillető helyet. Mindazonáltal magatartásában nincs olyasmi, ami megsérthetné a Reichet. Ismételten figyelmeztettem a külügyminisztert arra, hogy — ha Berlin azt akarja, hogy Franciaország

megértéssel viseltessék a német életérdekek irányában — Berlinnek el kell ismernie és a gyakorlatba is átváltani a kölcsönösség elvét; ez a kölcsönös megértés lesz a legjobb biztosítéka a francia-német jó viszonynak és a békének.

Coulondre.

47. sz.

Szóbeli jegyzék Csehszlovákia nemzetközi szavatolásának alkalmazását illetően, amelyet Coulondre úr, Franciaország berlini nagykövete 1939 február 8-án adott át a Reich külügyminisztériumának.

A Münchenben 1938 szeptember 29-én aláírt egyezmény 1. számú függelékének értelmében a német és olasz kormányok kijelentették abbeli hajlandóságukat, hogy részt vállalnak a csehszlovák állam új határainak nemzetközi szavatolásában minden nem provokált támadás esetére, feltéve, ha előzőleg rendezik a csehszlovákiai lengyel és magyar kisebbségek kérdését.

A francia kormány hivatkozik erre a nyilatkozatra, valamint Mussolini úrnak Rómában a brit miniszterelnök előtt tett kijelentéseire azoknak az előzetes feltételeknek a tárgyában, amelyeknek az olasz kormány a maga részéről e szavatosság vállalását alárendeli. A francia kormány, amely azon van, hogy a müncheni egyezmény intézkedéseit a gyakorlatba is átváltsák, szívesen látná, ha a Reich kormánya közölné vele a fenti egyezményben említett szavatosságról vallott nézetét.

Franciaország követsége ezért örömmel venné, ha a Reich külügyminisztere mielőbb módot adna neki arra, hogy kielégítse kormánya fenti kívánságát.

48. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 február *18.*

Az alant következő tíz pontban lehet összefoglalni azokat a feltételeket, amelyeknek teljesítése esetén a Reich elvállalná a csehszlovák határok szavatolását:

1. Csehszlovákia teljes semlegessége.

2. Csehszlovákia külpolitikáját össze kell egyeztetni a Reich külpolitikájával; kívánatos volna az antikomintern paktumhoz való csatlakozása.

3. Csehszlovákiának azonnal ki kell lépnie a Népszövetségből.

4. A csehszlovák hadsereg létszámát jelentősen le kell szállítani.

5. Csehszlovákia aranyfedezetének egy részét át kell engedni Németországnak. Minthogy a csehszlovák ipar egy része Németország kezébe került, az aranyfedezet egy részének is Németország birtokába kell jutnia.

6. A Szudétavidék eredetű csehszlovák devizákat csehszlovák nyersanyagra kell kicserélni.

7. A csehszlovák piacot meg kell nyitni a szudétanémet ipar számára. Tilos Csehszlovákiában olyan új iparág létesítése, amely konkurrensként léphetne fel a Szudétavidéken már régebben fennálló iparágakkal szemben.

8. Antiszemita törvények életbeléptetése a nürnbergi törvények mintájára.

9. Azoknak a csehszlovák hivatalnokoknak az elbocsátása, akik ellen Németországnak valamilyen kifogása van.

10. Csehszlovákia német lakosságát feljogosítják a hitleri jelvények viselésére és a hitleri zászló kitűzésére.

Lacroix.

49. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövetnek:

Páris, 1939 február *22.*

Lekötelezne, ha lehető legrövidebb határidőn belül közölné velem azoknak a lépéseknek az eredményét, amelyeket utasításaim értelmében, angol kartársával párhuzamosan a Wilhelmstrassen tett.

Georges Bonnet.

50. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 február *24.*

Semilyen feleletet nem kaptam a február 4-i utasításai értelmében tett lépéseimre.

Coulondre.

51. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *2.*

A külügyminiszter most közli velem válaszát arra a jegyzékre, amelyet február 8-án a csehszlovák szavatosság kérdésében intéztem hozzá. Mellékelten közlöm fordítását is. Az angol követség ugyanilyen szövegű feleletet kapott.

Minthogy késő este kaptam kézhez az okmányt, nincs módomban, hogy tüzetesebben analizáljam s ezért csak arra szorítkozom ezúttal, hogy felhívjam figyelmét az általam leglényegesebbnek tartott részeire.

1. Burkolt formában, amely azonban nincs híján a nyerseségnek és rosszakaratnak, a német jegyzék értésünkre adja, hogy a Reich kormányának véleménye szerint még semmiképp sem teljesültek azok a feltételek, amelyekhez a müncheni egyezmény 1. sz. függeléke értelmében Németország a csehszlovák állam új határainak szavatolását kötötte.

A müncheni egyezmény függeléke in fine megállapítja, hogy Németország és Olaszország akkor vállal szavatosságot Csehszlovákiáért, ha a Csehszlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségi problémák már rendeztettek.

A német jegyzék azt a látszatot igyekszik kelteni, hogy Lengyelországnak és Magyarországnak Csehszlovákiával való nézeteltéréseit még távolról sem rendezték. Egy pillanatig sem habozik, hogy — ellentétben a mind a mai napig kiadott hivatalos nyilatkozataival — bevallja a bécsi döntőbíróság kudarcát. Ez az álláspont lehetővé teszi a Reich kormánya számára, hogy megtagadja szavatosságát, sőt, hogy alkalomadtán az egész kérdést revideálja.

2. De a külügyminiszter jegyzéke még ennél is többet mond. Félreérthetetlenül kijelenti, hogy a nyugati hatalmak középeurópai intervenciója a csehszlovák állam szavatolása formájában több kárral járna, mint haszonnal. Megnövelné Csehszlovákia nehézségeit szomszédjaival, sőt esetleg konfliktusba sodorhatná az országot. Forma szerint a jegyzék még nem látja „elérkezettnek az időt" a szavatosságra, de aki tud a sorok közt olvasni, az észreveszi, hogy a német kormány a nyugati hatalmak szavatolásának a gondolatát teljes egészében elutasítja.

„A német kormány, mondja a jegyzék, a nyugati hatalmak szava-

tosságát nem tarja alkalmasnak arra, hogy a kérdéses terület belviszályait lecsendesítse, ellenkezőleg úgy véli, hogy ez a szavatosság, mint ahogy ez már egy alkalommal megtörtént, csak újra megerősítené az esztelen törekvéseket."

Európának ez az egész része a Reich számára fenntartott vadászterület. „A német kormány, teszi hozzá a jegyzék, tudatában van annak, hogy végső fokon Európa ezen részének általános fejlődése a Reich legfontosabb életérdekeinek körébe tartozik, nemcsak történelmi, hanem földrajzi és gazdasági szempontból is."

Lefordítva ez annyit jelent, hogy a nyugati hatalmaknak nincs többé keresnivalójuk Közép-Európában.

Ehhez a vezérmotivumhoz különböző alattomos célzások csatlakoznak a palesztinai kérdésre (a londoni kormány figyelmébe) a „többékevésbbé komoly" katonai szavatosságot illetően, amelyet nyugati barátai nyújtottak Csehszlovákiának (értsd Páris) s főleg eléggé nyilt fenyegetések azok felé, akik Csehszlovákiában még ma is ellenszegülnek a német uralomnak.

Ez az okmány tehát, első látásra, nem valami megnyugtató a hitleri politika Csehszlovákiát illető legközelebbi terveit illetőleg.

Coulondre.

A külügyminisztérium jegyzéke a berlini francia nagykövetséghez.

Berlin, 1939 február *28.*

1939 február 8-án kelt 78. számú szóbeli jegyzékével Franciaország nagykövetsége felvetette a csehszlovák állam szavatolásának kérdését, amelyről az 1939 szeptember 29-én kötött müncheni egyezmény függelékében is szó esik. Hivatkozik az ebben a tárgyban az olasz kormányfő és a brit miniszterelnök között folytatott tárgyalásra és kifejezi kormányának azt a kívánságát, hogy megismerje a német kormány álláspontját ebben a kérdésben. A külügyminisztérium a következő tiszteletteljes feleletet adja:

A müncheni konferencia tanácskozásai folyamán a német kormány, feleletképp az eléje terjesztett indítványokra, világosan kijelentette, hogy csak abban az esetben vállal szavatosságot a csehszlovák államért, ha Csehszlovákiának többi szomszédja is vállalja ezt a kötelezettséget. A jövőre nézve ugyan valószínűtlennek látszik, hogy a német Reich és a szavatolt csehszlovák állam között konfliktus állhatna

elő, de egészen más a helyzet Csehszlovákia többi szomszédját illetően. Franciaországnak és Angliának a részvétele Csehszlovákia szavatolásában, a német kormány véleménye szerint, nem látszik elegendő biztosítéknak e konfliktusok elhárítására. Ellenkezőleg a Reich kormánya a mult tapasztalatai alapján attól fél, hogy a nyugati hatalmak szavatossági nyilatkozata Csehszlovákia érdekében csak növelni fogja Csehszlovákia nehézségeit szomszédjaival. A francia kormány is bizonyára észrevette, hogy pld. egyrészről Magyarország és Lengyelország, másrészről Csehszlovákia között súlyos nézeteltérések merültek fel a jelenlegi területi elosztás igazságos volta kérdésében. A Reich kormánya és az olasz kormány ezt a területi felosztást abban a reményben hajtották végre, hogy megtalálják a helyes középutat, amely valamennyi érdekelt fél helyeslésével találkozik, s úgy vélték annak idején, hogy ez a kísérletük sikerül. Az azóta bekövetkezett események bebizonyították, hogy ezen a — nemzeti szempontból — oly feldarabolt területen — amelyet semmiképpen sem lehet összehasonlítani Nyugat életfeltételeivel, szerfölött nehéz mindenkinek kielégítő megoldást találni. A francia kormány talán jobban meg fogja érteni, milyen nehézségekbe ütköznek ezek a kísérletek, bármennyi jóakarat fűti is őket, ha tekintetbe veszi a brit kormány különböző ajánlatait a palesztinai kérdés megoldására. Ma már nem tűr kétséget, hogy a csehszlovák probléma válságos fejlődése annak a körülménynek tulajdonítható, hogy az elmult évek folyamán a különböző cseh kormányok a nyugati hatalmak által vállalt többé-kevésbbé komoly katonai szavatosságok következtében azt hitték, hogy semmibevehetik a nemzeti kisebbségek jogos követeléseit. Így keletkezett az a belső feszültség, amelynek végülis az 1938-as megoldással vetettek véget.

Nyilvánvaló, hogy a mult eseményeiért felelős rétegek ma is folytatják aknamunkájukat a jelenlegi kormány kifejezett akarata ellenére. Ha túlkorán vállalnánk szavatosságot, az a veszély fenyegetne, hogy ez a szavatosság, nemhogy észszerűen megoldaná a csehszlovák belproblémákat, hanem ellenkezőleg még megerősítené az ellenzéket s ezzel újabb válságokat idézne elő. A Reich kormánya abban a meggyőződésben, hogy helyreállíthatja a békét ezeken a területeken, amelyeken a fennforgó körülmények következtében elsősorban van érdekelve, az olasz kormánnyal együtt meghozta a bécsi döntőbírósági ítéletet, amely azonban — mint ahogy arról időközben meggyőződhetünk — csak tartózkodó fogadtatásra talált az érdekelt feleknél. A német kormány ezért nincs abban a helyzetben, hogy egy újabb időelőtti beavatkozással kihívja a bírálatot azok ellen az intézkedések

ellen, amelyeket oly országokban foganatosított, amelyekkel békében és barátságban kíván élni. Ennek következtében, mint ahogy ezt már jelezte, a szavatossági kötelezettségnek a nyugati hatalmakra való kiterjesztésében nem lát alkalmas tényezőt arra, hogy a szóbanforgó területek belső szenvedélyeit lecsillapítsa; ellenkezőleg úgy véli, mint ahogy azt a mult is bizonyítja, hogy ez a szavatosság csak arra szolgálna, hogy megerősítse az esztelen törekvéseket. A német kormány tudatában van annak, hogy végső fokon Európa ezen részének általános evolúciója a Reich legfontosabb életérdekeinek a körébe tartozik, nemcsak történelmi, hanem földrajzi és főképp gazdasági szempontból is.

Úgy véli ennélfogva, hogy meg kell várnia Csehszlovákia belső viszonyainak tisztulását és folytatólag a szomszédos államokkal való viszonyának javulását, mielőtt újabb elhatározásra jutna.

52. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jeleni Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 március *10.*

A szlovák kabinet tegnap Prágában megkezdett tanácskozásai ma éjszaka újabb válságba torkoltak, ami arra indította a prágai kormányt, hogy felmentse állásuktól Tiso elnököt, Durcansky, Cabusinsky és Vanco minisztereket. Ugyanakkor a csehszlovák kormány Sivak úrra bízta a tartományi kormány vezetését. Sivak úr mindezideig közoktatásügyi miniszter volt.

Értesüléseink szerint az alant következő részletes magyarázatát lehet adni azoknak az eseményeknek, amelyek a kormányt erre az elhatározásra juttatták. Megjegyzendő, hogy ez az elhatározás nem sérti a mult novemberben létrejött autonomiát.

A csehek, a hirek szerint, visszautasították a szlovák indítványt, amely nem egy szövetséges állam, hanem egy államszövetkezet megszervezését tűzte ki céljául. A csehek úgy tartották, hogy az ilyen szövetségi rendszer nem nyújtana nekik elegendő biztosítékokat és a jövőre nézve is komoly kockázatokkal járna. A bratislavai kabinetben azonban, amellyel a szlovák kiküldöttek állandó érintkezésben álltak, szélsőséges rétegek kerültek felül, amelyek a végső ellentállást határozták el.

Ilyen körülmények között a prágai kormány úgy döntött, hogy felmenti azokat a minisztereket, akik a szélsőséges elemek befolyása alatt állnak s ugyancsak felmentik a miniszterelnököt, aki nem bír velük. Ugyanakkor elhatározta a kormány, hogy jelentős rendőri szabályokhoz nyúl Szlovákiában, hogy minden eshetőségre el legyen készülve.

Lacroix.

53. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jeleni Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 március *10.*

Bratislavai híreim szerint a központi kormány a forrongás ellenére még egyelőre ura a helyzetnek. A katonai hatóságok a Prágából kiküldött tábornok vezénylete alatt még kezükben tartják a hatalmat. Arról értesülök, hogy a Hlinka-gárda egy-egy osztaga ellentállást kísérelt meg, de sakkban tartják őket. Mindössze néhány puskalövés hangzott el s rövid kézitusára került sor.

A prágai kabinet nem kételkedik abban, mondta ma reggel Chvalkovsky úr brit kartársamnak, hogy az ország belsejében ura marad a helyzetnek. Ami Németországot illeti, a külügyminiszter egyelőre még semilyen reakciót nem észlel.

A hirek szerint a német csapatokat Morvaország és Szlovákia déli határai mentén vonják össze. Ebben a csapatösszevonásban is annak a jelét látják, hogy Németország megfélemlítési akció keretében ki akarja aknázni az ügynökei által teremtett helyzetet s nyomást gyakorolni Csehszlovákiára uralma kiterjesztése érdekében.

Lacroix.

54. sz.

De Montbas berlini francia ügyvivő jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *11.*

A csehek és szlovákok közti viszály nyugtalanító fordulatot vett. Egyrészt ostromállapotot hirdettek ki Bratislavában s feloszlatták az önvédelmi szlovák szervezeteket (ezt az intézkedést tegnap este óta a német sajtó fenyegető módon tárgyalja), másrészt Tiso, a hirek sze-

rint — amelyeket egyébként ma reggel a DNB is megerősít — a Reich kormányához fordult segítségért. Azzal kell tehát számolni, hogy a birodalmi kormány rövidesen beleavatkozik a konfliktusba s felszólítja a prágai kormányt, vonja vissza intézkedéseit és tartsa tiszteletben a szlovák önkormányzatot. A követséghez érkezett hirek szerint a német kormánynak ez a közbelépése már a jövő héten „fegyveres közvetítés" formájában is megtörténhetik.

Jóllehet a német lapok magatartása nem olyan agressziv, mint amikor a szudétanémetek „felszabadításáról" volt szó, hangjukból arra lehet következtetni, hogy Németország nem fogja tétlenül nézni az eseményeket, s hogy kezébe veszi a prágai kormány ellen fellázadt nemzetiségek ügyét.

Montbas.

55. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *13.*

12-én este a Wilhelmstrasse még annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy Chvalkovsky úr kielégítő megoldást fog találni a csehszlovák belső válságra. Ma reggel pedig belga kartársam értesülése szerint a propagandaminiszter kijelentette, hogy a birodalomnak — minthogy németeket is meghurcoltak — erélyesen kell közbelépnie. Hogy ez milyen formában fog megtörténni, arról egyelőre még nem nyilatkoztak.

Berlinbe való hazatérésemkor úgy láttam, hogy a helyzet igen komoly.

Politkai és katonai szempontokból a következőképpen fest:

Március 11-én és 12-én több német helyőrségben, elsősorban a berliniben, katonai előkészületeket figyeltek meg. Ezekből az előkészületekből, amelyek arra is kiterjedtek, hogy a kocsik rendszámát és az egyenruhák jelvényeit eltakarták, közeli csapatmozdulatokra lehet következtetni.

Ugyanezeken a napokon, vidéken is több helyen csapatmozdulatokat figyeltek meg; egyrészt Szászországban és Sziléziában Gleiwitz irányában, másrészt a déli tartományokban Ausztria irányában.

Északnémetországból érkező könnyű motorizált osztagoknak, valamint a D. C. A. néhány ezredének a jelenlétét állapították meg. Ezzel

szemben 12-ig bezáróan Ausztriában, Bécstől északra és Bécsben magában semmi jelét sem lehetett látni bármilyen előkészületnek. Igaz, hogy ez a vidék amúgyis bőven el van látva motorizált egységekkel; a hadikészültségben levő második motorizált hadosztály is itt állomásozik.

Az a látszatja tehát a dolognak, mintha Németország a legrövidebb időn belül hadműveleteket akarna vezetni Csehszlovákia ellen. Mozgósítási rendszabályokat ugyan még nem hoztak, még részleges mozgósítás sem történt, de a tényleges állománybeli csapatok felvonultak, nyilvánvalóan azzal a rendeltetéssel, hogy harapófogóba fogják a morva folyosót és átkarolják a cseh négyszöget.

Újabb hírem szerint a vezérkari tisztek egy része holnap, március 14-én reggel elhagyja Berlint; az előörsök szerepét a fekete milicia vállalná.

Coulondre.

56. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *13.*

Egy fontos hivatalt viselő német személyiség ma este kijelentette egyik levelezőnknek, hogy Cseh- és Morvaország sorsa a mai nappal eldőlt. Németország egyszerűen annektálni fogja ezeket a tartományokat. „Nem Tiso úr érdekében, mondta informátorom, indítottuk útnak hadosztályainkat s mozgósítottuk több légi ezredünket! Értse meg kérem, hogy egyszersmindenkorra el akarjuk intézni ezt a kérdést. Még a mai nap folyamán ultimátumot küldünk a prágai kormánynak. Nem érdekel, hogy milyen választ kapunk. Az események már rég túlhaladták, mire megérkezik."

Ezt az utolsó kijelentését, véleményem szerint, a lehető legsürgősebben Prága tudomására kellene adni. Kívánatos volna, hogy a cseh kormány megtegye a szükséges intézkedéseket, nehogy az események megelőzzék, mint ahogy az szeptemberben történt.

Coulondre.

57. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *13.*

Vajjon milyen politikai szándékokat szolgál a tegnapi sürgönyömben jelzett katonai felvonulás? A titkot ugyan jól megőrizték, de a német sajtó magatartása amúgyis elég világosan beszél.

A DNB sürgönye közölte, hogy Tiso március 10-én jegyzéket intézett a német kormányhoz. E pillanattól kezdve a Reich sajtója hangsúlyozta, hogy Németország számára Tiso úr kormánya az egyetlen törvényes kormány. Tegnap újabb motivum jelentkezett az érvelésben: a csehek erőszakoskodásai azzal a német kisebbséggel, amely a szlovák szélsőségek pártjára állt. De ma már a lapok a csehek és szlovákok vitáit háttérbe szorították és annál rikítóbban írnak arról a terrorról, amellyel a csehek — mint Benes úr idejében — a szlovák, de még a cseh és morva szeparatistákat is sújtják. Így egyre világosabban bontakozik ki a Reichnek az utóbbi hónapok folyamán kialakult magatartása Csehszlovákiával szemben. Amennyire meg lehet ítélni, a Csehszlovákia hűbéresítésére irányuló politikát újabb áramlat váltja fel, amely az ország különböző nemzetiségeinek különválasztását tűzte ki céljául. Egyébként is úgylátszik, mintha a Reich nemcsak Szlovákia függetlensége mellett szállna síkra, hanem a lengyeleknek és magyaroknak Ruszinszkóra irányuló követeléseit is pártolná, hisz Ruszinszkónak, ha kiválik Csehszlovákiából, nem lehet más sorsa, minthogy szomszédai kezére jusson. A jövő fog felvilágosítani arról, hogy ezt a politikát milyen alkudozások előzték meg Budapesttel és Varsóval. De pillanatnyilag, hogy végre lehessen hajtani ezt a politikát, ürügyet kellett találni a közbelépésre. Mint mult év szeptemberében, a német sajtó most sem győz panaszkodni, hogy a Csehszlovákiában élő birodalmi németeknek s a néprajzi kisebbségeknek mennyi üldöztetésben van részük. Mint szeptemberben, a lapok most is arról írnak, hogy a német határok közelében cseh csapatokat vontak össze. Értesüléseim szerint a német nép, ugyanúgy mint mult év őszén, most is kelletlenül fogadja a katonai előkészületekről szóló híreket, kalandtól fél. De ez a körülmény még kevésbbé befolyásolja a német kormányt, mint mult év szeptemberében. Német értesülésem szerint a birodalom vezetői nem hiszik, hogy a csehek ellenállást fejtenének ki. Véleményük szerint a tervbevett műveletek alig fogják túlhaladni egy rendőrségi akció kereteit; s a katonai előkészületek is azt bizonyítják, hogy a német kormánynak valóban ez a véleménye.

Mindent összevetve, a helyzet oly súlyosnak látszik, hogy már most szembe kell néznünk azzal a lehetőséggel, hogy Németország valamilyen formában erőszakot fog alkalmazni Csehszlovákiával szemben, azzal a kifogással, hogy kénytelen honfitársai segítségére sietni. Angol kartársamnak is ugyanez a nézete. Ma reggel találkát kért az államtitkártól, hogy tájékozódhassék a német kormány szándékai felől. Egyelőre még nem találkozott vele. Minthogy Sir Nevile Henderson — aki egyébként külön kormányutasítás nélkül cselekedett — amúgyis eljár már a német kormánynál, úgy véltem, helyesebb, ha én nem jelentkezem azonnal kihallgatásra, nehogy azt a benyomást keltsük, mintha közös megállapodással lépnénk közbe, úgy ahogy ez mult év májusában történt.

Ha azonban Kegyelmes Uram helyesnek véli, az események gyorsaságára való hivatkozással, felkereshetném az államtitkárt. Kifejthetném neki, hogy a francia kormány méltányolná a Reichnek azt az igyekezetét, hogy Prágát és Bratislavát igazságos megegyezésre bírja; de ugyanakkor erőteljesen hangsúlyoznám, hogy minden erőszakos megoldás semmivé tenné a szeptember 29-i egyezmény alapjait és súlyosan kompromittálná a müncheni egyezmény szellemében fogant s a kölcsönös bizalmon és együttműködésen alapuló politikát, amely a december 6-i nyilatkozatban öltött testet. Egyúttal felhívnám az államtikár figyelmét arra, hogy a nyilatkozat 3. szakasza tanácskozási kötelezettséget állapít meg nemzetközi nehézségek felmerülése esetére.

Brit kartársammal együtt azon a véleményen vagyunk, hogy sürgősen figyelmeztetni kellene Prágát, igyekezzék elkerülni, hogy akár katonai közbelépésre, akár belső propagandára ürügyet szolgáltasson a Reichnek. *Coulondre.*

58. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 március *14*

E pillanatban értesülök arról, hogy a Reich ultimátumot vagy ultimátumszerű követelést nyújtott át Prágának. Informátorom, aki a követelések tartalmát illetően nem kapott felvilágosítást, azt hiszi, hogy a jegyzékre nem kell azonnal válaszolni. Arról is beszélnek, hogy a minisztérium lemond. *Lacroix.*

59. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 március *14.*

Az a kürlmény, hogy a német kancellár fogadta Tiso és Durcanszky urakat, s hogy a Reich nyíltan beavatkozik a csehszlovák viszályba, azonnal megtörte a prágai kormánynak a szlovák szélsőségekkel szemben tanusított eddigi erélyét. A bratislavai országgyűlés mai ülése valószínűleg a radikális elemek fölényének jegyében fog lefolyni. A Venkov, a cseh nemzeti blokk legfontosabb lapja, már szemmelláthatóan előkészíti olvasóit Szlovákia függetlenségének proklamációjára.

Lacroix.

60. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 március *14.*

A bécsi rádió hangja, amely ma jóval élesebb, mint tegnap, élénk nyugtalanságot kelt Prágában. A speaker hivatkozva a mult vasárnap több morva városban előfordult incidensekre, kijelentette, hogy a németeket ismét üldözik, hogy a cseh kormány úgylátszik a németekkel és szlovákokkal szemben ugyanazokat a módszereket akarja alkalmazni, mint a Benes-féle rendszer és hogy a Reich ezt nem fogja tűrni. Ugyancsak a bécsi rádió szerint „marxista összeesküvést" szőnek Prágában.

A hivatalos ügynökség és a Narodni Prace, a nemzeti munkáspárt lapja tegnap este erélyesen megcáfolta ezt a kijelentést. Németország vádjai és fenyegetései feltűnően emlékeztetnek arra a taktikára, amellyel szeptember elején és az Anschluss előestéjén élt.

Lacroix.

61. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Prága, 1939 március *14.*

Mint ahogy már jelentettem, alighanem beigazolódik, hogy Németország kormányváltozást követel Prágában. Tegnap este állítólag igen

határozott hangú jegyzéket nyújtott át s ebben több miniszter távozását követeli, akiket vagy nem tart eléggé alkalmazkodóknak, vagy azzal gyanusít, hogy a régi rendszer belpolitikájával rokonszenveznek.

Más hirek arról szólnak, hogy rövidesen az egész kormány távozására is sor kerülhet. Németország nyomása felbátorította azokat a kisebb fasiszta csoportosulásokat, amelyek ellen nemrég intézkedéseket foganatosítottak. Szerintük Gajda tábornok lesz a miniszterelnök.

Lacroix.

62. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *14.*

Tiso és Durcanszky urak tegnapi berlini látogatásait illetően a következő részleteket sikerült megtudnom:

Berlinből sürgönyileg felkérték Tiso urat, hogy haladék nélkül keresse fel a Führert. Ez a sürgöny délelőtt 10 órakor érkezett Bratislavába. Tiso úr, miután tanácskozást folytatott a szlovák néppárt főbb vezetőivel, elhatározta, hogy elfogadja a meghívást. Hitler úr délutáni beszélgetésük folyamán kijelentette, hogy azt akarja, hogy Szlovákia teljesen szabad legyen, egyébként pedig a szlovák népre bízza, hogy maga döntsön sorsa felett. Tiso és Durcansky urak 21 órától reggel 3-ig tárgyaltak Ribbentrop urral és különböző náci hivatalnokokkal és személyiségekkel, akik között megemlítem Keppler urat, aki úgylátszik fontos szerepet játszott ebben az egész ügyben.

Minden oldalról megvizsgálták a helyzetet s az esetleges lehetőségeket s e tárgyalások eredményeképp megállapították, hogy a szlovákok számára a „legüdvösebb", ha teljesen elválnak Prágától.

Úgy értesülök, hogy a szlovák országgyűlés, amelynek mai ülését 28-ára halasztották el, ma mégis összegyűlt; előreláthatóan meg fogja szavazni az ország teljes függetlenségét. A szlovák miniszterek állítólag azt az ígéretet kapták a hitleri vezetőktől, hogy a független Szlovákia számíthat Németország barátságára.

Coulondre.

63. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *14.*

Az államtitkár ma reggel fogadta brit kollegámat s lényegében a következőket közölte vele:

Németország csak a Tiso kormányt ismeri el törvényes kormánynak. A prágai kormánynak a Tiso kormány ellen foganatosított akciója ellentétben van az alkotmánnyal.

A Reich azt követeli, hogy Csehszlovákiában tartsák fenn a rendet, tisztességesen bánjanak a német kisebbséggel s egyszersmindenkorra vessenek véget a Benes-féle módszereknek.

Berlin még nem állapodott meg abban, hogy milyen lépéseket tesz Prágában s ezideig még ultimátumot sem küldött a cseh kormánynak. Németországnak az a véleménye, hogy a kérdést tisztességes úton is meg lehet oldani, főképp akkor, ha a cseh kormány tiszteletben tartja a szlovák nemzetgyűlés határozatait. Hogy egyébként milyen politikát fog követni Németország Csehszlovákiával szemben, még nem állapíttatott meg véglegesen.

Az államtitkár megjegyezte még, hogy a német kormány nincs érintkezésben a csehszlovák kormánnyal, de személy szerint nem hiszi, hogy ez érintkezés helyreállításának bármilyen akadálya lehetne. Természetesen csak kormányok közti érintkezésről lehet szó.

Kartársam a Foreign Officenak küldött jelentésében arra a megállapításra jut, hogy Berlinben még nem szánták el magukat véglegesen, milyen magatartást tanusítsanak. Weizsäcker úr viselkedése valóban igazolja ezt a következtetést; de nem vagyok bizonyos, hogy az államtitkár kijelentései e pillanatban megfelelnek-e még a valóságnak?

A magam részéről úgy vélem, hogy a nemzeti szocialista kormány máris elhatározta a csehszlovák nemzetiségek szecesszióját, ami nyilvánvalóan csak első lépés az ország teljes felosztása felé.

Coulondre.

64. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Corbin londoni francia nagykövetnek és Coulondre berlini francia nagykövetnek:

Páris, 1939 március *14.*

London: Berlini nagykövetünkhöz a következő sürgönyt intézem:

Mindkettejük számára: Németországban a müncheni egyezményt mindezideig úgy festették le, mint a középeurópai békének egyik alappillérét, sőt mint a békében érdekelt európai nagyhatalmak közti baráti kapcsolatok fejlődésének számottevő szakaszát; nemcsak arra szolgál, hogy formai alapját képezze az általános megegyezésnek, hanem olyan feltételeket is teremt, amelyek erőszak kizárásával lehetővé teszik a baráti együttműködést.

Ami Csehszlovákiát illeti, a müncheni egyezmény 1. számú függeléke a csehszlovák állam új határaira kiterjeszkedő nemzetközi szavatosság ügyében megállapítja a négy aláíró hatalom szándékainak egyezését.

Megállapítható, hogy a müncheni egyezménynek tulajdonított jelentős szerep tette lehetővé a francia-német feszültség enyhítését, amely a december 6-i nyilatkozatban nyilvánult meg, mind politikai, mind gazdasági, mind kulturális területen.

A francia kormány tehát a legnagyobb aggodalommal figyeli a szlovák eseményeket. A Reich kormányának magatartása a jövőre nézve nem egy ponton értékes tanulságokkal fog szolgálni Németországnak Európa több részéhez való viszonyát illetően.

Felkérem, hogy fenti útmutatások értelmében igyekezzék a lehető legsürgősebben tájékozódni Ribbentrop úrnál, vajjon a Reich mint magyarázza Szlovákiában történt beavatkozását. Közölje, hogy eljárásának merőben információs jellege van; ha pedig a kapott felvilágosítás fontossága megkívánja, hivatkozzék a december 6-i nyilatkozatnak a kölcsönös tanácskozási kötelezettségre vonatkozó előírásaira.

Minthogy a francia kormány teljes őszinteséggel igyekezett megfelelni a müncheni egyezmény és a francia-német nyilatkozat következtében beállott új politikai helyzetnek, Berlin nem veheti tőlünk rossz néven, ha azon igyekszünk, hogy pontosan felbecsüljük, milyen mértékű bizalomra tarthat igényt a német kormány csehországi politikájának igazolására. *Georges Bonnet.*

65. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *14.*

A bécsi döntőbíróság másnapján, amikor a német sajtó az olasz-német megoldás „végleges" jellegéről ír, egy középeurópai kérdésekben járatos politikus kijelentette Berlinben: „A régi Csehszlovákia húsz évig tartott, az új csehszlovák állam öt évet sem fog megérni." A rohamosan fejlődő események igazolják ezt az álláspontot s a különbség csak ennyi, hogy az 1938 november 2-án született Csehszlovákia még öt hónapot sem ért meg.

Ma este a nemzeti szocialista sajtó már befejezett tényként emlékszik meg a szomszédos állam „felbomlásáról". A bratislavai nemzetgyűlés ma reggel kinyilvánította Szlovákia függetlenségét, a magyar csapatok átlépték Ruszinszkó határát és feleletkép az iglaui és brünni többé-kevésbbé provokált incidensekre, a Reichswehr „villámakcióval" fenyegeti Cseh- és Morvaországot. Ezideig még meg nem erősített hírek szerint német csapatok máris több helyen behatoltak cseh területre.

Állapítsuk meg, hogy a hitleri politika programmja szinte valószínűtlen gyorsasággal és pontossággal valósul meg. Nem tűr kétséget, hogy a mostani válság egy gondosan kidolgozott terv egyik részlete, amelynek minden szála Berlin kezében fut össze. Követségünk nemrég különböző jelekből kétségbevonhatatlanul meggyőződött ennek a feltevésnek a helyességéről. Február 5-én egy nemzeti szocialista vezető, aki szoros érintkezésben áll a Führer környezetével, egyik munkatársamnak kijelentette, hogy el kell készülni arra, hogy Csehszlovákia „felbomlása" (Auflösung) elkerülhetetlenné válik. Ebben az esetben, tette hozzá, Szlovákia visszanyerné függetlenségét, Magyarország elfoglalná Ruszinszkót, a Reichnek pedig valamilyen formában biztosítania kellene a maga számára Cseh- és Morvaország ellenőrzését. Csehszlovákiának ez a felbomlása, három részre való szakadása a szemünk láttára e pillanatban folyamatban van.

Hogy megmagyarázhassuk ezt a csodálatraméltó profétikus tehetséget, fel kell tételeznünk, hogy a harmadik Reich vezető körei már ekkor igen pontosan tájékozódtak a szlovák nép hangulatáról. A helyzet fejlődését pontosan megítélhették, hisz maguk is elősegítették ezt a fejlődést. De van még egyszerűbb megoldás is: a német kormány előbb nagy általánosságban meghatározta céljait s aztán már nem volt más dolga, minthogy ürügyeket teremtsen céljai elérésére.

Csehszlovákiának három részre való felosztása azonban a német politikának bizonyos revízióját, sőt pálfordulását jelenti. München után a nemzeti szocialista vezetők hivatalosan azt a látszatot keltették, mintha tiszteletben akarnák tartani új határai között a csehszlovák állam integritását. Úgy látták ebben a pillanatban, hogy a Németországnak engedelmeskedő hűbéres Csehszlovákia alkalmas kiinduló pontja lesz Németországnak dél és kelet felé való terjeszkedésében, amely a ruszin folyosón át hamasoran elérne a román petróleumig s az ukrán gabonáig. Ezért emeltek vétót a lengyel-magyar közös határ ellen, ezért védték oly csökönyösen Bécsben november 2-án a kárpátaljai Ukrajna önállóságát a csehszlovák állam keretein belül.

Berlin ma nem szégyel visszakozni. A hitleri vezetők lemondanak Csehország területi épségének elvéről, már nem ellenzik a kárpátokmenti közös lengyel-magyar határt. Érdekes volna végére járni annak, hogy miért és hogyan történt ez a frontváltozás?

1938 novemberében s a december egy részében a Reich félhivatalos sajtója úgy állította be a belvederei ítéletet, mint az egyetlen lehetséges megoldást a magyar-csehszlovák nézeteltérések kiküszöbölésére. A lengyelek Teschen környéki nemzeti követeléseit kielégítették, az új Csehszlovákia, a német sajtó szerint, biztosan meg fog állni a maga lábán s ezzel is bizonyságát fogja szolgáltatni a tengelypolitika fölényének azokkal a felületes államkonstrukciókkal szemben, amelyeket a világháború és a békeszerződések teremtettek. Ezt megállapítván, rendre intették a magyarokat és a lengyeleket, akik úgylátszik nem eléggé voltak meggyőződve a fennálló rend változtathatlanságáról.

December vége felé a bécsi döntőbírói ítéletről nem beszéltek többé. Januárban már meg sem említették s a Führer a Reichstagban tartott beszédében gyorsan átsiklott a csehszlovák kérdésen. Nyilvánvaló ezek szerint, hogy Hitler kancellár 1938 végén határozta el magát bizonyos okokból, hogy Kárpátalját illetően csatlakozik az olasz álláspontho

Január 7-én Berchtesgadenben a Führer ki is jelentette Beck úrnak, hogy meggyőződése szerint az ukrán kérdés „nem aktuális". Valószínű, hogy Csáky gróffal, berlini hivatalos látogatása alkalmával (január 16—18) a Reich vezetőkörei még világosabban beszéltek és értésére adták a magyar miniszternek, hogy adott esetben a Birodalom nem ellenezné, ha Budapest elfoglalná Kárpátalját.

Vajjon mi tette, hogy a Führer megváltoztatta álláspontját? A kérdés jelenlegi fejlődési szakaszában csak feltevésekkel élhetünk. Lehetséges, hogy a hitleri körök — mint ahogy erről követségünk már beszámolt — maguk is megállapították, hogy a német keleti törekvések szempontjából a városaitól, útjaitól és vasútjaitól megfosztott Ruszinszkónak nincs jelentősége. Ez a bizonytalan ütőkártya megéri-e a harmadik Reichnek, hogy magára haragítsa a lengyeleket és a magyarokat s megnövelje a középeurópai nehézségeket? Arról beszélnek, hogy egyrészt Varsó és Moszkva közeledése, másrészt a magyar ellenzék és sajtó egy részének szenvedélyes hangja bírta meggondolásra Adolf Hitlert. Helyes-e, ha a közös határ fizikai akadályának elhárítása érdekében magára bőszíti Magyarországot és Lengyelországot épp abban a pillanatban, amikor a nyugati hatalmak lázas fegyverkezésbe fogtak? Ha viszont enged a magyar-lengyel álláspontnak, a Birodalom biztosítja a maga számára a magyarok hálaját, esetleges támogatásukat Románia elleni lépéseiben s így, ha majd egyszer elindul Kelet felé, a Kárpátok keskeny ösvénye helyett a tágas magyar síkság fog rendelkezésére állni. Ami pedig Lengyelországot illeti, talán arra gondoltak Berlinben, hogy európai konfliktus esetén megvásárolhatják semlegességét, ha megszabadítják a déli határát fenyegető veszélytől, a független ukrán tartománytól, az irredenta propaganda állandó tűzfészkétől.

De bármikép történt is, a német politika, mihelyt elhatározta magát, a legnagyobb sebességre kapcsolt. A Wilhelmstrasse felelete a csehszlovák határokat illető szavatosság ügyében hozzáintézett francia-brit kérdésre minden kétséget eloszlat ebben a tekintetben. Ez a február 28-án kelt jegyzék az első hivatalos német okmány, amely Párisnak és Londonnak bevallja a bécsi döntőbíróság csődjét. Ezáltal a Reich abba a helyzetbe jut, hogy visszavonja szavatossági ígéretét és „revideálja" az egész kérdést. Berlini jólértesült körökben nem titkolják, hogy ebben a tekintetben március 15-e meghozhatja a végső döntést.

Most már csak ürügyekre és módszerre volt szükség. A nemzeti szocialista politika egyik hittétele, hogy belülről kell aláaknázni azokat az államokat, amelyeket meg akar semmisíteni. Jelen esetben a szlovákok vállalták azt a szerepet, amelyet tavaly a szudétanémetek játszottak. A hitleri ügynökök suba alatt bátorították a szélsőséges szlovák rétegeket, főleg a radikális „rodebrana"-mozgalom tagjait, Prága ellen izgattak néhány szlovák minisztert (Mach és Durcansky urakat) s így éles válsággá fejlesztették egy egyszerű nézeteltérésért. Ha igaz, hogy Bratislava puccsra készülődött, nyilvánvaló, hogy a németek be voltak avatva a dologba. Nem véletlen, hogy Durcansky úr Bécsbe szökött, ahol csehellenes beszédei számára rendelkezésére bocsátották a rádiót.

Prága, úgy látszik, meg akarta előzni ezt a játékot, de elkésett. Az is lehet, hogy a központi kormány politikája nem volt sem elég világos, sem elég bölcs. Kifelé a csehszlovák vezetők nem győzték jóakaratukról biztosítani Berlint, befelé azonban merőben cseh politikát űztek s ezzel az ország határain belül felélesztették a régi vetélytársak gyűlöletét s felkeltették a Reich gyanuját.

Az ekkép megindult színjáték a már az Anschluss idejéből ismert kulisszák között s a nyári válság tapasztalatai alapján tökéletesített rendezésben játszódott le. A Tiso-féle jegyzék emlékezetünkbe idézi a Seyss-Inquart-féle sürgönyöket, az iglaui és brünni események pedig német-cseh konfliktussá varázsolták adott pillanatban a cseh-szlovák nézeteltérést. A berlini ujságok majdnem ugyanazokat a címeket hozták, mint 1938 augusztusában s híreik is azonosak voltak: egy másállapotos asszonyt megvertek, lábbal tapostak, a „Deutschtum" veszélyben forog, mert egy német kisebbségi diákot megvertek s végül a ma esti lapokban az utolsó, legfőbb érv, a „Blutbad", amelyet meg kell bosszulni. Tiso és Durcansky urak pedig teátrálisan a Führer elé vonulnak, mint annak idején Henlein úr.

Ma még nem lehet tudni, hogy a csehszlovák köztársaság elnökének és miniszterelnökének kétségbeesett kísérletei mennyire fogják megváltoztatni a német magatartást s vajjon megmentik-e az ország szövetségi egységét. Attól kell tartani, hogy a két államférfi csak azért jött Prágába, hogy nyugtázza a Führer határozatainak átvételét.

Coulondre.

66. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *14.*

Előző levelemben felvázoltam annak a válságnak a genezisét és fejlődését, amely végül is Csehszlovákia felbomlására s talán feldarabolására fog vezetni.

Ebben a levelemben a pillanatnyi politikai helyzetet óhajtom jellemezni, ahogy azt ma innét Berlinben látni.

A legfontosabb tény ma a szlovák függetlenség kinyilatkoztatása Bratislavában. Szlovákia ezzel elszakítja prágai kötelékeit s felrobbantja a csehszlovák szövetségi állam kereteit.

Nem lehetetlen, hogy a csehszlovák belső válságnak ez a gyors fejlődése még a Reich vezetőit is meglepte, de kétségtelen, hogy a szlovák függetlenségi nyilatkozat az utolsó pillanatban berlini nyomásra vagy parancsra jött létre. Tiso úrnak tegnapi berlini tátogatása alatt határozták el, hogy ma reggelre összehívják a szlovák nemzetgyűlést, amelynek összeülését pedig eredetileg 14-ről 28-ra halasztották.

Tiso úr berlini tárgyalásairól szóló értesüléseim szerint a Reich vezetőkörei, de maga a Führer is kifejezte azt a határozott kívánságát, hogy Szlovákia függetlenítse magát. A hitleri vezérek ettől a feltételtől tették függővé barátságukat és az új állam szempontjából elkerülhetetlenül szükséges segítségüket. Szlovákiát ma már bátran úgy tekinthetjük, mint Németország hűbéresét.

A szlovák eseményeknek azonnal visszhangjuk támadt Ruszinszkóban is, Volosin úr rögtön kinyilvánította országának függetlenségét. Az új állam azonban kényes helyzetben volt. A magyar csapatok, cseh alakulatokkal történt összeütközéseik következtében bevonultak ruszin területre s ugyanakkor a budapesti kormány ultimátumot intézett Prágához, amelyben a cseh csapatok azonnali visszavonását követeli Kárpátaljáról. Volosin úr sürgönyileg a Reich és Olaszország segítségét és védelmét kérte. De nem valószínű, hogy ez a két ország teljesíteni fogja kívánságát.

A szlovák függetlenség kinyilatkoztatása után, amely a szövetségi köztársaságot három részre osztotta, Ruszinszkó, amely eddig Prága zsebéből élt, életképtelenné vált. Csak átmeneti

existenciát jósolhatunk neki; valószínű sorsa, hogy Magyarország bekebelezi. Ezt adták értésünkre ezekben a napokban a német ujságok is, a hivatalos körök szócsövei. S így végül is létrejönne a Varsóban és Budapesten oly hőn áhított közös határ, amely a bécsi ítélet óta annyi keserű vitára adott alkalmat.

De magának Cseh- és Morvaországnak a léte is — tehát annak, ami a cseh-szlovák köztársaságból még megmaradt — kockán forog.

A Reich újra hatalmas politikai nyomással nehezedik a prágai kormányra s katonai akcióval fenyegetődzik.

A csehek és szlovákok közti verekedések alkalmából vasárnap újra feléledt, s még élesebb formában a német sajtó mult szeptemberi hadjárata Csehszlovákia ellen. A cseheket újból azzal vádolják, hogy nemcsak a szlovákokon követnek el erőszakot, hanem a német kisebbségen és birodalmi németeken is. Az ujságok kijelentik, hogy ezeknek a németeknek az élete veszélyben forog, hogy a helyzet tűrhetetlen és hogy a lehető leggyorsabban el kell taposni azt a tűzfészket, amely Európa szívében, Prágában lobog. Sőt attól sem riadnak vissza, hogy azt állítsák, hogy a cseh kormány mozgósít.

Ma reggel a Reich sajtószolgálatának tisztviselői kijelentették az idegen ügynökségek képviselőinek, hogy a helyzet „tarthatatlan" és értésünkre adták, hogy súlyos eseményekre kell elkészülni.

Időközben a német főparancsnokság körülzárta Cseh- és Morvaországot s jelentős motorizált csapatokat vonultatott fel Sziléziában, Szászországban, Bajorországban és Ausztriában. A csapatok csak a parancsra várnak, hogy átkeljenek a határon. Itt az a meggyőződés uralkodik, hogy ez holnap fog megtörténni. Sőt, azt állítják, hogy a német csapatok máris elfoglalták Pilsent s hogy Moravska Ostrava irányában is átlépték a határt.

Úgylátszik, mintha az első percek megrökönyödése után Prága magához tért volna s most egy utolsó kétségbeesett kísérletbe fogott, hogy elkerülje a szakítást a Reichhel. A köztársaság elnöke és a cseh miniszterelnök e pillanatban Berlin felé tart.

Vajjon módjukban lesz-e, hogy elhárítsák a veszélyt? Nem hiszem. A német-cseh válság mindenesetre ismét ugyannyira kiélesedett, mint szeptember legkomorabb napjaiban. Elkerülhetetlennek látszik, hogy a németek erőszakos eszközökhöz nyúljanak Prága ellen s ezzel párhuzamosan nyilván Szlovákiában is fellépnek, ahová a csehek az utóbbi napokban jelentős erősítéseket küldtek.

Vajjon mit forgathatnak fejükben a Birodalom vezetői annak a rovására, amit már régóta egyszerűen „Tchéquie"-nek neveznek?

A szeptemberi válság előtt és alatt a náci vezetők nem titkolták azt az elhatározott szándékukat, hogy Csehszlovákiát eltörlik Európa térképéről. Mult januárban a Führer egyik kartársamnak kijelentette, hogy ha Csehszlovákia „nem adja be a derekát", egy mindent elsöprő intézkedéssel fog válaszolni. Nemrég pedig a kancellár egyik bizalmas embere beszélt Csehszlovákiának arról a „felbomlásáról", amelyet a Reich egész sajtója ma este oly diadalmasan bejelentett.

Ha ma már nyilvánvaló is, hogy Szlovákiára és Kárpátaljára milyen sors vár, még nem állapítható meg, hogy „Tchéquie"-t illetően mire határozza el magát a Führer.

Értesüléseim szerint a szélsőséges nácik azt követelik, hogy a Birodalom egyszerűen kebelezze be Cseh- és Morvaországot és legföljebb arra hajlandók, hogy közigazgatási és kulturális autonomiát engedélyeznek ezeknek a tartományoknak. Mások azt tanácsolják, alakítsanak Prágában tekintélykormányt, melynek feje Gajda tábornok, Benes esküdt ellensége lehetne. Ez a kormány mind belpolitikailag, mind külpolitikailag tökéletesen alkalmazkodnék Németországhoz.

Azt állítják, hogy a kancellár e pillanatban inkább hajlik a szélsőséges megoldásra; a müncheni egyezmény kiábrándította s ezúttal radikális megoldást kíván.

A birodalmi kormány mindenesetre „Tchéquie" teljes lefegyverzését fogja követelni.

Ez a helyzet abban a pillanatban, amikor Hacha és Beran urak Berlinbe érkeznek, ahol a cseh-morva állam képviselőiként fogják őket fogadni.

Coulondre.

67. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *15.*

A német csapatok ma délelőtt 10 órakor el fogják foglalni Prágát. Ejtőernyős hadosztályok fognak leszállni a város környékén.

Hacha úr és Chvalkovsky úr a Führerrel, Göhring és Ribbentrop urakkal folyatott ma éjszakai tárgyalásai során nyilatkozatot írt alá, amellyel Cseh- és Morvaország sorsát a Reich keze közé teszi le.

A német csapatok meg fogják szállni a két tartományt. A cseh csapatokat kaszárnyákba vonják vissza. Göhring úr kijelentette, hogy ha a legkisebb ellentállást tapasztalná, a Reich légi haderői, amelyek már felvonultak Csehszlovákia körül, meg fognak jelenni Prága fölött s megmutatják a cseheknek, hogy mit jelentene az, ha ellentállnának Németországnak.

Cseh- és Morvaországot a Reich épúgy annektálni fogja, mint Ausztriát. Igaz, hogy bizonyos közigazgatási és kulturális autonomiát engedélyezne neki, bár ennek az autonomiának a formájában még nem állapodtak meg. Hacha úr megmarad Cseh- és Morvaország elnökének, a csehek azonban nem válnának birodalmi állampolgárokká, hanem alkotmányuk olyasféle helyet jelölne ki nekik a Reich keretében, mint a zsidóknak.

Külföldön Csehszlovákiának nem lenne többé képviselője. A német követséget ideiglenesen fenntartják Prágában, de a cseh követség Berlinben valószínűleg megszünik.

Nem lehet azt állítani, hogy a cseh és német miniszterek tárgyaltak egymással. A Führer mindjárt kezdetben tudatta a csehekkel, hogy elhatározása megmásíthatatlan s hogy aki ellentállást kísérelne meg, azt megsemmisíti.

A cseheket még arról is értesítették, hogy a cseh Jegybank aranykészletét a Reich rendelkezésére kell bocsátani, ugyanúgy, mint a cseh magánszemélyek birtokában levő aranyat és devizákat.

Coulondre.

68. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *15.*

Kegyelmes Uram utasításai értelmében ma reggel kihallgatásra jelentkeztem Ribbentrop úrnál.

Minthogy a külügyminiszter állítólag nincs Berlinben, Weizsäcker úr fog fogadni délben (német időszámítás szerint). A tegnapi eseményekről már folyamatosan tájékoztattam Önt, azaz: a német

csapatoknak Moravska Ostravába való bevonulásáról, a kancellár és Hacha elnök tárgyalásairól, az egyezmény eláírásáról, amelynek szövegét közöltem Önnel, a Führer proklamációjáról és végül a német hadsereg bevonulásáról Cseh- és Morvaországba. Mindez néhány óra leforgása alatt történt s így utasításai déli kihallgatásomat illetően elvesztették aktualitásukat.

Az események rohamos fejlődésére való tekintettel Weizsäcker úrnak a leghatározottabb formában ki fogom jelenteni, hogy a francia kormány az új helyzetet illetően fenntartja teljes szabadságát a helyzet elbírálása és követendő magatartása tekintetében.

Coulondre.

69. sz.

Welczek gróf párisi német nagykövet levele Georges Bonnet külügyminiszterhez:

Páris, 1939 március *15.*

Miniszter Úr,

kormányom nevében van szerencsém Kegyelmes Uram tudomására hozni, hogy: március 14-én, este a cseh állam elnökét, dr. Hachát kívánságának megfelelően a Reich Führere és kancellárja kihallgatáson fogadta. A tárgyalások során megállapodás létesült, amelynek szövegét van szerencsém csatolni. Arra kérem Kegyelmes Uramat, szíveskedjék fentieket, valamit a megállapodás szövegét a francia kormány tudomására adni.

Kormányom megbízásából még a következőket közlöm Kegyelmes Urammal:

A mellékelt megállapodás értelmében a német csapatok ma reggel 6 órakor átlépték a cseh határt s helyreállítják a rendet a cseh területen. Dr. Hacha, a cseh állam elnöke és a cseh külügyminiszter, dr. Chvalkovsky beleegyezett mindama intézkedésekbe, amelyek alkalmasaknak látszanak mindenféle ellentállás megelőzésére és a vérontás kikerülésére. A polgári és katonai cseh hatóságokat ennek megfelelően utasították. Ennek következtében azt remélem, hogy a szóbanforgó területek megszállása és pacifikálása a legteljesebb rendben és nyugalomban fog végbemenni.

Fogadja Miniszter Úr nagyrabecsülésem kifejezését.

Welczek.

Fordítás.

MEGÁLLAPODÁS.

A Reich Führere és kancellárja von Ribbentrop úr birodalmi külügyminiszter úr jelenlétében kihallgatáson fogadta saját kívánságukra Hacha dr.-t, a csehszlovák állam elnökét és dr. Chvalkovskyt, a csehszlovák külügyminisztert. Tárgyalásaink során az utóbbi hetek folyamán csehszlovák területen lejátszódott események előidézte komoly helyzetet teljes nyiltsággal áttanulmányoztuk. A két fél egyetértett abban, hogy minden igyekezetével azon kell lennie, hogy Közép-Európának ebben a részében helyreállítsa a nyugalmat, a rendet és a békét. A csehszlovák állam elnöke kijelentette, hogy ebből a célból és a végleges pacifikáció érdekében a cseh ország és nép sorsát bizalommal a német Reich Führere kezébe helyezi. A Führer elfogadta ezt a nyilatkozatot s kifejezte azt az elhatározását, hogy a cseh népet a német Reich védelme alá helyezi és sajátlagos jellegének megfelelő autonóm fejlődést biztosít számára. Ezt az okmányt két példányban írták alá.

Berlin, 1939 március 15.

Adolf Hitler.
dr. Hacha.
dr. von Ribbentrop.
dr. Chvalkovsky.

70. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *15.*

Ma reggel a külügyminiszteri államtitkárnál megtettem az Ön által előírt lépéseket. Telefoni utasításait újra elolvastam, majd összefoglaltam őket Weizsäcker úr számára. Arra kértem az államtitkárt, értse meg, milyen mély megrendültséggel értesültem a német csapatok bevonulásáról Morvaországba. Ez a katonai beavatkozás ellentétben áll mind a müncheni egyezménnyel, mind a december 6-i nyilatkozattal, ennek következtében kormányom fenntartja magának a jogot mind bírálatára, mind magatartására nézve; kérem Weizsäcker urat, világosítson fel a német kormány szándékairól.

Az államtitkár lényegében a következő feleletet adta: „Csehszlovákia felbomlása idézte elő a jelen eseményeket. A szeparatisták által megdolgozott Ruszinszkót a magyar csapatok részben már meg-

szállták. Szlovákia kinyilvánította függetlenségét, s az a nyomás, amellyel a prágai kormány a szlovák kormányra nehezedett, még meggyorsította azt a mozgalmat, amely ebben a proklamációban csúcsosodott ki.

„Ami Cseh- és Morvaországot illeti, ott már kitörtek az ellenségeskedések, német vér folyik, a német kormány tehát kötelességének tartotta, hogy segítségére siessen a fenyegetett német kisebbségnek. A cseh és német államfő és külügyminisztereik között ma reggel létrejött megállapodás végérvényesen rendezi a cseh és morva kérdést." Figyelmeztettem Weizsäcker urat arra, hogy a német csapatok bevonulása Morvaországba és Csehszlovákiára nehezedő katonai nyomás különös fényt vet ennek a megállapodásnak a jellegére és feltételeire. Az államtitkár azt felelte, hogy a köztársaság elnöke két óra hosszat tárgyalt a német kancellárral s hogy belátván a cseh kormány teljes tehetetlenségét a benesi politika követőivel szemben, aláírta a megállapodást és a Führer kezébe helyezte népe sorsát.

Kijelentettem Weizsäcker úrnak, hogy pillanatnyilag nem tehetek egyebet, mint hogy megkérjem, közölje velem pontosan a Reich Csehszlovákiára vonatkozó szándékait és tájékoztasson, vajjon a német kormány hajlandó-e Cseh- és Morvaországból viszavonni csapatait és tiszteletben tartani az ország függetlenségét?

Weizsäcker úr azt felelte, hogy ami Cseh- és Morvaországot illeti, arra kér, elégedjek meg a Berlin és Prága között létrejött egyezménynyel, ennél többet nem tud mondani. Ami Szlovákiát illeti, a Reich elismeri függetlenségét. Ruszinszkót illetően a magyarokkal kell majd megállapodásra jutni. Az államtitkár magyarázata azt bizonyítja, hogy a német kormány a csehekre kényszerített egyezménnyel akarja fedezni Cseh- és Morvaország annexióját, amelyet e pillanatban befejezett ténynek tekinthetünk.

Coulondre.

71. sz.

V. de Lacroix prágai francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *15.*

Angol kartársamtól hallom, hogy Hitler és Ribbentrop urak ma éjszaka irtózatos represszáliákkal fenyegették meg a csehszlovák minisztereket arra az esetre, ha a német csapatok bevonulásuk alkalmával, bármilyen ellentállásba ütköznének. Hacha úr ekkor helyzete a csehszlovák államot és népet a kancellár védelme alá. A Führer azt válaszolta, hogy majd biztosítani igyekszik bizonyos kulturális autonómiát Csehország számára. E pillanatban arról értesülök, hogy a DNB is közölni fogja a kancellárnak ezt az utóbbi kijelentését.

Lacroix.

72. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Corbin londoni francia nagykövethez:

Páris, 1939 március *16.*

Berlini nagykövetünket sürgős lépések megtételére utasítottuk előzetes információk megszerzésére ugyanabból a meggondolásból, mint amely Lord Halifax magatartását is meghatározta.

Az események túlhaladták s megfeleltek már ezekre a lépésekre. Elsőnek Szlovákia vált ki a csehszlovák államból, majd a német csapatok megszállták Prágát s a Reich ténylegesen annektálta Cseh- és Morvaországot s ezzel a legsúlyosabban megsértette a müncheni egyezményt.

Minthogy lehetetlen, hogy az ezen megoldásban érdekelt kormányok egyszerűen tudomásulvegyék az általuk is aláírt egyezmény megsértését, haladék nélkül tudomására kell adni a német hatóságoknak, hogy levonjuk az események következményeit, tekintettel arra, hogy ezek az események érezhetően megingatják a szeptember 29-i szerződéssel helyreállított bizalmat.

Lekötelezne, ha a külügyminiszteri államtitkár figyelmét felhívná az új helyzetre és arra, hogy lehetetlen tiltakozás nélkül belenyugodni a müncheni egyezménynek ilyen súlyos megsértésébe. Gyanuba keverhetné Anglia és Franciaország jóhiszeműségét, amellyel szeptember 29-én ez a két ország politikai eszközökkel igyekezett megoldani a csehszlovák kérdést és a Szudéták feláldozásával egy homogénebb s nemzetközileg szavatolt független Csehszlovákiát igyekezett teremteni. Ha a két kormány, amely beleegyezett a Csehszlovákia fennmaradását biztosító kompromisszumba, ki akarja kerülni, hogy utólag kerítéssel vagy erkölcsi bűnrészességgel vádolják, nem nézheti tétlenül a cseh nép feldarabolását és területének annexióját. Nem hivatkozhatunk a prágai kormánynak a kíméletlen német nyomás alatt kikényszerített

behódolására sem; ez nem mentesítené erkölcsi kötelezettségeink alól, sem a saját, sem az idegen államok közvéleménye, sem pedig a csehszlovák nemzet előtt. Önmagunknak, a nemzetközi közvéleménynek tartozunk azzal, hogy erélyesen tiltakozzunk az ellen az erőszak ellen, amellyel Németország egy nép jogainak semmibevevésével megszegte szerződését, meghiúsította a négy európai nagyhatalom első egyezkedési kísérletét.

Kérem, közölje Lord Halifaxszal ezeket a meggondolásokat s tájékozódjék nála, vajjon a brit kormány beleegyezik-e abba, hogy a brit és francia képviselők sürgősen és közösen eljárjanak Berlinben?

Georges Bonnet.

73. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *16.*

Alig hat hónappal a müncheni egyezmény megkötése, alig négy hónappal a bécsi döntőbírósági ítélet után Németország, fütyülve a saját aláírására, partnereinek az aláírására, szétdarabolta Csehszlovákiát, katonailag megszállta Cseh- és Morvaországot és bekebelezte a Reichbe ezt a két tartományt. Tegnap, március 15-én kitűzték a horogkeresztes zászlót is, ahová a Führer tankok és páncélautók védelme alatt, az elképedt s halálrarémült lakosság sorfalai között bevonult. Szlovákia úgynevezett független állam lett, de a Reich védelme alá helyezte magát. Ami Kárpátalját illeti, Magyarországnak engedték át, amelynek csaptai már átlépték a határt. Csehszlovákia, amely Münchenben a béke érdekében oly keserű áldozatokat hozott, nincs többé! Legelkeseredettebb ellenségeinek az álma beteljesült, eltűnt az európai térképről.

Az események, amelyek villámgyorsasággal követték egymást, szerfölött jellemzőek a hitleri vezetők mentalitására és módszereire. Gyakorlati tanulságaikat haladék nélkül le kell vonniok mindazoknak az államoknak, amelyek szívükön viselik biztonságuk és függetlenségük sorsát. Németország immár sikereitől megrészegedve, elhagyta a faji követelések területét és a tiszta imperializmus útjára lépett.

* * *

Az az akció, amelynek Csehszlovákia most áldozatul esett, még a régebbi náci vállalkozásoknál is jellegzetesebben magán viseli a hitleri módszerek különleges jeleit: a koncepció alattomosságát és cinizmusát, az előkészületek titokzatosságát, a végrehajtás kíméletlenségét.

Münchenben a náci vezetők s a Führer azzal érveltek, hogy a csehek és a szudétanémetek nem férnek meg egymással egy állam keretein belül. Felhozták a csehek évszázados gyűlöletét minden ellen, ami német; azt állították, hogy a béke fenntartásához elengedhetetlenül szükséges, hogy pontos választóvonalat húzzanak a két nemzetiség közé. Még Lord Runcimant is meggyőzték igazukról és fennen hangoztatták, hogy idegen elemeket nem kívánnak bekebelezni a Reichbe. A bajor fővárosban összegyűlt tárgyaló felek ezeknek az elveknek a jegyében kényszerítették a prágai kormányt a német többségi területek átengedésére. Kárpótlásul Csehszlovákiának nemzetközi szavatosságot kellett volna kapnia új határait illetően s e szavatosságból Németország is kivette volna a részét.

Valójában a Berlinben október elején összegyűlt nemzetközi bizottság ülésein csakhamar kitűnt, hogy a németek inkább stratégiai, mint néprajzi szempontokat vesznek figyelembe. A Wehrmacht Oberkommandójának gyakori közbelépései arról tanuskodtak, hogy a Reich vezetői mindenekelőtt azon voltak, hogy Csehszlovákia új határait megfosszák természetes erejüktől és erődítéseiktől és így katonailag tehetetlenné tegyék az országot. Az októberben a prágai kormányra kényszerített megoldás következtében 850.000 cseh került a Birodalomba.

Ma már nincs szó csehek és németek elválasztásáról, ami szeptemberben még előfeltétele volt a Dunamedence és Európa békéjének. Németország egy pillanat alatt frontot változtat és megszilárdítja a német-cseh ötvözetet, amelynek elemeit nemrég még összeférhetetleneknek mondta. Néhány hónappal ezelőtt úgy vélte, hogy e két néprajzi alakulat nem tud megélni egymás mellett, ma már azt bizonyítja, hogy nem bírnak meglenni egymás nélkül, hogy közösségük természetes, megfelel a történelmi, gazdasági és földrajzi szükségszerűségnek. Már nem beszélnek a csehek és németek évszázados gyűlöletéről, ellenkezőleg azt magyarázzák, hogy a két nép csak politikai közösségben boldogulhat.

A müncheni egyezmény tehát végeredményben nem szolgált másra, minthogy segítségével a hitleri vezetők lefegyverezték Csehszlovákiát, hogy aztán annál könnyebben annektálhassák. Lehet, hogy Münchenben a Führer még nem gondolt erre a lehetőségre, de annyi

bizonyos, hogy amikor a Reich fegyveres beavatkozás fenyegetésével annektálta Cseh- és Morvaországot, a német kormány, amely aláírta a szeptemberi egyezményt, nyilvánvalóan visszaélt szerződő társainak a különösképp a cseh kormánynak a bizalmával, amely a nagyhatalmak szavában megbízva, belenyugodottt a Szudétavidék átengedésébe.

A Reich a néprajzi elv nevében érte el szeptemberben, hogy három és félmillió németet bekebelezhetett a Birodalomba. Ma ugyanennek az elvnek a felrúgásával annektál nyolcmillió csehet, akiket a Szudétavidék elvesztése védtelenekké tett.

Németország a népek önrendelkezési jogát invokálja Szlovákia — egyébként látszólagos — függetlensége érdekében, de ugyanezt a jogot megtagadja a ruténektől, akiket Magyarországnak enged át és a csehektől, akiket erőszakkal a Reichbe kényszerít.

Németország ezzel újra tanujelét szolgáltatta annak, milyen semmibe veszi írásbeli kötelezettségeit s mennyire csak az erőszak és a befejezett tények módszereit ismeri. Egyetlen mozdulattal széttépte a müncheni egyezményt, ugyanúgy, mint a bécsi döntőbírósági ítéletet s ezzel újból bebizonyította, hogy politikában csak egy elvet tisztel: kivárni a kedvező alkalmat s aztán hatalmába keríteni minden kezeügyébe eső zsákmányt.

. . .

* * *

A német cinizmus egyébként páratlan ügyességgel társul. A Reich kormánya figyelemreméltó emberismerettel igyekszik törvényes látszatot adni a Csehszlovákia elleni erőszaknak.

A hivatalos német tétel szerint Csehszlovákia magától bomlott fel. Szlovákia elszakította Prágához fűzött kötelékeit s ezzel három darabra tépte a szövetségi köztársaságot.

Ami pedig Cseh- és Morvaországot illeti, a prágai kormány minthogy képtelennek bizonyult arra, hogy megvédelmezze a német kisebbség életét és birtokát, a saját jószántából bízta rá ezeknek a tartományoknak a sorsát a Führer gondjaira.

Ezek az állítások természetesen senkit sem tévesztenek meg.

Nem kétséges, hogy a szlovák szeparatista mozgalom német ügynökök vagy Berlinből igazgatott szlovákok műve. Mach urat, a bratislavai kormány propagandafőnökét, az egyik legszenvedélyesebb extremistát már régen úgy ismerik, mint a Reich bizalmi emberét. Durcansky közlekedésügyi miniszter pedig, aki gyakran tartózkodott Németországban, csak játékszer volt a hitleriek és főképp Karmasin úrnak, a 120.000 szlovákiai német „Führeré"-nek kezében.

Ami végül Tiso urat illeti, teljesen erélytelen ember, pap lévén, a hitleri ideológia terjedése országában nyilván súlyos gondokat okozott neki, de tehetetlen volt a Németország bátorította szeparatista mozgalommal szemben. Ez az eredendő gyengesége volt az oka annak is, hogy a prágai központi kormány március 10-én felmentette hivatalától. Ez az intézkedés és Tiso úrnak a birodalmi kormányhoz intézett segélykiáltása szolgáltatta a hitleri vezetőknek azt a már régóta várt ürügyet, hogy beavatkozzanak a csehek és szlovákok vitájába.

Alighogy a hivatalából elmozdított miniszterelnök segélykiáltása elhangzott, a hivatalos német körök kijelentették, hogy csak Tiso úr kormányát ismerik el törvényes kormánynak s hogy Prága azzal, hogy új miniszterelnököt nevezett ki, megsértette az alkotmányt. Ettől a pillanattól kezdve a berlini sajtó behatóan kezdett foglalkozni a „cseh terrorral" Bratislavában, amelynek szlovák autonomisták és németek az ártatlan áldozatai.

12-től kezdve a berlini sajtó hangja egyre szenvedélyesebb lett. Már nemcsak szlovák zavargásokról számol be, de cseh- és morvaországi összetüzésekről is tud. Egyik napról a másikra a berlini lapok a háttérbe szorítják a szlovákok súlyos sérelmeit és a legnagyobb méltatlankodással már csak arról a kíméletlen bánásmódról írnak, amelyben Csehszlovákia németeit, a birodalmi állampolgárokat és a néprajzi kisebbséget részesítik. E lapok szerint, amelyek nemcsak ugyanazt a hangot használták, de szóról-szóra ugyanazokkal a kifejezésekkel is éltek, mint mult szeptemberben, Csehszlovákia 500.000 németé szünetlen életveszélyben forog. A csehekben újra felébredt a huszita szellem és a németség régi gyülölete s valóságos embervadászatokat rendeznek. A helyzet tarthatatlan.

A valóságban mind Szlovákiában, mind Morva- és Csehországban teljes nyugalom uralkodott, az egy Bratislava kivételével, ahol a németek önvédelmi szervezetei és a Hlinkagárdisták Németországból kapott fegyvereikkel zavarokat idéztek elő. Brünnben pld., ahol a német sajtó szerint német vér folyt, az angol konzul megállapította, s prágai követével is közölte, hogy teljes vol a nyugalom. A berlini ujságok uszító címekkel ellátott cikkei egyébként kevés konkrét hírt közölnek. Néhány porszem, amelyet egy pokoli vihar porfelhővé dagaszt.

13-án este a német vezetők, akik minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy elgáncsolják Prágának azt az igyekezetét, hogy új szlovák kormányt nevezzen ki, Berlinbe rendelte Tiso urat. A 13-ról 14-re virradó éjszaka Tiso és Durcansky urak hosszú megbeszélést folytatnak a Führerrel, amelynek folyamán a kancellár kifejezi azt az elhatározott

szándékát, hogy egy „teljesen független Szlovákiát" teremtsen. A szlovák függetlenségi nyilatkozatnak haladék nélkül napvilágot kell látnia. Még aznap este hatvan képviselőt hívnak másnapra Bratislavába és a Berlinben elhatározott szlovák függetlenséget másnap a nemzetgyűlés egyhangúan megszavazza. 14-én délután a német sajtó már közölheti, hogy Csehszlovákia felbomlott, hogy a kommunisták újra megjelentek a színen és hogy a cseh sovinisztákkal karöltve üldözőbe vették a németeket, Brünnben és Iglauban német vér folyik mindenütt. Németország nem tűrheti tovább a dolgok ilyetén állapotát.

Időközben tizennégy, nagyobbára motorizált hadosztályt vontak össze Cseh- és Morvaország körül. 14-én délután a német csapatok átlépik a cseh határt és megszállják Moravska Ostrovát.

De valamilyen látszatcímet kell teremteni, mielőtt parancsot adhatnának „Tchéquie" megszállására. Hacha úr a csehszlovák köztársaság elnöke és Chvalkovsky külügyminiszter Berlinbe érkezett, ahol a Führer Ribbentrop és Göhring urak jelenlétében fogadja őket. A Führer kemény hangon azonnal közli velük, hogy nem tárgyalásokra hívta meg őket; azért rendeltettek Berlinbe, hogy tudomásul vegyék határozatait és tudják magukat miheztartani. Ha ellenállást kísérelnének meg, ha ellenszegülnének a német csapatok bevonulásának, a bombavető repülőgépek működésbe lépnek. A Reich elhatározta Cseh- és Morvaország annekszióját. Prágát másnap délelőtt 10 órakor megszállják. Hacha elnök, aki már igen öreg ember és testileg is rossz állapotban van, elájul, összeesik. Göhring úr orvosai közbelépnek és injekciókkal eszméletre térítik. Az aggastyán ekkor aláírja az eléje tartott okmányt, amelynek értelmében a cseh kormány „bizalommal" a Führer kezeibe teszi le Cseh- és Morvaország sorsát.

Másnap 15-én 9 órakor reggel az első motorizált őrjáratok elérik Prágát. A délután folyamán a Führer bevonul a Hradzsin „császári" palotájába, ahol azonnal kitüzeti a horogkeresztes lobogót. Csehszlovákia megszűnt.

Másnap, március 16-án a Führer rendeletileg bekebelezi a Birodalomba Cseh- és Morvaországot, amelyet „védnökség" jellegével ruház fel némi közigazgatási autonómiával, egy német birodalmi „védnök" ellenőrzése alatt, akinek székhelyül Prágát jelöli meg.

Másnap Tiso úr, az állítólag független új szlovák állam feje, arra kéri a Führert, vegye védelmébe Szlovákiát. A kancellár azonnal beleegyezik. Az ország, amelyet a bécsi döntőbírósági ítélet megfosztott termékeny síkságaitól, egyébként sem életképes, nem fog megállhatni a saját lábán.

Ruszinszkó már március 12-én kinyilvánította függetlenségét s ugyancsak Berlin védelmét kérte. De a hitleri vezetők süketeknek tetetik magukat ez ország segélykiáltásaival szemben, amely Németországba vetette egész bizalmát s amelynek egyidőben az „ukrán Piemont" szerepét szánták.

Kárpátalját magyar csapatok szállják meg. A huszti kormány kétségbeesésében Romániának ajánlja fel az országot. Révay miniszterelnök sürgönyt intéz a berlini francia nagykövetséghez s arra kéri a francia kormányt, lépjen közbe a budapesti kormánynál, hogy diplomáciai úton s ne fegyveresen intéztessék el az ország sorsa.

Minden jel arra mutat, hogy a Reich sorsára bízza ezt az államot, illetve Magyarországnak engedi át.

* * *

Még egy más jellemző vonást is meg kell említenünk, t. i. azt az elképesztő gyorsaságot, amellyel a csehszlovák vállalkozást elhatározták és előkészítették.

Igaz, hogy a követség már február eleje óta nem egy jelből megállapította a Reich szándékait Csehszlovákiát illetően. A különböző irányokból összefutó szimptomák világosan bebizonyították, hogy a nácivezetők csak az alkalmat várják, hogy befejezzék Münchenben megkezdett művüket és megadják a kegyelemdöfést annak az államnak, amely halálra sérülve mondhatatlan nehézségekkel küzködött.

Úgy látszik azonban, hogy végső elhatározásra csak március 8-án vagy 9-én jutottak, azaz Göhring úrnak Olaszországba való elutazása után. Göhring urat sürgősen vissza kellett hívni. Az első katonai mozdulatokat március 11-én és 12-én észlelték. 14-től kezdve már 200.000 ember állta körül Cseh- és Morvaországot. Ez a nagyarányú csapatösszevonás mindazonáltal nem zavarta meg az ország mindennapi életét. A légi ezredek ismét elhatározó szerepet játszottak. Ők szolgáltatták azt a végső érvet, amely előtt a cseh miniszteréknek meg kell hajolniok, ha meg akarták kímélni népüket a légi bombázások pusztításaitól.

Egy másik levelemben részletesen kifejtem, hogy az európai térkép felborulása milyen következményekkel járhat Európára nézve.

Befejezésül néhány szóban összegezem a harmadik Reich legújabb kalandjaiból levonható tanulságokat.

A hitleri Németország levetette álarcát. Mindezideig élénken tiltakozott az ellen, ha imperializmussal vádolták; nincs más célja, mondta, mint a lehetőség határain belül egy családba összegyűjteni Középeurópa németeit. De ma már világos, hogy a Führer hatalomvágya nem ismer határt.

Az is nyilvánvaló, hogy hiába is bizakodnánk abban, hogy a Führer más érvekre is hallgathatna, mint az erőszak szavára. A harmadik Reich ugyanúgy semmibe veszi a szerződéseket és megállapodásokat, mint II. Vilmos birodalma.

. . .

A nemzet biztonsága és a világbéke elsősorban a francia néptől követeli meg, hogy összegyűjtse az ország minden erejét, szervező- és fegyelmezőképességét, mert Franciaország csak így védhetné meg magát, barátai segítségével az Európa meghódítására indult hitleri Németország ellen.

Coulondre.

74. sz.

Ardiet nürnbergi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Nürnberg, 1939 március *16.*

Streicher Gauleiter tegnap este a német csapatoknak Cseh- és Morvaországba való bevonulása alkalmából rendezett gyűlésen a következő kijelentést tette: „Ez csak a kezdet, még sokkal fontosabb események következnek. A demokraciák tehetnek, amit akarnak, a végén pórul fognak járni."

Nürnberg fölött ma számtalan repülőgépraj szállt le Csehország irányában.

Ardiet.

75. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 március *16.*

Németország középeurópai tevékenysége vajjon egy soron következő nyugati vagy keleti akciónak a bevezetése-e?

Varsóban az utóbbi lehetőségtől félnek.

Németország szemmelláthatóan elégedetlen Lengyelországgal a diákok németellenes tüntetései óta.

Moltke úr nem titkolja el rossz kedvét, amely még Beck urat sem kíméli meg. Panaszkodik, hogy a lengyel-német bizottság berlini ülése semilyen eredménnyel nem járt.

Másfelől pontosan megfigyelhetni, hogy a legkülönbözőbb rétegekben és osztályokban egyre ellenségesebb hangulat nyilatkozik meg Németországgal szemben.

Feltehető, hogy Hitler kancellár számításai nem fogják figyelmen kívül hagyni ezt a helyzetet.

Arról értesülök egyébként, hogy a lengyel nemzetgyűlés egy ukrán képviselője, aki mostanában tért haza Berlinből, kijelentette, hogy Berlinben arról biztosították, hogy Ukrajna érdekében rövidesen új propagandakampány fog megindulni.

Léon Noël.

76. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövetnek:

Páris, 1939 március *17.*

Kérem, jelentkezzék kihallgatásra a külügyminiszternél és adja át neki az alanti jegyzéket (brit kartársa utasítást kapott, hogy hasonló értelemben járjon el):

„Őexcellenciája, Németország nagykövete 1939 március 15-i levelével kormánya rendeletére közölte a francia köztársaság külügyminiszterével annak a megállapodásnak a szövegét, amelyet a Führer-Kancellár és a Reich külügyminisztere egyfelől, másfelől a csehszlovák köztársaság elnöke és külügyminisztere kötött a március 14-éről 15-re virradó éjszaka. Ugyanebben a levelében a német nagykövet közölte, hogy a német csapatok hajnali 6 órakor átlépték a cseh határt, hogy megtörtént minden intézkedés arra, hogy mindenféle ellentállást kiküszöböljenek, a vérontást elkerüljék és az ország megszállása rendben és nyugalomban menjen végbe.

„Franciaország nagykövete tisztelettel közli a Reich külügyminiszterével, hogy a köztársaság kormánya ünnepélyesen tiltakozik azok ellen az intézkedések ellen, amelyeket Welczek gróf tudomására hozott.

„A köztársaság kormánya úgy látja, hogy a Reich kormányának Csehszlovákia ellen lefolytatott akciója következtében az 1938 szeptember 29-én Münchenben aláírt egyezménynek mind betűjén, mind szellemén súlyos sérelem esett.

„Azok a körülmények, amelyek között a március 15-i megállapodást rákényszerítették a csehszlovák köztársaság vezetőire, a köztársasági kormány nézete szerint nem szentesíthetik az ezen egyezményben megfogalmazott helyzetet.

„Franciaország nagykövete tisztelettel közli Őexcellenciájával a külügyminiszter úrral, hogy a köztársaság kormánya ilyen körülmények között nem ismerheti el jogosnak a Reich akciója által Csehszlovákiában teremtett új helyzetet."

Georges Bonnet.

77. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *17.*

Hogy milyen körülmények között bírták rá Hacha és Chvalkovsky urakat arra, hogy Cseh- és Morvaország sorsát a Reich gondjaira bízzák, arra vonatkozólag egy megbízható személyiségtől a következő újabb értesülést szereztem:

14-én délután a prágai német követség közölte a Czernin palotával, hogy az egyre súlyosbodó helyzetre való tekintettel helyes lenne, ha a köztársasági elnök és a külügyminiszter Berlinbe utaznék.

Berlinbe Hacha urat és miniszterét katonai fogadtatásban részesítették, majd a kancelláriára vezették, ahol a Führer, Göhring, Ribbentrop és Keppler urak várták őket.

Az aláírandó okirat végső megszövegezésében már az asztalon hevert és már Cseh- és Morvaország jövendő közigazgatási statutumainak tervezete is ki volt dolgozva.

A Führer röviden kifejtette, hogy most nem tárgyalásokról van szó, a cseh minisztereket azért hívták meg, hogy tudomásul vegyék Németország határozatait, majd azt közölte, hogy ezek a határozatok megmásíthatatlanok, hogy Prágát másnap reggel 9 órakor megszállják a német csapatok, Cseh- és Morvaországot bekebelezik a Reichbe, védnökség formájában s hogy aki ellentáll, azt „eltapossák". (Zer-

treten.) Ezek után aláírta az okmányt s elment. Ez körülbelül fél 1 óra tájban történt.

A cseh miniszterek és a három német között ekkor tragikus jelenet következett.

Hacha és Chvalkovsky urak órákig tiltakoztak az országukon elkövetett erőszak ellen. Kijelentették, hogy nem írhatják alá az okmányt, elmondták, hogy — ha beleegyezésüket adnák — népük elátkozná őket. Hacha úr minden megmaradt erejével tiltakozott a protektorátus ellen és kifejtette, hogy nincs még egy fehér nép a világon, amelyre ilyen feltételeket kényszerítettek.

A német miniszterek azonban hajthatatlanok voltak. A szó szoros értelmében az asztal körül kergették Hacha és Chvalkovsky urakat, kezükbe nyomták az okiratokat, a tollat s nem győzték ismételni, hogy — ha kitartanak vonakodásuk mellett — két óra alatt fél Prágát agyonbombázzák, s hogy ez még csak a kezdet lenne! Többszáz bombavető repülőgép várja a parancsot, hogy elinduljon, s ezt a parancsot reggel 6 órára kiadják, ha addig nem történt meg az aláírás.

Hacha úr olyan kimerült volt, hogy több alkalommal is kénytelen volt segítségül hívni a szomszéd szobában várakozó orvosokat. Amikor pedig a cseh miniszterek kijelentették, hogy a prágai kormány beleegyezése nélkül nem írhatják alá a megállapodást, azt a feleletet kapták, hogy közvetlen telefonvonalon beszélhetnek a Prágában ép most ülésező minisztertanáccsal s hogy azonnal összeköttetést kaphatnak. A német kisebbség néhány embere szerelte fel ezt a vonalat cseh területen a hatóságok tudtán kívül.

Reggel fél ötkor Hacha úr, akiben már csak az injekciók tartották a lelket, halálos kétségbeesésében végül is rászánta magát a megállapodás aláírására. Amikor elhagyták a kancelláriát, Chvalkovsky úr a következő kijelentést tette: „népünk el fog átkozni, holott megmentettük az életét, szörnyű mészárlástól óvtuk meg".

Coulondre.

78. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *18.*

Minthogy a külügyminiszter nincs Berlinben, távollétében az államtitkárnál jártam el.

Weizsäcker úr arra kért, még mielőtt tudomásulvette volna a francia kormány jegyzékét, közöljem vele röviden tartalmát. Amikor ez megtörtént, az államtitkár kijelentette, hogy nem hajlandó elfogadni a francia kormánynak Csehszlovákiára vonatkozó tiltakozását. Arra szólított fel, kérjem meg Kegyelmes Uramat, vizsgálja át újból a kérdést. A francia kormány, feleltem neki, jól megfontolta elhatározását s fölösleges fáradság lenne arra kérni, hogy változtasson álláspontján. Minthogy Weizsäcker úr továbbá is megmaradt amellett, hogy nem veszi át a jegyzéket, felhívtam figyelmét a diplomáciai szokásokra és országomnak arra a jogára, hogy elmondja véleményét a legutóbbi eseményekről. Az államtitkár magatartása meglep, mert hiszen egy ünnepélyes, a francia és német kormányfők aláírásával ellátott hivatalos okirat sorsáról van szó! Mihez kezdett a Reich a müncheni egyezménnyel? Weizsäcker úr erre nem felelt egyenesen, hanem Kegyelmes Uramnak egy állítólagos szóbeli kijelentésére hivatkozott, amelyet Ribbentrop úr előtt, ennek párisi tartózkodása alatt a december 6-i nyilatkozat aláírása előtt tett s amelynek értelmében Csehszlovákia ezentúl már nem lehet további „eszmecsere tárgya". Hozzátette, hogy a német kormány nem is írta volna alá ezt az egyezményt, ha nem ez a helyzet!

Azt feleltem Weizsäcker úrnak, hogy ennek a kijelentésnek sem a december 6-i nyilatkozatban, sem rádión terjesztett kommentárjaiban nem találni nyomát s hogy az okirat francia megfogalmazói — bármilyen liberálisan értelmezik is a szövegét, — nem gondolhattak arra, hogy ez a megállapodás valaha is szentesítése lehetne Csehszlovákia megsemmisítésének.

Ellenkezőleg, a nyilatkozat gondoskodik arról, hogy a két kormány tanácskozást folytasson egymással abban az esetben, ha a két országot érintő problémák fejlődése nemzetközi nehézségek veszélyével járna.

Az államtitkár erre elejtette ezt az érvet s csodálkozásának adott kifejezést, hogy a francia kormány mint tiltakozhat valami ellen, amiben a német és cseh államfők megegyeztek.

Kifejtettem neki, hogy ezzel már ő maga is rátért a dolgok lényegére. Nem mondhatok neki egyebet, folytattam, minthogy komoly okunk van arra, hogy azt gondoljuk, hogy a cseh meghatalmazottak erkölcsi nyomás alatt cselekedtek. Wezsäcker úr végül is kijelentette, hogy olybá tekinti, mintha a jegyzéket postán küldtük volna el neki, de attól fél, mondta, hogy a francia kormány még meg fogja bánni ezt a lépését.

Azt feleltem neki, hogy az ember nem bánja meg, ha kötelességét teljesíti és ezzel búcsút vettem az államtitkártól.

Weizsäcker úr feszült arckifejezéséből és egész magatartásából már látogatásom elején megállapítottam, hogy ismeri látogatásom célját s hogy az az utasítása, bírjon rá a jegyzék visszavételére. Ennek a kívánságnak természetesen nem felelhettem meg.

Coulondre.

79. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *18.*

A legjobb forrásokból szerzett értesüléseim szerint a csehszlovák dráma a következőképpen zajlott le:

A hitleri vezetők elégedetlenül látták, hogy Csehszlovákia mult év decemberében ellene szegült annak, hogy gyámság alá helyezzék. Egy tervet dolgoztak ki ezek után, amelynek az lett volna a hivatása, hogy egyszersmindenkorra lehetetlenné tegye a csehek számára, hogy — ahogy a németek mondják — valaha is veszélyesek lehessenek a Reichre. Chvalkovsky úr azonban nem tudta elfogadtatni Prágában ezt a tervet. Ekkor határozták el Berlinben, hogy összetörik és sutbavetik a használhatatlan szerszámot. Követségünk már február folyamán figyelmeztetett a helyzet ilyetén fordulatára.

Ausztria vezetőit, Seyss-Inquartot és Bürckelt bízták meg személy szerint, körülbelül három héttel ezelőtt a szlovák függetlenségi propaganda fokozásával. A bécsi rádió is beavatkozott a játékba. A cseh kormány, amelyet meghökkentett a mozgalom váratlan gyorsasága, visszavonta Tiso úr megbízatását, akit túl lassúnak ítélt. Hitler úr csak erre a hibára várt. Valószínűleg csak ekkor, azaz március 9-e körül határozta el magát Csehszlovákia megsemmisítésére. Tiso urat Berlinbe hívják. A Führer közli vele, hogy a németek rövidesen meg fogják szállni Cseh- és Morvaországot és azt követeli tőle, hogy — ha Szlovákiát meg akarja kímélni ettől a sorstól — azonnal szakítson Prágával, nyilatkoztassa ki az ország teljes függetlenségét.

A magyarok és a lengyelek, hogy elkerüljék Szlovákia német megszállását, március 14-én, a függetlenség kikiáltásának napján, sietve

elismerik önálló állami létét; Németország azonban, amely előidézte, nem nyilatkozik, de csapatokat küld Bratislavába. Tiso úr az országára nehezedő katonai nyomás alatt sürgönyileg a Führer védelmét kéri, aki ezt azonnal megadja. A német csapatok folytatják előrenyomulásukat Szlovákiában, de a Führer Lengyelország tiltakozására elhatározza, hogy visszarendeli őket a Vág vonalára.

Coulondre.

80. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 március *19.*

Cseh- és Morvaország megszállásának és Szlovákia német gyámság alá való helyezésének másnapján megkísérlem, hogy összefoglaljam az európai térkép felborulása után keletkezett új helyzetet, megállapítsam, milyen irányban fog terjeszkedni a német dinamiznus, hogy továbbá is kizárólag kelet felé orientálódik-e s hogy okulásunkra néhány gyakorlati tanulságot vonjak le az eseményekből.

Az az alattomos, cinikus és kíméletlen mód, valóságos kihívása a világnak, ahogy a III. Reich Csehszlovákiát eltörli az európai térképről, a látszattal ellentétben tulajdonképpen egyenes vonalú folytatása Németország mult év őszén inaugurált politikájának. Már a müncheni egyezményt követő napokban nyilvánvaló volt, hogy a Rajnán túl a müncheni egyezményt úgy értelmezik, mint amely teljes cselekvési szabadságot biztosít Németországnak Közép- és Keleteurópában s megállapítja a nyugati hatalmak érdektelenségét ezeken a területeken. Németországban a müncheni egyezményt úgy értelmezték — legalábbis látszatra, — mintha Franciaország és Anglia elsősorban annak akarta volna elejét venni, hogy erőszakra kerüljön a sor, de hogy ugyanakkor belenyugodott a német dominációba ezeken a területeken, ahol sem Londonnak, sem Párisnak nincs módja arra, hogy érdemlegesen közbelépjen.

E német magyarázat szerint a müncheni egyezmény s a brit-német és a francia-német nyilatkozatok nem jelentettek egyebet, mint Németországnak azt a jogát, hogy a nyugati nagyhatalmak hallgatólagos beleegyezésével a maga szájaíze szerint szervezze meg Közép- és Délkeleteurópát.

A nagy német napilapok, a hivatalos körök szócsövei már hónapok óta ezt a meggyőződést tükrözték, amiről a követség már több alkalommal be is számolt. Magam is több alkalommal meggyőződtem mind Ribbentrop, mint Weizsäcker úrnál erről a felfogásról; mindketten szemmelláthatóan elcsodálkoztak, ha kifejtettem nekik, hogy Franciaország, európai nagyhatalom lévén, ragaszkodik az őt Európában megillető szerephez s hogy Németország jól tenné, ha ezt tudomásul venné. A valóságban azonban nem vette tudomásul. A nácivezetők egyetlen alkalmat sem mulasztottak el annak a hangsúlyozására, hogy Középeurópa olyan terület, ahol — ahogy a Führer azt január 30-i beszédében kijelentette — „a nyugati hatalmaknak nincs mit keresniök".

Ebből a szempontból Cseh- és Morvaország elfoglalása és Szlovákia gyámság alá való helyezése egyenes folytatása annak a keleti expanziós politikának, amelyet Németország az elmult ősz óta nemcsak hogy nem titkolt, de nyilvánosan hangoztatott.

Az elmult hat hónap folyamán a német külpolitika irányvonalait a következőkben lehet összefoglalni: nyugat felé védekező magatartás és a hitleri ambiciók és célkitűzéseknek kelet felé való átcsoportosítása. Németországnak az a kísérlete, hogy katonailag megszállja Szlovákiát, sőt Kárpátalját is, még Cseh- és Morvaország anekszió jánál is világosabban bizonyít a germán politika keleteurópai céljai és törekvései mellett.

Ha tehát nincs is okunk csodálkozni a német befolyásnak kelet felé való terjeszkedésén, annál jogosabban háborodhatnánk fel azokon a minősíthetetlen módszereken, amelyekkel a Reich él. Ezek a módszerek azok, amelyek a tulajdonképpeni szakítást jelentik a Münchenben elindított békülési politikával, amely a szeptember 30-i és december 6-i nyilatkozatokban nyert kifejezést. Franciaország és Anglia joggal elvárhatta, hogy újabb középeurópai nehézségek felmerülése esetén, a Reich meg fogja kérdezni véleményüket; a német kormánynak egyébként is tudnia kellett, hogy a párisi és londoni kabinetek szívesen vettek volna minden ilyen irányú eszmecserét. Franciaország és Nagybritannia joggal gondolhatta azt, hogy Németország nem fogja megtagadni azt a néprajzi elvet, amelynek alapján Münchenben megoldották a német-cseh válságot, s hogy — ha szeptemberben a nemzetiségi jogok alapjára helyezkedik — nem fogja őket hat hónappal később megtagadni! Páris és London joggal remélhette, hogy Németország — miután Münchenben ünnepélyesen lemondott az erőszak alkalmazásáról — egy félév mulva nem fog, egészen különlegesen gyű-

löletes körülmények között azzal fenyegetni meg egy államot, hogy bombavető repülőgépeivel lemészárolja az ország polgári lakosságát. Franciaország és Anglia végül azt is elvárhatta, hogy a Reich vezetői nem fogják egyszerűen papirkosárba dobni a müncheni egyezményt és az ezt követő nyilatkozatokat, amelyeken úgyszólván még meg sem száradt a német államfő aláírása.

Holott ez történt. A müncheni egyezmény nincs többé. Azok a lélektani adottságok, amelyek között a szeptember 30-i és december 6-i egyezményekben rejlő lehetőségek továbbfejlődhettek volna, megsemmisültek. A Reichnek néhány lapja máris különböző megállapodások felmondásának magyarázzák a március 18-iki jegyzéket, melyben Franciaország és Anglia kijelentik, hogy nem ismerhetik el törvényesnek a Reich által Középeurópában teremtett helyzetet.

Teljesen új helyzettel állunk tehát szemben. Németország nem elégedett meg azzal, hogy megerősítse és kiterjessze politikai és gazdasági befolyását a Reich szomszédságában élő nemzetiségekre, hanem félreérthetetlen tanujelét adta annak a szándékának is, hogy elnyeli, esetleg megsemmisíti őket. Az expanziós politikáról áttért a hódító politikára, a faji követelésekről a katonai imperializmus útjára.

Az anekszió s étvágynak ez a kíméletlen megnyilvánulása — amelyet a III. Reich mindezideig gondosan rejtegetett — természetesen világszerte a legnagyobb megütközést keltette. A hitleri Németország, miután egy év alatt 18,000.000 új állampolgárt szerzett, köztük 8 millió idegenfajút, az általános felháborodás láttára vajjon szükségét fogja-e érezni annak, hogy egy ideig megpihenjen? Vagy pedig kihasználva kezdeti sebességét és a középeurópai államok rémületét, épp ellenkezőleg folytatni fogja-e Kelet felé való előnyomulását? Vagy arra határozza-e el magát, hogy visszafordul Nyugat felé és egyszer s mindenkorra végez a nyugati hatalmak ellenállásával, amelyek minduntalan akadályozzák cselekvési szabadságában? Más szavakkal, visszatér-e a Führer a „Mein Kampf" szerzőjének a politikai koncepciójához, amely egyébként azonos a német vezérkar klasszikus elméletével, s amelynek értelmében a Reich csak akkor valósíthatja meg keleti célkitűzéseit, ha megsemmisítette Franciaországot s ezzel Angliát is tehetetlenségre kárhoztatta a kontinensen?

* * *

Európa térképének legújabb változása nagyban hozzá fog járulni nem annyira a Reich tényleges katonai erejéhez, mint inkább háborús növeléséhez.

Németország, amelynek devizakészlete teljesen kimerült, birtokába kerítette most a cseh Jegybank aranyfedezetének és devizáinak legnagyobb részét. 50 millió dollárra becsülhető ez az összeg, ami jelentős segítség az olyan ország számára, amely már szűkében van a nemzetközi fizetési eszközöknek.

Még ennél is fontosabb az a rengeteg és kitűnő minőségű hadianyag, amely a Skoda-üzemekkel együtt most Németország birtokába jutott. Ez a világhírű gyár nemcsak Csehszlovákiát látta el, hanem Romániát és Jugoszláviát is, amely országoknak katonai készültsége most jelentősen csökkenni fog. Csak emlékeztetőül jegyzem még meg, hogy a Skoda-üzemek a mi számunkra is szállítottak repülőgépmotorokat. A Krupp-üzemek és a Skoda-gyár birtokában a Reich most már vitathatatlanul első hadianyagszállítója lesz Kelet- és Délkeleteurópának, ami által arra is módja lesz, hogy nyomást gyakoroljon e területek politikájára, ellenőrizze felfegyverkezésüket és szállításai révén újabb külföldi devizákhoz jusson.

Ezenfelül Cseh- és Morvaország elfoglalása a Reich első olyan területi hódítása, amely élelmezés szempontjából nem deficites vállalkozás. Ellenkezőleg, érezhetően meg fogja javítani Németország élelmezési viszonyait s nemcsak azért, mert Cseh- és Morvaország aránylag termékeny országok, hanem mert meghódításukkal a Reich közvetlenül a magyar és román magtárak ajtaja elé került.

Másrészt a Reich gazdasági vezetői jelentősen megnövekedett munkaerőtartalékkal rendelkeznek. Az önellátás, a hatalmas felfegyverkezés munkáit a Reich már amúgysem bírta saját embereivel ellátni. Másfélmillió munkásra volt még szüksége az iparnak és a földmívelésnek. Ilyen körülmények között senkisem tudta, hogy Németország — ha általános mozgósításra kerül a sor —, hogy fogja ellátni munkaerőszükségletét s betömni a bevonulások által keletkezett réseket? A csehek — akiket katonai szolgálatra méltatlanoknak ítélnek — fogják most azt a 3 millió munkást szállítani, akikre adott esetben szükség lesz.

Végül pedig Németország stratégiai helyzete is jelentősen megjavult. A többszáz kilométer hosszú cseh határ helyét most az a sokkal rövidebb és könnyebben megvédhető vonal foglalja el, amely Ausztriát Sziléziával köti össze. Németország így több hadosztályt takarít meg, amelyeknek háború esetén a cseh határt kellett volna őrizniök. Ezenfelül a cseh és morva síkság kitűnő kiindulási terület, főleg repülőgépek számára, amelyeknek hatósugara ezentúl az egész Balkánra is kiterjed, nem szólva Magyarországról és Lengyelországról.

A német katonai hatóságoknak nem is volt sürgősebb dolguk, mint hogy a cseh tartományok megszállása után Bécsben újabb repülőflottát létesítsenek, a negyediket[1] (Délkelet), amelyhez az Ausztriában, a Szudétavidéken és a Cseh- és Morvaországban állomásozó repülőgéprajok tartoznak. „Ennek a negyedik flottának a létesítése, írták a német lapok, elképzelhetetlen módon megnöveli légi haderőnk hatalmát."

* * *

Az anyagi erők megszilárdulásán kívül számot kell vetni a hitleri vezetők önérzetének talán még jelentősebb megnövekedésével, amelyet az egy év[2] folyamán elért csodálatraméltó sikerek mindenkép indokolttá tesznek. Egyetlen vércsepp nélkül s anélkül, hogy a Reichnek — néhány tiltakozó jegyzéktől eltekintve — bármilyen kellemetlensége lett volna, húszmillió embert csatoltak a birodalomhoz, gyökerestül felforgatták Európát s olyan katonai erőt teremtettek, hogy Európának több alkalommal is szótlanul le kellett nyelnie a német követeléseket — valóban olyan eredmény ez, amely még a legjobban egyensúlyozott agyvelőket is kizökkentheti helyükből. De soha még semmilyen dolguk nem sikerült olyan símán, mint az, amelynek eredményeként a Führer most bevonult a Hradzsinba. Hitler úr valóban teljes joggal hiheti, hogy akaratának már semmi sem bír ellentállni. S miért ne igyekeznék kiaknázni Németország vitathatatlan légi túlerejét? Könnyen lehetséges, hogy a Reich holnap Romániában vagy Lengyelországban fogja kipróbálni azokat a módszereket, amelyek oly jól beváltak Ausztriában és Csehszlovákiában és hogy választ elé fogja állítani ezt a két országot: vagy lemészárolja polgári lakosságukat s elpusztítja városaikat, vagy teljesítik a német követeléseket, bármilyen megalázóak is lennének is. De számolnunk kell azzal a lehetőséggel is, hogy a Reich, mielőtt megvalósítaná nagy keleti terveit, a nyugati hatalmak ellen fordul.

Három olyan tényező van, amely arra késztet, hogy alaposan megvizsgáljuk ezt az utóbbi lehetőséget. Csehország megsemmisülése és a cseheknek a Reichbe való bekebelezése olyan ellenhatást váltott ki Londonban és Párisban, hogy a hitleri Németország nem tételezheti fel többé — mint ahogy azt München után tette, vagy színlelte, hogy

[1] A Reich hadseregében 3 repülőflotta teljesített szolgálatot.
[2] Ausztriát 1938 március 12-én, Cseh- és Morvaországot 1939 március 15-én foglalták el.

teszi, — hogy a nyugati hatalmak teljesen átengedték neki Európa rajnántúli részeit.

Végül Franciaország, Anglia és Amerika gyors fegyverkezése látára — amelyről itt nem vallják be, hogy mennyi nyugtalansággal és milyen ingerülten figyelik — a Reich vezetői joggal kérdezhetik maguktól, vajjon sokáig fenntartható-e még légi egyeduralmuk, amellyel az elmult esztendők folyamán annyiszor és oly cinikusan visszaéltek? S hogy nem kell-e rövidesen azzal számolniok, hogy az ellenfél légi hadereje ugyanolyan teljesítményre lesz képes, mint a német flották s ezzel hatálytalaníthatják azt a fenyegetést, amellyel most a Reich repülőgépei egész Európára nehezednek.

Igaz, hogy mindezideig semmi jel sem mutat arra, hogy a Reich megváltoztatta általános politikai irányvonalát s hogy, akárcsak ideiglenesen is, elfordítja tekintetét Keletről, hogy a nyugati konfliktust készítse elő.

Ellenkezőleg, megemlíthetünk egy olyan tényt is, amely amellett bizonyít, hogy a hitleri vezetők már abban a pillanatban, amikor elhatározták cseh- és morvaországi vállalkozásukat, tervbe vették, — hosszabb-rövidebb idő mulva — útjuk folytatását Kelet felé. Értesüléseim szerint a német hadsereg nemcsak egész Szlovákiát, de Kárpátalját is meg akarta szállni, s hogy a német csapatokat végül mégis visszavonták a Vág vonalára, az kizárólag Lengyelország magatartásának s a magyarok ama elhatározásának tulajdonítható, hogy nem veszik figyelembe a német ellenvetéseket. Szlovákia és Kárpátalja megszállásának azonban — amely a német hadsereget a román határig hozta volna előre — csak akkor lett volna politikai és katonai értelme, ha más, újabb vállalkozásokra készítik elő a talajt, akár Lengyelország, akár Románia ellen. Berlini jólértesült körökben ezt a lehetőséget tartják ma a legvalószínűbbnek.

* * *

Úgylátszik azonban, hogy a hitleri előrehaladás iránya s az ezután soron következő lépések terve még nincs véglegesen meghatározva.

A propagandaminisztérium egyik hivatalnoka pontos képet adott a III. Reich vezetőinek lélekállapotáról, amikor egyik honfitársamnak kijelentette: „annyi a nyitott ajtó előttünk, annyi lehetőségünk van, hogy már nem tudjuk, mihez fogjunk s milyen irányban tájékozódjunk".

Pillanatnyilag a hitleri vezetők úgy vélik, hogy fegyverkezési téren elért előnyük és stratégiai helyzetük megvédi őket minden elképzelhető támadás ellen. Egyetlen sebezhető pontjuk, nyersanyaghiányuk s utánpótlási lehetőségeik elégtelensége, ami képtelenné tenné őket arra, hogy hosszú háborúba bocsátkozzanak.

Tekintettel arra, hogy a hitleri vezetők nem igen tehetik kétségessé Nagybritannia tengeri uralmát, két lehetőségük van:

vagy továbbhaladnak a megkezdett úton és kiterjesztik uralmukat Kelet- és Délkeleteurópára, esetleg a skandináv államokra is, s így biztosítják a maguk számára, valamilyen formában e területek nyersanyagforrásait, ami valamennyire megvédené őket az esetleges blokád ellen,

vagy megtámadják Franciaországot és Angliát, mielőtt ez a két hatalom Amerika segítségével elérte vagy túlhaladta a Reich fegyverkezését s megfosztotta Németországot légi egyeduralmától.

Nem ez a második lehetőség valószínű ebben a pillanatban, mindazonáltal számot kell vetnünk azzal, hogy Németország ezzel is megpróbálkozhatik. Sőt ez a kockázat annyival növekedik, amennyivel meggyorsítjuk fegyverkezésünket.

Minthogy azonban nincs választásunk s vagy bele kell nyugodnunk abba, hogy egyszerűen alávessük magunkat Hitler akaratának, vagy pedig Angliával egyesítve erőnket, olyan hadsereget, s főképp olyan légi haderőt teremtünk, amely felveheti a versenyt Németországgal, véleményem szerint két dologra kell figyelemmel lennünk:

a) hogy fegyverkezési erőfeszítéseinket megsokszorozzuk,

b) hogy azon igyekszünk, hogy erről a fegyverkezésről lehetőleg semmi se szivárogjon ki a nyilvánosságra.

De bármilyen irányban fejlődjék is a német dinamizmus Csehés Morvaország meghódítása után, az eseményeknek egy nyilvánvaló tanulságuk van: — feltétlenül szükséges minden nemzeti erő összefogása, hogy minél gyorsabban és minél erőteljesebben megnöveljük az ország katonai készenlétét, elsősorban légi haderejét.

Tekintettel a hitleri vezetők izgékony természetére s arra a nyugtalanságra s ingerültségre, amely most Németországot a demokráciák fegyverkezésének és az Egyesült Államok magatartásának láttára elfogja, az a véleményem, hogy haladék nélkül a legerőteljesebben s a lehető legnagyobb titokban hozzá kell látnunk az ország ipari mozgósításához.

Coulondre.

81. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövethez:

Berlin, 1939 március *19.*

Helyeslem feleletét Weizsäcker úrnak arra a különös állítására, hogy én Ribbentrop úrral folytatott párisi beszélgetésem alatt azt jelentettem ki, hogy „Csehszlovákia már nem lehet többé semilyen eszmecsere tárgya számunkra". Weizsäcker úr nem is volt jelen ennél a beszélgetésnél, amelynek egyedüli tanui Leger úr és Welczek gróf voltak.

E beszélgetésünk alatt hangsúlyoztam — s Ribbentrop úr ezt tudomásul vette —, hogy nyilatkozatunk nem érinti a lengyel-francia megállapodást és a francia-szovjet szerződést, amelyek teljes egészükben továbbá is érvényben maradnak. Utána pedig arra igyekeztem rábírni a külügyminisztert, hogy a német kormány adja meg Csehszlovákiának a müncheni egyezményben megígért szavatosságot. Ribbentrop úr szerint azonban a Reich kormánya attól félt, hogy Csehszlovákia még mindig telítva van a Benes-féle szellemmel s hogy a helyzet még nem érett meg eléggé. Minden rábeszélésem ellenére semilyen biztosítékot nem kaptam tőle arra vonatkozólag, hogy Németország milyen időpontban fogja megadni ezt a szavatosságot.

Ezért történt, hogy január és február hó folyamán többször is megkértem Önt, keresse fel Ribbentrop urat és a francia kormány nevében tájékozódjék nála a csehszlovákiai német szavatosság kérdésében. Utasításaimnak megfelelően Ön december 21-én felkereste Weizsäcker urat, február 6-án Ribbentrop urat, február 8-án pedig írásbeli jegyzéket adott át ebben az ügyben a külügyminisztériumnak. Feleletkép erre a jegyzékre a külügyminisztériumtól március 2-án írásbeli memorandumot kapott, amelyben a német kormány igazolni igyekszik a kért szavatosság elhalasztását. Megállapítja ebben a jegyzékben, hogy a lengyel és magyar kisebbségek kérdése még nincs elintézve s megjegyzi, hogy véleménye szerint a nyugati hatalmaknak középeurópai beavatkozása több kárral járna, mint haszonnal.

Ha párisi beszélgetéseim alatt azt állítottam volna, hogy Csehszlovákia „már nem lehet többé semilyen eszmecsere tárgya számunkra", a Reich kormánya nyilvánvalóan nem fogadta volna el az Ön bejelentéseit s nem egyezett volna bele a jegyzékváltásba. Kérem,

ne mulasszon el egyetlen alkalmat sem, hogy a legerélyesebben ne tiltakozzék ez ellen az állítás ellen, amely újabb bizonyítéka a német kormány rosszhiszeműségének.

Georges Bonnet.

82. sz.

Payart moszkvai francia ügyvivő jelenti Georges Bonnet külügyminisztennek:

Moszkva, 1939 március *19.*

A szovjetkormány tegnap írásban tiltakozott a német kormánynál Németországnak nagykövete útján bejelentett ama elhatározása ellen, hogy Csehországot bekebelezi és megváltoztatja Szlovákia alkotmányát.

Postán, fordításban elküldöm a külügyi népbiztos jegyzékét, amelyet a szovjetsajtó eddig még nem közölt.

A külügyi népbiztos vitatja a német érvek helyességét, nem ismeri el Hacha elnök berlini megállapodásának törvényességét, a népek önrendelkezési jogára hivatkozik, majd a következőképpen folytatja:

„Az URSS kormánya nem ismerheti el törvényesnek sem Csehországnak, sem Szlovákiának bármilyen formában történő bekebelezését a Reichbe, s úgy tartja, hogy ez éppúgy ellenkezik az emberi jogokkal, mint az igazsággal és a népek önrendelkezési jogával. A német kormány cselekedete nem csak hogy semmiképpen sem csökkenti a világbékét fenyegető veszélyeket, hanem ellenkezőleg, megnöveli a veszélyt, megingatja Középeurópa politikai stabilitását, hozzájárul az általános európai nyugtalanság növeléséhez és alapjaiban rendíti meg a népek biztonságérzetét."

Payart.

A NEMZETKÖZI VÁLSÁG.

(1939 AUGUSZTUS 20—SZEPTEMBER 3-IG.)

A NÉMET TÁMADÁS ELŐKÉSZÜLETEI.

(AUGUSZTUS 20—22.)

203. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *20-án.*
(Érkezett repülőgépen *11 órakor.)*

Igen megbízható forrásból úgy értesülök, hogy a Wilhelmstrasset szerfölött nyugtalanítják az újabb események. Úgy tartják ott, hogy Hitler kancellár el van szánva, hogy még szeptember elseje előtt „dülőre vigye a danzigi kérdést".

Léon Noël.

204. sz.

Coulondre, a berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *20, 12 óra 25.*
(Érkezett *13 óra 40.)*

Egyik kartársam a wilhelmstrassei politikai osztály néhány magasállású tisztviselőjével beszélgetett tegnap este, akik meglehetősen pesszimista hangon nyilatkoztak a nemzetközi helyzet alakulásáról. Nézetük szerint Németország becsülete forog kockán a danzigi kérdésben; Németország nem hátrálhat meg s úgy látják, hogy már nem lehet elkerülni a háborút. Nem hisznek abban, hogy Nagybritannia katonai segítséget nyujtana Lengyelországnak. Miért lépne közbe Anglia, kérdik, Danzig érdekében, amikor megengedték, hogy a Reich birtokába vegye Ausztriát, a Szudétákat, Csehországot és Memelt?

Ezek a magas hivatalt viselő német tisztviselők, akik a lehető legellenségesebb hangon nyilatkoznak Angliáról, úgy viselkedtek, mintha ők maguk is félve, nyugtalanul néznének a jövő elé, de ugyanakkor arról igyekeztek meggyőzni kartársamat, hogy Németország az esetleges viszály kérdésében nem tágít.

Coulondre.

205. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *21. 1 óra 50.*
(Érkezett *7 órakor.)*

A mai utánjárások eredményeképpen szerzett utolsó híreim egy katonai szempontból jelentős tényt állapítanak meg, tudniillik a német haderők kezdődő összevonását.

Megbízható jelek arról szólnak, hogy a berlini gépesített hadosztály osztagait háborús készültségbe helyezték, s hogy valószínűleg még a mai éjszaka folyamán el fognak indulni. A Nyugat felé vezető utak közül némelyiket katonai felügyelet alá helyezték, másokat kijelöltek. Harci kocsikat szállítottak ma el vasúton.

Bécsben is augusztus 19-e óta fokozottabb katonai tevékenység észlelhető. Brémában a 22. divizió hadikészültségben van, s bármely pillanatban elindulhat.

A mozgósítás ezek szerint máris igen előrehaladott állapotban van; ennek ellenére, ma még megközelítőleg sem lehet megállapítani a mozgósított haderők tényleges erejét. Idegen forrásból úgy hallom, hogy a szárazföldi mozgósított hadsereget 2,400.000 emberre becsülik, ezt a számot a magam részéről sem tartom túlzottnak. A légi haderőben ugyancsak sok tartalékos teljesít már szolgálatot.

Lehetséges, hogy Németország beható készülődésével nem akar más célt elérni, mint, hogy hathatósan támogassa pillanatnyi politikai hadműveleteit. De akárhogy van is, egyre nehezebbé válik számára, hogy megálljon azon a lejtőn, amelyen megindult.

Úgy tartom, hogy semmit sem szabad elmulasztanunk, ami megakadályozhatná Németországot abban, hogy még tovább haladjon a megkezdett úton. Kötelességemnek tartom ennélfogva, hogy újból

figyelmeztessem, mennyire fontos és halaszthatatlan, hogy megtegyük mindazokat az intézkedéseket, mind tartalékosaink behívását, mind az ipari mozgósítást illetően, amelyek Franciaország készültségét egyenlő szintre hozzák a Reich felkészültségével.

Ezekre a lépésekre inkább politikai okokból van szükség, mint katonai szempontból.

Pillanatnyilag a legnagyobb háborús veszély valószínűleg abban rejlenék, ha a Reich kormánya kételkednék Franciaországnak és Angliának abban az eltökélt szándékában, hogy szükség esetén segítséget nyujt Lengyelországnak.

Ezeket a kételyeket akkor oszlatnók el a legeredményesebben, ha katonai rendszabályainkkal és minden egyéb e szempontból számba jöhető rendelkezéssel kifelé is jelét adnók annak az elhatározásunknak, hogy kötelezettségeinket teljesíteni fogjuk. Ezzel szemben a Harmadik Birodalom jelentősen felbátorodnék, ha úgy látná, hogy felkészültségünk alatta marad az övének.

Coulondre.

206. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 aug. *21. 15 óra 41.*
(Érkezett *17 óra 35.)*

A Pat-ügynökség egyik jelentése szerint hivatalos helyen a leghatározottabban cáfolják azokat a merőben légből kapott német propagandajelentéseket, amelyek szerint a lengyelországi német kisebbséget „terrorizálják", a letartóztatott németeket „kínozzák" s ugyancsak cáfolják, hogy a németek tömegesen menekülnek a Birodalomba.

Ezzel szemben a lengyel ujságok arról írnak, hogy a határsávon a német hatóságok több lengyel iskolát lefoglaltak, német katonaságot szállásoltak el bennük, az iskolai felszerelést kidobták az utcára.

Arról is hírt adnak, hogy Német-Sziléziában a különböző lengyel szervezetekben alkalmazott személyeket munkatáborokba zárták, s hogy számtalan lengyel munkást Németország belsejébe szállítottak.

Léon Noël.

207. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *21. 17 óra 29.*
(Érkezett *19 óra.)*

Tegnap, az egész nap folyamán, jelentős katonaszállítmányok indultak Nyugat felé, a magdeburg—berlini autóúton is élénk forgalmat lehetett észlelni, ami nyilvánvalóvá teszi, hogy a haderők központosítása máris a legnagyobb mértékben folyamatban van.

Hivatalosan Németország ugyan még nem mozgósított, megelégszik azzal, hogy tényleges és tartalékos katonai erőit készenlétbe helyezze. A behívások személy szerint, nem pedig falragaszok útján történnek.

Úgy vélem, hogy a magunk részéről lehetőleg el kell kerülnünk minden kihívó gesztust, jóllehet a szükséges intézkedések megtételétől nem szabad elállnunk. Minél tapintatosabbak s csendesebbek lesznek intézkedéseink, annál hatásosabbaknak fognak mutatkozni. Annyit a német kormány mindenesetre meg fog belőlük tudni, amennyire szüksége van, hogy legyen magát mihez tartania. Magatartásunkat nem tekinthetné kihívásnak s nyilván abban a veszélyben sem forgunk, hogy előkészületeinket megtévesztésre szolgáló színjátéknak nézze.

Coulondre.

208. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *21. 21 óra 7.*
(Érkezett *22-én, 0 óra 10 p.)*

Olyan forrásból, amely mindezideig megbízhatónak bizonyult, a Reich legközelebbi szándékaira vonatkozólag az alant csoportosított információkat kaptam.

1. A berlini kerület repülőtisztjei parancsot kaptak, hogy holnap éjfélkor, háromnapi élelemmel ellátva, jelentkezzenek háborús szolgálati posztjukon.

Ez az értesülés megerősíti azt a másik forrásból érkezett ma reggeli hírt, amely szerint a német erők felvonulásának legkésőbb két-három nap leforgása alatt be kell fejeződnie.

2. A Reich keddről szerdára virradó éjjel állítólag fontos elhatározásra jutott a danzigi krédésben. Az elhatározás természetéről részletesebb értesülést nem lehetett kapni, bár annyi kiszivárgott, hogy igen súlyos nemzetközi bonyodalmakra vezethet s előreláthatólag maga után vonja a német határok elzárását.

3. Cseh- és Morvaország függetlenségét egy látszatra nagylelkű elhatározással helyreállítanák ugyanolyan formában, mint Szlovákiában; ennek a gesztusnak az volna az értelme, hogy megzavarja a francia és az angol közvéleményt, egyenetlenséget szítson a szövetségesek között s elszigetelje Lengyelországot.

4. A Führer állítólag megelégednék azzal, hogy megszállja a Siegfried-vonalat; sem Angliának, sem Franciaországnak nem üzenne háborút s merőben védekezésbe vonulna. Még abban az esetben is, ha a nyugati hatalmak ténylegesen háborút üzennének Németországnak, Hitler úr megvárná, hogy megtámadják s a maga részéről semmiféle kezdeményező lépést nem tenne. Abban reménykedik állítólag, hogy a francia és az angol kormány végül is belátná, hogy intervenciójuk semmiféle eredményre nem vezethet s így belenyugodnának az ország keleti határán teremtett tényleges helyzetbe.

Ezeket az értesüléseimet fenntartással közlöm, jóllehet megbízható forrásból származnak. Magam sem kételkedem valószínűségükben, minthogy az ilyen sakkhúzások nagyjából megfelelnek Hitler úr mentalitásának és módszereinek.

A cseh tartományok függetlenségét illetően természetesen kár volna magunkat bármilyen reménnyel áltatni. A Harmadik Birodalomnak ez a gesztusa egyfelől Lengyelország ellen irányulna, másrészt azt a látszatot igyekeznék kelteni, hogy semmi egyébbel nem törődik, mint az igazságos béke helyreállításával — s közben nyugodtan tovább folytatná erőszakos hódító politikáját.

Coulondre.

209. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *21. 21 óra 55.*
(Érkezett *23 óra 30.*)

Katonai attasénk véleménye szerint a német haderők két-három nap leforgása alatt befejezik felvonulási műveleteiket. A tényleges haderők legnagyobb részét a lengyel határral szemközt fogják csoportosítani.

Coulondre.

210. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël varsói francia nagykövethez:

Páris, 1939 aug. *21. 22 óra 30.*

A lengyelországi német kisebbség állítólagos üldöztetését a német sajtó és rádió ugyanolyan nyomatékosan kiaknázza, mint mult évben a szudétavidéki eseményekkel kapcsolatos híreit.

A lengyel kormánynak érdekében állna, hogy ezt a manővert kijátssza azzal, hogy:

1. a német sajtónak és rádiónak küldje meg a szükséges helyreigazításokat s ugyanakkor lehetőleg pontos adatokat szolgáltasson a francia és az angol rádiónak, amelyek révén ezeknek módjuk lenne arra, hogy a vádak alaptalanságát bebizonyítsák;

2. minden szükséges intézkedést megtegyen, hogy a helyszínén elejét vegyék olyan eseményeknek, amelyeket a német propaganda felhasználhatna.

Noha nem kételkedem abban, hogy a varsói kormány tudatában van ez intézkedések fontosságának, Önre bízom, hogy alkalmas formában és a szükséges tapintatossággal meggyőződjék foganatosításukról.

Georges Bonnet.

211. sz.

Garreau hamburgi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Hamburg, 1939 aug. *22. 16 óra 10.*
(Érkezett *18 órakor.*)

Megbízható forrásból arról értesülök, hogy a német kormány azon a nézeten van, hogy egy mindent elsöprő, villámgyors katonai akció révén még e hónap vége előtt végezhet Lengyelországgal. A Reich állítólag arról is meg van győződve, hogy Anglia és Franciaország nem avatkoznék be a háborúba, mivel az U. R. S. S. magatartása zavarba ejtette a két kormányt. Abban reménykedik, hogy Moszkvával nagy politikai átalakulást készítenek elő, amely a két totális rendszer ideológiáját összehangolná.

Hamburgban már néhány napja az a hír járja, hogy a Lengyelország elleni támadást augusztus 22-én indítják el. Állítólag számtalan vasutas már utasítást kapott, hogy a hónap végén megállapítandó időben Lengyelország különböző városaiban, nevezetesen Varsóban, Torunban és Poznanban jelentkezzék; a kormány szemmelláthatóan azzal számol, hogy ezeket a lengyel városokat a német hadsereg rövid idő alatt elfoglalja.

Hamburgban számtalan gépkocsit foglaltak le a hatóságok. Katonai számokkal látták el és szürkére festették őket.

A gépesített 20. hadtest az elmult negyvennyolc óra alatt elindult a lengyel határ felé. Részben vasúton szállították el őket, részben gépkocsikon, amellyeket Rostock, Ludwiglust és Lübeck felé irányítottak.

Garreau.

212. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 aug. *22. 16 óra 16.*
(Érkezett *20 óra 45.*)

Úgy értesülök, hogy a külügyminiszterhez intézett kérelmemnek megfelelően, a lengyel kormány a holnapi naptól kezdve a szükséges helyreigazításokat naponként el fogja juttatni hozzám, a Havas-ügynökséghez és a párisi lengyel követség útján a Politikai osztályhoz.

Minthogy ezt az alkalmat ismét felhasználtam, hogy a Politikai osztály által előírt irányban újabb beszélgetést folytassak Beck úr egyik titkárával és munkatársával, ez utóbbi a leghatározottabban biztosított arról, hogy a lengyel kormány — amely tudja, mennyire fontos, hogy elkerüljenek minden zavaró mozzanatot — fokozatos éberséggel fog őrködni a nyugalmon.

Arról is beszámolt, hogy a lengyel kormánypárti lapok a tegnapi nap folyamán utasítást kaptak, igyekezzenek, legalábbis az elkövetkező néhány nap alatt, minden Németország elleni támadást elkerülni s lehetőleg mellőzzenek minden olyan hírt, amely a németeket felizgathatná.

Léon Noël.

213. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *22.*
(Érkezett küldönc útján *23-án, 12.30.)*

Egy megbízható közvetítő személy beszélgetést folytatott egy mozgósított német tartalékos tiszttel, aki a birodalmi hadügyminisztérium egyik osztályában teljesít szolgálatot. Ez a tiszt elmondta, hogy a német vezérkar bizonyosra veszi, hogy a birodalom rövidesen katonai intézkedéseket foganatosít Lengyelország ellen. Nem kételkednek abban, hogy néhány nap alatt döntő eredményre jutnak.

Azzal számolnak, hogy az ellenállhatatlan támadás súlya alatt Lengyelország belsőleg összeomlik. Úgy vélik továbbá, hogy a néprajzi kisebbségek, nevezetesen az ukrainok, rövidesen fellázadnak.

Az Oroszországgal kötött meg nem támadási szerződés híre jelentősen növelte a katonai körök önbizalmát.

Coulondre.

CHAMBERLAIN ÜZENETE ÉS HITLER VÁLASZA.
(Augusztus 23—26-ig.)

214. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *23.*
(Telefonon érkezett *11 óra 25.)*

Az angol nagykövet, aki kihallgatásra jelentkezett a német kancellárnál, ma reggel repülőgépen elindult Berchtesgadenba. Chamberlain úr személyes üzenetét viszi Hitler úrnak.

Amennyire Sir Neville Hendersontól tudom, Ön az üzenet tartalmát ismeri. Küldetése célját egyébként a legszigorúbb titoktartással kell kezelni.

Coulondre.

215. sz.

De la Tournelle, danzigi francia konzul Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 aug. *23. 20 óra 35.*
(Érkezett *23 órakor.)*

Ma újból letartóztattak hat lengyel vasutast, akiket azzal vádolnak, hogy lengyel vámhivatalnokok által nekik juttatott fegyvereket rejtegetnek. Négyet szabadon bocsátottak, kettőt továbbra is fogságban tartanak. A danzigi területen megölt lengyel katona holttestét állítólag különböző más holttestek beleivel tömték ki s a tetemet kiszolgáltatták a népszövetségi biztosnak.

A szabadváros szenátusa a katonaság számára lefoglalt két lengyel iskolát.

La Tournelle.

216. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *23. 23 óra 50.*
(Érkezett *24 órakor.)*

Ma este meglátogattam a külügyminisztérium helyettes államtitkárát, aki meghívott, hogy közölje velem Chamberlain úr üzenetét Hitler úrhoz, valamint a kancellár feleletét. Woermann úr megjegyzést nem fűzött közleményéhez.

Coulondre.

217. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 aug. *24.*
(Érkezett telefonon *13 órakor.)*

Ma délben találkoztam az angol nagykövettel. Kartársam tegnap kétszer is beszélt a kancellárral; egyszer reggel, Chamberlain úr üzenetének átadásakor, amikor is háromnegyed órát töltött vele, másodszor délután, egy félóra hosszat. Sir Neville Henderson minden erejével azon volt, hogy meggyőzze Hitler urat arról, hogy Anglia, ha kell, háborúba fog vonulni Lengyelország oldalán. Sir Neville Henderson meg van győződve, hogy ez sikerült is neki.

A kancellár szinte kizárólag a lengyelországi német kisebbség sérelmeiről beszélt. Angliára hárította az esetleges ellenségeskedések felelősségét, majd arra emlékeztetett, hogy mult év áprilisában elfogadható ajánlatokat tett s felhozta, hogy a Lengyelországnak adott angol szavatosság egyrészt megmerevítette a varsói kormányt, másrészt kiméletlen bánásmódra ösztökélte a lengyeleket a német kisebbséggel szemben: a mérték betelt, mondta, s ha még egyetlen egy lengyelországi németen esett sérelem jut tudomására, akkor — amint Sir Neville Henderson mondja — „elindul".

Kartársam arra kérte Hitler urat, hogy abban az esetben, ha egyéb közölnivalója nem lenne, juttassa el feleletét Salzburgba.

Hitler úr azonban újra elhivatta Sir Nevile Hendersont s úgy látom, hogy ez az egyetlen kedvező mozzanata az angol nagykövet látogatásának.

E második beszélgetés alatt a kancellár újra erőteljesen hangsúlyozta, hogy azonnal véget kell vetni annak a tűrhetetlen bánásmódnak, amelyben, szerinte, a lengyelországi német kisebbségnek része van.

Sir Neville Henderson ugyan a legrosszabbtól tart, de abban reménykedik, hogy ha Varsó és Berlin közvetlen érintkezésbe jut, a katasztrófa kitörését legalább is el lehetne halasztani.

Kormányát ennek megfelelően arra kérte, tanácsolja Beck úrnak, hogy haladék nélkül lépjen közvetlen érintkezésbe a kancellárral.

Kartársam úgy véli, hogy Hitler úr csak addig tartja függőben elhatározását, amíg Ribbentrop úr vissza nem tér; így az utolsó kísérletre már csak néhány órányi idő állna rendelkezésre.

Hitler úr Lengyelországgal szemben pontosan ugyanazt az álláspontot foglalja el, mint annak idején, szeptember végén, Csehszlovákiával szemben.

Coulondre.

218. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Roger Cambon, londoni francia ügyvivőhöz:

Páris, 1939 aug. *24. 13 óra 25.*

A francia kormány rendkívül nyomatékosan arra fogja figyelmeztetni a lengyel kormányt, tartózkodjék minden katonai lépéstől arra az esetre, ha a szabadváros szenátusa kinyilvánítaná Danzignak Németországhoz való visszatérését. Igen fontos, hogy Lengyelország ne kerüljön a támadó helyzetébe, ami zavaróan hatna bizonyos szerződéseinkre, eltekintve attól, hogy a danzigi lengyel hadsereget súlyos veszélybe döntené. Ha Danzig visszatér a Birodalomhoz, a varsói kormány diplomáciai úton fogja megvédeni jogait.

Georges Bonnet.

219. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 18 óra.*
(Érkezett *22 óra 30.*)

A lengyel követ és a miniszterelnök úr tegnapi tanácskozására hivatkozva, Beck úr ma arról értesített, hogy a lengyel kormány, tekintettel a Reich Lengyelország ellen irányuló nagyszabású katonai előkészületeire, tegnap este újabb óvatossági intézkedésekre határozta el magát.

Ezek az intézkedések folyamatban vannak. Jóval nagyobb arányúak lévén, mint az eddigiek, a hadsereg nagy részét a tényleges mozgósítás haderejére emelik. A megfelelő rekvirálások is folyamatban vannak.

Léon Noël.

220. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 18 óra 30.*
(Érkezett *22 óra 25.*)

Beck úr utasítására a berlini lengyel követ kihallgatásra jelentkezett a Reich helyettes belügyi államtitkáránál. Abban az esetben, ha Weizsäcker úr nem fog kihívóan viselkedni, a lengyel követ emlékezetébe fogja idézni, hogy a varsói kormány mindig hajlamosnak mutatkozott arra, hogy normális feltételek mellett tárgyalásokba bocsájtkozzék, és hogy ez az álláspontja most sem változott meg.

Léon Noël.

221. sz.

Roger Cambon londoni francia ügyvivő jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *24-én.*
(Telefonon érkezett *18 óra 40.*)

A párisi angol nagykövetségnek tudomására hozták Hitler kancellárnak a berlini angol nagykövethez intézett írásbeli közleményének főbb pontjait, amelyek Neville Chamberlain levelére felelnek.

Az angol kormány különleges rendszabályokkal óhajtja megóvni ennek az okmánynak szigorúan titkos jellegét, és erre a körülményre külön felhívta a párisi angol követség figyelmét.

Ennek ellenére miheztartás végett a következő felvilágosítással szolgálhatok e közlemény tartalmát illetően.

1. Németország hiába követett el minden tőle telhetőt az elmult évek során, hogy megnyerje a maga számára Anglia barátságát.

2. Németországnak csak úgy mint a többi államnak történelmi és gazdasági érdekei vannak, amelyekről nem mondhat le. Ezek közé tartozik Danzig, a német város és a Folyosó kérdése.

3. Németország nagylelkű ajánlatokat tett Lengyelországnak e problémák megoldására. Az angol tevékenység azonban arra bírta a lengyeleket, hogy ajánlatait elutasítsák.

4. Anglia féltételnélküli segítséget ígért Lengyelországnak s ezzel arra bátorította, hogy minden lehető módon terrorizálja a másfél milliónyi német kisebbséget. Semilyen nagyhatalom nem tűrhet ilyen atrocitásokat. Lengyelország Danziggal szemben fennálló számtalan törvényes kötelezettségének sem tesz eleget. Ultimátumokat küld a Szabadvárosnak s máris megtett minden intézkedést Danzig gazdasági megfojtására.

5. Németország nemrég tudatta Lengyelországgal, hogy nem nézheti tovább tétlenül az események ilyetén alakulását. Nem tűr többé sem ultimátumokat, sem kisebbségi üldözéseket. Nem egyezhetik bele Danzig gazdasági pusztulásába, nem tűrheti az egyre-másra érkező kihívó lengyel jegyzékeket. De egyébként is úgy látja, itt az ideje, hogy végül is rendezzék Danzig és a lengyel folyosó kérdését.

6. Hitler úr tudomásul vette, hogy az angol kormány a Reich közbelépése esetén Lengyelország segítségére siet. Ez a körülmény azonban nem változtathat Németországnak azon az elhatározásán, hogy

megvédje azokat az érdekeit, amelyekről föntebb szó esett. Hitler úr az esetleges háború hosszú tartamát illetően ugyanazon a nézeten van, mint az angol miniszterelnök, de inkább magára vállal minden megpróbáltatást, mintsem feláldozná Németország becsületét és nemzeti érdekeit.

7. A német kormány úgy értesült, hogy a francia és angol kormány mozgósítási rendszabályokhoz kíván nyúlni. Németország a maga részéről csak arra törekszik, hogy merőben védekező intézkedéseket foganatosítson Angliával és Franciaországgal szemben. Az angol miniszterelnök levelének egyik részlete megerősíti a német kormánynak ezeket az értesüléseit és a Németországgal szemben hangoztatott fenyegetésekre utal. Ha Anglia és Franciaország valóban szükségesnek látná, hogy megtegye a kérdéses intézkedéseket, Németországot azonnali általános mozgósításra kényszerítené.

8. E nehézségek békés áthidalása nem Németországon múlik, hanem a nyugati hatalmakon, amelyek a versaillesi békeszerződés óta minden békés revizió gondolatát elutasították maguktól.

8. Anglia és Németország között a viszony addig nem javulhat meg, amíg a felelős nyugati hatalmak szelleme meg nem változik. Hitler úr egész életében azon volt, hogy baráti kapcsolatokat létesítsen országa és Nagybritannia között. Eddig minden erőfeszítése csődöt mondott. Senki nem lenne boldogabb nála, ha a jövőben ez a viszony megváltoznék.

Roger Cambon.

222. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël varsói francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *24, 18 óra 40.*

Lekötelezne, ha sürgősen felkeresné Beck urat és közölné vele, hogy a német-orosz szerződés következtében keletkezett újabb helyzet folytán a francia kormány nem látná szívesen, ha Lengyelország vállalná az állítólagos támadó szerepét. Németország nyilvánvalóan ebbe a szerepbe akarja beugratni a lengyel kormányt, hogy ezzel is megkönnyítse a maga játékát. Ez nemcsak Lengyelországot, hanem a vele szövetséges hatalmakat is szerfölött hátrányos helyzetbe hozná

s érezhetően megzavarná azokat a már fennálló, illetve virtuális érdekközösségeket, amelyek a szövetséges hatalmakat más nemzetekhez fűzik.

A francia kormány ezért ismételten leghatározottabban arra kéri a lengyel kormányt, tartózkodjék minden katonai lépéstől arra az esetre, ha a danzigi szenátus a Szabadvárosnak Németországhoz való visszatérését elhatározná. Ha ez az esemény bekövetkeznék, Lengyelország csak azzal válaszolhat, hogy fenntartja minden jogát és diplomáciai úton bejelenti tiltakozását.

A varsói kormány ezt a tanácsot annál is inkább méltányolni fogja, mert megegyezik Rydz-Smigly tábornoknak Ironside generális előtt július 19-én kifejtett véleményével. A magunk részéről ezt a tanácsunkat azért ismételjük meg oly határozott formában, mert vezérkarunk álláspontját is fedi; ez úgy véli, hogy ha a lengyel hadsereg a Szabadváros területén katonai műveletekre kényszerülne, könnyen válságos helyzetbe kerülhetne.

Ön világosan s félreérthetetlenül meg fogja mondani Beck úrnak, hogy véleményünk szerint csak egy alkalmi pozició elfoglalásáról van szó, amelynek az a célja, hogy a kölcsönös segélynyujtási kötelességek akadálytalan teljesítését biztosítsa, de semmiképp sem nyirbálná meg sem a lengyel kormánynak azt a jogát, hogy esetleges, kifejezetten katonai jellegű német hadműveleteket a saját szempontjai szerint elbíráljon, mint ahogy Franciaországnak Lengyelországgal szemben elfoglalt helyzetén sem változtat, amelyet az ismert szerződések amúgyis pontosan megfogalmaznak.

Georges Bonnet.

223. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 19 óra.*
(Érkezett *23 óra 55.*)

A lengyel sajtó ma a következő incidensekről számol be:

1. A sziléziai határon letartóztattak egy lengyel diplomáciai futárt. Állítólag Breslauban bebörtönözték, iratait a konzulátus és a követség közbelépésre ellenére elkobozták.

2. Egy német hárommotoros bombavető repülőgép ma este állítólag elrepült Bohumin fölött. Egy lengyel vadászgép üldözőbe vette, amire a bombavető német területre tért vissza.

3. A néhány nappal ezelőtt danzigi területen megölt lengyel katona holttestét megcsonkított állapotban adták át a lengyel hatóságoknak. Ez a tény általános felháborodást keltett.

4. Ami azt a két német személyszállító gépet illeti, amelyeket tegnap a D. N. B. szerint danzigi öböl fölött a lengyelek állítólag megtámadtak, a lengyel sajtó a következő helyreigazítást közli. Reggel 8 órakor egy német gép repült el lengyel terület fölött, de egyetlen puskalövést sem adtak le rá. Négy órakor egy másik gép repült el Hel félsziget tilos területe fölött. A lengyel légelhárító tüzérség három figyelmeztető lövést adott le, amire a német gép megfordult és visszatért.

Léon Noël.

224. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *24-én, 19 óra 50.*
(Érkezett *23 óra 30.*)

Minthogy a lengyel kormány a szenátus követeléseit teljesíthetetleneknek véli, a vámtárgyalások a mai nappal megszakadtak.

A helyi sajtó szerint a danzigi hatóságok sajnálattal vették tudomásul a tárgyalások megszakítását.

La Tournelle.

225. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *24-én, 19 óra 51.*
(Érkezett *22 óra 15.*)

A szenátus augusztus 23-án kelt rendeletével a Gauleitert államfői minőséggel ruházta fel. Erről egyidejűleg értesítem varsói és berlini követeinket.

A Danziger Vorposten szerint ez az intézkedés nem egyéb, mint véglegesítése annak a tényleges helyzetnek, amely a Hitler-párt hatalomra jutása óta a valóságban is fennáll.

La Tournelle.

226. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 20 óra 25.*
(Érkezett *25-én, 0 óra 25.*)

Tekintettel a fenyegető danzigi helyzetre, ma este újból meglátogattam Arciszewski urat. Újból kifejtettem neki, hogy elvárjuk, hogy a lengyel kormány sem Danzigban, sem sehol másutt nem tesz előzetes meghallgatásunk nélkül olyan kezdeményező lépést, amely helyrehozhatatlan katasztrófának nyitná meg az útját. Megkértem továbbá, hogy haladék nélkül értesítse Beck urat látogatásomról.

Léon Noël.

227. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 21 óra.*
(Érkezett *22 óra 30.*)

Ma újra tárgyaltam Beck úrral és ismét felhívtam figyelmét arra, hogy okvetlenül minden lehetőt el kell követnie, nehogy bármilyen meggondolatlanságra ragadtassék magukat.

Beck úr teljesen egyetértett velem.

Léon Noël.

228. sz.

François-Poncet római francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 augusztus *24-én, 21 óra 50.*
(Érkezett *23 óra 20.*)

Az olasz király ma délután 3 órakor fogadta az Egyesült Államok követét, aki Roosevelt elnök üzenetét adta át. Az üzenetben az elnök figyelmezteti az uralkodót a helyzet súlyos veszélyeire és arra kéri, tegyen meg minden tőle telhetőt a békés megoldás érdekében.

François-Poncet.

229. sz.

De Saint-Quentin washingtoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Washington, 1939 augusztus *24-én, 22 óra 11.*
(Érkezett *25-én 6 óra 50.)*

A belügyi helyettes államtitkár e pillanatban közli velem, hogy Roosevelt elnök ma, augusztus 24-én, üzenetet küldött Hitler úrnak és a lengyel köztársaság elnökének. Arra kéri őket, rendezzék békés úton a köztük felmerült viszályt, akár közvetlen tárgyalások révén, akár választott bíróság útján, akár valamelyik semleges állam kötelékeibe tartozó közvetítő segítségével.

Az üzenet hangsúlyozza, hogy ennek a három megoldásnak természetes feltétele, hogy a két érdekelt fél közül egyik sem ragadtatja magát ellenséges cselekedetre a másik féllel szemben bizonyos meghatározott időn belül, és hogy kölcsönösen tiszteletben tartják függetlenségüket és területi sértetlenségüket.

A két üzenet tartalma mindazonáltal nem egyezik meg teljesen. A Hitler úrnak küldött levélben Roosevelt elnök emlékeztet április 14-én kelt régebbi üzenetére, amelyben békés megegyezés esetén felajánlotta az amerikai kormány segítségét a világgazdaság helyreállítására.

Bullitt úr közölni fogja kegyelmes urammal a két okmány szövegét, amelyet a sajtó a holnapi nap folyamán fog nyilvánosságra hozni.

Saint-Quentin.

230. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 22 óra 12.*
(Érkezett *25-én 2 óra 50.)*

A berlini lengyel követ nem tudta elérni Weizsäcker urat, aki állítólag Berchtesgadenba utazott. Göring tábornok fogadta augusztus 24-én, 17 órakor. Értesüléseim szerint a tábornok barátságosan el-

beszélgetett a követtel, majd kifejezést adott sajnálkozásának, amiért a lengyel-német viszony annyira elmérgesedett, de tartózkodott minden véleménynyilvánítástól s attól, hogy politikai súlyt adjon a beszélgetésnek.

Léon Noël.

231. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *24-én, 22 óra 15.*
(Érkezett *25-én, 2 óra 50.)*

Beck úrtól származó értesüléseim szerint megbízták Chodacki urat, adjon át ma este vagy holnap a Szabadváros szenátusának egy levelet, amely Forster úrnak danzigi államfővé való kinevezését tárgyalja.

A lengyel kormány ebben a levélben fenntartással él e kinevezés törvényes volta ellen. Kijelenti továbbá, hogy amennyiben ez a lépés Lengyelországot oly befejezett tények elé állítaná, amelyek a lengyel jogokat megsértik, ez ebből eredő súlyos felelősség teljes egészében a szenátusra hárulna.

Léon Noël.

232. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *24-én.*
(Érkezett *25-én, 12 óra 30.)*

Úgy értesülök, hogy berlini hivatalos körök véleménye szerint az augusztus 23-án Németország és Oroszország között kötött megállapodás minden más ország kizárásával a két aláíró félnek tartja fenn azt a jogot, hogy nemcsak Lengyelország sorsáról, de Kelet-Európát és Délkeleteurópát érintő valamennyi kérdésben maguk határozzanak.

Hír szerint a német-orosz szövetség első következményeként Lengyelországot fogják felosztani.

Lammers államtitkárnak tulajdonítják azt a kijelentést, hogy Berlin és Moszkva a Visztula mentén vonják meg a majdani közös határt. Oroszország állítólag szabad kikötőt kap Danzigban.

Más hírek szerint Lengyelországnak az ütköző-állam szerepét szánják. Litvánia is erre a sorsra jutna és visszakapná Wilnát.

Cseh- és Morvaországnak bizonyos függetlenséget juttatnának; a két ország összekötő hídként vonulna a szlávság és a németség között.

A Reich és Szovjetoroszország közösen vonná meg a balti államok és Románia új határait.

Fenntartással közlöm ezeket az értesüléseimet, megjegyezve, hogy nyilvánvalóan nagyjából megfelelnek a német részről táplált reményeknek. Berlini politikai körökben a legnagyobb fontosságot tulajdonítják ebből a szempontból a szerződés harmadik pontjának, amelynek értelmében a két kormány folyamatos tanácskozásokat folytat minden újonnan felmerülő kérdésben.

Úgy tartják egyébként, hogy Lengyelország meg fog hátrálni és nagy súlyt helyeznek arra, hogy Németországot ne érhesse a támadás kezdeményezésének a vádja.

Coulondre.

233. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 3 óra 15.*
(Érkezett *6 órakor.)*

Tegnap este, augusztus 24-én érkezett sürgönye értelmében felkerestem Beck urat.

A miniszter az alant következő felvilágosítással szolgált:

1. Azt a kijelentést, amelyet Ironside generális Rydz-Smigly tábornoknak tulajdonított, valójában Beck úr maga tette. A külügyminiszter egyébként tegnap megismételte és megerősítette.

2. Amennyiben a Szabadváros „községtanácsa" kinyilvánítaná csatlakozását a Reichhez, a varsói kormány azonnal érintkezésbe lépne szövetségeseivel, de mindaddig tartózkodnék minden katonai művelettől, amíg közvetett vagy közvetlen katonai támadás nem éri a német birodalom részéről.

3. Tudatában lévén annak, hogy mindenkép el kell kerülnie, hogy Németország hátrányos helyzetbe csalja, a lengyel kormány

továbbá is a legnagyobb hidegvérről tesz tanuságot s magatartását az általunk óhajtott szellemben szabályozza.

Mindazonáltal nyilvánvaló — jegyezte meg Beck úr —, hogy abban az esetben, ha Forster úr kinyilvánítja az Anschlusst, ez csak a kancellár bátorítására történhetik és kétségtelen, hogy ebben az esetben Németország igen rövid idő alatt akcióba lépne.

Léon Noël.

234. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 3 óra 15.*
(Érkezett *5 óra 10.)*

Beck úrtól úgy értesültem tegnap, hogy Forster úr augusztus 24-én elrendelte a danzigi lengyel vasutak hivatali főnökeinek a letartóztatását. Beck úr arra utasította Chodacki urat, lépjen közbe azonnal a szenátusnál s hívja fel figyelmét ennek az intézkedésnek a súlyos veszélyeire. Ha a letartóztatásokat fenntartják, a szenátus érzékenyen megsértené Lengyelországnak a Szabadváros területén kijáró jogait.

Ha ez a közbelépés nem járna a kívánt eredménnyel, a lengyel kormány fenntartja magának azt a jogot, hogy megtorló intézkedésekhez folyamodjék. Kérdésemre Beck úr kijelentette, hogy csak gazdasági és adminisztratív természetű megtorlásokra gondol.

Léon Noël.

235. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 13 óra.*
(Érkezett *26-án, 4 órakor.)*

A Havas ügynökség Párisból érkezett sürgönyei több incidensről számolnak be a lengyel határról. Az ügynökség egyúttal helyreigazít néhány idevonatkozó alaptalan német közleményt. Egy DNB-jelentés szerint — amely az itteni sajtóban „A bielskoi vérfürdő" címen jelent

meg — a németeket ebben a városban szünetlen támadások és zaklatások érik. Ezt az állítást a lengyel hatóságok a leghatározottabban cáfolják. A lengyel hatóságok közlik továbbá, hogy egy Maskoh nevű sziléziai németnél nemzetiszocialista „Freikorps" felírású jelvényeket találtak és hogy a lengyel rendőrség a házkutatás alkalmával nagymennyiségű fegyvert és hadianyagot foglalt le.

Léon Noël.

236. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 15 óra 48.*
(Érkezett *18 óra 10.*)

Faury ezredes ma reggel megbízásomból ellátogatott a tábornok irodájába, hogy felhívja ennek figyelmét azokra az ismételt incidensekre, amelyek — német jelentések szerint — a lengyel határon lejátszódnak. Újból megkértem a tábornokot, adjon szigorú és határozott utasításokat, nehogy a lengyel csapatok valamilyen meggondolatlan lépésre ragadtassák magukat.

Léon Noël.

237. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 15 óra 48.*
(Érkezett *18 óra 47.*)

A lengyel sajtó szerint a németek a 23-áról 24-ikére virradó éjszaka lengyel területen több helyen támadásokat intéztek lengyel alattvalók ellen. Körülbelül 20 német éjfélkor behatolt a makoszowi pályaudvarba és vámhivatalba s ott többszáz puskalövést adott le. 0 óra 30 és 1 óra 45, valamint 2 óra 30 és 2 óra 50 között újabb német atrocitásokra került sor. A Rybnik szomszédságában fekvő vámhivatalt gépfegyvertűzzel támadták meg. A lengyel követség a német kormánynál bejelentette tiltakozását.

Léon Noël.

238. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 18 óra 05.*
(Érkezett *18 óra 30.*)

Faury ezredesnek Rydz-Smigly tábornokkal folytatott beszélgetéséből kiderül, hogy ez utóbbi átlát a német terven s tisztában van azzal, hogy Németország meggondolatlan lépésekre akarja bírni Lengyelországot; felismerte a kelepcét — mondja — s nem fog beleesni.

Léon Noël.

239. sz.

Charles-Roux vatikáni francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 augusztus *25-én.*
(Érkezett telefonon *18 óra 10.*)

A ma esti Osservatore Romano beszámol a belga király és a pápa közti levélváltásról.

A belga király személyesen tudomására hozta XII. Pius pápának a brüsszeli konferencián résztvevő valamennyi államfő nevében tett nyilatkozatát.

A szent atya megköszönte az értesítést s arról biztosította a belga királyt, hogy nagy rokonszenvvel figyeli a konferencia nagylelkű kezdeményezését. Megállapította, hogy a király nyilatkozata szinte egyidejűleg látott napvilágot a saját, tegnap közzétett üzenetével, majd újból megerősítette az üzenetben már kifejtett elvi álláspontját, hangsúlyozta a békére s a nemzetek jólétére irányuló erőfeszítéseik azonosságát, végül kifejezte azt a reményét, hogy béketörekvéseik még elérhetik céljukat.

Charles Roux.

240. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *25-én, 18 óra 40.*
(Érkezett *26-án, 9 óra 30.*)

A katonai előkészületek egyre gyorsabb ütemben folynak. A Keletporoszországból érkező teherautókon fiatal férfiak érkeznek Danzigba, akiket azon nyomban beöltöztetnek és szolgálati helyükre irányítanak. Nehéz tüzérségi és légvédelmi ütegeket állítanak fel a tengerparton.

La Tournelle.

241. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *25-én, 20 óra 15.*
(Érkezett *26-án, 3 óra 10.*)

A lengyel kormány igen határozott hangú jegyzékben tiltakozott a danzigi szenátusnál a Gauleiternek államfői méltósággal való felruházása ellen.

A Szabadváros hatóságai ma reggel a kikötői tanács 15 lengyel hivatalnokát felmentették állásuktól s helyükbe németeket neveztek ki. Három óra mulva azonban arról értesítették az érdekelteket, hogy tévedés történt s hogy újból munkába állhatnak.

Egy határincidens alkalmával állítólag két lengyel katona halálát lelte lengyel területen, 400 méternyire a határtól.

La Tournelle.

242. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *25-én.*
(Érkezett telefonon *23 órakor.*)

Ma délután beszélgetést folytattam Hitler úrral, aki ½6 órakor fogadott.

Lényegében a következőket jelentette ki:

„A súlyos helyzetre való tekintettel, egy nyilatkozatot óhajtok tenni és arra kérem, továbbítsa Daladier úrnak. Mint ahogy már

kifejtettem, semilyen ellenséges érzülettel nem viseltetem Franciaország iránt, személy szerint is lemondtam Elszász-Lotharingiáról és elismertem a francia-német határt. Nem akarok háborúba keveredni az Önök országával, s nincs más vágyam, minthogy békében, barátságban élhessünk egymással. Ennélfogva igen kínosan érint az a gondolat, hogy Lengyelország miatt hadba kellene vonulnom Franciaország ellen. A lengyelek kihivó magatartása azonban olyan helyzetet teremtett a birodalom számára, amelyet ez tovább nem tűrhet."

„Néhány hónappal ezelőtt észszerű, elfogadható ajánlatokat tettem Lengyelországnak. Csak annyit kívántam, hogy Danzig térjen vissza a Birodalomhoz s egy keskeny területsávot kértem, amely a várost összekötné Keletporoszországgal. De az angol kormány által vállalt szavatosság a lengyeleket arra bírta, hogy engesztelhetetlenül kitartsanak a saját álláspontjuk mellett. A varsói kormány visszautasította ajánlatomat, a lehető legrosszabb bánásmódban részesítette a német kisebbséget, fajtestvéreinket és mozgósítási rendszabályokhoz nyúlt."

„Eleinte — folytatta Hitler úr — utasítást adtam a Reich sajtójának, hogy hallgassa el a lengyelországi németeken esett sérelmeket. De most betelt a mérték! Tudja-e Ön — kérdezte —, hogy több kasztráció fordult elő? Hogy segélytáborainkban 70.000-nél több menekült tartózkodik? A bielitzi lengyel rendőrség a tegnapi nap folyamán két németet ölt meg, Lodzban 30 német tartalékost géppfegyvertűzzel gyilkoltak le. Repülőgépeink nem járhatnak többé Németország és Keletporoszország között, ha nem akarják magukat kitenni annak a veszélynek, hogy lelövik őket; megváltoztatták útirányukat, de most már a tenger fölött is megtámadják őket. Így azt a repülőgépet is, amely Stuckart államtitkárt szállította, lengyel hajók tűz alá vették; ezt az újabban érkezett hiremet még nem is közölhettem Sir Nevile Hendersonnal."

Majd emelt hangon folytatta: „Nincs olyan ország, amely — ha tart magára — ilyen sértéseket eltűrne. Franciaország épp oly kevéssé, mint Németország! Elég volt! Ha újabb kihívások érnek, lesz rá gondom, hogy méltó feleletet kapjanak. De mégegyszer hangsúlyozni akarom: nem akarok összeütközésbe kerülni az Ön országával. Nem fogom megtámadni Franciaországot, de ha Önök beavatkoznak a viszályba, végére fogok járni a dolognak. Ön tudja, hogy szerződést kötöttem Moszkvával s higyje el, ez a szerződés nemcsak elméleti, hanem, hogy úgy mondjam, pozitív értékű is. Én azt hiszem, hogy én fogok győzni, Önök úgy gondolják, hogy Önök győznek; de az

bizonyos, hogy rengeteg német és francia vér fog folyni, két egyformán bátor nép vére. Újra megismétlem, rendkívül kínos számomra az a gondolat, hogy a helyzet idáig fajulhat. Kérem, közölje ezt Daladier elnökkel!"

E szavakkal Hitler felkelt, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy búcsút vesz tőlem. Így csak röviden felelhettem neki. Tudom — mondtam —, hogy minden félreértést eloszlattunk; mégis úgy érzem, kötelességem katonai becsületszavammal biztosítani őt arról, hogy a legkisebb kételyem sincs aziránt, hogy — ha Lengyelországot megtámadják — Franciaország minden erejével segítségére sietne. De ugyanakkor szavamat adtam neki arra, hogy a köztársasági kormány az utolsó pillanatig minden tőle telhetőt el fog követni, hogy megmentse a békét és tanácsaival óvatosságra intse a lengyel kormányt.

„Elhiszem — felelte a kancellár. — Sőt azt is tudom, hogy az olyan emberek mint Beck úr, mérsékletesek, de ők — sajnos — már nem urai a helyzetnek."

Megjegyeztem még, hogy — ha francia és német vérnek kellene folynia —, bármilyen súlyos lenne ez az áldozat is, még sok más megpróbáltatással is járna. A nyilvánvalóan hosszú háború rengeteg újabb bajt és nyomorúságot hárítana a világra. Valóban bízom abban, hogy győzni fogunk, tettem hozzá, de ugyanakkor attól is félek, hogy a háborúnak végül is csak egy igazi győztese lesz, Trockij úr. A kancellár ekkor félbeszakított. „Akkor miért adtak Önök egy kitöltetlen csekket Lengyelországnak!" — kiáltotta.

A márciusi eseményekre emlékeztettem ekkor s arra a megrendülésre, amelyet ezek a francia lélekben okoztak, a bizonytalanság érzésére, amely arra ösztönzött bennünket, hogy szorosabbra fűzzük szövetségeinket. Nincs más vágyunk, ismételtem, mint békében élni; Varsóban is ebben az értelemben járunk el, mérsékletre intjük a lengyeleket és nem hiszem, hogy ne lehetne véget vetni a szóbakerült incidenseknek.

Előzőleg már futólag megemlítettem, hogy nézetem szerint a német sajtó eltúlozza ezeknek az eseményeknek a számát és jelentőségét és ebből az alkalomból felhívtam a kancellár figyelmét annak a német mérnöknek az esetére, aki az Angriff szerint augusztus 15-én politikai gyilkosságnak esett áldozatul, holott valójában már június 15-én egy merőben büntetőjogi természetű szerelmi tragédiában pusztult el.

Hitler úr azzal válaszolt, hogy valóban tudomása van arról, hogy Varsót mérsékletre intettük, ennek ellenére az incidensek megsokszorozódtak. Ami a márciusi eseményeket illeti, igaz, hogy kiterjesztette protektorátusát Cseh- és Morvaországra, de polgárainak teljes szabadságot és függetlenséget biztosított és a birodalom becsületbeli kötelességének tekinti, hogy egyetlen hajaszáluk se görbüljön meg. Az ott élő lengyel kisebbség is háborítatlanul élhet, mint ahogy a Saarvidéken sem volt panasza egyetlen franciának sem. „Igen kínosan érint az a gondolat — ismételte meg újra a kancellár —, hogy háborúba keveredhetnék az Ön nemzetével, de ez már nem tőlem függ. Kérem, közölje ezt Daladier úrral!"

Nem volt módomban, hogy beszélgetésünket tovább folytassam, így hát búcsút vettem.

Coulondre.

243. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Bargeton brüsszeli francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *25-én, 23 órakor.*

Alant közlöm Önnel a francia kormány feleletét Őfelsége a belga király rádióbeszédére azzal a kéréssel, juttassa el sürgősen a miniszterelnökhöz.

„A francia kormány a legélénkebb, legmélyebb rokonszevvel fogadta azt a nagylelkű és nemes üzenetet, amelyet Őfelsége a belga király az oslói államcsoport Brüsszelben összegyűlt képviselőjének nevében küldött.

Franciaország minden alkalommal a béke ügyének igyekezett szolgálni, mindig azon volt, hogy a nemzetek között felmerülő viszályokat békés módszerekkel rendezzék, nem kétséges tehát most sem a francia kormány általános álláspontja: — kész örömest részt vesz minden olyan kezdeményezésben, amely a nemzetközi feszültség enyhítésére alkalmas.

Másrészt azonban el van szánva, hogy az erőszak vagy a fenyegetés nyomásának nem enged, semilyen erőszakos megoldásba nem nyugszik bele. Az a meggyőződésem, hogy magatartásával a béke ügyét szolgálja s olyan viszonyok megteremtésén fáradozik, amelyek Európában és a világon egyaránt biztosítják valamennyi állam függetlenségét és a legszentebb jogaik tiszteletbentartását."

Georges Bonnet.

244. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *25-én, 23 óra 05.*
Érkezett *26-án, 1 óra 36.)*

Moscicki elnök sürgönyileg köszönte meg a belga királynak „nemes" beszédét. „Lengyelország is meg van győződve — írja —, hogy nem lehet tartós az olyan hatalom, amely uralmát a gyengék eltiprására alapítja. Lengyeország is osztozik abban a véleményben, hogy a béke legjobb biztosítéka a nemzetközi kérdéseknek közvetlen tárgyalások útján történő békés elintézése, a népek kölcsönös jogainak és érdekeinek figyelembevételével.

Léon Noël.

245. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *26-án.*
(Érkezett telefonon *0 óra 05.)*

Hitler úr ma újból tárgyalt Sir Nevile Hendersonnal. Ez utóbbi közölte velem a kancellár nyilatkozatát, amely lényegében a következőképpen szól:

„Még egy utolsó kísérletet akarok tenni — jelentette ki a kancellár —, hogy helyreállítsam országaink között a jó viszonyt, és megmentsem a békét. Hajlandó volnék bizonyos korlátok között egy általános fegyverkezési terv megvizsgálására. Nem mondtam még le a gyarmatokról, de várhatok még három, négy vagy öt évig; a gyarmatok miatt nem indítanék háborút. Egyébként sem ragaszkodom ahhoz, hogy a régi német gyarmatokat kapjam vissza."

Angol kartársam azt felelte, hogy e nyilatkozat továbbítására csak akkor vállalkozik, ha egyúttal bizonyosságot szerezhetne arról, hogy Németország nem támadja meg Lengyelországot.

„Ilyen kötelezettséget — felelte Hitler úr — nem vállalhatok és így arra kérem, álljon el ajánlatom közlésétől."

Az angol nagykövet mindazonáltal úgy látja, hogy 48 órán belül még nem fog sor kerülni az ellenségeskedések kitörésére. Henderson úr holnap reggel titokban repülőgépen Londonba utazik két napra. Megkérdeztem tőle, vajjon Hitler úr nem hozta-e szóba Lengyelországot? Azt felelte, hogy a kancellár fenntartja áprilisi követeléseit, azaz Danzig visszacsatolását a birodalomhoz és egy utat a Folyosón át, amelyen a Szabadvárost elérhetni.

Coulondre.

III.

DALADIER LEVELE ÉS HITLER FELELETE (augusztus 26—27).

246. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *26-án.*
(Érkezett telefonon *0 óra 15.)*

Hitler úr tegnap kifejtette angol kartársamnak, hogy a vegyes nyelvű kisebbségek érezhetően meggyöngítik Németország keleti határát és hogy el van rá szánva, hogy ezt a hátrányt kiküszöbölje. Sir Nevile Henderson megkérdezte tőle, vajjon ugyanolyan lakosságcserére gondol-e, mint Tirol esetében, de a Führer sem igennel, sem nemmel nem válaszolt.

Én és angol kartársam úgy gondoljuk, hogy ez a mindenkép figyelemreméltó ötlet talán lehetővé tenné, hogy Lengyelország és Németország újabb tárgyalásokba bocsátkozzék, a két ország közti feszültséget is csökkenthetné. Úgy véljük, hogy ennek az elgondolásnak a keretében, amelynek alapeszméje megfelel a Führer nézeteinek, a lengyel kormány azonnali ajánlatot tehetne a birodalmi kormánynak.

Lengyel kartársam is ezen a nézeten van, Tanácsomra sürgönyileg figyelmébe fogja ajánlani kormányának ezt a megoldást, amelyről egyébként Varsót, az angol nagykövettel folytatott beszélgetése után már értesítette is. Arra figyelmeztettem, hogy az esetleges időnyereség

döntő fontosságú lehet. Nincs kizárva annak a lehetősége, hogy a nemzetiszocialista párt mérsékeltebb tagjai az Oroszországgal kötött szövetség érvével eltéríthetnék a Führert a háború gondolatától, hivatkozással azokra a mérhetetlen gazdasági lehetőségekre, amelyekkel a szovjetszövetség kecsegtet.

Az idő sürget, Hitler úrnak 48 óra leforgása alatt meg kellene kapnia a lengyel ajánlatot.

Ismételten arra kérem a Politikai osztályt, hogy a fenti értelemben utasítsa varsói nagykövetünket határozott fellépésre.

Coulondre.

247. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *26-án, 0 óra 55.*
(Érkezett *4 óra 30.*)

Szembeck gróf Beck úr megbízásából újból megerősítette mind velem, mind angol kartársammal szemben azt a feleletet, amelyet a lengyel külügyminiszter tegnap esti tárgyalásunk folyamán adott a danzigi kérdésben. A lengyel kormány, mondta, nagyraértékeli tanácsainkat, nem zárkózik el jól megalapozott indokaink előtt, ennélfogva minden tőle telhetőt el fog követni, nehogy befejezett tények elé állítson bennünket. Fontosabb elhatározások előtt érintkezésbe fog lépni velünk és Nagybitanniával, a danzigi lengyel vám- és közlekedésügyi jogokat ért sérelmekre csak hasonló természetű megtorlásokkal fog felelni, minden katonai lépés kizárásával; és csak abban az esetben tartja fenn magának a jogot, hogy előzetes tanácskozás nélkül, de egyidejű értesítéssel cselekedjék, ha előre nem látható körülmények folytán olyan események következnének be, amelyek késedelmes elintézése veszélyes volna az országra.

Azt feleltem Szembeck grófnak, hogy a nyilatkozat ez utóbbi részének csak formális értéket tulajdonítok, azaz olybá veszem, mintha merőben „lelkiismeretességből" formulázta volna meg teljességgel előre nem látható események bekövetkezése esetére.

Léon Noël.

248. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *26-án, 1 óra 40.*
(Érkezett *9 óra 55.*)

Angol kartársam, aki már sürgönyileg továbbította Hitler úr indítványát, Londonba utazik és az ajánlatot gondosan megvizsgáltassa.

Hitler úrnak ez az indítványa sok új és fontos anyagot tartalmaz (a régi német gyarmatok helyett új gyarmatok átengedése; a népesség kicserélése, ami megszüntetné a kisebbségi kérdést; részleges lefegyverzés). Mindazonáltal véleményem szerint két veszélyes zátonyt kell elkerülnünk, amelyeknek veszélyére már a cseh példa megtanított.

Ha Németországnak a lengyelekkel szemben támasztott igényeire nézve konkrét megegyezésre jutnánk, nem szabadna megelégednünk a többi tárgykörben sem bizonytalan és feltételes ígéretekkel. Emlékezzünk a Csehországnak adott egyetemleges szavatosság esetére!

Nem szabad kitenni magunkat annak a veszélynek, hogy Németország taktikai húzásokkal elidegenítse egymástól a szövetségeseket. S nem szabad eltűrnünk semmi olyan nyomást vagy fenyegetést, amely Lengyelországot demoralizálná. Danzig nem egyéb, mint a legkisebb ellenállás iránya, amelynek vonalán Németország Lengyelország belsejébe igyekszik jutni. Lipski úr azt mondta nekem tegnap este: „A németeknek valójában nincs más céljuk, mint hogy rátegyék a kezüket Lengyelországra, hogy a jövőben szabadon rendelkezhessenek a lengyel hadsereggel!"

A tárgyalások csak azzal a kifejezett előzetes feltétellel indulhatnának meg, ha kiküszöbölünk minden erőszakkal való fenyegetőzést.

Coulondre.

249. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël varsói francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *26-án, 2 óra 20.*

Arra kérem, hogy Coulondre és Lipski urak tanácsa értelmében sürgősen és nyamtékosan támogassa a lengyel kormánynál a berlini nagykövetünk sürgönyében foglalt indítványt, amelyet levelemhez csatolok.

Georges Bonnet.

250. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *26, 11 óra 04.*
(Érkezett *14 óra 15.*)

A berlini hivatalos körök mereven elutasító álláspontot foglalnak el az Egyesült Államok elnökének üzenetével szemben. Nem értik, mondják, mire való ez az üzenet? Azt hangoztatják, hogy a Reich több megnemtámadási szerződést kötött, utolsóul Szovjetoroszországgal és ezzel megfelelt, tényekkel felelt meg az április 14-i manifesztumra. Roosevelt úrnak nem a birodalomhoz, hanem a demokratikus országokhoz kellene fordulnia, amelyek a lengyel csökönyösséget bátorítják. A birodalom sohasem fogja nemzetközi testületeknek átengedni azt a jogát, hogy németeknek gondját viselje és megvédje életérdekeit.

Az elnök ajánlatát egyébként a ma reggeli sajtó agyonhallgatja.

Coulondre.

251. sz.

De Dampierre ottavai francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Ottava, 1939 augusztus *26, 12 óra.*
(Érkezett *22 óra.*)

A miniszterelnök ma reggel az ottavai német, olasz és lengyel konzulok útján üzenetet küldött Hitler úrnak, Mussolini úrnak és a lengyel köztársaság elnökének. A Varsóba és Berlinbe küldött üzenetek szövege azonos. A Havas-ügynökség ma reggel megsürgönyözte a teljes szószerinti szöveget.

A kormányzó elmondta nekem, hogy a maga részéről helyesli ezt a kezdeményező lépést és úgy véli, hogy rendkívül hatással lesz a kanadai közvéleményre.

Dampierre.

252. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *26.*
(Érkezett telefonon *13 órakor.*)

Coulondre úr indítványának értelmében eljártam Arciszewszki úrnál és megkértem, számoljon be haladék nélkül fölöttesének látogatásomról. Beck úr a délelőtt folyamán nem tudott fogadni.

Arciszewszki úr a maga részéről kedvezően fogadta a tervet, azonnal megértette szerepét és előnyeit. A Coulondre úr által felhozott érveken kívül még a következő meggondolásokra hívtam fel figyelmét: az esetleges lengyel kezdeményezés az egész problémát a nemzetiségi kérdés területére tolná át, aminek következtében Lengyelország megőrizhetné a területi statusquót. A kancellár súlyos kockázatot vállalna, ha a tervet visszautasítaná. Végül Olaszországot is érdekelhetné a kérdésnek ez a megoldása, tekintettel a tiroli előzményekre.

Léon Noël.

253. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *26, 14 óra 50.*

Hitler úr az augusztus 25-én Önnel folytatott tárgyalás után üzenetet küldött Daladier úrnak, amelyre a miniszterelnök az alant következő személyes levéllel válaszol.

Arra kérem, szíveskedjék ezt a levelet sürgősen Hitler úrhoz juttatni.

Kancellár úr,

a berlini francia nagykövet közölte velem személyes üzenetét, Ön emlékezetembe idézi azt a súlyos felelősséget, amelyet két kormányfő vállalna, ha béke- és munkaszerető népét háborúba vinné. Az a kötelességem, önmagammal, népeinkkel és Önnel szemben, hogy megmondjam, hogy a béke sorsa e pillanatban az Ön kezében nyugszik.

Ön nem kételkedhetik Németország iránt táplált érzelmeimben, sem Franciaország békés szándékában. Nincs francia, aki nálam többet tett volna annak érdekében, hogy két népünk békében éljen egy-

más mellett és mind a maguk, mind Európa érdekében őszinte együttműködésre jussanak.

Nem bírom elhinni, hogy Ön a francia népnek a nemzeti becsületről alkotott fogalmát ne tartaná épp oly nagyra, mint amennyire én becsülöm a német nép nemzeti önérzetét. Abban sem kételkedhetik, hogy Franciaország mindazokkal a nemzetekkel szemben, amelyek meggyőződésem szerint békében akarnak élni Németországgal, becsülettel teljesíteni fogja szerződésbeli kötelezettségeit. Ez országok közé tartozik Lengyelország is.

Ez a két tény tökéletesen kiegészíti egymást. Ma még semmi sem állja útját annak, hogy békésen oldjuk meg a nemzetközi válságot, tiszteletben tartva a népek becsületét és méltóságát. Ennek egyetlen feltétele, hogy mindkét félben valóban meg legyen a békére való őszinte törekvés.

Felelősséget vállalok nemcsak Franciaország, de valamennyi szövetségese feltétlen jóakaratáért. Személyesen is szavatosságot vállalok Lengyelországnak azért a változatlan készségéért, hogy kölcsönös szabad megegyezéssel intézze el a felmerült kérdéseket, úgy ahogy az két független nemzet kormányához méltó. A leghatározottabban biztosíthatom Önt arról, hogy Németországnak a danzigi üggyel kapcsolatban nem lehet olyan sérelme, amelyet baráti, igazságos úton el ne lehetne intézni ezekkel a módszerekkel.

Személyes becsületem latbavetésével arról is biztosíthatom Önt, hogy annak a világos, félreérthetetlen szövetségi viszonynak, amely országomat Lengyelországhoz és szövetségeseinkhez fűzi, nincs egyetlen olyan pontja sem, amely bármikép is megváltoztathatná hazám eredendően békés szándékait. Szerződéseink sohasem akadályoztak meg bennünket abban — ma épp oly kevéssé mint a multban —, hogy Lengyelországot megerősítsük békés magatartásában.

Ebben a nehéz órában meg kell mondanom, hogy nincs tisztességes ember, aki megértené ennek a romboló háborúnak a szükségszerűségét. Minden tőlünk telhetőt el kell követnünk, hogy még egy utolsó kísérlettel helyreállítsuk Németország és Lengyelország között a békét. Az Ön békeszeretete is akadálytalanul megnyilvánulhat és nem kell attól félnie, hogy a német becsületen csorba esik. Magamnak, Franciaország kormányfejének sincs más vágya, mint, hogy a francia és német nép egyetértésben éljen egymással, s mivel barátai kötelékek s az adott szó szentsége fűznek Lengyelországhoz is, mindent el fogok követni, amit becsületes ember megtehet, hogy ennek a kísérletnek a sikerét biztosítsuk.

Mindketten személyesen is résztvettünk a legutolsó háborúban. Ön épp oly jól tudja, mint én, hogy a népek soha meg nem szűnő iszonnyal s felháborodással emlékeznek a háborúk borzalmaira, bárhogy végződjenek is. Úgy gondolom, hogy Ön, mint a német nép vezére, a leginkább hivatott arra, hogy nemzetét békés feladatainak ellátásában megsegítse, a kultúra nagy közös munkájának elvégzésére serkentse, s ez a meggyőződés arra késztet, hogy feleletet kérjek Öntől ajánlatomra. Ha azonban, úgy mint 25 évvel ezelőtt, újra francia és német vérnek kellene folynia, bármennyire bízzék is mindkét nép a maga győzelmében, a háború igazi győztese a pusztulás és a barbárság lenne. Eduard Daladier.

Georges Bonnet.

254. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël varsói francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *26, 15 óra 45.*

A Foreign Office a következő utasításokat adta angol kartársának:

A lengyel és a német kormány között a függőben lévő kérdésekről esetleg tárgyalások indulnak meg. Elejét kell venni annak, hogy a német kormány a lengyelországi német kisebbségeket ért sérelmek ürügyével esetleg megszakítsa a tárgyalásokat s ez okból ajánlatos volna, ha a varsói kormány pártatlan, semleges megfigyelőket küldene ki a szóbanforgó területekre.

Arra kérem, szíveskedjék a lengyel kormánynál támogatni angol kartársának ezirányú lépését.

Georges Bonnet.

255. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *26, 16 óra 35.*
(Érkezett *19 óra 20.*)

Lipski úr sürgönyéből arról értesülök, hogy a kancellár tegnap nagykövetünknek 24 lodzi és 8 bielskoi német meggyilkolásáról számolt be.

Arciszewszki úr szerint ezek a vádak teljességgel alaptalanok. Semmi okom nincs rá, hogy állításában kételkedjem. *Léon Noël.*

256. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *26.*
(Érkezett *16 óra 45.*)

A ma délutáni lapok feltűnő címbetűkkel egy *„Danzigi területen történt lengyel rajtaütésről"* számolnak be, amelynek folyamán állítólag két németet, egy SS-t és egy SA-t meggyilkoltak. A Berliner Börsenzeitung első oldalán vastag szedéssel az *„Újabb véres danzigi határsértés"*-ről számol be és vezércikkében azt állítja, hogy az óránként érkező hirek kétségtelenné teszik a lengyel csapatok támadási előkészületeit.

„Anglia a felelős" címmel ugyanez az ujság egy másik cikket közöl. A címszavak Rudolf Hess úrnak a *Külföldi németek* VII. kongresszusán tartott bevezető szavaival azonosak.

A sajtó egyébként a fentemlített újabb danzigi incidenseken kívül ismét feleleveníti és kibővíti a ma reggeli jelentésemben megvizsgált régebbi német vádakat Lengyelország ellen.

Coulondre.

257. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *26.*
(Érkezett telefonon *20 óra 46.*)

Lord Halifax-szal közöltem azokat a sürgönyöket, amelyekben Coulondre úr beszámol a kancellárral folytatott beszélgetéséről. A külügyminiszter úr megerősítette, hogy Coulondre úr beszámolója lényegében megegyezik az angol nagykövetnek Hitler úrral folytatott tegnapi tárgyalásával. Hitler úr újfent kinyilvánította a brit birodalom iránt érzett tiszteletét s kifejtette azt az óhaját, hogy állandó baráti kötelékeket létesítsen nemzete és Nagybritannia között.

Semilyen kifogása nincs, mondta, az Angliát és Franciaországot egyesítő szoros kapcsolatok ellen, mint ahogy a német-francia határ kérdését is megoldottnak tekinti. Hangsúlyozta, hogy a lengyel problémát véglegesen rendezni kell, de ha ez megtörtént, semmisem állja az útját, hogy a lefegyverzés kérdését egyetemlegesen meg ne oldják.

A gyarmati kérdésről is megemlékezett, de szavaiban nyoma sem volt semmiféle provokációnak.

Ami azonban a Reichnek Lengyelországgal támadt viszályát illeti, nem határozta meg közelebbről, hogy milyen úton-módon képzeli el megoldását. Szavaiból arra következtethetne az ember, hogy csak Danzig és a Folyosó kérdését kell megoldani, bár az sincs kizárva, hogy nagyobb átalakulásokat forgat fejében.

Hitler úr kijelentette azonban, hogy mindezeket a kérdéseket liberális szellemben kívánja kezelni, s hogy nem tételezi fel az angol kormányról, hogy megszegje szerződéseit.

Azt szeretné azonban, ha az angol kormány észszerű magatartásra bírná Lengyelországot. Mint máskor is, a kancellár a tárgyalás egész tartama alatt a teljes őszinteség és mély meggyőződés látszatát keltette. E különböző jeleket összevetve, Sir Nevile Henderson a kancellár jóakaratának tulajdonítja azt a tanácsot is, hogy utazzék Londonba. Úgy véli, hogy a tannenbergi ünnepség elhalasztása is amellett szól, hogy a Führer terveinek végrehajtásával egyelőre még vár, legalább is addig, amíg Párisból és Londonból meg nem érkezik a válasz.

Lord Halifax a szűkebb kabinet ülésén meghallgatta a nagykövet jelentését s most fogalmazza meg a kancellárnak adandó választ. Nagy általánosságban ez az okmány elsősorban a kormány azon meggyőződését fogja kifejezni, hogy békés tárgyalások útján el lehet intézni a felmerült viszályt. Mindazonáltal a felelet hangsúlyozni fogja, hogy a kancellár nyilatkozata nem világosít fel arról, mint képzeli el a lengyelországi kérdés megoldását.

Ami a brit kormányt illeti, becstelenségnek tekintené, ha nem teljesítené vállalt kötelezettségeit, ennélfogva nem maradhat közömbös a konfliktus megoldásában.

Londonban is elismerik annak a fontosságát, hogy a német kisebbségeket semilyen további sérelem ne érje s így közvetlen tárgyalások indulhassanak meg Berlin és Varsó között. A brit kormány örömmel nézné, ha ezek a tárgyalások mielőbb megindulnának, de be kell vallania, hogy csak akkor kecsegtethetnek eredménnyel, ha:

1. Hitler úr formálisan is tanuságot tesz arról, hogy hajlandó tiszteletben tartani Lengyelország nemzeti és gazdasági jogait,

2. az esetleges megállapodást nemzetközi szavatosság védelme alá helyezik.

Végül az angol kormány megjegyzi, hogy az esetleg megindúló általános nemzetközi tanácskozásnak nem lehetne jobb bevezetése, mint a lengyel-német viszály békés elintézése.

Lord Halifax arról biztosított, hogy a választ a kormánytanács jóváhagyása után azonnal a francia kormány tudomására fogják hozni. Ennek megfelelően annak a véleményemnek adtam kifejezést, hogy Daladier úrnak a Führerhez intézett válaszát is közölni fogjuk az angol kormánnyal.

Corbin.

258. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *26, 21 óra 05.*
(Érkezett *23 óra 25.*)

Beck úr Szembeck gróf útján azt üzeni, hogy a lengyel kormány hajlandó megfogadni tanácsunkat, de attól való féltében, hogy Hitler úr félremagyarázhatná szándékát, jobbnak látja, ha nem Lengyelország teszi meg a kezdeményező lépést.

Lipski urat bízták meg, keressen egy közvetítő személyt, aki a kérdést felvethetné. Szembeck gróf úgy véli, hogy valamelyik semleges kartársa vagy Göring tábornok környezetének egyik tagja szívesen vállalná ezt a feladatot. Mihelyt ez a lépés megtörténik, a lengyel kormány megadja hozzájárulását a kérdés ilyetén megoldásához.

Helyes volna, ha Coulondre úr sürgősen érintkezésbe lépne ebben az ügyben Lipski úrral.

Léon Noël.

259. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *26.*
(Érkezett telefonon *22 órakor.)*

Sir Nevile Henderson ma délután Lord Halifax egyik munkatársa előtt kijelentette, hogy a Hitler úrral folytatott tegnapi beszélgetése során a kancellár részéről a lakosságcserét illetően csak egyetlen rövid célzás esett a következő formában.

A beszélgetés folyamán a Führer egy alkalommal megemlékezett a „macedóniai állapotokról", amelyek a lengyel-német határ etnikai problémáit oly bonyolultakká teszik.

Az angol nagykövet erre megjegyezte, hogy ez a körülmény annyival is súlyosabban esik latba, mert manapság a hazafias érzések oly szenvedélyesek, hogy érthetővé teszik a különböző országokban végrehajtott népességcserét.

Erre a megjegyzésre azonban, amely nem határozott indítvány formájában hangzott el, a német kancellár nem felelt.

Corbin.

260. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *26.*
(Érkezett telefonon *22 órakor.)*

Coulondre úr sürgönyi beszámolója ma reggel jutott tudomásomra.

A berlini angol nagykövet a kancellárral folytatott beszélgetéséről szóló jelentésében nem említette meg azt a eshetőséget, hogy a Führer ma is beérné még áprilisi követeléseivel, azaz Danzig visszacsatolásával és a Folyosón átvezető autóúttal.

Sir Nevile Henderson a Foreign Officeben megerősítette, hogy Hitler úr semilyen célzást nem tett áprilisi ajánlatára.

Corbin.

261. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *27, 0 óra 15.*
(Érkezett *4 óra 30.)*

Megrendülve arról értesítem Kegyelmes Uramat, hogy Hitler kancellár nem tette magáévá Daladier elnök ajánlatát. 40 percig kommentáltam a miniszterelnök megható levelét. Amit emberségem és francia szívem felhozhatott, azt elmondtam, hogy a kancellárt rábír-

jam egy utolsó kísérletre a danzigi kérdés békés megoldása érdekében. A történelem ítélőszéke előtt, az emberiség nevében arra kértem, ne utasítsa el ezt az utolsó esélyt. Saját lelkiismeretének nyugalma érdekében arra kértem őt, aki egyetlen vércsepp nélkül építette fel birodalmát, ne nyugodjék bele abba, hogy férfiak, asszonyok és gyerekek vére ontassék, mielőtt meg nem bizonyosodik a felől, hogy a vérontás valóban elkerülhetetlen. Felidéztem előtte ezt az irtózatos felelősséget, amelyet a nyugati kultúrával szemben kellene vállalnia. Elmondtam neki, hogy olyan tekintélye van az egész világon Németországon kívül is, hogy nem kell attól félnie, hogy egy békítő gesztusa csorbát ejthet rajta. Ellenségei talán meglepődnének, de csodálnák, az anyák áldanák nevét.

Lehet, hogy megindítottam, de nem győztem meg. Álláspontján nem változtatott.

Hitler úr elolvasta a miniszterelnök levelét, fejet hajtott nemes gondolatai előtt, de aztán kifejtette, hogy Lengyelország amióta megkapta az angol szavatosságot, semmiképpen sem hajlandó a tényleges helyzet józan megítélésére. Betegesen konok, passziv ellenállást fejt ki, tudja, hogy az öngyilkosság felé tart, de azt reméli, hogy Franciaország és Anglia segítségével újra fel fog támadni.

De egyébként is, tette hozzá, a mérték már betelt. Nincs olyan ország, amely ha tart magára — eltűrné a lengyel provokációt. Franciaország Németország helyén már rég megüzente volna a háborút. Lehet, hogy Varsóban akad még néhány józan férfi, de a barbár ország szoldateszkája szabadjára van engedve, a központi kormány már nem ura a helyzetnek.

Újból hangsúlyoztam a francia ajánlat lényegesebb pontjait. Daladier úr felelősséget vállal azért, hogy Lengyelország keresni fogja a megegyezést, és egész személyes súlyával azon lesz, hogy a két ország békés megegyezésre jusson.

Hitler úr azt felelte, hogy nem kételkedik Daladier úr érzelmeiben és abban az őszinte vágyában, hogy megmentse a békét. De attól tart, hogy az elnök tanácsait Varsóban, bármilyen nyomatékosak lesznek is, nem fogják meghallgatni, mert Lengyelország az angol szavatosság ajándéka óta valósággal megsiketült. De egyébként is, ha látszatra hajlandónak mutakoznék is a tárgyalásokra, nyilván csak azért tenné, hogy időt nyerjen a mozgósításhoz.

Újból és újból visszatértem a tárgyra. Felhívtam a kancellár figyelmét arra a körülményre, hogy Németország és Lengyelország már jó ideje nem tárgyalt egymással, hogy a szempontok ma talán

már összeegyeztethetőbbek, mint régebben, de, hogy erről csak személyes tárgyalás közben győződhetnék meg az ember s hogy a két fél a tanácskozások tartamára minden katonai lépéstől elállhatna.

„Hasztalan — felelte Hitler úr —, Lengyelország nem adja oda Danzigot, én pedig azt akarom, hogy visszatérjen a birodalomhoz, amelynek egyik fontos kikötője."

Nem bírván megtörni Hitler úr ellenállását, felhoztam azokat az érzelmi érveket, amelyekről sürgönyöm elején megemlékeztem s a további tárgyalások előtt nyitvahagytam az ajtót annak a reményemnek a kifejezésével, hogy a Führer még nem mondta ki az utolsó szót.

Amikor elbúcsúztam, Hitler úr még közölte velem, hogy írásban fog válaszolni Daladier úr indítványára.

Coulondre.

262. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *27.*
(Érkezett telefonon *9 óra 35.*)

Hitler úrral megállapodtam abban, hogy egyelőre sem Daladier elnök levelét, sem a Führer közeli feleletét nem hozzuk nyilvánosságra. Kérem, hogy illetékes helyen a legszigorúbb utasításokat adják ki ebben az értelemben.

Coulondre.

263. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *27.*
(Érkezett telefonon *13 óra 20.*)

Tegnapi közbelépésemnek meg kellett történnie. Közvetlen eredménye nyilván nem lesz, részben, mert valószínűleg nem értünk még el az erőpróba tetőpontjára, részben, mert Hitler úrnak meg kell várnia, milyen fogadtatásban részesíti London ajánlatát. De lehet, hogy lélektani hatása lesz, megerősíti Hitler urat abban az érzésében, hogy nem riadunk vissza az esetleges háborútól, tisz-

tázza felelőssége kérdését s egyúttal meggyőzi őt arról, hogy Franciaország pártolja a mindkét félre kielégítő becsületes megoldást.

Lehet, hogy majd csak akkor érezteti hatását, amikor Hitler úrnak választania kell a béke és a háború között.

Véleményem szerint azonban csak abban az esetben érhetünk el eredményt, ha szigorúan elkerüljük azt a látszatot, hogy megelégszünk minden megoldással, bármily kevéssé kielégítő is. Tudom, hogy a francia és az angol kormány is osztja ezt a nézetemet, de újra hangsúlyozni akartam, mennyire fontos, hogy a látszat mindvégig pontosan fedje a valóságot.

Coulondre.

264. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *27, 15 óra 20.*
(Érkezett *17 óra 31.)*

Beck úr úgy látja, hogy — noha újabb incidenseket jelentettek a határról, — a németek agresszivitása az elmult 24 óra alatt csökkent. Az a benyomása, mondta, hogy a kancellár még nem határozta el magát a háborúra.

Léon Noël.

265. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *27, 15 óra 20.*
(Érkezett *17 órakor.)*

A lengyel sajtó újabb német határsértésekről számol be. A németek a határ legkülönbözőbb pontjain támadóan lépnek fel.

A keletporoszországi határon emberéletben is kár esett. A mlawai kerületben német katonák átlőttek a lengyel határon s két lengyel határőrt megöltek. A szomszédságban, Dzialdowo mellett egy német tüzérségi osztag lengyel területre hatolt, az egyik tüzér elesett.

Pomerániában, a czenstochovai és sziléziai kerületekben, számszerint nyolc, kevésbé jelentős incidensről számolnak be. A szlovák határon gépfegyvertűzzel támadtak meg egy lengyel őrjáratot.

A sajtó szerint német repülőgépek újból átrepültek lengyel terület fölött és a tilos heli zónába is behatoltak.

Léon Noël.

266. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *27.*
(Érkezett telefonon *17 óra 30.)*

Ribbentrop úr ma délután 4 órakor átadta nekem Hitler úrnak Daladier elnökhöz intézett levele másolatát. A felelet elutasító.

A külügyminiszter elolvasta a levelet, majd a következő kijelentést tette: „A Führer leveléhez még hozzá kell tennem, hogy a válság tegnap óta kiélesedett. A lengyel kormány már nem ura az országnak. Ez bizonyos értelemben talán még szerencse is, különben a kormányt kellene felelősségre vonnunk a bennünket egyre érő újabb sérelmekért. De figyelmeztetnem kell Önt arra, hogy a legközelebbi incidensre kivonjuk a kardunkat."

Coulondre.

267. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *27.*

Weizsäcker úr eljuttatta hozzám Hitler úr feleletét Daladier elnök személyes üzenetére, amelyet ezennel tisztelettel továbbítok.

Csatolom két példányban az okmány fordítását is.

Hitler úr üzenetének egy bővített példányát a párisi német nagykövetség időközben eljuttatta a külügyminisztériumba.

Coulondre.

1939 augusztus 27.

BIZALMAS.

Daladier úr őexcellenciájának, a francia minisztertanács elnökének

Páris.

Igen tisztelt Miniszterelnök Úr!

Megértem az Ön által tolmácsolt gondolatokat. Magam sem ismertem soha félre azokat a magas kötelességeket, amelyek a népükért felelős vezetők vállán nyugszanak. Mint Ön, én is frontharcos voltam, átéltem a háború iszonyatát. Tapasztalataim arra indítottak, hogy lojálisan elkerüljek mindent, ami viszályt szíthatna két népünk között. Annak idején nyiltan megmondtam a francia népnek, hogy a Saarvidék visszatérése elengedhetetlen feltétele a békének. S abban a pillanatban, hogy ezt a területet visszakaptuk, ünnepélyesen lemondtam minden további Franciaországot érintő igényemről.

A német nép egyetértett velem.

Mint ahogy Ön utolsó találkozásunk alkalmával meggyőződhetett róla, népem egykori bátor ellenfelével szemben sem bosszút, sem gyűlöletet nem érez. Ellenkezőleg, amióta nyugati határaink megbékéltek, a német nép egyre növekvő rokonszenvvel tekint nagy szomszédjára s erről a rokonszenvéről több alkalommal bizonyságot is tett. A nyugati nagy erődvonalak építése, amely milliárdokat emésztett fel és további milliárdokba kerül, bizonyság amellett, hogy Németország elfogadja s véglegesíti nyugati határát. A német nép ezzel lemondott két tartományról, amelyek régebben a német birodalomhoz tartoztak, amelyeket sok vérrel elfoglalt és még több vérrel megvédelmezett. Ez az áldozatunk, Kegyelmes Uram, nem taktikai sakkhúzás a külföld felé, hanem önkéntes szigorú elhatározás, amelynek végzetes komolyságáról minden intézkedésünk tanuságot tesz.

Miniszterelnök Úr, Ön egyetlen szavamat vagy soromat sem idézheti, amely ellentmondana a végleges nyugati határ gondolatának. Úgy gondoltam, hogy ezzel az áldozattal és ezzel a magatartásommal kiküszöböltem minden lehetséges viszályt két népünk között és egyszersmindenkorra lehetetlenné teszem az 1914—1918-as tragédia megismétlődését. De Németország nyugati életérdekeinek ez az önkéntes korlátozása nem jelenti a versailles-i diktátumnak minden más területen való feltétlen elfogadását. Évről-évre türelmes tárgyalások útján azon igyekeztem, hogy e diktátum legsúlyosabb, legtűrhetetlenebb rendelkezéseit felülvizsgáltassam. Nem sikerült. Holott sok józan ember tudja az egész világon, hogy ennek a revíziónak egyszer be kell következnie. Bármit lehetne is felhozni módszerem ellen, bármilyen szemrehányással illethetnek is engem, nem szabad szem elől téveszteni, hogy e módszer segítségével sok esetben vérontás nélkül nemcsak Németország számára találtam kielégítő megoldást, hanem más nemzetek államférfiait is mentesítettem az alól a kötelezettségük alól (amelyet egyébként aligha teljesíthettek volna), hogy saját népük előtt magukra vállalják e revizió felelősségét. Excellenciádnak el kell ismernie, hogy ez a revizió elkerülhetetlen volt. A versailles-i diktátumba nem lehetett belenyugodni. Nincs olyan tisztességes francia, aki hasonló helyzetben máskép cselekedett volna, mint én, Ön is ugyanezt tette volna, Daladier úr! Én tehát ebben a meggondolásban a versailles-i diktátum egyik legesztelenebb paragrafusa ellen is felvettem a harcot s a lengyel kormánynak oly ajánlatot tettem, amely megrémítette a német népet. Nincs még egy ember Németországban, aki világos nappal elő mert volna állni ezzel az ajánlattal. Nem is lehet megismételni. Szent meggyőződésem, hogy ha Anglia nem indít sajtóháborút Németország ellen, nem terjeszti a német mozgósítás álhíreit, hanem rábírja Lengyelországot, hogy észszerűen viselkedjék, Európa 25 évig élvezhetné a legteljesebb, legtermékenyebb békét. De ennek ép ellenkezője történt. A német támadás hazugságával felkavarták a lengyel közvéleményt, a lengyel kormány számára lehetetlenné tették, hogy értelmes elhatározásokra jusson, amikor pedig szavatosságot ajánlottunk neki, ítélete elhomályosult s nem ismerte fel többé a valóság szabta lehetőségek határait. A lengyel kormány elutasította ajánlatomat. A lengyel közvélemény, abban a meggyőződésben, hogy Anglia és Franciaország síkraszáll Lengyelországért, olyan követeléseket támasztott, amelyeket nevetséges őrültségeknek nevezhetne az ember, ha nem volnának olyan végtelenül veszélyesek. Tűrhetetlen terror kezdődött, a Reichtől elszakított területeken élő másfélmilliónyi német fizikai és gazdasági elnyomása. Nem akarom itt felemlíteni az elkövetett atrocitásokat. De Danzignak, a lengyel hatóságok szüntelen túlkapásai folytán, csakhamar be kellett látnia, hogy menthetetlenül és reménytelenül ki van szolgáltatva egy oly erő önkényének, amely teljesen idegen a város és lakóssága nemzeti jellegétől.

Engedje meg Daladier úr, hogy megkérdezzem Öntől, mit tenne Ön, a francia, ha egy bátor küzdelemben vereség érné s a vereség

következtében egy idegen hatalom elfoglalná országának valamelyik tartományát, ha egy nagy város — mondjuk Marseille — többé nem nevezhetné magát franciának s ha az ott lakó franciákat üldöznék, kínoznák, állatias kegyetlenséggel gyilkolnák? Ön francia, Daladier úr, tehát tudom, hogy mit tenne. Én német vagyok. Ne kételkedjék Daladier úr a becsületről alkotott fogalmaimban s abban, hogy tudom, mi a kötelességem. Ha Önt érte volna az a szerencsétlenség, amely bennünket sújtott, megértené-e Ön, Daladier úr, ha Németország teljesen indokolatlanul azzal lépne közbe, hogy a Franciaországot átszelő folyosónak igen is meg kell maradnia! — hogy az elrabolt területek nem térhetnek vissza hazájukhoz! — hogy Marseillet nem szabad Franciaországhoz visszacsatolni! Nem tudom elképzelni, Daladier úr, hogy Németország ilyen esetben háborúba vonulna Önök ellen. Azért mondtam le népemmel együtt Elsass-Lotharingiáról, hogy elkerüljem az újabb vérontást. S még sokkal kevésbbé volnánk hajlandók vérünket ontani azért, hogy fönntartsunk egy olyan helyzetet, amely tűrhetetlen az Önök számára, a mi számunkra pedig semmi előnnyel nem jár. Magam is átérzem, Daladier úr azt, amit Ön levelében megír. Mindketten régi frontharcosok vagyunk s talán ép ezért sok tekintetben könnyen megérthetnők egymást. De arra kérem, értse meg ezt: — hogy semilyen nemzet, amely tudatában van méltóságának, nem mondhat le kétmillió polgáráról, nem nyugodhatik bele abba, hogy határaink közvetlen közelében agyonsanyargassák őket. Félreérthetetlenül megmondom, hogy mit akarok: Danzignak és a Folyosónak vissza kell térnie Németországhoz, keleti határainkon véget kell vetni a macedóniai állapotoknak. De úgy látom, ma lehetetlen észretéríteni azt a Lengyelországot, amely szavatossági szerződéseinek védelmében megtámadhatatlannak érzi magát. Ha ilyen körülmények között a német nép nem tudná elszánni magát arra, hogy így vagy úgy dülőre vigye ezt a kérdést, kétségbe kellene esnem nemzetem jövőjéért. Ha a sors arra ítélné ma két népünket, hogy újra szembekerüljenek egymással, az indokok, amelyekért hadba vonulnának, lényegesen különböznének egymástól! Daladier úr, én népemmel egy igazságtalanság megszüntetéséért küzdenék, Önök a fennmaradásáért. S ez annál tragikusabb volna, mert az Ön országában is sok az olyan jelentős ember, aki elismerte az 1919-es megoldás hibáit s tudja, hogy a helyzeten változtatni kell. Világosan látom, milyen súlyos következmények származnának a háborúból. De azt hiszem, hogy a legsúlyosabbakat a lengyel

állam viselné, mert bárhogy végződnék is ez a háború, a lengyel állam mindenkép elvész. S hogy ezért az eredményért a mi két népünk háborúba vonuljon s kipusztítsa egymást, az nemcsak Önnek fájdalmas gondolat, Daladier úr, hanem az én számomra is elviselhetetlen. De mintahogy megjegyeztem, semmi módot nem látok arra, hogy Lengyelországot észszerű magatartásra bírjuk s így tegyük jóvá azt, aminek fenntartása tűrhetetlen volna a német nép és a német nemzet számára.

Adolf Hitler.

268. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *27, 20 óra 40.*
(Érkezett *22 óra 45.*)

Az északnyugati határon egy újabb hadosztály vonult fel, Kelet-poroszországban pedig egy második tartalékdivizió.

A szlovákiai német csapatok kelet felé hatolnak és már elérték Poprádot.

A lengyel hatóságok értesülései megerősítik, hogy a német mozgósítás általános jelleget öltött.

Léon Noël.

269. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *27, 22 óra.*
(Érkezett *28-án, 1 óra 15.*)

A lengyel határ mentén fekvő helységeket kiürítették. Danzigban, amely már-már ostromlott városra hasonlít, csak katonai járművek közlekednek. Amennyire meg tudom ítélni, a védekezési előkészületek befejeződtek.

A szenátus elkobozta a lengyel készleteket, nevezetesen 3000 tonna gabonát, 2500 tonna benzint s 1000 tonna sót.

De la Tournelle.

270. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Bargeton brüsszeli francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *27, 22 óra 30.*

Felkérem, jelentkezzék kihallgatásra a belga királynál és a köztársasági kormány nevében közölje vele, hogy:

„A köztársasági kormány semmit sem mulasztott el, ami a béke ügyét elősegíthetné. Ha erőfeszítései hiábavalóknak bizonyulnának, tudja, hogy a belga kormány pontosan teljesíteni fogja nemzetközi kötelezettségeit.

Abban az esetben, ha Belgium semleges maradna, a francia kormány természetesen — épp úgy mint 1914-ben — tiszteletben tartja ezt a semlegességet. Franciaország saját területének védelmében csak akkor változtatna ezen a magatartásán, ha valamilyen más hatalom megsértené a belga semlegességet.

Azok a segélynyujtási kötelezettségek, amelyeket a francia kormány Belgium irányában vállalt, s amelyeket az 1937 augusztus 24-én a belga kormányhoz juttatott nyilatkozatában kifejezetten fenntartott, természetesen érvényben maradnak."

Georges Bonnet.

271. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter körlevele a londoni, varsói, washingtoni, istambuli és bukaresti francia követekhez:

Páris, 1939 augusztus *27, 23 óra.*

A birodalmi kancellár augusztus 26-án este szóbelileg kijelentette berlini követünknek, hogy kénytelen elutasítani Daladier úrnak azt az ajánlatát, hogy a lengyelekkel való békés megegyezés reményében még egy utolsó kísérletet tegyen.

Georges Bonnet.

IV.

HITLER ÚR BELEEGYEZIK, HOGY KÖZVETLEN TÁRGYALÁSOKAT FOLYTASSON LENGYELORSZÁGGAL

(augusztus 28—30).

272. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 1 óra 50.*
(Érkezett *4 óra 30.*)

Beck úr arról értesít, hogy a lengyel kormány — tekintettel a német kancellárnak az angol nagykövet előtt kifejezésre juttatott szándékaira — katonai előkészületeinek kiegészítésére újabb tartalékosok behívására határozta el magát.

Nyilván arról van szó, hogy háborús létszámra emeljék az ezideig még nem mozgósított hadosztályokat.

Léon Noël.

273. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 12 órakor.*
(Érkezett *13 óra 35.*)

Ridz-Smigly tábornok parancsot adott a lengyel csapatoknak, ne feleljenek semilyen német kihívásra. Utasításuk úgy szól, hogy kizárólag a lengyel területre behatolt német csapatokat verjék vissza, de maguk semmiesetre se lépjék át a határt.

Léon Noël.

274. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 15 óra 30.*
(Érkezett *17 óra 45.*)

A lengyel sajtó szerint a németek a határ különböző részein tíz esetben hatoltak be lengyel területre. Hol őrjáratok jelentek meg a határon túl, hol pedig puskalövésekkel vagy gépfegyvertűzzel támadták meg a lengyel területeken tartózkodó határőrséget.

Dzialdowo közelében (a keletporoszországi határon) német lovasőrjárattal találkoztak 6 kilométerre a határon innét. Egy német lovast és lovát agyonlőtték. Nowy-Targ mellett, a szlovák határ mentén is történt összeütközés.

A hivatalos lengyel közleményből kiderül, hogy a német őrjáratok lengyel részről minden esetben csak a határőrség ellenállásába ütköztek.

Léon Noël.

275. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 18 órakor.*
(Érkezett *20 óra 40.*)

Július 15-én az itteni német követtel beszélgetést folytattam, amelynek folyamán a követ elismerte, hogy a lengyel hatóságok ugyan több közigazgatási jellegű intézkedést hoztak, amelyek a németek ellen irányulnak, de egyébként már hosszabb ideje nem élhet más panasszal.

Arciszewszki úrnak azt tanácsoltam, igyekezzék elérni, hogy valamilyen semleges személyiség a helyszínen megvizsgálja az eseményeket s megcáfolja a német kancellár által terjesztett álhíreket.

Léon Noël.

276. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 18 óra 05.*
(Érkezett *21 óra 05.*)

Azok a garázdálkodások, gyilkosságok, stb., amelyeknek Hitler kancellár szerint annyi német esett áldozatul, szemenszedett koholmányok. A lengyel hatóságok cáfolatainak igazságához nem férhet kétség. Lehetetlen, hogy Danzigban vagy Bielskóban németeket öltek meg úgy, hogy erről az ottlakó franciák ne értesüljenek. Egyébként is megállapítható, hogy a németek tartózkodtak a pontos adatok, nevek, stb. említésétől.

A lengyel külügyminiszterhez a német követ részéről sem érkezett semmiféle tiltakozás.

Léon Noël.

277. sz.

M. Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *28.*
(Érkezett telefonon *18 óra 15.*)

A miniszterelnök most közölte velem a kancellár üzenetére küldendő válasz végleges szövegét. A kormánytanács néhány alaki változtatást eszközölt az eredeti szövegen, amelynek általános iránya azonban változatlan.

Alant tisztelettel közlöm Kegyelmes Urammal az okmány szövegét.

Az államtitkár újból megkért, hogy a közleményt a legszigorúbb bizalmassággal kezeljük.

1. Őfelsége kormánya megkapta a német kancellárnak berlini követe útján küldött üzenetét, s megfelelő gondossággal átvizsgálta.

Tudomásul veszi a kancellárnak azt a kívánságát, hogy baráti kapcsolatokat létesítsen Németország és a brit birodalom között s a maga részéről is osztozik ebben a vágyban. A kancellárnak azt a véleményét is osztja, hogy — ha teljes és tartós barátsággal lehetne összekapcsolni a két nemzetet — mindkét ország megbecsülhetetlen előnyökre tenne szert.

2. A kancellár üzenete két különböző kérdéscsoportot ölel fel. Az egyik a Németország és Lengyelország között jelenleg fennálló viszály, a másik Németország és Nagybritannia viszonyának jövője.

Ami ez utóbbiakat illeti, Őfelsége kormánya megállapítja, hogy a kancellár bizonyos feltételek mellett általános megegyezésre irányuló ajánlatot tenne az angol kormánynak. Ezirányú utalásai természetesen csak igen általános természetűek s így még pontosabb megfogalmazásra szorulnak. De Őfelsége kormánya, bizonyos fenntartással, örömmel megvitatná az ajánlatot s késznek nyilatkozik arra, hogy a német-lengyel viszály békés elsimítása esetén megindítsa a tárgyalásokat, mihelyt ez gyakorlatilag lehetővé válik. Őszintén örülne, ha megegyezésre juthatna Németországgal.

3. A német kancellár e tárgyalások megindításának feltételeként a német-lengyel viszály előzetes rendezését jelölte meg. Őfelsége kormánya e tekintetben teljesen egyetért vele. Mindazonáltal meg kell állapítania, hogy e megoldás rendezése és az alkalmazott módszerek döntő fontosságúak. A kancellár is tudatában van nyilván e kérdés jelentőségének, de üzenetében erről nem nyilatkozik, miért is Őfelsége kormánya kénytelen megjegyezni, hogy e két pontban teljes megegyezésre kell jutni, ha további eredményeket akarunk elérni.

A német kormány tudja, hogy Őfelsége kormánya kötelezettséget vállalt Lengyelországgal szemben, s hogy ezeknek a kötelezettségeknek meg akar felelni. Bármilyen előnyöket ajánlanának is fel Nagybritanniának, nem egyezhetne bele a lengyel-német viszálynak olyan értelmű rendezésébe, amely veszélyeztetné szövetségese függetlenségét.

4. Őfelsége kormánya úgy véli, hogy a Németország és Lengyelország között felmerült nézeteltéréseket közös megegyezéssel el lehetne simítani. Ennek a megegyezésnek tekintettel kellene lennie Lengyelország életbevágó érdekeire. Őfelsége kormánya emlékezteti a kancellárt, hogy április 28-i beszédében maga is elismerte ez érdekek jelentős szerepét.

Őfelsége kormánya azonban — mint ahogy azt a miniszterelnök a kancellárhoz intézett augusztus 22-én írt levelében is kijelentette — a megegyezést megelőző tárgyalások sikerének érdekében úgy tartja, hogy a megegyezést más hatalmaknak is garantálniok kell.

Őfelsége kormánya e szavatosság hatékonysága érdekében szívesen rendelkezésre bocsátja segítségét, ha az érdekelt felek ilynemű kéréssel fordulnának hozzá.

Őfelsége kormányának véleménye szerint a legközelebbi lépés tehát a német és lengyel kormányok közti közvetlen tárgyalások megindulása a fent megjelölt elvek alapján, azaz Lengyelország életérdekeinek figyelembevételével és a megegyezés nemzetközi szavatosságának feltétele mellett.

A lengyel kormánytól máris kapott értesítést, hogy ez alapon hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni. Őfelsége kormánya reméli, hogy a német kormány a maga részéről is hozzájárul az indítványhoz.

Ha ezek a tárgyalások Őfelsége kormánya reményeinek megfelelően eredményesen befejeződnének, a Németország és Nagybritannia közti szélesebb alapokon nyugvó és mindkét oldalról áhított megegyezés tárgyalásai is megindulhatnak.

5. Őfelsége kormánya egyetért a német kancellárral abban, hogy a német-lengyel helyzet egyik legnagyobb veszélye a kisebbségek bánásmódjáról terjesztett hírekben rejlik.

A jelenlegi feszültség, a feszültségből következő határincidensek, a kisebbségek üldöztetéséről szóló hírek s az elmérgesedett propaganda súlyos veszélybe döntik a békét. Nyilvánvaló, hogy legelsősorban, leggyorsabban és legkíméletlenebbül véget kell vetni ezeknek az incidenseknek, meg kell akadályozni az alaptalan hírek terjedését, hogy kölcsönös provokációk elkerülésével időt nyerjünk a rendezés problémájának beható megvitatására. Őfelsége kormánya bízik abban, hogy a két érdekelt kormány figyelemmel lesz ezekre a meggondolásokra.

6. Őfelsége kormánya úgy tartja, hogy a Németország és Lengyelország között felmerült viszály kérdésében félreérthetetlenül megfogalmazta saját álláspontját. Reméli, hogy Hitler kancellár nem fogja félreérteni Őfelsége kormányának azt az igyekezetét, hogy lelkiismeretesen eleget tegyen Lengyelországgal szemben fennálló kötelezettségeinek s megbízik abban, hogy minden befolyásával azon lesz, hogy a két ország érdekeit egyformán kielégítő megoldást találjon.

7. Ezen felül Őfelsége kormánya érdeklődéssel vette tudomásul a német kancellár jegyzékében foglalt lefegyverzési indítványt; s úgy véli, hogy ha sikerül békés megoldást létesíteni, az egész világ segítségünkre lesz egy olyan gyakorlati értékű módszernek a megteremtésében, amely a háborús készülődés korszakából símán s biztosan átvezet a békés és zavartalan kereskedelmi munkálkodás korszakába.

8. A Németország és Lengyelország közti viszály igazságos elrendezése utat nyithatna a világbékének. A tárgyalások meghiúsulása azonban egyértelmű lenne a Németország és Nagybritannia barátságába vetett remények csődjével. Szembeállítaná a két országot s háborúba sodorhatná az egész világot. Olyan katasztrófát idézne elő, amilyet a történelem még nem ismert. *Corbin.*

278. sz.

M. Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *28.*
(Érkezett telefonon *18 óra 15.*)

Lipski úr kézhez vette a jelzett utasításokat (l. augusztus 26-i sürgönyömet). Felhatalmazást kapott, hogy közvetett tárgyalásokat indítson meg a kisebbségi kérdésnek lakosságcsere útján történő rendezésére.

A lengyel nagykövet az utasításoknak megfelelően a kellő pillanatban meg fogja tenni a szükséges lépéseket.

Coulondre.

279. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Henri Cambon luxemburgi francia követnek:

Páris, 1939 augusztus *28, 18 óra 45.*

Felkérem, adja át Beck úrnak a francia kormány következő üzenetét:

„A köztársasági kormány a pillanatnyi helyzetre való tekintettel úgy véli, hogy kötelessége eloszlatni a luxemburgi kormány esetleges aggályait s ezért kijelenti, hogy mindenkép tiszteletben fogja tartani a nagyhercegség területi integritását. Saját védelmének érdekében ezen az álláspontján csak akkor változtatna, ha valamilyen más hatalom megsértené Luxemburg semlegességét."

Georges Bonnet.

280. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 20 óra 10.*
(Érkezett *22 óra 40.*)

Az angol nagykövet most közölte Beck úrral annak a jegyzéknek a tartalmát, amellyel a brit kormány Hitler úr üzenetére fog válaszolni. Egyúttal megkérte Beck urat, erősítse meg, vajjon Lengyelország továbbra is hajlandó-e a brit jegyzékben említett feltételek mellett Németországgal folytatandó közvetlen tárgyalásokra? Beck úr, aki nagyon meg volt elégedve az angol válasszal, igenlően felelt a nagykövetnek.

Léon Noël.

281. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 20 óra 15.*
(Érkezett *23 órakor.*)

A lengyel sajtó a Pat ügynökség több helyreigazítását közli. Többek között:

1. Szilézia helyettes vajdája, Malhomme úr, akit a német rádió azzal vádolt, hogy asszonyok és gyermekek megkínzására adott parancsot, egy hónap óta súlyos betegen fekszik Varsóban.

2. „A felkelő bandák fosztogatásai" Sziléziában légből kapott koholmányok. Blacha kapitány, az állítólagos bandavezér, két évvel ezelőtt meghalt.

Léon Noël.

282. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *28, 20 óra 20.*
(Érkezett *21 óra 50.*)

A Lengyelországban élő németek száma nem éri el az egy milliót, tehát jóval alatta marad a Hitler úr által megjelölt számnak.

Amikor 1937-ben a német nagykövettel erről a kérdésről beszélgettem, a nagykövet elismerte, hogy a Lengyelországban élő németek száma körülbelül megegyezik a Németországban élő lengyelekével.

Léon Noël.

283. sz.

A belga királyi külügyminiszter jegyzéke Bargeton brüsszeli francia nagykövethez:

Brüsszel, 1939 augusztus *28.*
(Érkezett *22 órakor.)*

A francia köztársaság nagykövete 1939 augusztus 28-án kelt jegyzékével a jelenlegi nemzetközi válság alkalmából pontosan körvonalazta a francia kormánynak Belgium iránt tanusítandó magatartását arra az esetre, ha Európában nem lehetne elkerülni a háborús konfliktust.

A királyi kormány tudomásul vette azt a közleményt, amelyben a köztársasági kormány megállapítja, hogy — Belgium semlegessége esetében — a francia kormány, hagyományos politikájához híven, a leghatározottabban el van rá szánva, hogy tiszteletben tartsa ezt a semlegességet.

A királyi kormány annak a politikának a szellemében, amelyet Franciaország 1937 április 24-i nyilatkozatában elismert, távol óhajt maradni minden esetleges konfliktustól; ennek megfelelően nem tűrné semlegességének megsértését s ha ilyen adódnék, minden rendelkezésére álló erővel elleneszegülne.

Ha várakozásával ellentétben Belgiumot támadás érné, a királyi kormány segítségül fogja hívni Franciaországot. Nincs kétsége aziránt, hogy ebben az esetben haladék nélkül megkapja a kért segítséget, amelynek ígéretét a francia kormány fenti jegyzékében megismételte.

A királyi kormány a köztársaság kormányának köszönetét fejezi ki hagyományhű politikájának ezen újabb tanuságtételéért.

284. sz.

Bargeton brüsszeli francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Brüsszel, 1939 augusztus *28.*
(Érkezett telefonon *23 óra 30.)*

A miniszterelnök magához hivatott és arra kért, közöljem Önnel, hogy a németalföldi királynő és a belga király megegyezett abban,

hogy felajánlják „jó szolgálataikat" a válság megoldására. Ezt az ajánlatot a francia, angol, német, olasz és lengyel kormányokhoz fogják eljuttatni. A németalföldi kormány ma este a fentemlített országok hágai képviselőivel is közölni fogja a két uralkodó ajánlatát.

Bargeton.

285. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *1 óra 45.)*

Az angol követ, aki pillanatnyilag londoni jelentésén dolgozik, elküldte hozzám első titkárát, hogy beszámoljon a Hitler kancellárral folytatott egy és negyed óráig tartó tárgyalásáról.

„A kancellár, noha igen nyugodtnak látszott, lengyelországi követeléseit illetően, hajthatatlannak mutatkozott. Danzigról nem is szólva, magának követeli az egész Folyosót, ezenkívül területi kiigazításokat kíván Felsőszileziában s a lengyel kormány beleegyezését kéri az esetleges lakosság-cseréhez. Mindazonáltal kijelentette, hogy az angol jegyzék komolyan foglalkoztatja, s hogy holnap írásban fog rá válaszoni."

Coulondre.

286. sz.

Henri Cambon luxemburgi francia követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Luxemburg, 1939 augusztus *29, 11 óra 08.*
(Érkezett *15 óra 19.)*

A tegnapi sürgönyében foglalt nyilatkozatot átadtam a külügyminiszternek, aki megkért, tolmácsoljam a nagyhercegség kormányának őszinte köszönetét.

Cambon.

287. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *13 óra 20.)*

Angol kartársam beszámolt Hitler úrral folytatott beszélgetéséről, amely lényegében a következőkben foglalható össze:

„A Führer a tárgyalás folyamán mindegyre visszatért Lengyelországgal szemben támasztott követeléseire. Áprilisban — mondta — nagylelkű ajánlatot tett, amelyet többé nem ismételhet meg. Ma Danzigot és a Folyosót követeli és területi korrektúrákat kér Lengyelsziléziában. Sir Nevile Henderson, aki nem engedte magát berántani a program megvitatásába, azt felelte és ismételte, hogy: „Anglia elfogadja Németországnak azt az ajánlatát, hogy egyezségre lépjenek. De előzetes feltételként azt követeli, hogy a Reich a kétoldali teljes egyenlőség alapján tárgyalásokat indítson Lengyelországgal s oly megegyezésre jusson vele, amely tiszteletben tartja a legszámottevőbb lengyel érdekeket és alkalmas a nemzetközi szavatosság ellenőrzésére. Lengyelország hajlandó arra, hogy ezen az alapon tárgyaljon, tette hozzá a nagykövet.

Beszélgetésünk végén kartársam két kérdést intézett Hitler úrhoz:

1. Hajlandó-e Ön arra, hogy közvetlen tárgyalásba lépjen Lengyelországgal?

„Nem tudok Önnek azonnal felelni — válaszolta a Führer —, mert előzőleg gondosan át kell tanulmányoznom a brit hormány közleményét." — Ribbentrop úrhoz fordulva még megjegyezte: „Azonnal neki kell látnunk a jegyzék áttanulmányozásához. Kérje meg Göring tábornokot, keresse fel Önt!"

2. Hajlandó volna-e Ön arra, hogy a kisebbségi kérdést lakosságcsere útján oldja meg?

„Ennek a formulának sok előnye lehet" — felelte a Führer.

Hitler úr kijelentette az angol nagykövetnek, hogy valószínűleg még a mai nap folyamán megadja válaszát. „Mi — felelte Sir Nevile, — két teljes napot szántunk a magunk válaszjegyzékének megfogalmazására. Én is tudok várni."

„De én nem" — felelte a Führer.

Hitler úr még megjegyezte, hogy nem állnak azok a külföldön terjesztett vádak, hogy „blöffölni" akar, az angol nagykövet pedig újból megismételte, hogy minden erőszakos cselekedet, amely Lengyelország ellen irányulna, feltétlenül háborúba sodorná Nagybritanniát.

Coulondre.

288. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *15 órakor.)*

Hitler kancellár írásbeli válaszát repülőgépen küldték el. A gép délben hagyta el Tempelhofot. A Foreign Officeban arra számítanak, hogy délután fél 5 óra felé megérkezik.

Az angol nagykövet Hitler úrral folytatott tegnapi beszélgetése nem adott újabb útbaigazítást a kancellár szándékaira nézve.

Sir Nevile Henderson szabatosan kifejtette Hitler úrnak, hogy most már a Reichen a sor, hogy az angol barátság és a háború között válasszon. Lengyelországi magatartása fogja eldönteni a kérdést. Hitler úr a délelőtt folyamán magához rendelte Göring tábornokot, hogy együttesen tanulmányozzák át a helyzetet.

A Daladier úrnak küldött német válasz pesszimista hatást tett a Foreign Officera. Sir Alexander Cadogan ma reggel azt mondta nekem, hogy a maga részéről már nem igen lát módot arra, hogy a kancellár — miután oly határozott szavakkal jelölte meg követeléseit — visszavonulhatna anélkül, hogy tekintélyén súlyos csorba ne essék.

Corbin.

289. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *29, 20 óra 10.*
(Érkezett *21 óra 55.)*

Úgy értesülök, hogy a szenátus letiltotta a Paged lengyel társaság ötmillió zloty értékű fakészleteit. Ugyanakkor megtudtam, hogy a nemzetközi kikötő 200 lengyel munkását elbocsátották, személyazonossági okmányaikat elkobozták, de bérüket nem fizették ki. A lengyel megbízott katonai irodájának egyik küldöncét állítólag letartóztatták.

La Tournelle.

290. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *29, 22 óra 03.*
(Érkezett *30-án, 0 óra 15.)*

A lengyelországi német kisebbségekre nézve a következő tájékoztató adatokkal szolgálhatok.

1. Az 1931-ben történt népszámlálás alkalmával 741.000 németet számoltak, azaz az összlakosság 2.13 százalékát. A születési arányszám a lengyeleknél erősebb lévén, mint a németeknél, ez a százalékszám azóta valószínűleg csökkent.

2. A német kisebbség sehol nem alkot különálló tömör csoportokat, hanem szétszórva él az ország területén. Még az orosz határ közelében is találni kisebb német szigetekre.

3. A Folyosón kevés német él.

4. Nem tűr kétséget, hogy a német kisebbség nagyrésze békében megfér a lengyelekkel.

Léon Noël.

291. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *22 óra 15.)*

Hitler úr személyesen nyujtotta át Sir Nevile Hendersonnak az angol jegyzékre adott német választ. Az angol követ e pillanatban közli Londonnal.

Sir Nevile Henderson a következőkben informált a kancellárral folytatott beszélgetéséről.

„A hangulat viharos volt. A brit kormány által feltett két kérdésre — mondta a kancellár — a következőt felelem:

A) A közvetlen tárgyalásokat illetően! Noha nem hiszem, hogy valamilyen eredményre jutnánk, elfogadom az indítványt. De csak azon feltétellel, ha a lengyel teljhatalmú megbízott legkésőbb holnapig, augusztus 30-áig Berlinbe jön.

B) A nemzetközi szavatosságot illetően! Területi szavatosságot csak az U. R. S. S. kormányával egyetértésben vállalhatnék.

Az A) kérdéshez megjegyeztem, hogy a kancellár indítványának ultimátum jellege van. Azt felelte, hogy ez nem áll, mert a jelenlegi helyzetet már nem lehet tovább prolongálni. A mozgósított német és lengyel hadseregek szembenállnak egymással, a határsértések nem szűnnek meg, tegnap is öt áldozatuk volt, de ezzel Anglia nem törődik.

Tiltakoztam ez ellen a gyanusítás ellen és arra kértem, hosszabbítsa meg a tárgyalások megkezdésére kijelölt határidőt. Hitler úr azonban ragaszkodik augusztus 30-ához, megjegyezvén, hogy Varsóból Berlinbe repülőgépen 90 perc alatt el lehet érni.

Megkérdeztem tőle, hogy a lengyel megbizottat az állását megillető tisztelettel fogják-e fogadni s hogy egyenjogú tárgyaló félnek tekintik-e majd? „Természetesen!" — felelte a kancellár.

A Führer ezek után újra emlékezetembe idézte követeléseit: Danzigot és a Folyosót. Ragaszkodik ahhoz is, hogy minden további incidens lehetősége kiküszöböltessék. Ezt a követelését illetően a holnapi napra egy gazdasági természetű tervezetet fog kidolgozni.

Ami a B) pontot illeti, azt feleltem a kancellárnak, hogy tekintettel a szovjettel kötött megállapodására, úgy gondolom, hogy ez a feltétele nem igen okozhat nehézséget.

Búcsú közben még közöltem Hitler úrral, hogy feleletét azonnal továbbítani fogom kormányomnak. Újból figyelmeztettem arra, hogy amennyiben a Reich nem egyezne meg Lengyelországgal s megtámadná, Anglia a háborút megüzenné Németországnak."

Coulondre.

292. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Bargeton brüsszeli francia követnek és de Vitrolles hágai francia követnek:

Páris, 1939 augusztus *29, 23 órakor.*

Válaszkép ma éjszaka Önhöz juttatott közleményre szíveskedjék tudatni:

Bruxellesben: a belga miniszterelnökkel,

Hágában: a németalföldi külügyminiszterrel,

hogy a köztársasági kormány nagy érdeklődéssel vette tudomásul,

hogy a belga király és a németalföldi királynő felajánlotta közvetítő szolgálatait az európai válság rendezésére.

A francia kormány örömmel látná, ha a két uralkodó nagylelkű kezdeményezése célt érne és a maga részéről minden tőle telhetőt el fog követni, hogy sikerét biztosítsa.

Georges Bonnet.

293. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *23 óra 55.*)

Hitler úr Sir Nevile Henderson tegnap esti tárgyalásáról utólag még a következő kiegészítő részleteket tudtam meg:

A kancellár — miután régebbi kívánságait megtoldotta Szilézia visszacsatolásának követelésével — világosan értésére adta az angol nagykövetnek, hogy ami Lengyelországból fenn fog maradni, az nem számíthat önálló állami létre.

A német kancellár zengő hangon ecsetelte azokat az előnyöket, amelyekkel az angol-német közeledés járna. Az emberiség új aranykorszaka nyílnék meg — mondta. Sir Nevile Henderson kénytelen volt több alkalommal is emlékezetébe idézni, hogy előzőleg a német-lengyel viszályt kell elsimítaniuk.

Sir Nevile Henderson egy kérdésére felelve, Hitler úr megerősítette, hogy nem tartja fenn a lengyel kormánynak tett március 23-i ajánlatát. A sorok között azt is értésére adta az angol nagykövetnek, hogy csak abban az esetben tárgyalna Lengyelországgal, ha megbizonyosodnék afelől, hogy a lengyel kormány minden indítványát elfogadja.

Chamberlain úr ma néhány szóval elmondta nekem véleményét a diplomáciai helyzetről. A miniszterelnök szerint figyelemreméltó, hogy Hitler kancellár fenyegető előkészületei ellenére még mindig nem határozta el magát a végső lépésre. Az angol miniszterelnök egyetért Önnel abban, hogy — ha időt nyerünk — a béke esélyei óráról-órára növekednének. A Führer kénytelen-kelletlen be fogja látni, milyen „undort" keltett az egész civilizált világban, hogy szövetségre

lépett azzal a hatalommal, amelyet még előtte való nap legádázabb ellenségének tekintett. A nyugati hatalmak nyugodt elszántsága sem tévesztheti el hatását.

Elmondtam, hogy Párisban milyen elégedetten látták, hogy a Sir Nevile Henderson által Hitler úrnak átnyujtott brit felelet milyen egyértelmű és határozott és főkép azt a félreérthetetlen kijelentését méltányolják, hogy a német-lengyel viszály elintézése előtt minden békekísérlet kilátástalan. A miniszterelnök azt felelte, hogy nincs ember Hitler kancelláron kívül, aki el tudná képzelni, hogy Nagybritanniát — a Németországgal való megegyezés kedvéért — szövetségese kijátszásával rá lehetne venni egy általános békekonferenciában való részvételre. Úgy látszik — jegyezte meg Nevile Chamberlain úr — a moszkvai szerződés gyors sikere elhomályosította Hitler úr ítélőképességét.

Corbin.

294. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël varsói francia nagykövetnek:

Páris, 1939 augusztus *30, 1 órakor.*

Coulondre úr elküldte nekem ideiglenes beszámolóját Hitler kancellár és Sir Nevile Henderson ma délutáni tárgyalásáról, amelynek folyamán a kancellár átadta a német választ az angol követnek. Az okmányt mellékelem.

Bármilyen elriasztó formában közölte is a kancellár elhatározását, figyelmeztetem Önt arra a körülményre, hogy először történik meg, hogy közvetlen tárgyalások megindításába beleegyezik. Ezt a lehetőséget mindezideig elvetette.

Első hatásra úgy vélem, hogy erre a körülményre figyelemmel kell lennünk, nem utasíthatjuk vissza nyersen ajánlatát.

Mihelyt az angol kormány birtokába jut a német válasznak s a kísérő magyarázatoknak, érintkezésbe lépek vele, hogy megállapodásra jussunk közös magatartásunkat illetőleg.

Georges Bonnet.

295. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Corbin londoni francia nagykövetnek, Coulondre berlini francia nagykövetnek, Léon Noël varsói francia nagykövetnek:

Páris, 1939 auguszuts *29, 1 órakor.*

London! A következő sürgönyt küldöm Berlinbe és Varsóba:

Egyre gyakoribbak az összeütközések a német és lengyel csapatok között, amelyek most már a határ több pontján állandó érintkezésben vannak egymással.

Abban az esetben, ha tárgyalások indulnának meg, úgy gondolom, hogy mindkét fél néhány kilométernyire visszavonhatná csapatait a határtól.

Kérem, vizsgálja meg, hogy

Varsónak,

Berlinnek

elő lehetne-e terjeszteni ezt az indítványt?

Georges Bonnet.

296. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *éjjel 2 órakor.)*

Angol kartársam rossz benyomásokkal távozott Hitler kancellártól. Jóval kevésbbé optimista, mint amilyen tegnap volt.

Mindazonáltal úgy tartja, hogy Beck úrnak el kellene fogadnia a német kancellár meghívását. Lengyelországnak érdeke, hogy a világ előtt tanuságot tegyen jóakaratáról. Sir Nevile Henderson ebben az értelemben sürgönyzött kormányának.

A magam részéről is úgy tartom, hogy a lengyel kormánynak el kellene küldenie megbizottját, hisz a német kancellár végeredményben helyt adott annak az angol és francia tanácsnak, hogy Berlin és Varsó közvetlen érintkezésbe lépjen egymással.

Mindazonáltal komoly aggályaim vannak aziránt, vajjon Beck úr az adott körülmények között személyesen Berlinbe jöhetne-e? Ez az utazás elkerülhetetlenül emlékezetébe idézné az embereknek Schussnig és Hacha urak szomorú kanosszajárását. A Reich a német propagandakészség minden fogásával kiaknázná s erkölcsi sikernek, a lengyel meghátrálás első jelének könyvelné el. A németek még követelődzőbbek lennének. Úgy gondolom ennélfogva, hogy — ha sor kerül a két miniszter találkozására — ezt a találkozást valamelyik határmenti városban kellene nyélbeütni. Ha Berlinben indítanák meg a tárgyalást, véleményem szerint Lipski urat kellene megbízni Lengyelország képviseletével. Ez a megoldás még azzal az előnnyel is járna, hogy a lengyel kormány látszatra nem vetné magát alá a határidőhöz kötött német követelésnek, amelynek nyilvánvalóan ultimátum-jellege van.

Ha a tárgyalások kedvező mederben haladnának, Beck úr későbbi látogatásának már nem volna akadálya.

Coulondre.

297. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *29.*
(Érkezett telefonon *13 óra 10.)*

Március 21-i követelésén túlmenően a német kancellár nemcsak Danzigot, hanem a néprajzilag tisztára lengyel jellegű Folyosót is magának követeli, csakúgy mint Gdyniát, a lengyel alapítású várost. Ezenfelül további bizonytalan s meghatározhatatlan követeléseknek készíti elő a talajt, amikor gazdasági megegyezésről és „a határincidensek lehetőségének kiküszöböléséről" beszél.

Az a fenntartás, amellyel a nemzetközi szavatosság kérdésében él, élénken emlékeztet a mult év őszén a csehszlovák államhatárok ügyében tanusított magatartásával. Nyilvánvaló, hogy Szovjetoroszország elutasítására számít. Egyébként is elképzelhetetlen, hogy Lengyelország elfogadja ezeket a feltételeket, amelyek teljesítése jobbágyi sorsra juttatná az országot.

Léon Noël.

298. sz.

Bargeton bruxellesi francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Bruxelles, 1939 augusztus *30, 12 óra 04.*
(Érkezett *13 óra 55.*)

Ma délelőtti utasításai értelmében eljártam a belga miniszterelnöknél, aki hálás köszönetét fejezte ki üzenetéért.

Tőlünk kapta az első választ, de már Anglia is értesítette, hogy kedvezően fogadja az ajánlatot. Sem Rómából, sem Berlinből eddig nincs hír; sajtóértesülések szerint azonban Lengyelország rövidesen nyilatkozni fog.

Bargeton.

299. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 augusztus *30.*
(Érkezett telefonon *13 óra 10.*)

Alant közlöm Önnel annak a feleletnek a szövegét, amelyet Hitler úr a brit kormánynak küldött. A Foreign Office ebből az alkalomból újból megkért, hogy ugyanoly bizalmasan kezeljük ezt az okiratot, mint az előtte járt jegyzéket.

„A berlini angol nagykövet a brit kormány elé terjesztette indítványomat, amely

1. annak az őszinte vágynak ad kifejezést, hogy a német kormány és a brit birodalom között baráti megegyezést létesítsünk s biztosítsuk a két ország zavartalan együttműködését.

2. Minden kétségét igyekszik eloszlatni abban az irányban, hogy ez a megegyezés nem vásárolható meg a német életérdekek feláldozása árán. Németország nem mondhat le az egyetemleges emberi igazságra és népének nemzeti becsületére és méltóságára alapított követeléseiről.

A német kormány megelégedéssel vette tudomásul a brit jegyzékből, valamint az angol nagykövet szóbeli kommentárjaiból, hogy a brit kormány a maga részéről is szívesen venné a Németország és Nagybritannia közti viszony javulását és általam javasolt kiterjesztését.

A brit kormány annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy a már-már tűrhetetlenné fajult német-lengyel feszültség eloszlatása előzetes feltétele a remények megvalósításának.

Az elmult év őszétől kezdve, legutoljára pedig 1939 március havában a német kormány több írásbeli és szóbeli indítványt tett a lengyel kormánynak, amelyek — az akkor még fennálló német-lengyel barátságra való tekintettel — mindenkép alkalmasaknak bizonyultak volna arra, hogy mindkét félre elfogadható formában megoldják a felmerült kérdéseket. A brit kormány tudja, hogy a lengyel kormány jónak látta, hogy márciusban véglegesen elutasítsa ezeket az indítványokat. Az elutasítás alkalmával egyidejűleg katonai rendszabályokhoz nyúlt, amelyeket azóta mindinkább megszigorított. Lengyelország valójában már az elmult hónap közepén ténylegesen mozgósította hadseregét. Ehhez járul, hogy Danzig szabadvárost a lengyel hatóságok felbujtására egyik jogtalanság a másik után éri; fenyegető hangú követelésekkel árasztották el a várost, amelyek csak árnyalatilag különböztek az utlmátum formájától, végül pedig elzárták a határokat, kezdetben vámpolitikailag, később azonban katonai intézkedések formájában is, ami által érzékenyen sujtották a szabadváros kereskedelmét és közlekedését, nyilvánvalóan azzal a célzattal, hogy ezt a német községet politikailag és gazdaságilag tönkretegyék.

Mindennek tetejébe nem riadtak vissza égbekiáltó barbár kegyetlenkedésektől sem. A Lengyelországban élő jelentékeny német kisebbséget minden elképzelhető módon üldözték, Lengyelországban lakó német állampolgárokat legyilkoltak. Ezt a helyzetet semilyen nagyhatalom nem nézhetné ölbetett kézzel. Németországot is arra készteti, hogy — miután több hónapig tétlenül szemlélte az eseményeket — megtegye végül is a szükséges intézkedéseket a jogos német érdekek védelmében. A német kormány ünnepélyesen kijelenti a brit kormánynak, hogy a helyzet e pillanatban már odáig fejlődött, hogy azt sem tudomásul venni, sem közömbösen továbbtűrni már nem lehet.

Ami a területi kérdéseket illeti, a német kormány kérése azonos a versaillesi békeszerződés mindig is szükségesnek látott revíziójával. Danzignak és a Folyosónak a birodalomhoz való visszatérését követeli s a Lengyelországnak megmaradt részekben élő német népcsoport létének biztosítását. A német kormány megelégedéssel veszi tudomásul, hogy a brit kormány is osztja azt az elvi meggyőződését, hogy az újonnan keletkezett helyzet problémái okvetlenül megoldandók.

A német kormány meg van győződve — s ezt nem hallgathatja el a brit kormány előtt sem —, hogy maga a brit kormány sem kétel-

kedhetik már abban, hogy a fennforgó problémák elintézése már nem napok vagy hetek, hanem legföljebb órák kérdése. A Lengyelországban lábrakapott anarchikus állapotok következtében bármely pillanatban olyan helyzet állhat elő, amelyet Németország tovább nem tűrhetné.

A brit kormány, úgylátszik, azon a nézeten van, hogy a viszályt közvetlen lárgyalások útján el lehet simítani, a német kormány azonban sajnálatára nem tartja oly magától értetődőnek ezt a megoldást. Minden igyekezetével azon volt eddig, hogy békés tárgyalásokra bírja a lengyel kormányt, de igyekezetét Lengyelország nem támogatta; ellenkezőleg, katonai jellegű intézkedések foganatosításával nagyban hozzájárult a helyzet fönt vázolt elfajulásához.

A brit kormány a két következő meggondolásnak tulajdonít fontos szerepet:

a) hogy a küszöbön álló robbanás veszélyét közvetlen tárgyalások útján a lehető leggyorsabban megszüntessük és

b) hogy a lengyel államot majdani formájában az e formának megfelelő politikai és jogi területen nemzetközi szavatossággal biztosítsák.

Ebben a tárgyban a német kormány a következő nyilatkozatot teszi:

Jóllehet kételkedik a sikeres megoldásban, hajlandó elfogadni az angol indítványt és közvetlen tárgyalásokat folytatni Lengyelországgal. Mint ahogy már határozottan hangsúlyozta, erre a lépésre is csak azért határozza el magát, mert méltányolni akarja a brit kormány jegyzékében kifejtett álláspontot, amely szerint Nagybritannia is szívesen látná a brit nagykövet előtt nagy általánosságban ismertetett barátsági szerződés létrejöttét.

A német kormány ilykép a brit kormány és nemzet előtt tanuságot akart tenni Németországnak arról az őszinte vágyáról, hogy tartós barátságot létesítsen Nagybritanniával.

A Reich kormánya mindazonáltal kénytelen figyelmeztetni a brit kormányt arra a körülményre, hogy — a lengyel területi kérdések elintézése után — a német kormány maga nem vállalhat szavatosságot s nem vehet részt semilyen nemzetközi szavatosságban sem anélkül, hogy az U. R. S. S. kormányát bele ne vonnák az akcióba.

A német kormány sohasem akarta megsérteni Lengyelország életbevágó érdekeit s a független lengyel állam létjogosultságát sem vonta soha kétségbe. A német kormány ennélfogva köszönettel veszi a

brit kormánynak ezt az ajánlatát, hogy Varsót egy teljhatalmú lengyel megbízott berlini kiküldetésére bírja. Reméli, hogy ez a megbízott szerdán, 1939 augusztus 30-án Berlinbe érkezik.

A német kormány azonnal ki fogja dolgozni egy számára elfogadható megoldás tervét, s ezt — amennyiben lehetséges — még a lengyel megbízott érkezése előtt közölni fogja a brit kormánnyal."

Corbin.

300. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *30.*
(Érkezett telefonon *13 óra 30.*)

Az angol nagykövetség épp most közölte velem a Sir Nevile Hendersonnak átadott német válasz szövegét.

Meztelen nyerseségében inkább hasonlít egy legyőzött országra kényszerített békediktátumra, mint egy független állammal kötendő megegyezésre.

Lehet, hogy a tárgyalások mindjárt kezdetben megszakadnak; ennek ellenére az a nézetem, hogy Lengyelország jól tenné, ha berlini nagykövete útján felvenné az érintkezést.

Coulondre.

301. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *30, 15 óra 20.*
(Érkezett *17 óra 40.*)

A sajtó több kisebbségi német letartóztatásáról számol be. Ezek a németek tagjai a Reich katonai hatóságaival összeköttetésben álló terrorista szervezeteknek, amelyeknek az a megbizatásuk, hogy az ország belsejében zavart okozzanak és a csapatszállításokat hátráltassák. Lodzban két német banktisztviselőnél 17 kilogramm ekrazitot és 4 kilogramm nitroglicerint találtak. Poznanban is lelepleztek egy

terrorista szervezetet. Egy ugyancsak terrorista szervezethez tartozó kisebbségi németet a határ közelében tartóztattak le, a kattowitzi német konzulátus kocsiján.

A tarnowi terrorista merénylet áldozatainak száma tizennyolcra emelkedett.

Léon Noël.

302. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *30, 17 óra 40.*
(Érkezett *19 óra 45.)*

A mai német sajtóból megállapítható, hogy

1. a lapok ugyanazt az ingerült magatartást tanusítják, mint az elmult két-három nap alatt. A Lengyelország elleni sajtóhadjárat hevessége nem csökkent.

2. A lengyel-német határ kérdése nyomult az előtérbe. A sajtó ismét hangsúlyozottan foglalkozik a néprajzi principiummal, mintha a Reichnek március 15-e óta még bármilyen joga volna erre az elvre.

3. Nem győzik hangsúlyozni a berlin-moszkvai szerződés végleges voltát és beláthatatlan előnyeit. Célzások esnek arra is, hogy Németország és Oroszország mind a lengyel probléma megoldását, mind a többi keleteurópai kérdést illetően teljes megegyezésre jutott.

Ha ezeket a figyelemreméltó kijelentéseket összevetjük a kancellárnak Sir Nevile Henderson előtt tett ama kijelentésével, amely szerint a Reich Oroszország beleegyezése nélkül nem vállalhat területi szavatosságot Lengyelországért, akkor véleményem szerint, feltétlen kötelességünk, hogy — bármilyen része legyen is a megfélemlítésnek és taktikának a sajtó magatartásában — a lehető leggondosabb figyelemmel kísérjük az orosz-német viszony további fejlődését. Úgy látszik, Németország célja a két ország között olyan „totális" politikai és katonai együttműködést létesíteni, amelyben a vezető szerepet nyilvánvalóan a Reich vállalná.

Itteni jólértesült politikai körökben egyébként arról is beszélnek, hogy rövidesen újabb meglepetésben lehet részünk. Lehetséges, hogy a birodalom azért halasztotta el mindezideig a lengyelek elleni támadást, hogy befejezhesse Moszkvával folytatott titokzatos tárgyalásait.

Coulondre.

303. sz.

De la Tournelle danzigi francia konzul jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Danzig, 1939 augusztus *30, 22 óra 15.*
(Érkezett *23 óra 30.)*

Megtorlásul a danzigi vámhivatalnak arra az intézkedésére, amellyel több vagón árut lefoglalt, a lengyel kormány a tegnapi nap folyamán csökkentette a személyszállító vonatok számát.

A szenátus ma ebben az ügyben bejelentette tiltakozását. Délután a hivatalnokok összeültek s megegyezésre jutottak, a két lengyel megbizottat (vasúti szakembereket) azonban a Gestapo a tanácskozás végével letartóztatta.

La Tournelle.

304. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *30, 23 óra 20.)*

A brit kormány a francia kormány elé terjesztette azokat az utasításokat, amelyeket a Foreign Office angol kartársának adott. Felkérem, hogy ez utasítások szellemében támogassa az angol nagykövetet.

Georges Bonnet.

V.

OLASZORSZÁG KONFERENCIA INDÍTVÁNYA, A NÉMETEK MEGSZAKÍTJÁK A TÁRGYALÁSOKAT (augusztus 31).

305. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *11 órakor.)*

Az angol nagykövet az éjszaka folyamán meglátogatta Beck urat. A lengyel külügyminiszter kedvezően fogadta indítványát és megigérte neki, hogy másnap délig megadja a lengyel kormány feleletét. Utasításai értelmében támogattam kartársam indítványát.

Léon Noël.

306. sz.

François-Poncet római francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *13 óra 05.*)

Alant megismétlem Georges Bonnet úrral augusztus 31-én, 12 óra 50-kor közölt telefoni jelentésemet.

Ciano gróf 12 óra 35-kor magához rendelt a Chigi-palotába. A következő szóbeli nyilatkozatot tette:

Mussolini úr, Anglia és Franciaország beleegyezése esetén szívesen vállalkozik arra, hogy Németországot meghívja egy konferenciára, amely szeptember 5-én ülne össze, hogy megvizsgálja a versaillesi szerződést, a jelenlegi zavarok előidézőjét. Németországot csak azután hívná meg, amikor Franciaország és Anglia már megadta beleegyezését.

Ciano gróf az angol nagykövettel is közölte Mussolini úrnak ezt az ajánlatát.

Sürgős feleletet kér, nehogy időközben az ellenségeskedések megkezdődjenek.

François-Poncet.

307. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *13 óra 50.*)

Beck úr telefonon arról értesített, hogy beleegyező feleletet adott a brit kormánynak s hogy a lord Halifax említette alapon hajlandó közvetlen tárgyalásokba bocsátkozni a Reichhel. A lengyel kormány, kölcsönösség esetére, minden szükséges intézkedést meg fog tenni, hogy a határösszeütközéseket elkerüljék. Az esetleges tárgyalások tartamára helyesnek tartaná, ha egy „egyszerű" modus vivendiben egyeznének meg Danzigra vonatkozólag. Végül azt szeretné tudni, hogy a brit kormány mint képzeli el a nemzetközi szavatosságot és azt az óhaját fejezi ki, hogy Lengyelország a jövőben is számíthasson

Nagybritannia baráti segítségére, amely a megkötendő egyezmény alkalmazását szerfölött megkönnyítené.

Beck úr ugyanakkor arról is értesített, hogy — tanácsaink értelmében — utasította berlini nagykövetét, kérjen kihallgatást a Wilhelmstrassén. Lipski úr tudomására fogja adni a Wilhelmstrassenak, hogy a lengyel kormány „pozitiv" választ ad arra a memorandumra, amellyel a brit kormány az elmult éjszaka folyamán beszámolt a viszály békés rendezése ügyében folytatott tárgyalásairól.

Beck úr arra kért, hogy mind Párisban, mind Londonban a legszigorúbb bizalmassággal kezeljék az angol kormánynak adott válaszát.

Léon Noël.

308. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Corbin londoni francia nagykövethez:

Páris, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett *14 órakor.*)

Arra kérem, járjon el a brit kormánynál, hogy abban az esetben — ha Lengyelország elméletileg beleegyezik a közvetlen tárgyalásokba — a berlini angol nagykövetet azon nyomban, egy percnyi időveszteség nélkül értesítsék a válasz megérkeztéről, hogy ezt azonnal közölhesse a Wilhelmstrasséval.

Georges Bonnet.

309. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *31, 14 óra 10.*
(Érkezett *22 óra 45.*)

A határsértések folytatódnak. A tegnapi nap folyamán azonban emberéletben nem esett kár.

Az ország belsejében a német kém- és terrorszervezetek elleni akciót erélyesen szorgalmazzák. Novi-Saczban több kisebbségi németet tartóztattak le, akik merényletet készítettek elő egy vasúti híd ellen. A Kattowitzban tegnap letartóztatott német bevallotta, hogy a Gestapo

rendeletére a sziléziai nemzeti szocialista pártvezetőség provokációs merényleteket készített elő az elmult 10 nap leforgása alatt néhány lengyel területen élő német földbirtokos ellen.

A sajtó ugyanakkor beszámol arról, hogy a szlovák határon egy körülbelül 100 tagból álló horogkeresztes banda garázdálkodik.

Léon Noël.

310. sz.

Charles-Roux vatikáni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *14 óra 15.*)

Az államtitkár-kardinális a Szentatya alant következő üzenetét tolmácsolta előttem azzal a kéréssel, hogy azt sürgősen juttassam Excellenciádhoz.

„A Szentatya nem akar lemondani arról a reményről, hogy a folyamatban levő tárgyalások igazságos és békés megoldásra juthatnak az egész világ hő óhajának megfelelően.

Őszentsége tehát a Mindenható nevében arra kéri Németország és Lengyelország kormányait, tegyenek meg minden lehetőt, hogy elkerüljék az összeütközést s álljanak el minden olyan intézkedéstől, amely növelné a jelenlegi feszültséget. Anglia, Franciaország és Olaszország kormányaitól azt kívánja, támogassák kérelmét."

Charles-Roux.

311. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *15 óra 10.*)

Most kaptam meg a lengyel kormány előző sürgönyömben említett feleletét az angol kormány jegyzékére. A szöveg elolvasása után a következő részletesebb felvilágosítással szolgálhatok:

1. Az „egyszerű" modus vivendi, amelyet Beck úr említ, arra szolgálna, hogy ideiglenesen normális életfeltételeket teremtsen a

szabadváros területén élő lengyelek számára. A szabadváros jogi helyzetével ez a modus vivendi nem foglalkoznék.

2. A lengyel kormány kijelenti, hogy a Lengyelország és a Reich közti viszony nemzetközi garanciáját illetően elhatározását csak akkor közölheti, ha megkapja a brit kormánytól a kért felvilágosításokat.

3. A lengyel kormány annak a reményének ad kifejezést, hogy a közte és a birodalmi kormány között esetleg megindúló tárgyalások tartamára az angol kormány továbbra is segítségére lesz.

Léon Noël.

312. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *31, 15 óra 10.)*
(Érkezett *17 óra 10.)*

A ma reggeli sajtó szemmelláthatóan zavarban van. Egyrészt nem akarja lehűteni a közvéleményt, másrészt attól tart, hogy túlságosan fel találja izgatni. Néhány nap óta várakozó álláspontot foglaltak el és most nem tudnak, mihez kezdeni vele.

A sajtónak ez a magatartása igazolja értesüléseimet a kormánykörökben látrakapott bizonytalanságról és ingadozásról, amelyekről már egy ízben beszámoltam. A lakosság körében lassankint az a meggyőződés kerekedik felül, hogy a Birodalom még nem határozta el magát a végső lépésre.

A Nemzetvédelmi Tanács felállításával nyilván azt a látszatot akarták kelteni, hogy a kormány hasznos munkát végez, holott ma már sokan látják, hogy a nemzet óriási áldozatai ellenére az ügyekben semmi előrehaladás nem történik.

Félhivatalos körökben mindazonáltal két dologban bíznak, jobban mondva keltetik a bizalmat.

Az egyik remény, amely azonban egyre halványabbnak látszik, az a lehetőség, hogy a válságot a müncheni egyezmény módjára fogják elsimítani.

A másik — s ez látszik egyre valószínűbbnek — azon alapszik, hogy Oroszországtól tettleges segítséget kapnak, amely segítségnek már a puszta ígérete is stratégiailag tarthatatlanná tenné Lengyelország helyzetét.

A ma reggeli Börsenzeitung félreérthetetlenül a német-orosz katonai szövetség fenyegetésével ijesztgeti Lengyelországot és szövetségeseit. Német részről kétségtelenül semmit sem fognak elmulasztani, hogy legalább is papiron nyélbeüssék ezt a szövetséget. Ribbentrop úrnak kétségkívül ez egyik utolsó ütőkártyája.

Coulondre.

313. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 auguszuts *31.*
(Érkezett telefonon *18 óra 35.)*

Lengyel kartársam kormányától a következő általános utasításokat kapta:

„A lengyel kormányhoz az éjszaka folyamán a brit kormánytól jegyzék érkezett a német és lengyel kormányok között megindítandó közvetlen tárgyalások ügyében. A lengyel kormány a maga részéről kedvezően fogadja ezt az indítványt és haladéktalanul közölni fogja a német kormánnyal válaszát."

Lipski úr az utasítás értelmében 13 órakor kihallgatásra jelentkezett a német külügyminiszternél.

Weizsäcker államtitkár 15 órakor felhívta Lipski urat s megkérdezte, hogy a fenti lépést teljhatalmú megbizotti minőségében akarja-e megtenni, vagy pedig nagyköveti minőségében? Minthogy Lipski úr azt felelte, hogy a nyilatkozatát nagyköveti minőségében óhajtja átnyujtani, az államtitkár közölte vele, hogy erről a körülményről be kell számolnia Ribbentrop úrnak s megkérdezte Lipski urat, vajjon elérheti-e őt a legközelebbi órák leforgása alatt. A lengyel nagykövet igenlően felelt. E pillanatig (18 óra 15) még nem kapott feleletet Ribbentrop úrtól.

Coulondre.

314. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *20 órakor.)*

Lengyel kartársam arról értesít, hogy Ribbentrop úr az imént fogadta s hogy átnyujtotta neki az előbbi sürgönyömben említett nyilatkozatot.

Coulondre.

315. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett küldönc útján szeptember *1-én, 22 órakor.)*

Brit kartársam ma reggel 9 óra 5 perckor telefonhoz hivatott. „Megbízható forrásból tudom, mondta, hogy ha a lengyel kormány délig nem egyezik bele egy tejhatalmú megbízott kiküldetésébe, a német kormány olybá fogja venni, mintha a lengyel kormány lemondana a viszály békés megoldásának lehetőségéről és ennek megfelelően utasítani fogja csapatait, hogy támadják meg Lengyelországot."

„Meg kell vizsgálnunk a helyzetet" feletem neki és azonnal felkerestem.

Sir Nevilenek tudomására hozták, hogy már egyszer augusztus 25-én este komolyan számoltak a háború kitörésének veszélyével s hogy ez a veszély ma újból fennforog.

A 25-i háborús veszély valóban megfelel a tényeknek, de ezúttal úgy véltem, hogy — amennyiben a német kormány a lengyel válasz elmaradása miatt valóban elhatározta volna magát a délben megindítandó támadásra, előzőleg bizonyára hivatalosan értesíti az angol kormányt, amellyel közvetlen tárgyalásokat folytatott. Angol kartársam szóbelileg megjelölte nekem azokat a valóban megbízhatóknak látszó forrásokat, ahonnét értesüléseit szerezte.

Sir Nevile még megjegyezte, hogy előtte való éjszaka éjfélkor felkereste Ribbentrop urat s átadta neki azt az angol jegyzéket, amely Hitler úr feleletének Varsóba való továbbításáról számol be. A külügyminiszter Sir Nevilenek felolvasta a német válaszjegyzékben beharangozott megoldás részletes tervét, de azzal az ürüggyel, hogy a lengyel megbizottnak Berlinbe való érkezésére kitűzött határidő már elmult, a terv írásbeli szövegét nem adta át Sir Nevilenek.

Arra határoztam el magam, hogy azonnal felkeresem a lengyel nagykövetet. Ez közölte velem, hogy Sir Nevile hajnali 2 órakor felébresztette és nyomatékosan arra kérte, keresse fel azonnal

Ribbentrop urat, hogy helyreállítsák a szükséges érintkezést. Lipski úr ezt azzal utasította vissza, hogy kormányától még nem kapott ezirányú utasításokat. Mindazonáltal már kora reggel Varsóba telefonált s újabb rendelkezéseket kért.

A helyzet alapos megvizsgálása után úgy láttuk, kívánatos volna, ha Lengyelország — fenntartva azt a látszatot, hogy nem hódol be a német ultimátumnak, — nem tenné ki magát annak a szemrehányásnak, hogy kitért a közvetlen tárgyalások elől, amelyekhez — mind Roosevelt elnök üzenetére adott feleletében, mind Párissal és Londonnal folytatott jegyzékváltásában — beleegyezését adta.

Ennek megfelelően Lipski úr elhatározta, hogy újból felhívja Varsót, én magam pedig Kegyelmes Uramnak a következő telefonjelentést tettem, amelynek szövegét a rend kedvéért az alábbiakban közlöm:

„Az angol nagykövet e pillanatban arról értesít, hogy nemhivatalos, de mindenképpen megbízhatónak tartható értesülései szerint a német kormány a legnagyobb elégedetlenséggel állapítja meg, hogy a lengyel teljhatalmú megbizott nem érkezett meg. Ennek következtében a német kormány úgy látja, hogy ha a helyzetet a délelőtt folyamán nem oldják meg, a legsúlyosabb következményekkel kell számolni."

„Úgy gondolom, hogy e fenyegető hírek ellenére helytelen volna, ha kizökkennénk nyugalmunkból, amelynek megőrzésére okvetlenül szükség van a tárgyalások továbbfolytatására."

„Ezzel szembem az a véleményem, hogy a lengyel kormánynak haladék nélkül értesítenie kellene Berlint, hogy beleegyezik a francia és angol kormányok által tanácsolt közvetlen tárgyalások megindításába. A német jegyzék követeléseit illetően fenntartással élhetne, de egyszersmind tudatná, hogy Lipski urat jelöli meg teljhatalmú megbizottként s hogy a legrövidebb idő alatt elküldi neki a szükséges utasításokat."

„Megjegyzem még, hogy Lipski úrnak véleményem szerint nem szabadna azzal megelégednie, hogy egyszerűen tudomásulvegye a német követeléseket, hanem az egyensúly érdekében neki is ismertetnie kellene a lengyel álláspontot."

„Időnyereség szempontjából előnyös volna, ha Ön haladék nélkül felhívná Varsót."

12 óra 10 perckor Kegyelmes Uram arról értesített telefonon, hogy a lengyel kormány néhány perc leforgása alatt közölni fogja beleegyező feleletét.

14 órakor Lipski úr értesítést kapott kormányától, amely szerint Lengyelország kedvezően fogadja a tárgyalások megindítására vonatkozó indítványt és erről rövidesen értesíteni fogja a német kormányt. Lipski úr azonnal kihallgatásra jelentkezett Ribentrop úrnál. 15 órakor Weizsäcker államtitkár megkérdezte tőle, hogy ezt a kihallgatást teljhatalmi megbizotti minőségében, vagy pedig nagykövetként kéri-e? Lipski úr azt felelte, hogy nagyköveti minőségében.

Lengyel kartársam e pilanatban (19 óra 45 perc) arról értesít, hogy a német külügyminiszter kihallgatáson fogadta s hogy közölte vele kormánya nyilatkozatát.

Coulondre.

316. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *31, 21 óra 55.*
(Érkezett szeptember *1-én, 1 órakor.*)

Az utóbbi napok eseményei folytán a danzigi lengyeleket fokozatosan megfosztják minden előjoguktól. A kikötő adminisztrációjában ugyan még résztvesznek, de a vasutak kisiklottak kezükből, a nemzeti szocialisták elfoglalták a danzigi pályaudvart, lefoglalták a szerelvényeket.

A lengyel állampolgárok már nincsenek biztonságban. A Gestapo letartóztatta azt a két hivatalnokot is, akik Danzig élelmezése és a személyszállító vonatok rendszeres forgalma ügyében tárgyalásokat akartak indítani a szenátussal.

A lengyel sajtó beszámol ugyan ezekről az eseményekről, de bölcs önmérsékletet tanusít. A sajtó nyilvávalóan utasítást kapott, térítse el a közönség figyelmét erről a kérdésről. A fenti események, csak úgy, mint a határösszeütközések és a német garázdálkodásokról szóló hírek a hitleri provokációk rubrikájában szerepelnek.

Léon Noël.

317. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *23 óra 15.)*

Az államtitkár 21 óra 25-kor kihallgatásra rendelt magához s a következő nyilatkozatot tette.

„Kormányom megbízásából a francia kormány tájékoztatására ezennel átadom Önnek ezt a két okmányt.* Az első a sajtó tájékoztatására szolgál. A második a német terv szövege Danzig és a Folyosó kérdésének rendezésére és a lengyel-német kisebbségi probléma megoldására."

Tudomásul vettem, hogy e két okmányt információképpen adják át nekem s közöltem, hogy ilyen minőségben fogom őket kormányomhoz továbbítani.

Brit kartársam 21 óra 15-kor ugyancsak megkapta ezeket az okmányokat.

Coulondre.

318. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *23 óra 30.)*

Az újabb német mesterkedésnek nyilvánvalóan az a célja, hogy Lengyelországot olyan színben tüntesse fel, mintha ki akarna térni a konfliktus békés megoldásának lehetősége elől.

Ha akarunk felelni erre a sakkhúzásra, s fényt deríteni a német eljárásra, rámutathatunk arra, hogy a lengyel kormány a német jegyzék ultimátumszerű feltételeinek és formájának ellenére sem tért ki a tárgyalások elől, hanem ellenkezőleg, hozzájárulását adta a tárgyalások megindítására s erről Lipski úr útján értesítette Ribbentrop urat.

Coulondre.

* Arról az indítványról van szó, amelyet augusztus 30-án este Ribbentrop úr felolvasott Sir Nevile Hendersonnak (Cf. 315. sz.) s amelyet a német rádió 31-én este 21 órakor közzétett azzal, hogy a birodalmi kormány visszautasítottnak tekinti.

319. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 augusztus *31.*
(Érkezett telefonon *24 órakor.)*

Németország a német-lengyel helyzetről rádió-jelentést tett közzé. Beck úr feleletkép Lubiensky gróf útján a következő üzenetet küldi Kegyelmes Uramnak.

Lipski úr ma délben 13 órakor kihallgatásra jelentkezett Ribbentrop úrnál. Ribbentrop úr valószínűleg 18 órakor fogadta a nagykövetet. Beck úrnak semilyen értesülése nincs arról, hogy mi történt, Berlin és Varsó között megszakadt az összeköttetés. De a német rádió jelentése azt a látszatot igyekszik kelteni, mintha a tárgyalások megszakadtak volna.

Beck úr ebből az alkalomból újból hangsúlyozza, hogy a lengyel kormány semilyen erőfeszítéstől nem riad vissza, hogy lehetővé tegye a kibékülést. A német rádiójelentést illetően sem formált még végleges véleményt. Nem tudja, vajjon egy utolsó zsarolási kísérletről van-e szó, vagy pedig az ellenségeskedések bevezetéséről?

Arra kértem Lubienski grófot, közölje fölöttesével, hogy az én véleményem szerint is függőben kell tartani ítéletünket, amíg nem tisztáztuk a szóbanforgó rádiójelentés természetét és jelentőségét.

Léon Noël.

VI.

AZ ELLENSÉGESKEDÉSEK KEZDETE (szeptember 1).

320. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *1 óra 30.)*

A varsói brit nagykövet és Beck úr tárgyalásáról szóló jelentés 18 óra 30-kor érkezett a Foreign Officeba. A középeurópai sürgönyöket késedelemmel továbbítják, ez az oka annak a késésnek is, amellyel

a fentemlített sürgöny Londonba érkezett. A végét telefonon kellett továbbítani.

Beck úr kijelentette, hogy a brit tanácsnak megfelelően Lipski úr utasítást kapott, lépjen érintkezésbe a német kormánnyal. A brit nagykövet kérdésére felelve, Beck úr megállapította, hogy Lipski úr nem kapott felhatalmazást, hogy — ha eléje terjesztenék a német követeléseket — az okmányt átvegye. A lengyel kormány nem feledkezett meg más országok tapasztalatairól, nem feledkezett meg a közelmult különböző ultimátumairól s ennélfogva úgy véli, helyesebb, ha ilyen körülmények között megtagadja a jegyzék átvételét. Lipski urat tehát csak arra utasítanák, hogy állítsa helyre Németországgal az összeköttetést, s állapodjék meg a német kormánnyal, hol és mikor indulhatnának meg a tárgyalások.

Beck úr arra is figyelmeztette az angol nagykövetet, hogy Danzigban egyre súlyosabbá válik a helyzet s hogy haladék nélkül meg kellene egyezni valamilyen modus vivendiben, amelynek értelmében szabadlábra helyeznék a letartóztatott lengyel tisztviselőket és újra megindítanák a vasúti forgalmat. Úgy gondolja, hogy a népszövetségi biztos vállalhatná a közvetítő szerepét.

Beszélgetésünk vége felé a külügyminiszter még megjegyezte, hogy nem hajlandó személyesen Berlinbe utazni, nem vállalja egy új Hacha elnök szerepét s hogy abban az esetben is, ha a tárgyalások megindulnának, igénybe szeretné venni a brit kormány baráti közvetítő szolgálatait. A Sir Howard Kennardnak átadott írásbeli válasz lényegileg a következőket tartalmazza:

1. A lengyel kormány, mint ahogy azt már több ízben kijelentette, az angol indítvány alapján hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni a birodalmi kormánnyal.

2. Kölcsönösség esetén szavatosságot vállal azért, hogy a lengyel csapatok nem sértik meg a német határt.

3. Elkerülhetetlennek tartja, hogy Danzigra nézve a legsürgősebb megállapodás történjék valamilyen modus vivendi-re nézve.

4. A brit kormány által említett nemzetközi szavatosságot illetően a lengyel kormány nem nyilatkozhatik addig, amíg tiszta képet nem nyert e szavatosság természetéről.

5. A lengyel kormány reméli, hogy a jövőben is igénybeveheti Nagybritannia baráti szolgálatait.

Corbin.

321. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *1, 2 óra 11.*
(Érkezett *5 óra 10.*)

A ma éjjel rádió útján közzétett német követelések 15 pontjához a következő fontosabb megjegyzéseket fűzöm.

1. Hitler úr e rádióközlemény révén ki akar bújni a további diplomáciai tárgyalások kötelezettsége alól, amelyeket — eddigi módszereivel ellentétben — Nagybritannia irányában vállalt. Amennyiben a Reich nem támadná meg ma Lengyelországot, igyekeznünk kellene Berlint újabb tárgyalásokra bírni Londonnal.

2. A rádiójelentés szövegéből kiderült, hogy a lengyel megbízottaknak — ha Berlinbe érkeznek —, tárgyalás nélkül el kellett volna fogadniuk Hitler úr feltételeit.

3. A néprajzi térképek bizonysága szerint a rádiójelentés által említett területeken 1914-ben lengyel többség lakott.

Léon Noël.

322. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *8 óra 20.*)

A lengyel vezérkar jelenti, hogy a német csapatok, Danzigból kiindulva, ma hajnali 4 órától kezdve több helyen, Kartuzy és Gardeja szomszédságában, átlépték a Folyósó határát. Német repülőgépek Danzigtól délre megtámadták Tczew lengyel községet.

A sziléziai határról is felfegyverzett német bandák betörését s repülőgépek határsértéseit jelentik.

Léon Noël.

323. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *8 óra 30.*)

A vezérkarhoz érkező legutolsó jelentések szerint a német támadás valamennyi határon megindult.

Keletporoszországban, Sziléziában és a szlovák határ számtalan pontján a német tüzérség előzetes bejelentés nélkül megnyitotta a tüzelést.

Danzig bejelentette a birodalomhoz való csatlakozását.

Léon Noël.

324. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *11 óra 30.*)

A Reichstag ülése most ért véget. Egy óráig tartott.

Megnyitó beszédében Göring tábornok bejelentette, hogy a Reichstag összehívását csak hajnali 3 órakor határozták el. Megjegyezte még, hogy több mint 100 képviselő nem jelenhetett meg, mert a Wehrmachtban teljesít szolgálatot.

Alant közlöm a kancellár beszédének jelentősebb részeit és analizisüket:

„A versaillesi diktátum egy problémát keltett életre, amely egyre tűrhetetlenebb számunkra és 1919 óta meg nem szűnő szenvedéseket hárít ránk.

„Danzig német város és mindig az is volt, a Folyosó német és mindig német volt. Mindkét terület németeknek köszönheti kulturális fejlődését. Danzigot elválasztották Németországtól, a Folyosót elrabolták. Más területeken a németek oly kegyetlen bánásmódban részesültek, hogy több mint egy millió közülök arra kényszerült, hogy elhagyja tűzhelyét.

„Mindig azon igyekeztem, hogy békés eszközökkel érjem el ennek az állapotnak a revízióját. Hazugság, ha azt állítják, hogy csak erőszakkal élünk. Minden esetben — nem csak egy alkalommal — azon voltam, hogy tárgyalások útján érjem el a szükséges revíziót. De amikor azt ajánlottam, hogy korlátozzuk a fegyverkezést, tiltsunk el bizonyos fegyvereket és hadviselési módszereket, amelyeket összeegyeztethetetlennek tartottam az emberi jogokkal, elutasítottak.

„Hiába igyekeztem békés úton megoldani Ausztria, a Szudéták, Cseh- és Morvaország kérdését. Lehetetlen álláspont az, amely csak békés revíziókat tűr el, de minden ilyen természetű kísérletet eleve visszautasít.

„A mi szemünkben a versaillesi szerződés sohasem emelkedett törvényerőre."

Ezután rátért a német kisebbség által lakott lengyel területek kérdésére és kijelentette, hogy nincs olyan nép, amely — ha tart magára — hosszabb ideig eltűrné a fennálló helyzetet.

„Mindazonáltal még egy újabb kísérletet tettem. A brit kormány azt ajánlotta, hogy Lengyelország és Németország lépjen egymással közvetlen érintkezésbe. Elfogadtam ezt az ajánlatot és kidolgoztattam a tárgyalási alapot. Két teljes napig vártam arra, hogy a lengyelek elküldjék teljhatalmú megbizottjukat. Tegnap este a lengyel nagykövet arról értesített, hogy kormánya most tanulmányozza a kérdést, milyen feltételek mellett egyezhetne bele a tárgyalások megindításába.

„Ha eltűrnők, hogy így bánjanak a német birodalommal, s vezérével, Németország megérdemelné, hogy örökre eltűnjön a politikai színpadról.

„Ami engem illet, tévedtek... Békeszeretetemet nem lehet büntetlenül gyávaságnak nézni. Ezért tegnap este elhatároztam, hogy tudatom a brit kormánnyal, hogy a tárgyalásokat meghiúsultaknak tekintem.

„Beleegyezésemre Lengyelország azzal válaszolt, hogy elrendelte az általános mozgósítást: a terrorizmus megerősödött. Ekkor határoztam el, hogy Lengyelországgal a saját módszereivel fogok elbánni...

„Ha Franciaország és Anglia úgy tartja, hogy megsértettem érdekeiket, meg kell állapítanom, hogy ez a szempontjuk nem téríthet el attól, hogy kötelességemet teljesítsem.

„Már egyszer kijelentettem, hogy nem kívánok és soha nem is kívánnék semmit a nyugati hatalmaktól. Ez a kijelentésem végleges.

„Angliának több alkalommal felkínáltam barátságomat, de egyoldalú érzelmek elfonnyadnak. Nyugaton nincsenek érdekeink.

Nyugati határaink véglegesek. Nyugati védővonalunk egyszersmindenkorra és örök időkre megjelöli a Reich határát. Ezen a területen a jövőben sem lesz semmi célunk. Magatartásunk nem fog megváltozni. Hálás köszönetemet fejezem ki Olaszországnak, hogy megértéssel viseltetett irántunk és támogatott bennünket, de Önök meg fogják érteni, hogy a magunk küzdelméhez nincs idegen segítségre szükségünk. Magunk is el tudjuk végezni feladatunkat. A semleges országok semlegességét tiszteletben fogom tartani addig, amíg ők maguk is tiszteletben tartják.

„Önök tudják, hogy Oroszországot és Németországot különböző doktrinák szerint kormányozzák. De a két ország között csak egyetlen vitás kérdés merült fel, amelyet rendezni kellett. Németország nem szándékszik tanait exportálni, Oroszország sem. A két országnak semilyen oka sincs rá, hogy ellenfélként álljon egymással szemben. Ezért elhatároztuk, hogy megkötjük azt a szerződést, amely mindörökre kizárja az erőszak alkalmazását, tanácskozási kötelezettséget ró ránk bizonyos európai kérdésekben és lehetővé teszi a gazdasági együttműködést. Soha többé nem történhetik meg, hogy a két állam egymás ellen vonuljon. Ha a nyugati hatalmak megkísérelnék, hogy ezt a helyzetet megváltoztassák, próbálkozásuk csődöt fog mondani. Oroszországgal kötött szerződésünk páratlan jelentőségű, végleges fordulatot ad a világpolitikának. Azt hiszem, hogy az egész német nép elégtétellel fogadja ezt a politikai magatartásunkat.

„A világháború alatt Németország és Oroszország ellenfélként álltak egymással szemben s mindketten áldozatul estek e harcnak. Ez többé nem fog megtörténni.

„Berlin és Moszkva jóváhagyta a megnemtámadási és konzultációs szerződést. Moszkvában époly megelégedéssel fogadták szövetségünket, mint Berlinben. Molotov úr tegnapi beszédének nincs egyetlen szava sem, amelyet ne írnék alá.

„Most pedig hadd mondjam el céljaimat! El vagyok rá szánva, hogy megoldjam:

„1. a danzigi kérdést;

„2. a Folyosó kérdését;

„3. azt akarom, hogy Németország és Lengyelország között olyan viszony keletkezzék, amely lehetővé teszi a két nép békés együttműködését.

„El vagyok rá szánva, hogy addig küzdök, amíg a lengyel kormány el nem fogadja az új helyzetet, vagy amíg nem alakul egy

más lengyel kormány, amely elfogadja. A német keleti határról ki akarok küszöbölni minden zavaró mozzanatot, meg akarom szüntetni az állandó veszély fenyegetését. Keleten ugyanolyan békés állapotoknak kell uralkodniuk, mint nyugati határainkon.

„Az elkerülhetetlen háborút úgy fogjuk viselni, hogy semmiképp se irányuljon asszonyok és gyermekek ellen. De ha az ellenfél ebből a magatartásunkból azt a következtetést vonná le, hogy most már saját belátása szerint azt teheti, amit akar, olyan feleletet fog tőlünk kapni, hogy a lélegzete is eláll.

„Ma éjszaka lengyel katonák átlőttek német területre. Reggel 5 óra 45 óta megfeleltünk ezekre a lövésekre. E pillanattól kezdve minden bombára bombával fogunk válaszolni. Ha gázháborút kezdenének, gázzal fogunk megfelelni. Ha bárki megszegné az emberséges hadviselés törvényeit, meg fogunk rá felelni. Addig fogunk küzdeni, amíg helyre nem állítottuk a birodalom és jogainak biztonságát.

„Hat évig dolgoztam és 90 milliárdot költöttem hadseregünkre. Kifogástalanul fel van fegyverkezve és jóval többet ér ma, mint amennyit 1914-ben ért. Rendületlenül megbízom benne. Ha áldozatokat követelek tőle és minden némettől, azért teszem, mert magam is kész vagyok minden személyes áldozatra. Bármilyen posztot hajlandó vagyok elfoglalni, akármilyen veszélyes is! Egész életemet a nemzeti szocialista mozgalomnak szenteltem. Nincs más becsvágyam, minthogy a Reich első katonája legyek. Felöltöttem egyenruhámat, csak a győzelem után fogom levetni ... vagy pedig nem érem meg a véget!

„Ha valami bajom történnék, Göhring lesz az utódom, ha Göhringnek történnék valami baja, Hess fogja követni.

„Azt követelem, hogy ugyanolyan vak engedelmességet fogadjanak nekik, mint amelyinnel engem szolgáltak. Ha Göhringnek és Hessnek is valamilyen baja történnék, az általam kinevezendő tanács fogja kebeléből kijelölni legméltóbb, azaz legbátrabb utódomat."

A Führer ezek után kijelentette, hogy a nemzeti szocialisták nem ismerik a kapituláció kifejezést, s hogy 1918 novembere nem fog megismétlődni.

„Ha mi, az egyének el is tűnünk, az nem számít — mondta —, a fontos az, hogy nemzetünk éljen."

A kancellár végül arra szólította fel a képviselőket, tartsák a népben a lelket, majd azzal végezte, hogy megbízik a német férfiak, asszonyok és a német fiatalság önfeláldozó szellemében.

Coulondre.

325. sz.

Roosevelt elnök felhívása Nagybritanniához, Franciaországhoz, Olaszországhoz, Németországhoz és Lengyelországhoz.

1939 szeptember *1.*

„Az elmult években a földkerekség különböző pontjain háborúk dúltak, amelyeknek folyamán meg nem erősített városok polgári lakosságát is bombázták s ezernyi védtelen asszonyt és gyermeket csonkítottak meg és gyilkoltak le. Ez a fölösleges kegyetlenség felháborította az emberiség lelkiismeretét és halálos sebet ejtett minden kulturált férfi és asszony szívén.

„Ha a most fenyegető tragikus vész alkalmából újra feléledne a barbárságnak ez a formája, százezrével fognak elpusztulni azok a teljességgel ártatlan emberi lények, akik sem nem felelősek a háborúért, sem részt nem vesznek benne.

„Ezért arra kérem azokat a kormányokat, amelyek esetleg belekeverednek ebbe a háborúba, nyilvánítsák ki határozott formában ezt az eltökélt szándékukat, hogy semilyen esetben, semilyen körülmények között nem fogják repülőgépekről bombáztatni a meg nem erősített városokat és a polgári lakosságot, feltéve, hogy ellenfeleik is lelkiismeretesen betartják ezt a szabályt.

„Azonnali válaszát kérek."

326. sz.

Walter Stucki párisi svájci követ jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Páris, 1939 szeptember *1.*

A szövetségi kormány sürgönyileg arra utasít, hogy Kegyelmes Uram előtt a következő nyilatkozatot tegyem.

„A nemzetközi helyzet arra kényszeríti a svájci Szövetségi államot, hogy katonai rendszabályokhoz folyamodjék. Egyúttal kifejezést ad annak a megmásíthatatlan szándékának, hogy szigorúan kitartson azok mellett a semlegességi elvek mellett, amelyek több

évszázad óta irányítják politikáját s amelyeket a svájci nép szívébe zárt, mert megfelelnek hajlamainak, benső szervezetének és az európai államok közt elfoglalt helyének. A szövetségi tanács különleges felhatalmazás alapján tehát ezennel ünnepélyesen kijelenti, hogy a Szövetségi állam minden rendelkezésére álló eszközzel meg fogja védelmezni területét és semlegességét, amelyet az 1815-i szerződések és az ezeket kiegészítő megállapodások az európai politika igaz érdekeinek megfelelően szabályoztak.

A Szövetség becsületbeli kötelességének tartja, hogy — miként a legutóbbi háborúk folyamán — ezúttal is megkönnyítse azoknak a humánus testületeknek a pártatlan munkáját, amelyek az esetleges viszályból származó szenvedéseken enyhíthetnének. A szövetségi tanács hivatkozik a kormányok több alkalommal ünnepélyesen megismételt nyilatkozataira s annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy jelen nyilatkozatát a szövetségi állam nemzetközi szerződései és kötelezettségei lojális megerősítésének fogják tekinteni."

327. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele François-Poncet római francia nagykövethez:

Páris, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *11 óra 45.*)

Augusztus 31-i sürgönyére felelek.

Kérem közölje Ciano gróffal a következő nyilatkozatot:

„A francia kormány méltányolja azokat a nemes szándékokat, amelyek a királyi kormányt indítványának megtételére késztették és a maga részéről újból igazolja azt a hajlandóságát, hogy minden eszközt megragadjon, minden lépéshez csatlakozzék, amelyeknek révén barátságosan el lehetne simítani a Németország és Lengyelország között felmerült viszályt.

„A francia kormány tehát őszinte köszönetét fejezi ki az olasz kormány hasonló értelmű igyekezetéért. Köszönettel nyugtázza az olasz kormánynak a római francia nagykövethez juttatott közleményét is, amely egy nemzetközi értekezlet összeülését javasolja. A francia kormány hozzájárul ehhez az indítványhoz.

„Mindazonáltal kénytelen vagyok arra figyelmeztetni, hogy ez az értekezlet nem tárgyalhatna olyan ország érdekeiről, amely a tanácskozáson nem venne részt; semilyen ország távollétében nem lehet érdekei fölött rendelkezni.

„A francia kormány úgy tartja, hogy ez a konferencia ne szorítkozzék az aktuális részproblémák ideiglenes és részleges megoldásának kísérletére; ellenkezőleg, fel kellene vetnie mindazokat az általános jellegű kérdéseket, amelyek minden konfliktus csirájában lappanganak, hogy így helyreállíthassuk és biztos alapokon megszervezhessük a világbékét."

Georges Bonnet.

328. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *12 órakor.)*

Minthogy attól félek, hogy küldönc útján tegnap továbbított sürgönyöm későn érkezik, újból megismétlem tartalmát:

„Augusztus 31-én 9 óra 05-kor angol kartársam telefonhoz hivatott és közölte velem, hogy biztos forrásból tudja, hogy — amennyiben Lengyelország 12 óráig nem egyezne bele teljhatalmú megbízott kiküldetésébe — a német kormány megindítaná a támadást.

Azonnal felkerestem kartársamat. Megerősítette telefoni közleményét s elmondta, hogy értesülései Ribbentrop úr környezetéből származnak. Közölte velem továbbá, hogy az éjszaka folyamán személyesen elvitte a külügyminisztériumba az angol választ. A külügyminiszter felolvasta neki a német-lengyel szerződéstervezet szövegét, de oly gyorsan olvasta, hogy a nagykövet csak egy-egy részletét értette meg. Sir Nevile Henderson elkérte a szöveget, de Ribbentrop úr kérelmét azzal az ürüggyel utasította vissza, hogy a lengyel teljhatalmú megbízott kiküldetésére kitűzött határidő már lejárt.

Azonnal felkerestem Lipski urat s rávettem, hogy telefonon kérjen Varsótól rögtöni beleegyező választ a tárgyalások megindítása kérdésében.

Egyúttal telefonáltam Kegyelmes Uramnak és megkértem, hogy ezt a javaslatomat Varsóban támogassa.

12 óra 10-kor Kegyelmes Uram közölte velem, hogy a lengyel kormány néhány percen belül beleegyező választ fog adni. Erről azonnal értesítettem angol és lengyel kartársaimat. 13 órakor Lipski úr utasítást kapott, hogy megtegye az előző sürgönyömben idézett nyilatkozatot. Weizsäcker úr előzőleg, 15 órakor megkérdezte tőle, hogy teljhatalmú megbizotti vagy pedig nagyköveti minőségében teszi-e meg a nyilatkozatot? A külügyminiszter 19 óra 45-kor fogadta Lipski urat, tudomásul vette a nyilatkozatot, de nem közölte vele a német tervezetet. 21 óra 15-kor és 21 óra 35-kor angol kartársam és én megjelentünk Weizsäcker úrnál, aki kormányaink tájékoztatására átadta nekünk a német szerződéstervezetet és egy-egy sajtótájékoztatót. A két okmányt, úgy tudom 21 órakor hozták nyilvánosságra.

Coulondre.

329. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *12 óra 15.)*

A lengyel nagykövet ma reggel látogatást tett a Foreign Officeban, hogy az államtitkárt tájékoztassa via Paris érkezett híreiről, nevezetesen Németországnak Lengyelország elleni támadásáról. Közölte, hogy a lengyel területet négy különböző ponton támadták meg a német csapatok, hogy több város ellen légi támadásokat hajtottak végre, amelyek — főkép Varsóban — a polgári lakosság köreiben, asszonyok és gyermekek között is áldozatokat szedtek.

Raczinsky gróf kijelentette, hogy nézete szerint az események időszerűvé teszik a brit szavatosság alkalmazását. Lord Halifax személyes véleményekép azt felelte, hogy véleménye szerint ehhez nem férhet kétség.

Corbin.

330. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *12 óra 15.*)

A Reuter-ügynökség az alább következő félhivatalos jelentést közli:

„Londoni hivatalos körökben arra figyelmeztetnek, hogy amennyiben Hitler úrnak a német néphez intézett proklamációja azt jelentené — amit minden valószínűség szerint jelent —, hogy Németország megüzente a háborút Lengyelországnak: Nagybritannia és Franciaország el van tökélve, hogy a lengyel kormány irányában vállalt kötelezettségeinek a végsőkig megfeleljen.

A tárgyalásokról terjesztett német hírváltozat merő hazugság. A német kancellár augusztus 29-én közölte Őfelsége nagykövetével: elvárja, hogy másnapra egy lengyel teljhatalmú megbízott érkezzék Berlinbe az egyezség megkötésére.

Hozzátette még, hogy reméli, addig is kidolgozhatja a német javaslatokat.

Más szavakkal: azt követelték a lengyel kormánytól, vesse alá magát a csehszlovák köztársaság elnökére kényszerített eljárásnak s küldjön Berlinbe egy megbizottat, aki elfogadja a lengyel kormány számára teljesen ismeretlen feltételeket.

Természetesen, hogy a lengyel kormány nem vállalta ezt a megalázó szerepet.

Ha valamilyen legyőzött hatalomra békediktátumot kényszerítenek, akkor is megengedik kiküldötteinek, hogy a tárgyalások közben időnkint utasításokat kérjenek kormányuktól.

Túlságosan rövid az idő, hogy részletesen megfelelhessünk a német kormány hazugságaira, de nagy általánosságban Őfelsége kormányának álláspontját röviden a következőkben összegezhetjük:

Ha a német kormánynak valóban az lett volna az őszinte igyekezete, hogy tárgyalások útján intézze el a felmerült viszályt, nem élt volna ezzel az ultimátumszerű eljárással. Ellenkezőleg, a kultúrországok kormányai gyakorlatának megfelelően tárgyalásokat indított volna a lengyel kormánnyal a tanácskozás időpontjának és helyének megállapítására.

Őfelsége kormányának véleménye szerint a lengyel kormány teljes joggal utasította vissza a német kormány méltatlan bánásmódját.

Ami pedig a német kormány most közzétett s a lengyel kormánnyal eddig még nem közölt feltételeit illeti, Őfelsége kormánya csak annyit mondhat, hogy ezeket a feltételeket természetesen elő kellett volna terjesztenie Lengyelországnak s elegendő időt hagynia kormányának, hogy megállapítsa, vajjon sérelmesek-e Lengyelországnak azokra az életbevágó érdekeire, amelyekről Németország — a brit kormányhoz juttatott közleményében — kijelentette, hogy teljes mértékben tiszteletben fogja őket tartani.“

Corbin.

331. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *1, 13 óra 50.*
(Érkezett *17 óra 58.*)

Beck úr e pillanatban telefonált nekem, hogy hangsúlyozza:

1. a német csapatmozdulatok a lengyel határon a tényleges támadás jellegével bírnak;

2. tegnap este 19 óra 30-kor Lipski úr, az általa kért kihallgatáson megerősítette Ribbentrop úrnak, hogy Lengyelország kész a tárgyalásokra;

3. a német repülőgépek számtalan lengyel községet bombáztak.

Lipski urat utasították, kérje el útlevelét.

A kormány életbelépteti a háború idejére érvényes kivételes intézkedéseket.

Beck úr egyben kijelentette, hogy a helyzetre való tekintettel a francia és angol kormányokra bízza, hogy belátásuk szerint használják fel a lengyel kormány tegnapi válaszát.

Léon Noël.

332. sz.

François-Poncet római francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 szeptember *1, 14 óra 30.*
(Érkezett *16 óra 30.*)

Ma 12 óra 45-kor átadtam Ciano grófnak a francia kormány feleletét az értekezlet összehívására vonatkozó olasz javaslatra.

A francia kormány magatartása szemmelláthatóan jólesett Ciano grófnak; megelégedéséről biztosított s kifejezte köszönetét.

Mindazonáltal hozzátette, hogy e pillanatban nem tudja megállapítani, vajjon az olasz indítványnak van-e még valamilyen létjogosultsága s van-e értelme, hogy eljuttassák Hitler úrhoz.

François-Poncet.

333. sz.

A francia kormány felelete az Egyesült-Államok elnökének felhívására a légi támadások tárgyában.

Páris, 1939 szeptember *1.*

A francia kormány sietve válaszol az amerikai Egyesült-Államok elnökének a felhívására, amelyet azokhoz a kormányokhoz intézett, amelyek a jelenlegi viszályba belekeverődhetnének. Az Egyesült-Államok elnöke ebben a felhívásában arra kéri az érdekelt kormányokat, tekintsenek el minden esetben és minden körülmények között a polgári lakosság légi bombázásától.

A francia kormány méltányolja Franklin D. Roosevelt úr nemes szándékait és kijelenti, hogy — amennyiben a német támadás következtében háborúba kényszerülne — szigorúan be fogja tartani a háborús törvényeket s minden tőle telhetőt elkövet, hogy a polgári lakosságot megkímélje a modern háború szenvedéseitől. A francia kormány eddig is minden igyekezetével azon volt, hogy megfeleljen a humanizmus szellemének s ennek megfelelően adott most is parancsot a francia hadsereg legfőbb vezetőinek.

Ezek a parancsok eltiltják a hadsereget a polgári lakosság bombázásától és a légi bombázást kizárólag katonai jellegű célpontokra korlátozzák.

Magától értetődik, hogy a francia kormány fenntartja magának a jogot, hogy megfelelő ellenrendszabályokhoz nyúljon arra az esetre, ha az ellenfél nem tartaná magát ugyanazokhoz a korlátozó rendszabályokhoz, amelyeknek a francia kormány légi haderejének működését alávetette.

334. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Walter Stucki párisi svájci követhez:

Páris, 1939 szeptember *1.*

Követ Úr!

Van szerencsém igazolni a svájci kormány ma hozzám juttatott semlegességi nyilatkozatának vételét. A nyilatkozatot tudomásul veszem.

A köztársasági kormány az 1815-i szerződések és kiegészítő megállapodások értelmében szigorúan tiszteletben fogja tartani a svájci szövetségi állam semlegességét és területi sérthetetlenségét.

Fogadja Követ Úr legmélyebb tiszteletem kifejezését.

Georges Bonnet.

335. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *17 óra 30.*)

Hivatkozom a Politikai Osztállyal imént folytatott telefoni beszélgetésemre.

Sir Alexander Cadogan most közölte velem azoknak az utasításoknak a szövegét, amelyeket a brit kormány Sir Nevile Hendersonhoz fog juttatni, hogy délután 5 órakor végrehajtsa őket.

Alant közlöm a szöveg fordítását:

„Őfelsége külügyminisztériuma első államtitkárának utasítása értelmében van szerencsém közölni Önnel, hogy:

„A német kancellár ma kora reggel proklamációval fordult a német hadsereghez, amelyből világosan kiderül, hogy meg akarja támadni Lengyelországot. Az Őfelsége kormányához és a francia kormányhoz befutott hirek azt tanusítják, hogy a német csapatok átlépték a lengyel határt és támadásokat hajtottak végre lengyel városok ellen.

„Ilyen körülmények között a Brit Birodalom kormánya és Franciaország kormánya úgy látja, hogy a német kormány olyan helyzetet teremtett (erőszakos támadással fenyegeti Lengyelország független-

ségét), amely a Brit Birodalom és Franciaország kormányainak szerződésük értelmében kötelességükké teszi, hogy Lengyelország segítségére siessenek.

„Ennek megfelelően utasításom van arra, közöljem Excellenciáddal, hogy Őfelsége kormánya habozás nélkül teljesíteni fogja Lengyelország irányában vállalt kötelességeit, amennyiben a német kormány Őfelsége kormányának nem ad megfelelő biztosítékokat arra nézve, hogy Németország beszünteti Lengyelorzság ellen idított támadását s azonnal visszavonja lengyel földre behatolt csapatait."

Sir Alexander Cadogan közölte velem, hogy a brit kormány véleménye szerint nagykövetünknek a két kormány nevében hasonló szövegű jegyzéket kellene átadnia a német kormánynak.

Corbin.

VII.

A FRANCIA-ANGOL LÉPÉS BERLINBEN ÉS A HÁBORÚ KEZDETE.

(Szeptember 1—3.)

336. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *17 óra 35.)*

A brit kormány tegnapi sajtótájékoztatójában hangsúlyozta azt a tényt, hogy az egy órával ezelőtt rádión terjesztett német ajánlat, amelyet mindezideig hivatalosan nem közöltek volt vele, a legnagyobb mértékben meglepte. Erről az ajánlatról csak annyiban van tudomása, hogy előtte való este fennhangon, sietve, felolvasták Sir Nevile Hendersonnak.

Ezzel szemben, amikor az angol nagykövet arra kérte Ribbentrop urat, adja át neki a felolvasott szöveget, a német külügyminiszter ezt a kérelmét elutasította.

A német államtitkár zsebrevágta a kérdéses okmányt. Kötelességem felhívni erre a mozzanatra Kegyelmes Uram figyelmét, tekintettel arra, hogy Németország azzal igyekszik gyanuba keverni a brit kormányt, hogy magára vállalta a feltételek közvetítését.

Corbin.

337. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövethez:

Páris 1939 szeptember *1, 17 óra 55.*

Igazolom telefonbeszélgetésünket.

A brit kormány megbízta kartársát, hogy egy sürgős nyilatkozatot juttasson el a német kormányhoz. A nyilatkozat tartalmáról Sir Nevile Henderson személyesen fog Önnek beszámolni. Felkérem, csatlakozzék a brit nagykövet lépéséhez.

Amennyiben közleményére felelet érkeznék, szorítkozzék annak a közlésére, hogy a feleletet továbbítani fogja kormányának.

Georges Bonnet.

338. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Léon Noël varsói francia nagykövethez:

Páris, 1939 szeptember *1, 18 óra 25.*

Mint ahogy már telefonon tudattam Önnel, az olasz kormány egy nemzetközi értekezlet összehívására vállalkozik, amelyben Franciaország, Nagybritannia, Lengyelország, Németország és Olaszország vennének részt.

Kérem, tudassa velem a legrövidebb idő alatt, vajjon a varsói kormány elfogadná-e ezt a javaslatot?

Ez az értekezlet természetesen nem csak a pillanatnyilag fennforgó konfliktus elsímításával foglalkoznék, hanem a tartós béke helyreállítása érdekében felmerülő valamennyi kérdést megtárgyalná.

Georges Bonnet.

339. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember 1, *18 óra 50.*
(Érkezett *2-án 3 óra 30.)*

A birodalmi ügyvivő a külügyminisztériumban elkérte útlevelét.

Léon Noël.

340. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter közli valamennyi diplomáciai képviselővel:

Páris, 1939 szeptember *1. 19 óra.*

Az elmult 36 óra eseményeihez a következő magyarázatokkal szolgálhatok, amelyekből világosan megállapítható a Reich felelőssége a Lengyelország ellen megindított támadás ügyében.

Minthogy a brit kormány megkapta a német kormány beleegyezését ahhoz, hogy közvetlen tárgyalások induljanak meg Németország és Lengyelország között, Franciaország és Nagybritannia varsói nagykövetei a 30-ról 31-re virradó éjszaka és 31-én reggel eljártak Beck úrnál és megkérték, járuljon hozzá ezekhez a tárgyalásokhoz.

31-én délben Beck úr megadta beleegyezését s közölte, hogy berlini nagykövetét utasította, kérjen kihallgatást a Wilhelmstrassenél és tudassa ott, hogy a lengyel kormány pozitiv feleletet ad a brit jegyzékre.

14 órakor Lipski úr kihallgatásra jelentkezett Ribbentrop úrnál.

15 órakor Weizsäcker úr telefonon megkérdezte a lengyel nagykövettől, vajjon nagyköveti minőségében vagy teljhatalmú megbízottként kívánja-e nyilatkozatát megtenni. Lipski úr azt felelte, hogy nagyköveti minőségében, amire Weizsäcker úr közölte vele, hogy erről a körülményről be kell számolnia Ribbentrop úrnak.

19 óra 45-kor a lengyel nagykövet a birodalmi külügyminiszter előtt megtette a kérdéses nyilatkozatot. Ribbentrop úr nem közölte vele a német javaslatokat.

20 óra 30-kor a német rádió bejelenti, hogy 21 órakor fontos hírt fog közölni.

Ez a rádiójelentés nyilvánosságra hozza a német javaslatokat, amelyeket állítólag tudomására adtak a brit kormánynak (ami nem felel meg a tényeknek; lásd a szeptember 1-i lapokban megjelent ezirányú hivatalos közleményt) és bejelenti, hogy a német kormány visszautasítottaknak tekinti javaslatait, tekintettel arra, hogy a lengyel kormány a megjelölt határidőre nem küldte ki teljhatalmú megbízottját.

22 óra 30-kor a német rádió hírül adja, hogy a lengyelek hatalmukba kerítették a gleiwitzi rádióállomást.

Szeptember 1-én reggel 4 órakor közzéteszi a kancellárnak a hadsereghez intézett proklamációját, amelynek értelmében Németország ezentúl erőszakkal fog felelni az erőszakra.

7 órakor hírül adja, hogy Forster úr bejelentette Danzig csatlakozását a birodalomhoz.

8 óra 30-kor Léon Noël úr arról értesíti a külügyminisztériumot, hogy a német csapatok ultimátum vagy előzetes bejelentés nélkül minden oldalról támadást indítottak a lengyel határ ellen.

Georges Bonnet.

341. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *19 óra 45.)*

A ma délelőtti Reichstag-ülésen meg lehetett állapítani, hogy a Führer csak akkor részesült a gyülekezet osztatlan tetszésnyilvánításában, amikor kijelentette, hogy katonaként fogja végigküzdeni a háborút és hogy nem akar asszonyok és gyerekek ellen háborút viselni. De igazi lelkesedést még ennél a két kijelentésnél sem lehetett tapasztalni. Molotov úr dícsérete sem keltett visszhangot. A közhangulat általában hűvös volt.

A lakosság ugyan még azzal áltatja magát, hogy a viszály a lengyel-német háborúra fog szorítkozni, ennek ellenére a mai események általános megdöbbenést keltettek.

Megjegyzendő még, hogy a Führer olyan színben igyekezett feltüntetni a német csapatok hadmozdulatait, mintha merőben valamilyen rendőrségi intézkedésről volna szó. Egyszer sem ejtette ki a „háború" szót.

Coulondre.

342. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember 1, *21 óra 29.)*
(Érkezett *2-án 1 óra 10-kor.)*

Beck úr ma a szlovák követtől levelet kapott, amelyben Szathmáry úr „a szlovák nemzet nevében", amely tehetetlenül vergődik az elnyomatás bilincseiben, tiltakozik a „baráti lengyel nemzet" ellen intézett német támadás ellen. Szathmáry úr felhatalmazta Beck urat, hogy ezt a levelet közzétegye.

Léon Noël.

343. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *1, 21 óra 31.)*
(Érkezett *2-án 15 órakor.)*

Beck úr Kegyelmes Uram közleményére a következőt feleli:

„A háború kellős közepén vagyunk. Megtámadtak, anélkül, hogy kihívtuk volna ezt a támadást. Nem az a kérdés most, hogy lehet-e konferenciákat tartani, hanem, hogy milyen közös intézkedésekre határozzák el magukat a Szövetségesek, hogy országom ellenállhasson a támadásnak. Egyébként sem beszélnek sehol az olasz javaslatról."

Beck úr még hozzátette, hogy reggel óta szünetlenül folytatódnak a légi támadások. Sámtalan polgári áldozatot szedtek Poznanban és Lwowban; a német gépek újból átrepültek Varsó fölött.

Beck úr arra kért, közöljem Kegyelmes Urammal ezeket a tényeket, hogy tiszta képet alkothasson magának arról, hogy Lengyelország milyen helyzetben van. A lakosságot felháborította a német támadás, ennek ellenére nyugodtnak, elszántnak mutatkozik.

A megegyezés ideje már elmult.

Léon Noël.

344. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *1.*
(Érkezett telefonon *23 órakor.)*

22 órakor Kegyelmes Uram utasításai értelmében eljártam Ribbentrop úrnál.

A külügyminiszter megállapította, hogy nyilatkozatom megegyezik angol kartársam imént tett nyilatkozatával, majd a következőt felelte:

„Német részről nem történt támadás Lengyelország ellen. Ellenkezőleg Lengyelország volt az, amely hónapok óta szünetlenül kihívta a német birodalmat Danzig ellen irányuló gazdasági intézkedéseivel

s azzal, hogy a német kisebbséget elnyomta s megszámlálhatatlan határsértést követett el.

A Führer a legnagyobb türelemmel tűrte ezeket a provokációkat abban a reményben, hogy Lengyelország végül is észretér. De ennek ép az ellenkezője történt. Lengyelország, amely már hónapok óta mozgósít, tegnap este elrendelte az általános mozgósítást. A lengyelek három ponton támadást hajtottak végre német terület ellen. Ezek szerint tehát szó sem lehet német támadásról.

Nyilatkozatát azonnal továbbítani fogom a Führerhez, s feleletét rögtön eljuttatom Önhöz, mihelyt birtokomban lesz."

Kegyelmes Uram telefoni utasításai értelmében arra szorítkoztam, hogy közöljem Ribbentrop úrral, hogy feleletéről kormányomnak be fogok számolni.

Angol kartársam és én azt kértük, hogy együttesen fogadjanak bennünket. Ribbentrop úr azonban jobbnak látta, hogy különkülön fogadjon.

345. sz.

A közlemény szövege, amelyet Coulondre úr, Franciaország berlini nagykövete, 1939 szeptember 1-én, 22 órakor Ribbentrop úrnak átnyújtott:

Kegyelmes Uram!

A francia külügyminiszter utasításai értelmében van szerencsém Önnel a következőket közölni.

A német kancellár ma kora reggel proklamációt intézett a német hadsereghez, melyből világosan kiderül, hogy meg akarja támadni Lengyelországot.

A francia kormányhoz és a brit birodalmi kormányhoz érkezett hirek szerint a német csapatok átlépték a lengyel határt s e pillanatban több lengyel várost támadnak.

Ilyen körülmények között a francia és a brit kormány úgy látja, hogy a német kormány megteremtette azokat a feltételeket (erőszakos támadás Lengyelország ellen, amely az ország függetlenségét veszélyezteti), amelyek szerződéseik értelmében arra kötelezik Francia-

ország és a Brit Birodalom kormányát, hogy Lengyelország segítségére siessenek.

Ennek következtében arról értesítem Kegyelmes Uramat, hogy a francia kormány haladék nélkül eleget fog tenni Lengyelország irányában fennálló kötelezettségeinek, amennyiben a német kormány a francia kormánynak nem adna elegendő biztosítékot arra nézve, hogy a Lengyelország elleni támadást beszünteti és csapatait azonnal visszavonja a lengyel területről.

Fogadja Kegyelmes Uram teljes tiszteletem kifejezését.

Coulondre.

346. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Charles-Roux vatikáni francia nagykövethez:

Páris, 1939 szeptember 1, *23 óra 15.*

Arra kérem, közölje a Pápa Őszentségével, hogy a francia kormány teljes megértéssel fogadta javaslatát és köszönetét fejezi ki megindító üzenetéért.

A francia kormány fenntartás nélkül beleegyezett mindazokba a kísérletekbe, amelyek augusztus utolsó napjaiban a béke fenntartását tűzték ki céljukul. Azt óhajtanám, hogy ezek a nemes törekvések célt érjenek s hogy minden szabad nép a becsületesség és igazságon alapuló béke áldásaiban részesüljön.

Georges Bonnet.

347. sz.

Az Havas-ügynökség sajtótájékoztatója. 1939 szeptember 1-ről szeptember 2-ra virradó éjszaka.

Az olasz kormány tegnap a francia kormánynak, valamint több más hatalomnak indítványt tett az európai válság megoldására. A francia kormány beható tanácskozás után „pozitiv" választ adott.

348. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *11 óra 45.*)

Németország sajtó és rádió útján továbbra is fenntartja azt az állítását, hogy Lengyelország visszautasította a Führer által ajánlott békés megegyezést, s így elkerülhetetlené tette a fegyveres összeütközést. A német propaganda tagadja, hogy a lengyel kormánynak nem volt tudomása a német javaslatról.

Ennek megerősítésére két körülményt sorol fel:

1. Ribbentrop úr a 30-ról 31-re virradó éjszaka folyamán nemcsak felolvasta az angol nagykövetnek a német indítvány szövegét, de állítólag hosszabb vitát is folytatott vele erről a javaslatról.

2. Csütörtökön, augusztus 31-én este a lengyel rádió állítólag kijelentette, hogy a német javaslat nem alkalmas arra, hogy tárgyalási alapnak tekintsék. Ez is azt bizonyítja, hogy a varsói kormánynak tudomása volt a német javaslatokról.

Ami az 1. pontot illeti, a helyzet ma már tisztázódott. Ribbentrop úr oly gyorsan olvasta fel a német javaslatot, hogy Sir Nevile Henderson nem alkothatott magának tiszta képet róla.

Jóllehet az angol nagykövet kifejezetten arra kérte a külügyminisztert, hogy adja át neki a kérdéses okmányt, Ribbentrop úr azzal hárította el a kérést, hogy a javaslat megvitatása már amúgyis idejét múlta, tekintve, hogy a lengyel megbízott nem érkezett meg augusztus 30-án.

Ribbentrop úr ezzel az ürüggyel tagadta meg az okmány átadását.

Ami a 2. pontot illeti, a német kormány nyilvánvalóan szántszándékkal zavart akar kelteni azzal, hogy a Ribbentrop úr által 30-án éjfélkor felolvasott szerződéstervezetet a birodalmi kormány által 29-én a brit kormányhoz juttatott jegyzékkel azonosítja.

Ebben az utóbbi, igen nyers hangon megfogalmazott jegyzékben a német kormány drákói feltételeket szab. Így szószerint azt mondja, hogy „ami Lengyelországból az esetleges szerződés megkötése után fennmaradna". Ha a lengyel rádió 31-én este kijelentette, hogy a német feltételek elfogadhatatlanok, ez a kijelentése csak az angol kor-

mányhoz intézett 29-i német jegyzékre vonatkozhatott, nem pedig a 16 pontból álló német szerződéstervezetre.

Nemcsak a varsói kormányt nem tájékoztatták a német javaslatokról, de a francia és angol kormányoknak sem volt a kezében a német javaslat szövege akkor, amikor a német rádió bejelentette, hogy Lengyelország visszautasította a Reich indítványát és, hogy ennélfogva a tárgyalások megszakadtak.

A német rádió 31-én este 21 órakor közölte a német szerződéstervezet szövegét és ugyanakkor bejelentette a tárgyalások megszakítását, holott Ribbentrop úr csak 21 óra 15-kor, illetve 21 óra 25-kor fogadta az angol és francia nagyköveteket s csak ekkor adta át nekik a szerződéstervezetnek egy-egy másolatát.

Világosan következik ebből, hogy sem Varsónak, sem Londonnak, sem Párisnak nem volt alkalma, hogy megvizsgálja a német javaslatot, mielőtt a német kormány ezeket túlhaladottaknak jelentette ki.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a tényt sem, hogy a berlini lengyel nagykövet augusztus 31-én 13 órakor kihallgatásra jelentkezett Ribbentrop úrnál, hogy közölje vele Lengyelország beleegyezését a tárgyalások megindításába.

Lipski urat azonban a külügyminiszter csak 19 óra 45-kor fogadta. Tudomásulvette nyilatkozatát, de nem közölte vele a német szerződéstervezetet, sőt, ezt egyáltalában meg sem említette.

Coulondre.

349. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember 2, *12 órakor.*
(Érkezett *15 órakor.*)

A német repülőgépek, a német jelentésekkel ellentétben, nem elégszenek meg katonai célpontok bombázásával.

Hivatalos jelentés szerint a tegnapi és a tegnap éjszakai légi támadásoknak 130 áldozatuk volt, ezek között csak 12 katona. A polgári áldozatok 50%-a asszonyok és gyerekek. Varsóban a repülőgépek egy gyermekkórházat is bombáztak.

Egy polgári menekülteket szállító, Poznanból érkező vonatot is megtámadtak a német repülőgépek. Mindkét támadásnak számos áldozata volt.

Léon Noël.

350. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *2, 12 órakor.*
(Érkezett *14 óra 50.)*

Roosevelt elnök felhívásának folyamányaként a német kormány Németalföld közvetítésével jegyzéket juttatott el a lengyel kormányhoz. E jegyzékben közli Lengyelországgal, hogy Hitler úr parancsot adott a légi támadásoknak katonai célpontokra való korlátozására.

A lengyel kormány ugyanazon az úton azt felelte, hogy maga is hasonló utasításokat adott s hogy ezeket az utasításokat a számtalan polgári áldozat ellenére, még ma is fenntartja, de ugyanekkor — ha a polgári lakosság elleni támadások megismétlődnének — megtorlással fog élni.

Léon Noël.

351. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *2, 13 órakor.*
(Érkezett *18 órakor.)*

A lengyel vezérkar közzétett jelentése szerint az egész német-lengyel határon heves harcok dúlnak. A németek legerélyesebben Sziléziában, valamint az iparvidék északi és déli részein támadnak.

A német repülők tevékenysége nem csökkent.

Léon Noël.

352. sz.

François-Poncet római francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 szeptember *2, 13 óra 10.*
(Érkezett *14 óra 30.)*

Ciano gróf tegnap, szeptember 1-én, 14 óra 45-kor megkérdezte tőlem, vajjon van-e valami okunk azt hinni, hogy Lengyelország beleegyeznék egy értekezlet összehívásába. Azt válaszoltam neki 17 óra felé, hogy Lengyelország magatartása bizonytalan, de vélemé-

nyem szerint mindenesetre meg kellene kísérelni a Mussolini úr javasolta lépést.

Tegnap este 11 órakor Ciano gróf újból magához hivatott a Chigi-palotába. Elmondta nekem, hogy a Duce habozik; attól fél, hogy Hitler úr a már teljes erővel megindult háború közepette azzal találná megvádolni, hogy meg akarja fosztani győzelme gyümölcseitől. Mussolini úr mindazonáltal még nem mondott le a közbelépés gondolatáról és csak az első kedvező alkalomra vár.

François-Poncet.

353. sz.

Léon Noël varsói francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Varsó, 1939 szeptember *2, 13 óra 45.*
(Érkezett *18 órakor.)*

A német repülőgépek nem csökkenő hevességgel folytatják tevékenységüket. A polgári áldozatok száma egyre nő.

Léon Noël.

354. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *14 óra 30.)*

A brit kormány élénk aggodalommal gondol arra, milyen magatartást fog tanusítani a német kormány a francia és brit nagykövetek által tegnap este átnyújtott jegyzékek következményekép. Attól tart, hogy Hitler kancellár lengyel akciójának kiaknázása érdekében szándékosan halogatni fogja válaszát, amíg el nem foglalta azokat a pozíciókat, amelyekre szüksége van. Azután pedig — Danzignak és a Folyosónak a birtokában — ki fogja jelenteni, hogy nem kívánja tovább folytatni a lengyel háborút s hogy az augusztus 31-én megjelölt német feltételek mellett nagylelkűen hajlandó békét kötni.

Lord Halifax úgy tartja, hogy a jelenlegi helyzetet nem lehet tovább fenntartani.

Éppen ezért már tegnap este azt tanácsolta, utasítsuk berlini képviselőinket, közöljék a birodalmi kormánnyal, hogy Franciaország és Nagybritannia hadiállapotban levőknek tekintenék magukat Németországgal, ha kívánságaikat nem teljesítik, vagy jegyzékükre a legrövidebb határidőn belül nem kapnak feleletet. Lord Halifax még arra is gondol, hogy a nagykövetek feltétel nélkül azonnal hadiállapotban levőnek jelentsék ki Angliát és Franciaországot a Reichhel.

Mindazonáltal számolni kell az eshetőséggel, hogy Hitler kancellár időnyereség szempontjából a fentemlített választ adhatja. A brit kormány ebben az esetben azt felelné, hogy a tárgyalásokat addig nem lehet megindítani, amíg a német csapatok ki nem ürítik a lengyel területeket.

Lord Halifax a legrövidebb idő alatt meg szeretné ismerni az Ön véleményét.

Corbin.

355. sz.

Albert Lebrun köztársasági elnök üzenete a parlamenthez.

1939 szeptember *2.*

Szenátor Urak...
Képviselő Urak...

Nemzeti életünknek egy válságos órájában gyűltek itt most össze. Közép-Európában kitört a háború, emberek gyilkolják egymást, a repülőgépek tüzében ezernyi ártatlan áldozat pusztul el.

Hogyan került erre sor?

Két nép között nézeteltérések merültek fel. Ezeket a nézeteltéréseket független, lojális tárgyalások révén elsimíthatták volna, mint ahogy azt mindenfelől ajánlották nekik. De ebben a pillanatban, hogy a tárgyaló feleknek találkozniok kellett volna, Németország kíméletlenül megtámadta Lengyelországot és ezzel előidézte a mindenképpen indokolatlan háborús állapotot. (Taps.)

Anglia és Franciaország híven az önmérséklet, bölcsesség és óvatosság politikájához, minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy ezt a válságot megoldják. Kormányelnökeik szava készségesen csatlakozott a világ legnagyobb erkölcsi és politikai tekintélyeinek szavához, hogy meggondolásra bírják azokat a férfiakat, akik kezükben tartották a háború és béke sorsát.

Minden erőfeszítésük hiábavaló volt. S ha csak most, az utolsó pillanatban nem talál meghallgatásra a világ lelkiismeretének hangja, a legrosszabb eshetőségekre kell elkészülnünk.

Franciaország nagy nyugalommal, hidegvérű elszántsággal és teljes rendben megtette azokat az intézkedéseket, melyeket saját biztonságának és szövetségi kötelességének teljesítése érdekében meg kellett tennie. (Élénk taps a baloldalon, a szélsőbalon, a középen és jobboldalt.)

Fiatal férfiaink már néhány nap óta őrt állnak a határon. Ma az általános mozgósítás minden rendelkezésünkre álló erőt a haza szolgálatába szólít.

A nemzet tolmácsaként az ország szeretetteljes üdvözletét s rendületlen bizalmának kifejezését küldöm szárazföldi, tengeri és légi haderőinknek. (Osztatlan, élénk taps.)

Az ország lakossága a front mögött is teljesíteni fogja kötelességét. A nemzet ismét önmagára talált, állampolgárai spontánul egy mindennél szentebb egységbe tömörültek. A fegyelem, a remény s nagy lelkierő buzdítja őket. (Újabb taps.)

Tudják, hogy a haza sorsán túlmenően ezúttal a világ szabadsága és a kultúra jövője is kockán forog.

A legnagyobb megpróbáltatásokra is méltóknak fognak bizonyulni.

Legyünk egységesek! Éljen Franciaország! (A képviselők felemelkednek és hosszan tapsolnak.)

356. sz.

Eduard Daladier, miniszterelnök a képviselőházban, Camille Chautemps, a miniszterelnök helyettese a szenátusban 1939 szeptember 2-án a következő nyilatkozatot olvasták fel:

Uraim,

a kormány tegnap elrendelte az általános mozgósítást.

Az egész nemzet elszánt, mély nyugalommal felel a felhívásra. A fiatal férfiak bevonultak ezredeikhez. Határainkat őrzik.

Bátorságuk és emberi méltóságuk példájának jegyében folyjon le ma ez az ülés is! (Taps.) Hazafias testvériségüknek nagy felbuzdulásában egyszerre elfeledkeztek arról, ami még tegnap elválasztotta

őket egymástól. Nem ismernek más szolgálatot, mint Franciaország szolgálatát. Tolmácsoljuk számukra a nemzet hálás üdvözletét és fogadjuk meg, hogy méltóknak mutatkozunk hozzájuk. (Élénk osztatlan taps.)

A kormány tehát lehetővé tette Franciaország számára, hogy érdekeinek és becsületének megfelelően cselekedjék.

Most pedig az a kötelessége, hogy világosan, teljes őszinteséggel leírja Önöknek a való helyzetet.

A béke már több napja veszélyben forog. Németországnak Lengyelországgal szemben támasztott igényei komoly válságot idéztek elő. Néhány pillanat mulva le fogom írni Önöknek, mint egyesültek ez utóbbi napok és éjszakák folyamán — talán először a történelem kezdete óta — a világ összes erkölcsi és anyagi erői, hogy megmentsék a világbékét. De abban a pillanatban, amikor már azt reméltük, hogy siker fogja koronázni egyesített erőfeszítéseinket, Németország kíméletlenül megsemmisítette e reményeket.

A válság augusztus 31-én érte el tetőfokát. Németország közölte Angliával, hogy elfogadja — amit tőlem megtagadott — a Lengyelországgal való közvetlen tárgyalások megindítását, Lengyelország pedig a Szlovákiából fenyegető német katonai invázió rettenetes veszélye ellenére azon nyomban hajlandónak mutatkozott, hogy e békés módszerekhez folyamodjék. Lipski úr, Legyelország berlini nagykövete déli 1 órakor kihallgatásra jelentkezett Ribbentrop úrnál. Úgylátszott, mintha a béke ügye meg volna mentve! De a Reich külügyminisztere csak 8 órával később, 19 óra 45-kor fogadta Lipski urat. A lengyel követ elhozta kormánya beleegyezését a közvetlen tárgyalások megindításához, a német külügyminiszter azonban megtagadta feltételeinek közlését azzal az ürüggyel, hogy Lipski úr nincs felhatalmazva arra, hogy azokat azonnal elfogadja, vagy visszautasítsa. (Mozgolódás.)

21 órakor a német rádió közölte ezeket a német követeléseket s hírüladta, hogy Lengyelország visszautasította őket. Ez hazugság. (Élénk taps a baloldalon, a szélsőbalon, középen és a jobboldalon.) Hazugság, hisz Lengyelország nem ismerte ezeket a feltételeket. (Újabb taps.)

Szeptember 1-én hajnalban pedig a Führer parancsot adott csapatainak, hogy támadják meg Lengyelországot. Soha nyilvánvalóbb és igazságtalanabb támadást! Soha több hazugsággal és cinizmussal nem igyekeztek még háborút igazolni!

Megindult tehát a háború. Pedig jelentős erők, a legtiszteletre-

méltóbb, legérdektelenebb tekintélyek az egész világgal egyesítették erőfeszítéseiket, hogy közvetlen érintkezésre bírják a két érdekelt felet s békés megegyezésre szorítsák őket.

A kereszténység feje felemelte szavát az értelem és a testvériesség nevében, Roosevelt elnök megindító üzeneteket küldött és általános konferenciát javasolt. A semleges országok felajánlották érdektelen közvetítő szolgálataikat. Vajjon kell-e külön hangsúlyoznom, hogy a francia kormány feltétel nélkül megadta hozzájárulását mindezekhez a javaslatokhoz?

Uraim, hadd mondjam meg, hogy én magam is francia polgári kötelességemnek tartottam, hogy személy szerint közbelépjek Hitler kancellárnál. A német kormányfő berlini nagykövetünk, Coulondre úr útján augusztus 25-én tudatta velem, mennyire sajnálná, ha Németország és Lengyelország közötti háború esetén német és francia vérnek is kellene folynia! Habozás nélkül feleltem a Führernek, s abban a reményben, hogy a veszélyben forgó világbékét megmentem, konkrét ajánlatot tettem neki. (Élénk taps a baloldalon, a szélsőbalon, a középen és a jobboldalon.) Önök nyilván elolvasták ezt a javaslatot, el kellett olvasniok! Ismerik a feleletet is, amelyet kaptam!

De eljárásunk eredménytelensége nem riasztott vissza s amikor Chanberlain úr gyönyörű makacssággal újabb kísérlettel próbálkozott, ismét csatlakoztunk hozzá. (Hosszantartó élénk taps valamennyi oldalon.) A London és Berlin közti levélváltást már nyilvánosságra hoztuk. Az egyik fél maga a pártatlan és kitartó lojalitás; a másik oldalon csupa zavar, kitérés, ürügy! Hadd ragadjam meg ezt az alkalmat, hogy újra köszönetemet fejezzem ki az olasz kormánynak is nemes erőfeszítéseiért. (Taps.) Még a tegnapi nap folyamán is igyekeztünk magunk köré gyűjteni a világ minden jóindulatát, hogy még az utolsó pillanatban megakadályozzuk a vérontást és elérjük, hogy az erőszak helyébe a békés megegyezés és igazság lépjen. (Élénk taps.) Uraim! Ha igaz is, hogy mindezek az erőfeszítéseink mindezideig hiábavalóak voltak és ezután is hiábavalóak maradnak, annyi hasznuk mégis lesz, hogy tisztázzák a felelősség kérdését. Lengyelország, az áldozat számára biztosítani fogják a világ minden szabad nemzetének tényleges segítségét és erkölcsi szolidaritását.

Amit a háború megindulása előtt megtettünk, arra most is hajlandók vagyunk még. Ha lépések történnek a kibékülés érdekében, készek vagyunk rá, hogy csatlakozzunk hozzájuk. (Élénk osztatlan taps. A képviselők valamennyi padsorban felállnak és viharosan helyeselnek.)

Ha a küzdelem félbeszakadna, ha a támadó visszavonulna határai mögé, ha békés tárgyalások indulnának meg, higyjék el uraim, a francia kormány semmiféle erőfeszítéstől nem riadna még ma sem vissza, hogy a világbéke érdekében biztosítsa sikerüket. (Hosszas élénk taps.) De az idő sürget és Franciaország és Anglia nem tűrhetné tétlenül egy baráti nemzet (taps) megsemmisítését, véres bevezetését a majdan Franciaország és Anglia megsemmisítésére törekvő jövőbeni kísérleteknek. (Taps.)

Vajjon valóban csak lengyel-német viszályról van-e ezúttal szó? Nem, uraim, ez a hadjárat nem egyéb, mint a hitleri diktatúrának egy újabb lépése Európa és a világ fölötti egyeduralma érdekében. (Osztatlan élénk taps.) Hogyan feledkezhetnénk meg arról, hogy a Lengyelország elleni területi követelések már régóta fel voltak jegyezve a nagyobb Németország térképén és hogy csak azért rejtegették őket ideiglenesen, hogy zavartalanabbul indulhassanak más hódításokra. Addig, amíg az alig egynéhányéves lengyel-német szerződés hasznára volt Németországnak, a birodalom tiszteletben tartotta; de rögtön sutbadobta, mihelyt akadályozta világhegemóniai törekvéseiben. (Taps.) Azt mondják ma nekünk, hogy Németország — ha lengyel követeléseit teljesítik — kötelezettséget vállal az egész világgal szemben tíz évre, húsz évre, huszonöt évre, örökké, hogy helyreállítsa és tiszteletbentartsa a békét. De, sajnos, mi már ismerjük ezt a szójárást! (Élénk taps.)

1935 május 25-én Hitler kancellár kötelezte magát arra, hogy nem avatkozik be Ausztria belügyeibe és nem csatolja Ausztriát a birodalomhoz. 1938 március 14-én a német hadsereg bevonult Bécsbe, Schuschnigg kancellárt pedig, mert síkraszállt országa függetlensége érdekében, börtönbe vetették s ma leírhatatlan testi és lelki szenvedések után, csak Isten a megmondhatója, mi történt vele! (Élénk taps.) De mégis azt állítják, hogy Schuschnigg úr provokációi miatt kellett bevonulnia a német hadseregnek, ő az oka hazája szolgaságának!

1938 szeptember 12-én Hitler kancellár kijelentette, hogy a Szudétavidék problémája Csehország belügye, amelyet a német kisebbség és a csehszlovák kormány intézzenek el egymással. Néhány nap mulva pedig azt állította, hogy a csehek tűrhetetlen üldözései arra kényszerítik, hogy megváltoztassa politikáját.

Szeptember 26-án kijelentette, hogy a Szudétavidék kérdésének rendezése után nincs több területi igénye Európában. 1939 március 14-én Hacha urat Berlinbe rendelték, ahol a legnyomasztóbb kényszer hatása alatt egy ultimátum elfogadására bírták rá. Néhány óra

mulva pedig fittyet hányva Nyugat-Európa több országával szemben vállalt kötelezettségeinek, Németország bevonult Prágába. Hitler kancellár ezúttal is megkísérelte, hogy támadásának felelősségét az áldozatokra hárítsa. (Egyhangú osztatlan taps.)

1939 január 30-án Hitler kancellár lelkesen ünnepelte az öt évvel ezelőtt Lengyelországgal kötött megnemtámadási szerződést. Felszabadító gesztusnak nevezte és ünnepélyesen megerősítette, hogy rendelkezéseit tiszteletben fogja tartani.

De Hitler úrnak nem a szavai, hanem a cselekedetei számítanak! (Minden oldalon élénk, hosszan ismétlődő taps.)

Mi tehát a mi kötelességünk? Lengyelország a szövetségesünk. Szerződéseket kötöttünk vele 1921-ben és 1925-ben. Ezeket a szerződéseket többízben megerősítettük.

Mult év május 11-én a képviselőházban elmondtam:

„A lengyel külügyminiszter londoni utazása és a Nagybritannia és Lengyelország között életbelépett kölcsönös szavatossági szerződés következtében Franciaország nemes és bátor szövetségesével egyértelműen megtette a szükséges intézkedéseket szövetségi szerződésünknek azonnali közvetlen alkalmazására."

A parlament jóváhagyta ezt a politikát. E pillanattól kezdve mind diplomáciai tárgyalásainkban, mind nyilvános kijelentéseinkben híveknek mutatkoztunk ehhez a poltikához. Berlini nagykövetünk több alkalommal figyelmeztette Hitler kancellárt, hogy amennyiben Németország megtámadná Lengyelországot, teljesíteni fogjuk vállalt kötelezettségeinket. Július 1-én pedig Párisban a külügyminiszter úr a következő kijelentést tette a franciaországi német nagykövetnek:

„Franciaország pontos kötelezettségeket vállalt Lengyelország irányában. Ezeket a kötelezettségeket a legutóbbi események hatása alatt még kibővítettük. Ennek következtében, ha Lengyelország fegyverhez nyúl, Franciaország azonnal az oldala mellett fog teremni."

Lengyelország a legigazságtalanabb, legkíméletlenebb támadásnak esett áldozatul. Azok a nemzetek, amelyek függetlenségéért szavatosságot vállaltak, most meg kell, hogy védjék szövetségesüket.

Nagybritannia és Franciaország nem tartozik azok közé a hatalmak közé, amelyek megtagadhatják alírásukat. (Élénk, hosszas taps a baloldalon, szélsőbalon, középen és jobboldalon.)

Tegnap este, szeptember 1-én Nagybritannia és Franciaország nagykövetei közös lépést tettek a német kormánynál. A francia és az angol kormány egy nyilatkozatát adták át Ribbentrop úrnak. Szíves engedelmükkel felovasom ezt a közleményt.

„A német kancellár ma kora reggel proklamációt intézett a német hadsereghez, amelyből világosan kiderül, hogy meg akarja támadni Lengyelországot.

A francia kormányhoz és a brit birodalmi kormányhoz érkezett hirek szerint a német csapatok átlépték a lengyel határt s e pillanatban több lengyel várost támadnak.

Ilyen körülmények között a francia és a brit kormány úgy látja, hogy a német kormány megteremtette azokat a feltételeket (erőszakos támadás Lengyelország ellen, amely az ország függetlenségét veszélyezteti), amelyek szerződéseik értelmében arra kötelezik Franciaországot és a Brit Birodalom kormányait, hogy Lengyelország segítségére siessenek.

Ennek következtében arról értesítem Kegyelmes Uramat, hogy mind a francia kormány, mind Őfelsége kormánya haladék nélkül eleget fog tenni Lengyelország irányában fennálló kötelezettségeinek, ha ugyan a német kormány a francia kormánynak és Őfelsége kormányának nem adna elegendő biztosítékot arra nézve, hogy a Lengyelország elleni támadást beszünteti és csapatait azonnal visszavonja lengyel területről."

De uraim, nemcsak országunk becsületéről van szó! Életbevágó érdekeit is meg kell védelmeznünk!

Mert ha Franciaország belenyugodnék ebbe a támadásba, nemzetünket megvetnék, elvesztené hitelét, szövetségeseit, a világ támogatását és — higyjék el — hamarosan maga is prédájává válnék egy iszonyatos támadásnak. (Taps.)

Kérdezem a francia népet és a többi népet is: mit érhet a keleti határaink biztosítására adott ígéret, mit érhet a mi Elszászunk, a mi Lotharingiánk szavatolása (élénk taps), az Ausztriának, Csehszlovákiának, Lengyelországnak sorjában adott szavatosságok sorozatos megtagadása után? Az egyre újabb hódításoktól megerősödött, Európa hulladékain felhízott támadók, mérhetetlen természeti kincsek urai, hamarosan minden erejükkel Franciaországra vetnék magukat. (Újabb taps.)

Becsületünk tehát ezúttal egyúttal biztonságunk záloga is. Ez a becsület nem azonos azzal az elvont, azzal a régidivatú becsülettel, amellyel a hódítók igazolni szokták vérengzéseiket. A mi becsületünk egy békés nép méltósága, amely a világnak semilyen más népét nem gyűlöli (hosszas élénk taps minden oldalon) s amely csak szabadsága és léte érdekében nyúl fegyverhez.

Becsületünk feláldozása árán ma csak ideiglenes békéhez juthat-

nánk. S ha holnap, amikor már elvesztettük szövetségeseink és a többi nemzet megbecsülését, harcba szólítana a sors, nyomorult népünk a biztos vereségnek és szolgaságnak nézne elébe. (Hosszas taps.)

Meggyőződésem, hogy nincs egyetlenegy francia sem, aki ebbe a gondolatba belenyugodnék. De azt is tudom, uraim, hogy nehéz sora van ma azoknak, akik egész életüket a béke ügyének szentelték s még ma is élnek-halnak eszményképükért, tudom, hogy nem lesz könnyű számukra erőszakkal felelni az erőszakra. Én, a kormány feje ezekben tragikus percekben távolról sem akarom a háború apológiáját elmondani. Mint a legtöbben Önök közül, én is harcoltam a lövészárokban. Emlékezem. Nem szándékon, hogy elmondjam azokat a frázisokat, amelyeket a háború igazi résztvevői annyira megvetnek. (Taps.) Csak annyit mondok, hogy teljesíteni fogom, tisztességes emberként kötelességemet. (Újabb taps.) Uraim, mialatt mi itt tanácskozunk, a franciák bevonulnak ezredeikhez. Szívében egyikük sem gyűlöli a német népet. (Osztatlan élénk taps.) Egyikük sem részegszik meg az erőszak és a kíméletlenség légkörétől, de valamennyien azzal a nyugodt bátorsággal fogják elvégezni kötelességüket, amelyet a makulátlan lelkiismeret ad az embernek. (Újabb taps.)

Önök uraim, akik tudják, mint gondolkodnak a franciák, Önök, akik még tegnap is közöttük tartózkodtak, falvaikban és városaikban, Önök, akik tanui voltak elindulásuknak, nem fognak megcáfolni engem; ha itt most felidézem emléküket. Békés férfiak ők, akik azonban minden áldozatot meg fognak hozni, hogy megvédjék hazájuk szabadságát és méltóságát. Ha habozás, ellenvetés nélkül engedelmeskedtek felhívásunknak, azért történt, mert szívük mélyén érzik, hogy ezúttal — bármit mondjanak is — valóban Franciaország léte forog veszélyben.

Önök mindenkinél jobban tudják, hogy nincs kormány, nincs ember, akinek módjában volna, hogy kalandba vigye Franciaországot. A francia nem bírható arra, hogy egy idegen ország területét elárassza. (Hosszas élénk taps minden oldalon.) A francia hősiessége nem a hódító, hanem a védő hősiessége. S valahányszor Franciaország a talpára állt, azért történt, mert tudatában volt annak, hogy nemzeti léte veszélyben forog.

De nemcsak Franciaország állt fel, hanem az egész hatalmas birodalom is, amely háromszínű lobogónk védelme alatt él. (Taps.) Ezekben a napokban a világ minden részéről megindító hűségnyilatkozatok érkeznek barátainktól, az anyaország védnöksége alatt élő idegen fajoktól. (Taps.) A franciák nagy egységére s tengeren-

túlról így felel azoknak a népeknek a megható egysége, amelyek védelmünk alatt élnek és most a veszélyben felajánlják nekünk karjukat és szívüket. (Élénk taps.) S hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy azokat a hazánk területén élő idegeneket is üdvözöljem (élénk taps), akik mintha a veszélyben forgó szabadság önkéntesei lennének, már ma ezerszámra felajánlják Franciaországnak bátorságukat és életüket. (Újabb taps.)

Kötelességünk, hogy egyszersmindenkorra végezzünk az erőszak és a támadás szellemével. Ha lehet, akkor békés úton — ezt is meg fogjuk még kísérelni. (Osztatlan taps.) S ha máskép nem lehet, ha minden elkölcsi érzék s a józan észnek minden világossága kiveszett ellenfelünkből, akkor karunk erejével! (Újabb taps.)

Ha most nem teljesítenők kötelezettségünket, ha eltűrnők, hogy Németország néhány hónap vagy néhány hét alatt eltapossa Lengyelországot, mit mondanánk az országnak, ha a legközelebbi alkalommal Franciaországot érné a támadás? Katonáink akkor azt kérdeznék tőlünk, hogy hova lettek a barátaink? Elhagyottaknak éreznék magukat s az irtózatos fenyegetés súlya alatt talán örökre elvesztenék ma még keményen feszülő önbizalmukat.

Uraim, ezekben az órákban, amikor Európa sorsáról döntünk, Franciaország fiai szólnak hozzánk, mindazok, akik — ha sor következik rá — a legnagyobb áldozatra is hajlandók lesznek. Emlékezzünk, mint ahogyan ők emlékeznek történelmünk hőseinek nagy lelkére. Franciaország csak olyankor mutatja ezt a szívből jövő lelkesedést, ha tudja, hogy életéért és függetlenségéért kell küzdenie.

Uraim, ma Franciaország parancsol! (Élénk tapsok minden oldalon, a képviselők felállnak és hangosan helyeselnek.)

357. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *16 óra 15.*)

A parlament két házának tegnap délutáni ülését méltóságteljes nyugodt elszántság jellemezte.

Sokfelől szerzett értesüléseink szerint a képviselők, akik a parlamenti szünet után most tértek haza s hosszabb idő után először kerültek ismét érintkezésbe választóikkal, megindulva látják, hogy a

lakosság minden rétege milyen egyértelmű magatartást tanusít a követendő külpolitikai irányra nézve. Minden angol a leghatározottabban el van rá szánva, hogy nem tűri a mult évi szeptemberi és márciusi események megismétlődését. Abban a meggyőződésben, hogy a brit birodalomnak előbb-utóbb amúgyis szembe kellene szállnia a német becsvággyal, a közvélemény úgy tartja, hogy jobb, ha mielőbb végez ezzel a kérdéssel és nem hosszabbítja meg az állandó bizonytalanság állapotát, amely lehetetlenné teszi a normális életet.

Mihelyt köztudomásuvá vált Németországnak Lengyelország elleni támadása, mindenki világosan látta, hogy ütött a cselekvés órája. Senkisem gondolt arra, hogy Nagybritannia akár csak egy pillanatig is habozhatnék kötelessége teljesítésében: — Lengyelországot megtámadták és Nagybritannia, minthogy becsületbeli szavatosságot vállalt érte, haladéktalanul köteles segítségére sietni.

A miniszterelnök az alsóházban tartott beszéde tehát megfelelt a parlament és az ország általános óhajának. A képviselők a helyzethez szabta komolysággal hallgatták meg a beszédet, de mégsem állták meg, hogy lelkesülten ne tapsoljanak Chamberlainnek, amikor ez, nála szokatlan terminológával, de szemmelláthatóan elégedettséggel afölött, hogy végül elmondhatja a véleményét, Hitler kancellár „eszeveszett becsvágyát" és a nácikormány „undorító módszereit" ostorozta. Szenvedélyes taps fogadta a miniszterelnöknek azt a kijelentését is, hogy a beszédek ideje elmult és ütött a cselekvés órája, hogy Angliának csak egyetlen útja van, de ezt minden körülmények között végig fogja járni.

A két ellenzéki párt vezérei a maguk módján, de egyforma elszántsággal csatlakoztak a kormányfő véleményéhez s a gyülés egyhangúan megszavazta az ötszázmillió font hadihitelt és különböző kivételes rendelkezéseket.

A ma reggeli sajtó arról számol be, hogy a miniszterek valamennyien Chamberlain úr rendelkezésére bocsátották tárcájukat, hogy a miniszterelnök haladék nélkül megalakíthassa a nemzeti egység kormányát. Egyelőre még nem bizonyos, hogy a munkáspárt is hajlandó-e résztvennni benne? A baloldali lapok arról írnak, hogy egyelőre várakozó álláspontra helyezkedik, bár minden rendelkezésére álló eszközzel támogatni fogja a kormányt. Nem tűr kétségét, hogy a politikai körök magatartása pontosan megfelel az országban uralkodó közhangulatnak. Az angol nép olyan egységes, amilyen történelme folyamán talán még nem is volt; elleneszegül minden német hegemoniatörekvésnek és meg akarja menteni a nemzetközi erkölcs elvét. Tudja,

hogy kemény megpróbáltatásoknak néz elébe, nagy áldozatokat kell hoznia, de el van rá szánva, hogy végig teljesíteni fogja azt, amit kötelességének és küldetésének tekint, nemcsak saját országával, hanem valamennyi civilizált nemzettel szemben is.

Corbin.

358. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *18 óra 40.*)

Lipski úr egész személyzetével együtt ma reggel elhagyta a lengyel követség épületét. A lengyeleket vasúton szállítják Dániába s onnét fognak visszatérni országukba. Az épület őrizetét két Berlinben maradt altisztre bízták.

A nap folyamán többször is hiába próbáltam telefonösszeköttetésbe jutni lengyel kartársammal.

Coulondre.

359. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *18 óra 55.*)

13 óra 30-kor Ribbentrop úr még nem felelt sem nekem, sem angol kartársamnak.

Sir Nevile Hendersonnal együtt újabb utasításokra várunk.

Coulondre.

360. sz.

François-Poncet római francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 szeptember *2, 19 óra 25.*
(Érkezett *22 órakor.*)

Az angol nagykövetet és engem ma délután 14 órakor a Chigi-palotába rendeltek. Ciano gróf itt közölte velünk, hogy végül is arra határozta el magát, közölni fogja a Führerrel és Ribbentrop úrral

– természetesen anélkül, hogy bármilyen nyomást gyakorolna rájuk –, hogy Anglia és Franciaország elfogadták konferencia-indítványát és remélik, hogy Lengyelországot is rábírhatják a részvételre. Ezt a konferenciát közvetlenül az azonnali fegyverszünet megkötése után lehetne összehívni; a két ellenfél megtartaná jelenlegi katonai pozícióját.

Németország nem utasította el rögtön ezt a javaslatot, de Hitler úr megjegyezte, hogy Franciaország és Nagybritannia nagykövetei elsején este jegyzékeket adtak át neki és tudni akarja, hogy ezeknek a jegyzékeknek ultimátum jellegük van-e? Igenlő esetben határozottan visszautasítja őket. Ha nincs ultimátum jellegük, másnap délig meggondolási időt kér. Hitler úr azonkívül azt kérte, hogy a fenti két kérdésre Róma közvetítésével kapjon választ.

Ciano gróf erre közvetlenül telefonált Kegyelmes Uramnak. Kegyelmes Uram kijelentette, hogy a francia nagykövet által tegnap átnyujtott jegyzéknek nincs ultimátum jellege, ami pedig a kért határidőt illeti, elméletileg beleegyező választ adott azzal a fenntartással, hogy a kérdésről még a miniszterelnöknek is referálni kell.

Ciano gróf ezek után Lord Halifaxot is felhívta telefonon. A brit külügyminiszter ugyancsak kijelentette, hogy az angol jegyzéknek nincs ultimátum jellege s hogy a határidő kérdését illetően érintkezésbe kell lépnie kormányával. Hozzátette azonban, hogy személyes véleménye szerint Anglia nem elégednék meg a csapatok megállításával; a németeknek ki kellene üríteniök az elfoglalt területeket.

Ciano gróf azt felelte, hogy nézete szerint a németek ezt a követelést aligha fogják elfogadni.

Megjegyeztem még, hogy a lengyelek hozzájárulását nehezebb lesz megszerezni, majd pedig — hogy megfelelő időt engedjünk a szükséges tanácskozásra — elhatároztuk, hogy búcsút veszek és hogy 16 órakor újból felkeresem dolgozószobájában Ciano grófot.

François-Poncet.

361. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *19 óra 30.*)

A lengyel nagykövet ma délután a Downing Street-re ment, ahol résztvett a miniszterelnöknél folyó minisztertanácson.

Raczinsky gróf bejelentette, hogy varsói értesülései szerint a német támadás ma reggel óta az egész lengyel fronton újult erővel indult meg s hogy a németek délután óta páratlan hevességű légi támadásokat hajtanak végre számtalan város ellen.

A nagykövet újból nyomatékosan felszólította Nevile Chamberlain urat a brit szavatosság azonnali alkalmazására.

Sir Alexander Cadogan telefonon utasította Sir Eric Philips-et, értesítse a francia kormányt a lengyel nagykövetnek erről a lépéséről.

Corbin.

362. sz.

Corbin londoni francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

London, 1939 szeptember *2.*
(Érkezett telefonon *21 óra 45.*)

Lord Halifax a felsőházban általános helyesléssel fogadott nyilatkozatot olvasott fel. Az államtitkár bejelentette, hogy Ribbentrop úr tegnap este 9 óra 30-kor fogadta az angol nagykövetet s hogy ez átadta a német külügyminiszternek a felsőházban imént felolvasott figyelmeztető üzenet szövegét. Ribbentrop úr azt felelte, hogy a jegyzéket a kancellárral kell közölnie.

A nagykövet bejelentette, hogy kész a német kancellár feleletének átvételére, de mindezideig nem kapott választ. „Lehetséges — jegyezte meg Lord Halifax —, hogy ez a késés az olasz kormány időközben előterjesztett javaslatának tulajdonítható, amelynek értelmében az ellenségeskedéseket azonnal meg kellene szüntetni, hogy az öt nagyhatalom, Nagybritannia, Franciaország, Lengyelország, Németország és Olaszország értekezletre gyűlhessen össze."

„Méltányoljuk az olasz kormány erőfeszítéseit — tette hozzá az államtitkár —, de ami Őfelsége kormányát illeti, azon a véleményen vagyok, hogy nem vehetünk részt semilyen értekezletben, amíg Lengyelország ellen támadás folyik, városait bombázzák, a danzigi kérdést pedig egyoldalú erőszak alkalmazásával vélik megoldhatónak."

Nyilatkozatának ezt az utóbbi részletét élénken megtapsolták.

Lord Halifax újra szót kért s bejelentette a felsőháznak, hogy — amint azt már tegnap közölte — a brit kormány cselekedni lesz kénytelen, ha a német csapatokat azonnal vissza nem vonják a lengyel területről.

„A kormány — mondta — a francia kormánnyal egyetértésben most vizsgálja meg azt a kérdést, milyen határidőn belül kívánunk feleletet a német kormánytól, vajjon hajlandó-e erre az intézkedésre?

„Ha a német kormány visszavonná csapatait, Őfelsége kormánya kéri arra, hogy a helyzetet azonosnak tekintse a német támadás előtti helyzettel.

„Ezek szerint még mindig nyitva állna annak a lehetősége, hogy a lengyel és német kormány megtárgyalja a köztük fennforgó véleményeltéréseket, természetesen azzal a feltétellel, hogy a megkötendő egyezség tekintettel lesz Lengyelország életbevágó érdekeire s hogy nemzetközileg szavatolnak érte.

„Ha a német kormány és a lengyel kormány azt kívánná, hogy más hatalmak is vegyenek részt ezekben a tárgyalásokban, ami Őfelsége kormányát illeti, hajlandó az értekezleten való részvételre.

„A helyzet tökéletes tisztázása szempontjából még egy másik kérdést is érinteni akarok: Forster úr, akit a danzigi alkotmány rendelkezéseivel ellentétben augusztus 23-án államfői minőséggel ruháztak fel, tegnap kinyilvánította a szabadváros csatlakozását a Reichhez és eltörölte az alkotmányt.

„Hitler úr felkéretett, emelje törvényerőre ezt a rendelkezést. A tegnap reggeli Reichstag-ülésen megszavazták a törvényt, amely kimondja Danzignak a Reichhez való csatlakozását. Danzig nemzetközi alkotmányát, amely a várost szavad-városnak nyilvánította ki, egy szerződés állapította meg, amelyet Őfelsége kormánya is aláírt; a város a Népszövetség védelme alatt áll.

„Azokat a jogokat, amelyeket ez a szerződés Lengyelország számára megállapított, a lengyel kormány és Danzig között történt megállapodás szentesítette. A danzigi hatóságok és a Reichstag fenti lépése egyetértelmű e nemzetközi megállapodás egyoldalú elvetésével. Az alkotmányt csak tárgyalások útján lehetett volna megváltoztatni.

„Ennek következtében Őfelsége kormánya nem ismeri el sem azokat az érveket, amelyekre a danzigi hatóságok támaszkodnak, sem magát az eljárást, sem a német kormány szentesítését.“

A miniszterelnök ugyanakkor az alsóházban olvasta fel a fenti szövegű nyilatkozatot. Élénk helyeslés fogadta. Többek között kijelentette még, hogy:

„A kormány kényes helyzetben van. Elkerülhetetlenek a nehézségek két olyan szövetséges között, akik eljárásaik összehangolása érdekében telefoni érintkezésre szorulnak, hogy ugyanolyan gyorsan cselekedhessenek, mintha egy szobában ülnének össze tanácskozásra.

„Elképednék arra a gondolatra, ha az alsóház akár csak egy pillanatig is azt hinné, hogy nyilatkozatom a legkisebb mértékben is eltér attól a magatartástól, amelyre a francia és brit kormány elhatározta magát.

„Magam is osztom Greenwood úr bizalmatlanságát az általa leírt manőverek iránt. Mielőtt elhatároznám magam arra, hogy megvizsgáljam, vajjon a konferenciára vonatkozó indítványnak van-e kilátása sikerre, meg fogok győződni arról, hogy a másik fél jóhiszeműen jár-e el?

„Őrültem volna, ha az alsóháznak bejelenthetem, hogy a franciákkal máris megegyeztünk abban, hogy a Németországnak adandó határidő a lehető legrövidebb legyen.

„Könnyen lehetséges, hogy néhány óra leforgása alatt a francia kormánytól választ kapunk.

„Teljes bizonyossággal kijelenthetem, hogy a holnapi ülésen már módom lesz rá, hogy végleges nyilatkozatot tegyek. Előrelátom, hogy csak egyetlenegy felelet lehetséges. Remélem, hogy tanácskozásaink a legrövidebb idő alatt véget érnek, hogy mielőbb tudjuk, mihez tartsuk magunkat.“

Corbin.

363. sz.

François-Poncet római francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Róma, 1939 szeptember *2, 23 óra 10.*
(Érkezett *3-án, 3 óra 10.*)

Sir Percy Lorrain s én Ciano gróf dolgozószobájában közel egy óráig vártunk a londoni és párisi telefonértesítésre, majd mindegyikünk visszatért saját követségére. Abban állapodtunk meg, hogy Ciano gróf felhív bennünket, mihelyt megkapja a telefoni értesítést.

19 óra 20-kor Ciano gróf közölte velem, hogy Lord Halifax beleegyezik az olasz javaslatba azzal a feltétellel, hogy a német csapatokat visszavonják a német határra. Ciano gróf kijelentette, hogy nincs módjában ezt a kérést Németország elé terjeszteni. Mussolini úr is ezen a nézeten van.

Daladier úrnak a képviselőházban tartott beszédéből arra lehet következtetni, hogy a francia kormány ugyanazon a véleményen van, mint a brit kormány. Így alighanem el kell ejtenünk az olasz javaslat

mint a brit kormány. Így alighanem el kell ejtenünk az olasz javaslatot.

Ciano gróf bejelentette, hogy sürgönyileg értesítette Attolico urat, hogy a fennforgó körülmények között Mussolini úr nem ragaszkodik tovább javaslatához.

A fentiekről telefonon értesítettem a külügyet. Hoppenot úr vette át az üzenetet.

François-Poncet.

364. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövethez:

Páris, 1939 szeptember *2, 24 órakor.*

Holnap reggel részletes utasítást fog kapni s kérem, hogy ez utasítások értelmében járjon el szeptember 3-án, délben a Wilhelmstrassen.

Georges Bonnet.

365. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter levele Coulondre berlini francia nagykövethez:

Páris, 1939 szeptember *3, 10 óra 20.*

A brit kormánynak tegnap este hozzánk juttatott közleménye és a francia képviselőház tegnapi határozatainak következményekép a francia kormány minisztertanácsot tartott s megbízott, hogy közöljem Önnel következő elhatározásait:

Ma, szeptember 3-án, délben keresse fel a Wilhelmstrasset s kérje a német kormány válaszát a szeptember 1-én, 22 órakor átadott francia közleményre.

Ha az ebben a közleményben feltett kérdésekre tagadó választ kapna, hivatkozzék a legutolsó kihallgatása alkalmával már hangoztatott német felelősségre és közölje a Reich külügyminiszterével vagy helyettesével, hogy a francia kormány a német felelet következményekép kötelességének tartja, hogy a mai naptól, szeptember 3, 17 órától kezdve teljesítse azokat a német kormány által is ismert kötelezettségeket, amelyeket Franciaország Lengyelország irányában vállalt.

Egyúttal kérje el útlevelét is.

Georges Bonnet.

366. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *3.*
(Érkezett telefonon *14 órakor.)*

Hivatkozom Kegyelmes Urammal 13 órakor folytatott telefoni beszélgetésemre. 12 óra 40-kor utasításom értelmében megtettem az előírt nyilatkozatot.

Coulondre.

367. sz.

Coulondre berlini francia nagykövet jelenti Georges Bonnet külügyminiszternek:

Berlin, 1939 szeptember *3.*
(Érkezett telefonon *17 óra 50.)*

Van szerencsém alant igazolni a Kegyelmes Urammal ma, 13 órakor telefonon közölt jelentésemet.

Ribbentrop úr délben ért haza. Az államtitkár fogadott ekkor, aki azonban kijelentette, hogy nem tudja megmondani, vajjon szeptember 1-i levelemre kielégítő feleletet adhatnak-e, vagy hogy egyáltalán kaphatok-e feleletet? Azt tanácsolta, keressem fel személyesen Ribbentrop urat. Arra kértem tehát, eszközölje ki, hogy a külügyminiszter a legrövidebb határidőn belül fogadjon.

12 óra 30-kor vezettek Ribbentrop úrhoz.

Megkérdeztem tőle, vajjon kielégítő feleletet adhat-e arra a levélre, melyet szeptember 1-én, 22 órakor adtam át neki.

A következő választ adta:

„Az Ön levele átadása után az olasz kormány javaslattervezetet terjesztett a német kormány elé, azzal a megjegyzéssel, hogy a francia kormány beleegyezett az indítványba. Később Mussolini úr tudatta velünk, hogy a tervbevett megegyezés a brit kormány hajthatatlanságán meghiusult. Ma reggel az angol nagykövet ultimátumot adott át nekünk, amely két óra multva lejár. Visszautasítottuk azoknál az indokoknál fogva, amelyeket ma az angol nagykövetnek átadott memorandumban kifejtek s amelyről Önnek ezennel átadok egy másolatot.

Ha a francia kormány úgy tartja, hogy Lengyelország irányában vállalt kötelezettségei révén kénytelen beavatkozni a konfliktusba, sajnálattal veszem tudomásul ezt az elhatározását. Nincsenek ellenséges érzületeink Franciaországgal szemben. Franciaországgal csak akkor fogunk küzdeni, ha megtámad bennünket s ebben az esetben Franciaország lesz a támadó fél."

Megkérdeztem ekkor a külügyminisztert, vajjon szavaiból arra következtessek-e, hogy a Reich kormánya elutasítóan válaszol szeptember 1-i levelemre.

„Igen!" — felelte.

„Ebben az esetben kormányom megbízásból mégegyszer emlékezetébe kell idéznem azt a súlyos felelősséget, amelyet a Reich kormánya magára vállalt, amikor hadüzenet nélkül háborút indított Lengyelország elen s elutasította a francia köztársaság s az angol király Őfelsége kormányainak azt a javaslatát, hogy szüntesse be támadását Lengyelország ellen s azonnal vonja vissza csapatait a lengyel területről.

„Ennélfogva mély sajnálattal kell Önnel közölnöm, hogy mától, szeptember 3, 17 órától kezdve a francia kormány kötelességének tartja, hogy a Lengyelország irányában vállalt és a német kormány által ismert kötelezettségeknek eleget tegyen."

„Hát akkor Franciaország lesz a támadó!" — jelentette ki Ribbentrop úr.

Azt feleltem neki, hogy erről a történelem fog dönteni.

Coulondre.

368. sz.

Georges Bonnet külügyminiszter közleménye valamennyi Párisban akkreditált diplomáciai testület képviselőjéhez:

Páris, 1939 szeptember *3.*

Követ úr,

az 1907 október 18-i hágai III. egyezmény 2. pontja értelmében van szerencsém mellékelten eljuttatni Önhöz a Franciaország és Németország között életbelépett háborús állapotról szóló közleményt.

Fogadja, Követ Úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését.

Georges Bonnet.

A német kormány szöges ellentétben a vitás kérdések békés elintézésére vonatkozó azon módszerekkel, amelyeket a maga számára is kötelezőknek ismert el s elvetve a közvetlen tanácskozások vagy békés közvetítést ajánló illetékes tanácsokat, szeptember 1-én Lengyelország ellen támadást követett el s ezzel megszegte nemcsak a Lengyelország irányában önként vállalt kötelezettségeit, hanem az 1928 augusztus 27-én több más állammal kötött azt a megállapodását is, amellyel önként lemondott a háború viseléséről. Ilykép a francia köztársaságot arra szorította, hogy a Lengyelország irányában nyilvános szerződésekben vállalt s a birodalmi kormány által is ismert segélynyujtási kötelezettségének eleget tegyen.

A francia köztársaság kormányának és a brit kormánynak az az utolsó kísérlete is, hogy a támadás megállításával megmentsék a békét, csődöt mondott a német kormány ellentállásán.

Ennek következtében — Németországnak Lengyelország elleni támadása folyományakép — 1939 szeptember 3, 17 órától kezdve háborús állapot állt be Németország és Franciaország között.

Fenti közleményt az 1907 október 18-i hágai III. egyezménynek az ellenségeskedések megkezdésére vonatkozó 2. pontja értelmében juttatom Önhöz.

369. sz.

Francia-angol közös nyilatkozat különböző fegyvernemek korlátolt használatáról:

Páris, 1939 szeptember *3.*

Franciaország és az Egyesült Királyság kormányai nyilvánosan és ünnepélyesen kijelentik azt az elhatározásukat, hogy a rájuk kényszerített háborút úgy fogják viselni, hogy mindenkép megkíméljék a polgári lakosságot és a lehetőség határain belül megóvják az emberi kultúra emlékműveit.

Élénk megelégedéssel vették tudomásul Roosevelt elnöknek a légi bombázások tárgyában közzétett felhívását. Teljes egyetértésben azokkal a humánus érzelmekkel, amelyek ezt a felhívást irányítják, beleegyező feleletet adtak az üzenetre.

De egyébként is már határozott utasításokat adtak haderejüknek, hogy repülőgépről, tengerről, vagy szárazföldi tüzérségükkel csak a szó szoros értelmében vett katonai jellegű célpontokat bombázzák.

Ami a szárazföldi tüzérség munkáját illeti, nem szolgálhatnak célpontul azok az objektumok, amelyeknek nincs kifejezetten katonai jellege, így tehát elsősorban a harctéren kívül fekvő nagyvárosok. A kulturális értékkel bíró városnegyedek és épületek elpusztításától is lehetőleg el kell tekinteni.

Ami a tengeri haderőket illeti, a tengeralattjárókat beleértve, a két kormány az 1936-os jegyzőkönyvnek tengeralattjárókra vonatkozó előírásaihoz tartja magát, amelyeket majdnem minden civilizált állam elfogadott.

Légi haderejüket a kereskedelmi hajók ellen is csak abban a mértékben fogják használni, ahogy azt a tengeri háborúnak a hadihajókra vonatkozó szabályai előírják.

Végül a két szövetséges kormány újból megerősíti azt a szándékát, hogy aláveti magát az 1925-ös genfi jegyzőkönyvnek, amely a hadviselő feleket eltiltja a mérges és fullasztó gázok és bakteriológiai fegyverek használatától.

A két kormány kérdést fog intézni a német kormányhoz, vajjon Németország is kötelezőnek ismeri-e el magára nézve a fenti kijelentéseket?

Magától értetődik, hogy amennyiben az ellenfél nem alkalmazkodnék szigorúan azokhoz a korlátozásokhoz, amelyeknek Franciaország és Nagybritannia kormányai haderejüket alávetik, a két kormány fenntartja magának a jogot, hogy saját belátása szerint megfelelő ellenrendszabályokhoz nyúljon.

370. sz.

Eduard Daladier miniszterelnök felhívása a nemzethez:

Páris, 1939 szeptember 3.

Francia nők és francia férfiak!

Szeptember 1 óta Lengyelország a legkíméletlenebb és legcinikusabb támadás áldozata. Határait megsértették, városait bombázzák. A lengyel hadsereg hősiesen ellentáll a támadóknak.

A kiontott vér felelőssége a hitleri kormányt terheli. A béke sorsa Hitler kezében volt. De Hitler háborút akart!

Franciaország és Anglia minden erejével azon volt, hogy megmentse a békét. Még ma reggel is nyomatékosan felkérte Berlint,

hogy térjen észre, vessen véget az ellenségeskedéseknek és egyezzék bele békés tárgyalások megindításába.

Németország elutasított bennünket, mint ahogy elutasította mindazokat a férfiakat, akik az utóbbi időben a világbéke érdekében felemelték szavukat.

El akarja pusztítani Lengyelországot, hogy mielőbb megvalósíthassa európai egyeduralmi törekvéseit és rabságába hajtsa Franciaországot.

Amikor az adott szó szentségének engedelmeskedve a legszörnyűbb kényuralom ellen fordulunk, egyszersmind a magunk földjét, tűzhelyét és szabadságát is védelmezzük.

Lelkiismeretem tiszta, tudom, hogy semmi fáradságot nem sajnálva, az utolsó pillanatig azon dolgoztam, hogy elkerüljük a háborút.

Most pedig megindultan, szeretettel köszöntöm fiatal katonáinkat, akik szent kötelességüket éppúgy teljesíteni fogják, mint ahogy annak idején mi elláttuk. Megbízhatnak vezéreikben, akik méltók azokhoz, akik egyszer már győzelemhez segítették Franciaországot.

Franciaország ügye azonos az igazság ügyével. Franciaország ügye minden szabad és békés nemzet ügye. Győzelemre fogjuk segíteni.

Francia nők és francia férfiak!

Háborút viselünk, mert ránkkényszerítették a harcot. Mindannyian a helyünkön állunk, Franciaország földjén, a szabadság és az emberi méltóságnak talán egyik utolsó menedékhelyén. Az egység és a testvériesség nevében egyesítsétek erőiteket a haza megmentésére.

Éljen Franciaország!

FÜGGELÉKEK.

I. FÜGGELÉK.

AZ 1921-ES ÉS 1925-ÖS FRANCIA-LENGYEL SZERZŐDÉSEK.

* * *

II. FÜGGELÉK.

GEORGES BONNET KÜLÜGYMINISZTER

1939 JANUÁR 26-ÁN

A KÉPVISELŐHÁZBAN TARTOTT BESZÉDÉNEK KIVONATA.

* * *

III. FÜGGELÉK.

GEORGES BONNET KÜLÜGYMINISZTER TELEFONNAPLÓJA

1939 AUGUSZTUS 31, SZEPTEMBER 1 ÉS SZEPTEMBER 2-RŐL.

I. FÜGGELÉK.

AZ 1921-ES ÉS 1925-ÖS FRANCIA-LENGYEL SZERZŐDÉSEK.

1.

FRANCIA-LENGYEL MEGÁLLAPODÁS.[1]

PÁRIS, 1921 FEBRUÁR 19.

A lengyel kormány és a francia kormány, amelyek eddig is a már mindkettőjük által aláírt, vagy utólag elismert szerződések révén gondoskodni kívántak az európai békéről, területeik biztonságáról és védelméről, valamint kölcsönös politikai és gazdasági érdekeikről, a mai napon a következőkben állapodnak meg:

1. Békés erőfeszítései összeegyeztetése érdekében a két kormány kötelezi magát, hogy tanácskozást folytat egymással minden olyan a két államot érdeklő külpolitikai kérdésben, amely a népszövetségi szerződésnek megfelelően, a nemzetközi viszonylatoknak a szerződések szellemében való rendezésére nézve felmerül.

2. A gazdasági fellendülés első feltétele lévén az európai béke és nemzetközi rend helyreállításának, a kétkormány a kölcsönös megsegítés s együttes eljárás érdekében megegyezésre kíván jutni.

Gazdasági összeköttetéseik fejlesztésére külön megállapodásokat s egy kereskedelmi szerződést fognak kötni.

3. Ha a két államot vagy az egyiket közülök őszintén békés szándékai daczára s várakozás ellenére kihívás nélkül megtámadnák, a két kormány területének s a fentiekben körülírt jogos érdekeinek védelmében megegyezésre fog jutni.

4. A két kormány kötelezi magát, hogy közép- és keleteurópai politikájukat érdeklő újabb szerződések megkötése előtt tanácskozást fog egymással folytatni.

E szerződés csak a jelenleg tárgyalás alatt lévő kereskedelmi egyezmények aláírása után lép életbe.

Páris, 1821 február 19.

Aristide Briand.
E. Sapieha.

[1] Ezt a szerződést egy ugyanaznap aláírt katonai szerződés egészíti ki.

2.

AZ 1925 OKTÓBER 16-i
LOCARNÓI SZERZŐDÉS FRANCIAORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG KÖZÖTT.

A francia köztársaság elnöke és a lengyel köztársaság elnöke.

Attól az óhajuktól vezéreltetve, hogy az általános béke érdekében a mai nappal vállalt kötelezettségeik révén Európa elkerüljön minden háborút.

Elhatározták, hogy a népszövetségi szerződés és a már megkötött egyéb szerződések keretein belül megállapodást kötnek a béke jótetteinek kölcsönös szavatolására.

Amiértis e célból kijelölték teljhatalmú megbizottaikat, nevezetesen

. . . . . .

. . . . . .

Akik kicserélték kellően elismert felhatalmazásaikat s a következőkben állapodtak meg:

ELSŐ SZAKASZ.

Abban az esetben, ha Németország nem felelne meg a Lengyelország és Franciaország irányában a mai nappal vállalt kötelezettségének, Franciaország illeve Lengyelország a népszövteségi szerződés 16. szakaszának alkalmazásával kölcsönös segélynyujtásra kötelezik magukat abban az esetben, ha Németország kötelességmulasztása egy nem provokált fegyveres támadás formájában nyilatkoznék meg.

Abban az esetben, ha a fent körülírt kötelezettségek keretében felmerülő vitás kérdést a népszövetségi tanács elbírálná, de jelentését nem tudná elfogadtatni a két szembenálló fél kivételével valamennyi tagjával és Lengyelországot, vagy Franciaországot provokáció nélküli támadás érné, Franciaország, illetve Lengyelország a népszövetségi szerződés 15. szakaszának 7. bekezdése értelmében azonnali segítséget nyujtana a megtámadott félnek.

2. SZAKASZ.

Jelen szerződésben semmi olyasmi nem foglaltatik, ami érinthetné a két szerződő félnek azokat a jogait és kötelességeit, amelyek őket népszövetségbeli tagságuk fejében megilletik. Jelen szerződés

nem magyarázható olyan értelemben, mintha bármikép is korlátozná a Népszövetségnek azt a küldetését, hogy a világbéke fenntartása érdekében minden szükséges intézkedést megtegyen.

3. SZAKASZ.

A népszövetségiszerződés értelmében a Népszövetség beiktatja jelen szerződést.

4. SZAKASZ.

Jelen szerződés jóváhagyatik. Jóváhagyásukat Genfben a Népszövetségnél fogják letétbe helyezni, ugyanakkor, amikor a Németország, Belgium, Franciaország, Nagybritannia és Olaszország között kötött szerződés, valamint az ugyanaznap Németország és Lengyelország között kötött szerződések jóváhagyását.

Ugyanolyan feltételek mellett lép életbe, mint a fenti szerződések.

Jelen szerződés egy példányban készül; e példányt a Népszövetség levéltárában fogják elhelyezni. A Népszövetség főtitkára felkéretik, szolgáltassa ki a szerződő felek mindegyikének a szerződés egy-egy azonos szövegű hitelesített másolatát.

Locarno, 1925 október 16.

Aristide Briand.
Al Skrzynski.

II. FÜGGELÉK.

GEORGES BONNET KÜLÜGYMINISZTER

1939 JANUÁR 26-ÁN

A KÉPVISELŐHÁZBAN TARTOTT BESZÉDÉNEK KIVONATA.

Georges Bonnet külügyminiszter

. . . . . .

. . . . . .

Minden igyekezetünkkel azon voltunk, hogy javítsunk Németországhoz való viszonyunkon. Ezt az igyekezetünket, azt hiszem, valamennyien helyeselni fogják.

München után Nevile Chamberlain úr a Reich kormányával jószomszédsági egyezményre lépett.

Hitler kancellár úr október 22-én Berchtesgadenben ebben a tárgyban beszélgetést folytatott nagykövetünkkel, François-Poncet úrral.

A tárgyalásokat azonnal megindítottuk. Gyorsan le is folytattuk őket s már november elején lojális és mindent felölelő megbeszélés után megkötöttük a megállapodást.

Ribbentrop úr ekkor Párisba jött, hogy aláírja a francia-német nyilatkozatot.

Miről szól ez a nyilatkozat?

A két kormány megállapítja, hogy Franciaország és Németország között nincs semmilyen függőben levő területi kérdés. Ünnepélyesen véglegesnek ismerik el a jelenlegi határt. Végül pedig a két kormány, fenntartással élve harmadik hatalmakkal kötött külön megállapodásait illetően, kifejezi azt a szándékát, hogy a mindkettőjüket érdeklő kérdésekben érintkezésben marad egymással s hogy abban az esetben, ha ezeknek a kérdéseknek későbbi alakulása nemzetközi nehézségeket támasztana, kölcsönös tanácskozást fog folytatni egymással.

Ime, uraim, ez a francia-német nyilatkozat. Akadhatna-e olyan felelős ember, aki az én helyemben elutasította volna ennek a nyilatkozatnak az aláírását? (Élénk taps a középen, jobboldalt és több baloldali padsorban.) Vajjon feláldoztunk-e ennek a nyilatkozatnak az aláírásával akár csak egyetlen-egy francia érdeket is? Vajjon nem áll-e, hogy mindazok, akik hatalmon soron követték

egymást, határozottan kijelentették beszédeikben, hogy meg fogják ragadni az első alkalmat, hogy közelebb hozzák egymáshoz Franciaországot és Németországot. S most, amikor ez végül lehetségessé vált, most utasítottuk volna el magunktól ezt a lehetőséget?

Uraim, nincs senki, aki erre a kérdésre igennel merne felelni. Sőt, azt tartjuk, hogy ez a közös nyilatkozat csak első lépésünk s hogy ez fogja megnyitni a jövő kölcsönös bizalmú együttműködésének korszakát. (Úgy van, úgy van! valamennyi padsorban.)

Uraim, földrajzi helyzetünknél fogva Németország szomszédjai vagyunk. Még abban az esetben is, ha Franciaország és Németország között új háborúra kerülne a sor, a békekötés után Franciaország megint csak arra szorulna, hogy érintkezésben maradjon szomszédjával. Azt gondolják, hogy ez az érintkezés könnyebb lenne egy újabb háború után, amelyben milliók esnének el, városok dőlnének romba s egész nemzedékek gyűlölete lobbanna új lángra? Én kételkedem benne.

Ribbentrop úr, a német külügyminiszter a német nép előtt rádión a következő nyilatkozatot tette:

„Franciaország és Németország megállapodott abban, hogy véget vet évszázados határviszályainak. A német népnek és a francia népnek a háborúban tanusított bátor magatartása kölcsönös nagyrabecsülést szült e két népben s ez hadd növekedjék meg most, a békében az egymás munkája iránt érzett nagyrabecsüléssel!"

Daladier elnök pedig egész Franciaország álláspontját tolmácsolva, erről a szószékről a következőt jelentette ki:

„Békében akarok élni Németországgal. Valamennyi régi frontharcos békét akar Németországgal. (Taps baloldalt, a középen és jobboldalt.) Meg vagyok győződve, hogy közöttük, de Önök között is sokan vannak, akik a béke konszolidációja érdekében még életük feláldozásától sem riadnának vissza."

Uraim, talán nem kell külön hangsúlyoznom, hogy tárgyalásainkról tájékoztattuk azokat az érdekelt országokat is, amelyekhez baráti kötelékek fűznek bennünket: Lengyelországot, Belgiumot, Angliát, az URSS-t és az Amerikai Egyesült-Államokat.

S hogy fogadták ezt a megállapodásunkat? Az alsóházban Nevile Chamberlain kijelentette, hogy a brit kormány örömmel látta, hogy Franciaország abban a helyzetben volt, hogy megállapodást létesíthetett Németországgal. Amerikában New-York és Washington három legnagyobb lapjának vezércikke méltányolta a francia politikát. Lengyelország tudatta, hogy kormánya örömmel fogadja a francia-német nyilatkozat létrejöttét.

S ha népszavazás alá bocsátanók ezt a nyilatkozatot, nem kételkedem abban, hogy a francia nép egyhangú beleegyezését adná. (Taps baloldalt, a középen és jobboldalt.)

Franciaország tovább ápolja Lengyelországhoz fűződő hagyományos barátságát is. A december 6-i francia-német nyilatkozat alkalmával szerződéseink értelmében tájékoztattam a lengyel nagykövetet szándékainkról. A lengyel kormány megköszönte tájékoztatásomat s közölte velem, hogy örömmel látja ezt a nyilatkozatot s teljesen méltányolja célját, értelmét s jelentőségét.

Ugyanúgy Beck úr is, mielőtt elhagyta Monte-Carlót, tudomásomra adta, hogy Hitler kancellártól meghívást kapott. Egyébként is arra kérem a képviselőházat, ne feledkezzék meg arról, mint ahogy azt néhány szónok megtette, hogy Németország és Lengyelország 1934-ben szerződést kötött egymással. Beck úr is kötelességének tartotta annak idején, hogy nagykövetünket tájékoztassa tárgyalásairól. Állandó érintkezésben voltunk a varsói kormánnyal s minden alkalommal tanácskozásokat folytattunk, amikor a két ország egymáshoz való viszonya vagy az események fejlődése ezt szükségessé tette.

A lengyel kormány minden alkalommal, s most legutóbb is biztosított arról, hogy Franciaország barátsága egyik legfontosabb alapja Lengyelország politikájának.

Végezzünk tehát, uraim, egyszersmindenkorra azzal a legendával, hogy politikánk semmissé tette Európa keletén az URSS-el vagy a Lengyelországgal kötött szerződéseinket.

Ezek a szerződések még ma is fennállanak s még ma is érvényes az a szellem, amelyben megfogantattak.

III. FÜGGELÉK.

GEORGES BONNET KÜLÜGYMINISZTER TELEFONNAPLÓJA.

1939 AUGUSZTUS 31, SZEPTEMBER 1 ÉS 2.

1939 augusztus 31, csütörtök.

10 óra 20. Coulondre úr telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

A berlini angol nagykövet arról értesítette Coulondre urat, hogy igen megbízható forrásból szerzett hírei szerint Berlinben rendkívül elégedetlenek azzal, hogy Lengyelországból még nem érkezett semilyen felelet. Félő, hogy a birodalmi kormány megindítja a támadást, ha a délelőt folyamán nem érkezik felelet.

10 óra 45. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Corbin úrral:

A külügyminiszter kéri londoni nagykövetünket, tájékoztassa a Foreign Officet Coulondre úr értesítéséről és közölje, hogy a francia kormány véleménye szerint a lengyel kormánynak azt a tanácsot kellene adni, egyezzék bele sürgősen a két kormány között megindítandó közvetlen tárgyalásokba.

11 óra 45. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Léon Noël úrral:

A külügyminiszter úr összefoglalja Coulondre úr jelentéseit. Arra kéri Noël urat, járjon el sürgősen Beck úrnál s eszközölje ki, hogy a lengyel kormány kedvező feleletet adjon a közvetlen tárgyalások ügyében. Felhívja Noël úr figyelmét a különlegesen súlyos helyzetre és annak a szükségességére, hogy a lengyel kormány haladék nélkül feleletet adjon.

Léno Noël úr feleletkép közli, hogy Beck úr délben fog válaszolni. Erről a leghatározottabban biztosította a francia nagykövetet, aki azon lesz, hogy ez az ígéret betartassék s, hogy semmiféle késedelem ne álljon elő.

12 óra 15. François-Poncet úr telefonon jelenti Georges Bonnet úrnak:

Az olasz külügyminiszter kihallgatáson fogadta François-Poncet urat. Közölte vele, hogy berlini nagykövete útján szerzett értesülései szerint a válság elérte tetőpontját. Ciano gróf attól fél, hogy a lengyel felelet elmaradása arra készteti a német kormányt, hogy Lengyelország ellen megindítsa a katonai hadműveleteket.

A külügyminiszter azt feleli François-Poncet úrnak, hogy Léon Noël úr telefoni közlése értelmében a lengyel kormány beleegyezett abba, hogy hozzájárulását adja a Németország és Lengyelország között megindítandó közvetlen tárgyalásokhoz.

12 óra 30. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Coulondre úrral:

A külügyminiszter tájékoztatja Coulondre urat Léon Noël úr feleletéről. A felelet kedvező. Vagy közvetlenül a német kormánynak kellene tudomására adni, vagy az angol kormánynak, hogy ez származtassa Berlinbe.

12 óra 45. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Corbin úrral:

A külügyminiszter beszámol Corbin úrnak a Léon Noël és Coulondre urakkal folytatott telefonbeszélgetésről. Arra kéri, hogy abban az esetben, ha a lengyel kormány közvetlenül a brit kormánnyal közölné feleletét, ez utóbbi lépjen azonnal érintkezésbe berlini nagykövetével, hogy Sir Nevile Henderson rögtön tájékoztathassa a birodalmi kormányt. A külügyminiszter hangsúlyozza, hogy egyetlen pillanatot sem szabad elvesztegetni.

13 óra. François-Poncet úr telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

Ciano gróf magához hívatott és közölte velem: Ha Franciaország és Anglia beleegyezik, Mussolini úr hajlandó Németországot egy értekezletre meghívni, amelyet szeptember 5-én tartanának a versaillesi szerződésből származó különböző problémák megtárgyalására.

13 óra 15. Corbin úr telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

A brit miniszterelnök közölte Corbin úrral, hogy Ciano gróftól ugyanolyan ajánlatot kapott, mint a francia kormány. Corbin úr arra kéri a külügyminisztert, közölje vele a lehető leggyorsabban a francia választ, hogy a francia kormány és a brit kormány összeegyeztethessék álláspontjukat.

A külügyminiszter közli Corbin úrral, hogy a lehető leggyorsabban meg fogja adni a brit kormánynak válaszát, amelyet azonban előzőleg a minisztertanácsnak kell jóváhagynia.

21 óra. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Corbin úrral:

A külügyminiszter úr közli Corbin úrral a francia válasz főbb pontjait, amelyek a következő két szempontra vannak figyelemmel:

1. Arra az óhajra, hogy mielőbb sor kerüljön közvetlen német-lengyel tárgyalásokra.

2. Ha nem kerülne sor, össze kellene hívni az értekezletet, feltéve természetesen, hogy Lengyelország is résztvesz benne és, hogy az

értekezlet minden olyan tárgykörre kiterjed, amely alkalmas az állandó béke helyreállítására.

23 óra. Corbin úr telefonbeszélgetése Beorges Bonnet úrral:

A nagykövet közli, hogy a brit kormány másnap reggel elküldi válaszát s tartalmát a minisztérium tudomására fogja adni.

1939 szeptember 1, péntek.

(A külügyminiszter megtudta, hogy reggel 8 órakor a német csapatok már több helyen átlépték a határt; erről azonnal tájékoztatta a miniszterelnököt. 10 óra 30-ra összehívták a minisztertanácsot.)

10 óra 20. Georges Bonnet külügyminiszter telefonbeszélgetése François-Poncet úrral:

A miniszter közli a nagykövettel, hogy a minisztertanács rövidesen összeül és, hogy még délelőtt közölni fogja a nagykövettel a francia kormány válaszát Mussolini úr konferencia-javaslatára.

10 óra 30. Georges Bonnet telefonbeszélgetése Corbin úrral:

A külügyminiszter meggyőződik róla, vajjon Corbin úr birtokában van-e az olasz javaslatra küldendő francia válasznak, amelyet telefonon közötek a nagykövetséggel.

Corbin úr közölni fogja ennek a feleletnek a szövegét a brit kormánnyal. A külügyminiszter megjegyzi, hogy — ha csak nem érkezik Londonból más értelmű javaslat — még 12 óra előtt megtelefonálja Rómába a választ.

11 óra. Corbin úr telefonbeszélgetése a külügyminiszterrel:

Corbin úr nagy általánosságban ismerteti a brit kormány Olaszországnak küldött válaszát. Hozzáteszi, hogy a brit kormány a francia kormányra bízza, hogy saját belátása szerint feleljen az olasz kormánynak.

11 óra 50. Georges Bonnet telefonbeszélgetése François-Poncet úrral:

A külügyminiszter, aki a minisztertanácsból eltávozott, még mielőtt ez végetért volna, telefonon lediktálja Francois-Poncet úrnak a francia kormány válaszát az olasz javaslatra.

13 óra. Thierry úr telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

Franciaország bukaresti nagykövete a külügyminiszter kérésére telefonált Léon Noël úrnak. Közli a külügyminiszterrel a varsói francia nagykövettől kapott hireket a német katonai hadműveletekről és Varsó és Krakó bombázásáról.

15 óra. François-Poncet úr telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

Az olasz kormány véleménye szerint — amennyiben a francia kormány tájékozódnék a lengyel kormány szándékairól s rábírhatná a lengyel kormányt, hogy elfogadja az olasz javaslatot, Róma még egy utolsó kísérletet tehetne Hitler úrnál.

15 óra 40. Georges Bonnet telefonbeszélgetése Corbin úrral:

A külügyminiszter közli Corbin úrral, hogy — amennyiben Franciaország és Anglia beleegyeznék — fenntarthatná javaslatát; az a véleménye, hogy Lengyelországnak részt kellene vennie az értekezleten s megkérdezte tőlünk, hogy a lengyel kormány megadta-e már hozzájárulását. A külügyminiszter közölte François-Poncet úrral, hogy igyekezni fog érintkezést teremteni a lengyel kormánnyal.

16 óra. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Léon Noël úrral:

A külügyminiszter tájékoztatta Léon Noël urat az olasz kormány javaslatáról és arra kéri, továbbítsa azt Beck úrhoz. Elfogadná-e a lengyel kormány a konferencia-javaslatot? Magától értetődik, hogy az értekezletet nem tartanák meg, ha a lengyel kormány megtagadja hozzájárulását.

16 óra 05. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Thierry úrral:

Minthogy Varsóval rossz az összeköttetés, a külügyminiszter fenti közleményét a bukaresti francia nagykövetség közvetítésével megismétli.

Arra kéri a bukaresti nagykövetet, telefonáljon Léon Noël úrnak s kérdezze meg tőle, vajjon Lengyelország résztvenne-e az olasz kormány javasolta értekezleten. Arra kéri a követséget, közölje Léon Noël úrral, hogy az olasz javaslatot fontosnak tartja. Semilyen erőfeszítéstől nem szabad visszariadnunk, hogy megmentsük a békét, ha még lehetséges.

16 óra 35. Georges Bonnet telefonbeszélgetése Léon Noël úrral:

(A telefonösszeköttetés oly rossz, hogy nem lehetett beszélni.)

16 óra 50. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése François-Poncet úrral:

A külügyminiszter arról értesíti a római nagykövetet, hogy a lengyel kormánnyal közölte észrevételeit, de, hogy a rossz összeköttetés miatt még nem kaphatott választ. Mihelyt ez megérkezik, továbbítani fogja Rómába. Addig is reméli, hogy a római kormány megtesz minden tőle telhetőt.

16 óra 55. Georges Bonnet úr telefonbeszélgetése Coulondre úrral:

A francia és az angol kormány megegyezett abban, hogy jegyzéket nyújt át a Reich kormányának s tiltakozik a Lengyelország elleni német támadás ellen. Arra utasítja a nagykövetet, támogassa brit kartársa lépését.

1939 szeptember 2, szombat.

14 óra 15. Ciano gróf telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

Ciano gróf a következő nyilatkozatot teszi:

„Közöltem Berlinnel, miheztartás végett s anélkül, hogy bármilyen nyomást gyakoroltam volna a német kormányra, az értekezletre vonatkozó tervünket.

„Attolico úr ép most értesített Ribbentrop úr válaszáról.

„Hitler úr tudomásulvette üzenetemet; nincs kifogása az ellen, hogy megvizsgálja a javaslatot, de tegnap este két jegyzéket kapott, az egyiket Franciaországtól, a másikat Angliától. Ha ezeknek a jegyzékeknek ultimátum jellegük volna, erélyesen visszautasítaná őket s ennek következtében nem foglalkozhatnék az értekezlet tervével sem.

„Ribbentrop úr ezenfelül azt szeretné tudni, vajjon Németországnak másnap délig időt adnak-e arra, hogy erre a két jegyzékre feleljen?

„Ciano gróf hálásan venné, ha a francia és angol kormányok lehetővé tennék számára, hogy Ribbentrop úr két kérdésére megfeleljen. François-Poncet úr és Sir Percy Lorrain e pillanatban dolgozószobájában ül. Ez utóbbi arról biztosította őt, hogy a brit kormány véleménye szerint a tegnap este Berlinben átadott jegyzéknek nincs ultimátum jellege."

Ciano gróf a francia kormány feleletét kéri és megjegyzi, hogy Lengyelországot meg fogják hívni az értekezletre.

A külügyminiszter őszinte köszönetét fejezi ki Ciano grófnak értesítéséért és a két feltett kérdésre a következőkben válaszol:

Ami a tegnap esti jegyzéket illeti, semmiképp sincs ultimátumjellege.

A második pontot illetően úgy véli, hogy másnap délig várni tudna Németország feleletére, ezt a kérdést azonban személyesen meg kell tárgyalni Daladier úrral és a brit kormánnyal.

15 óra. Georges Bonnet telefonbeszélgetése Lord Halifax-el:

A brit külügyminiszteri államtitkár közli, hogy Ciano gróftól ugyanolyan tartalmú értesítést kapott, mint a külügyminiszter. Meg-

jegyzi, hogy az angol minisztertanács meg fogja vitatni a kérdést s, hogy a délután folyamán közölni fogja válaszát a francia kormánnyal.

17 óra 20. Lord Halifax telefonbeszélgetése Georges Bonnet úrral:

Lord Halifax közli a brit kabinet-tanács határozatát. Az angol kormány úgy tartja, hogy az értekezlet tervét csak azzal a feltétellel lehet elfogadni, ha a német csapatokat előzőleg visszavonnák a lengyel területről.

21 óra. Georges Bonnet telefonbeszélgetése Ciano gróffal:

A külügyminiszter megerősíti Ciano grófnak, hogy a szeptember 1-i jegyzéknek nincs ultimátumjellege és, hogy a francia kormány hajlandó szeptember 3, vasárnap délig várni a német feleletre. A francia kormány azonban, csak úgy, mint a brit kormány, úgy tartja, hogy a javasolt értekezletet nem lehetne megtartani az erőszak jegyében s így sikere érdekében szükséges volna, hogy a német hadsereg előzőleg kiürítse az elfoglalt lengyel területeket. Ciano gróf közli a külügyminiszterrel, hogy időközben már megérkezett a brit kormány felelete is, amely előzetes feltételként az elfoglalt területek kiürítését jelöli meg. Ciano gróf azt hiszi, hogy a Reich kormánya elutasítaná ezt a feltételt. A külügyminiszter azzal végzi be a beszélgetést, hogy megköszöni Ciano grófnak a béke érdekében tett lépéseit.

Felelős kiadó: Georges Deshusses.